

Cæcilia Metella's gravmæle.

- **Cælius** (d. 48 f. Kr.), rom. optimal, gik 49 f. Kr. over til Cæsar og blev prætor, 48, men angrede sit frafald og rejste oprør i I tal. mod Cæsar s. m. Milo, hvorunder han faldt.
- **Cælius**, mons., en af Roms 7 høje, nv. Monte Celio.
- cæ'n** [s-], d. s. s. -een.
- Cære** (lat.; i tal. *Cer'yeteri* [tjer'væ-]), by 35 km NV f. Rom og 6 km fra havet. Opr. bet. etruskisk stad, blomstringsperiode ca. 700-350 f. Kr., hvorfra ruiner, især gravpladser. (Hl. se etruskerne).
- Cæs'alpini'acæ** [sæ-æ], fam. af bælgplanter fra tropener. Træer, el. buske og enkelte urter med enkelt- el. dobbeltfinnede blade. 90 slægter med ca. 1000 arter.
- **Cæsar** (da. [sæ:-], lat. [kæ:-]), familie inden for den rom. patricierslægt Julius. Da de første kejsere ved adoption tilhørte familien C., blev ordet C. (da. kejser) titel på romerrigets eneherskere. Karl d. St. genoptog kejser titlen 800, ligesom Ivan 4. i Rusl. efter Byzans' undergang tog titlen C. (tsar).
- Cæsar** (da. [sæ:-], lat. ['kæ-], *Gajus Julius* (100-44 f. Kr.), rom. statsmand, patricier, sluttede sig til Cinnas revolutionære regering og ægtede hans datter Cornelia, og var derved fra beg. modstander af senatspart. Kvæstor 86, ædil 65, pontifex maximus 63, prætor 62, konsul 59. Opponerede

60erne ignm mod

senatet, forenede sig 60 med Pompejus og Crassus i l. triumvirat, gennemførte som konsul bl. a. lov om uddeling af jord til Pompejus' veteraner. Som statholder i Gallien 58-50 erobrede han hele det transalpinske Gallien, foretog to tog til Britannien og to tog over Rhinen. 52 sluttede Pompejus forbund med senatspartiet, og 49 kom det til brud med C., der s. å. fordrev Pompejus fra Ital. og Spån., og 48 slog ham ved Farsalos i Grækenl. 47 ordnede C. forholdene i Ægypten (hvor Kleopatras blev dronning), og Lilleasien, hvor han ved Zela i Pontos slog Farnakes, 46 slog han senatshæren ved Thåpsus i Tunis og 45 Pompejus' sønner ved Munda i Spån. C. var 49 blevet diktator foruden konsul i 48, 46, 45 og 44. Han styrede nu som enehersker, skånede modstanderne, foretog en mængde reformer, bl. a. af kalenderen. C. var ved at forberede et felttog mod partherne, da han 15.3.44 blev myrdet i senatet af sammensvorne under Brutus og Cassius, der frygtede, at han ville tage kongenavn. Efter Cornelias død var C. til 61 g. m. Pompeja, ar 59 ægtede han Calpurnia. Hans datter Julia ægtede s. å. Pompejus. A.F.C. er overlevet *De bello Gallico* (om gallerkrigen) og *De bello civile* (om borgerkrigen), hvori C. beretter om sin erobring af Gallien og beg. af borgerkrigen. Fremstillingen er enkel og usmykket, et behændigt forsvar for hans handlinger, Andre værker er gået tabt, bl. a. et stridsskrift mod den yngre Cato.

- **Cæsa'rea** [k-] (efter *Cæsar*, d. rom. kejseres titel), fl. kejserlige byer i romerriget: 1) i Kappadokien, nu Kayseri; 2) S f. Karmel, nu (hebr.) Qisrl. (arab.) Qisarye.
- cæsareopa'pisme** [s-] (*Cæsar* i bet: kejser + lat. *papa* pave), den ordning, hvor- efter statens overhoved tillige er kirkenes; f. eks. i det østrom. rige.
- **Cæ'sarion** (47-30 f. Kr.), Cæsars og Kleopatras søn, fik kongenavn af Antonius, dræbt af Octavian.
- cæsa'risme** [s-] (efter *Cæsar*), eneherre- domme, som hviler (el. påstås at hvile) på folkets vilje.
- **Cæsars forum** el. *Forum Julium*, det første af Roms kejserfora, planlagt af Julius Cæsar 54 f. Kr., beg. 51 jå om- rådet 0 f. Forum Romanum.
- **'cæsium** [s-] (lat. *cæsius* blågrå), grund- stof, alkalimet. kern. tegn Cs, atomnr. 55, atomvægt 132,9, nær beslægtet med kalium.

- cæstus ['s-](lat.), enart boksehandske, anv. af den senere oldtids professionelle nævekæmpere. Bestod af remme med indsyede metallugler og knojern.
- **cæ'su'r** [s-] (lat. *cæsura* overskæring), pause i en, sædv. længere, verslinie, s. m. de nærmest omgivende stavelser tjene- nde til at udfylde en hel taktlængde, idet øret kræver rytmens fortsættelse. Eks: »Stormen har lagt sig til ro, // bølgene dog bærer endnu«.
- **coelente'ra'ter** [sø-] (gr. *kailos* hul + *ëntera* indvold), polydyp.
- **coe'lestem 'adspicit' lucem** [kø'læst-] (lat.), den skuer mod det himmelske lys (indskrift under ørnen over indgangen til Kbh.s Univ.).
- **Cøle'sti'n** [s-] (lat. *coelestinus* den himmel- ske), navn på 5 pave.
- **Cølestin 5.**, egl. *Pietro di Murrone* (1215-1296), benediktiner munk, stiftede 1254 celestinerordenen. Valgt til pave 1294. Trak sig tilbage efter 5 mdr.s forløb.
- **cøle'sti'n** [s-] (lat. *coelestis* som vedr. him- len, himmelblå), *SrSO*, farveløst til blåt rombisk mineral. Forekommer i kalksten og mergel.
- **Cøle'sy'rien** [s-] (gr. *kailos* hul), det hule Syrien, navn på dalen ml. Libanon og Antilibanon.
- **cøli'ba't** [s-] (lat. *coelebs* ugift), ugift stand, især gejstlighedens. I romerkirken gælder c alle gejstlige, i den ortodokse kun biskopperne. Reformationen afskaffede c.
- **cø'lo'm** [s-] (gr. *kajldma* hulning), det i det midterste kimbald under fosterets udvik- ling dannede hulrum.
- **cø'lo'i.-sække** [s-] (gr. *kailoma* hulning), udposninger fra entodermen, af hvilke kropshule, ekskretionsorganer, kønsorganer m. m. udvikles.
- **cølo'sta't** [s-] (lat. *coelum* himmel + *stat*), spejlanordning, ved hvilken lyset fra et himmellegeme kastes ind i en fast opstil- let kikkert usanset himlens daglige om- drejning, benyttes især ved spektrosko- piske undersøgelser af Solen.
- **coena 'Domini** [so:-, 'ko:-] (lat: Herrens nadver), betegn., især i protestant, teol., for alterets sakramente.
- **cøno'spe'cies** [sø- -si-] (gr. *koinos* fælles 4- lat. *species* art), en af den sv. botani- ker S. Turesson (f. 1892) indført betegn. f. samleart omfattende alle de former, der ved variation findes el. kan opstå i en art.
- **cø'ru'leum** [s-] (lat: himmelblå), *colinblåt* el. *kobolstjan* nat. lyseblåt pigment; anv. til kunstmaling og i keramikken.

D

- D, d, 4. bogstav i det lat. alfabet; dets form stammer fra det gr. A (delta). Old- eng. 5 er dannet af d og lånt til oldno.
- D, rom. taltegn = 500.
- D, fork. f. lat. *dominus* herre, el. *domini* herrens.
- D, kern. tegn for deuterium.
- D, autom.-kendingsmærke 1) for Haders- lev amt; 2) for Tysk.
- ⊙, et mærke, der må sættes på elektr. in- stallationsmateriel, som er godkendt i h. t. stærkstrømsreglementet i Danm.
- D foran adressen i et telegram angiver, at tlg. ønskes befordret som itelegram, d. v. s. forud for alm. tlg.
- d, *mus.*, 2. tone i C-dur. D-dur har 2 jj, d-mol 1 b.
- d, (lat: *denarius*), eng. fork. f. penny, pence.
- d, *kern.*, fork. af dexter (lat: højre). Betegner, sat foran en kern, forbindelses navn, at stoffet er den ene komponent (opr. højre- drejende) af et optisk isomert stofpar (se optisk isomeri).
- d., fork. på recepter af lat. *detur*, gives.

- d' **Abernon** ['dåbanan], *Edgar Vincent*, Vis- count of Stoked'A (1857-1941), brit. diplo- mat. 1883-89 finansiel rådg. f. den ægypt. reg., 1889-97 f. den tyrk. ambassadør i Berlin 1920-26, bidrog til Locarno-pagten 1925. Memoirer *An Ambassador of Peace* (1929-30).
- Dabit** [-bi], *Fugéne* (1898-1936), fr. »populistisk« forl., kendt for romanen *Hotel du Nord* (1930; da. 1942).
- Dabrowa Gornicza** [ds'brova gur'nitja], po. kulmineby NV f. Krakow; 28 000 indb. (1946).
- D **ABU**, fork. f. Dansk amatør Bokse- t/union. da 'capo (ital.), *mus.*, forfra.
- Dacca** (eng. ['dåka]), ind. *Dhåka*, hoved- stad i prov. Øst-Bengalen, Pakistan, ved Brahmaputra NØ f. Calcutta; 213 000 indb. (1941). Tekstilindustri. Univ. Vel- dyrket opland.
- Dachau** [d'afau], ty. koncentrationslejr NV f. München, anv. fra 1933. Ved be- frelsen fandtes ca. 32 000 fanger i lejren; 11 600 døde fra 1943-maj 1945.

- dachsbracke** ['daks-] (ty. *Dachs* grævling), tysk støvrace, stamform for gravhund- dene.
- Dachstein** ['datjtajn], 2996 m h. bjerg på grænsen ml. Steiermark og Ober- osterreich.
- ' **Dacia** (middelalderlatin), Danmark.

Dachstein.

'Dacien (lat. *Dacid*), romernes navn på landet ml. Donau og Karpatherne, omtv. rumænien, erobret af Trajan 101-07, opgivet af Aurelian 271.

dacit [-'sit] (lat. *Dacia* Rumænien), dagbjergart lign. andesit, men kvartsholdig. Svarer til dybbjergarten granodiorit.

'Dacke, *Nils*, småländsk oprørsleder, af bondeslæg. Rejste 1542-43 den færlige D-fejde mod Gustav Vasa. Senere skæbne uvis.

dacryocy'stitis [dakryosy-] (gr. *dakryon* tåre + *kystis* blære + *-itis*), tåresæksbetændelse, skyldes ofte en hindring af tårenes afløb til næsen.

dada (isme), en bl. malere og digtere under 1. Verdenskrig opstået kunstnerisk retning, i desperat pessimisme oprørsk mod al soc. og æstetisk vedtægt. Navnet vistnok efter uarkulerede barnelyde. Fra Zurich flyttede stifterne (bl. hvilke rumæneren *Tristan Tzara* (f. 1896) og den tv.-fr. billedhugger *Hans Arp* (f. 1889)) til Paris 1919 og fik tilhold i kredsen omkring tidsskr. »Littérature«, hvis red., André Breton, dog snart undergravede dadaismen for siden på dens ruiner at opbygge surrealismen.

daddelblommer, fællesnavn for forsk. spiselige frugter af Diospyros arter (iben-holtfåm.); dyrkes spredt i troperne verden over. d er grønne, tomatlign.; kødet chokoladefarvet, af behagelig sød smag. Bærret spises frisk el. tilberedes på forsk. måde.

daddelpalme (*Phoenix dactylifera*), ældg.

kulturlpante, ca. 20 m høj med fjerdedte indtil 3 m lange blade; hjemmehørende i det afr.-asiat. ørkenbælte og er et af de værdifuldeste nyttræer, kan sætte frugt frasi 6. tilslut 100. år. De blomme- store, enfrøede bær indeholder et med længdefure forsynet frø og er i moden tilstand rødlig, meget næringsrige. Eksporteret fra hjemlandene presset og mere el. mindre tørt.

Daddelpalme.

Dael [da'l], *Niels* (f. 1857), da. frimenhedspæst; virkede en tid bl. danske i Argentina. Stiftede de årl. grundtvigske Liselundmøder (1909) og menighedsskolen smst. (1911).

Dae'lls Varehus [da'l-] i Kbh., grl. 1910 af brødrene *Christen* (1883-1947) og *Palle M. D.* (f. 1886; formand for Frihedsfonden) som postordreforretn. i manufaktur. 1947 aktieselskab med 8 mill. kr. aktiekapital.

DAF, fork. f. Dansk /fthletik-Forbund. •Daffinger, *Moritz* (1790-1849), østr. miniaturmaler. Virksom i Wien. Påvirket af Thomas Lawrence. Indtagende portrætmminiaturer.

•Dafne (gr. laurbærræ), i gr. mytol. en nyfme, der, for at undgå Apollons elskov, bad guderne forvandle sig til et laurbærræ, siden Apollons hellige træ.

Dafne [ää'fni], gr. kloster V f. Athen. Kirke med byzantinsk mosaik fra 11. årh.

•dafnier (*Cladocera*), krebsdyrgruppe af bladfødternes orden, små former med toklappet skal, svømmer v. hj. af 2 antenner; øjnene sammensmeltede til eet stort øje. Æggene i rugehule på rygside, 2 ægtyper: tykskallede hvilægg og tyndskallede subitanæg. Hvilæggene, der kan tale udtrøring, overvintring etc, fremkommer af befrugtede æg; subitanæggenuden

Dafnie.

befrugtning. Ofte mange generationer af hunner, der forplanter sig uden befrugtning. Overvejende ferskvandsformer.

•Dafnis, i gr. mytol. hyrdederos på Sicilien. If. en version af sagnet mistede D synet til straf for at have svigtet en nyfme, han havde tovet troskab; D trøstede sig med fløjtespil og sang. D blev et yndet hydenavn i gr. litt., især kendt gnm. Theokrit og Longos* roman »D og Chlo«. da Forli, *Melozzo*, se Melozzo da Forli.

dag, fork. f. dekagram = 10 g. dag, i alm. sprogbrug den tid, solen er over horisonten, mods. nat. Ved jævndøgn er d og nat lige lange (bortset fra en lille forøgelse af d-s længde, som skyldes refractionen), i sommerhalvåret er d længere end natten, omv. i vinterhalvåret. N for den nordl. og S for den sydl. polarkreds kan d i sommerhalvåret være uafbrudt i 24 timer el. længere (midnatssol), og i vinterhalvåret natten være uafbrudt i 24 timer el. længere (mørketid). - Ugedagenes navne dannes af Orientens astrologer efter sol, måne og de 5 da kendte planeter. Dette fulgte romerne, der atter blev fulgt af germanerne, idet Mars, Merkur, Jupiter og Venus blev erstattet med Tyr, Odin, Thor og Fria*(Frigg). I Norden ændredes Saturns dag til laugardag: lørdag (efter *laug* bad).

Dagarbejdsskolen, skole og fritids-virksomhed for (1948) 160 vanskelige drenge under Kbh.s komm. skolevæsen; grl. 1915. 1948 oprettede des en tilsv. institution for piger.

dagbjergarter, eruptivbjergarter, størkne ved jordens overflade som lavastrømme og gange, d er finkornede, tætte el. glasagtige, undertiden blærede.

Dagbjærg Dä's [dau-], bakkeparti V f. Viborg (71 m h.).

Dagbladet, 1) da. dagblad, opr. national-liberalist; udkom 1851-1931, red. 1851-72 af C. St. A. Bille, 1872-81 af V. Topsoe; indlemmedes 1891 ide ferslevske blade; 2) det no. Radikale Venstres organ, grl. 1869, 1915-28 og siden 1930 red. af Einar Skavlan. D'gik ind april 1943 for at undgå tvungen sm.-slutn. med andre aviser, genoprettet maj 1945. Oplag ca. 35 000.

Dagbladid [d'agblæia], færøsk avis, grl. 1934; udkommer i Torshavn to gange om ugen. Organ for Folkeflokket.

dagblindhed, bedre syn i tussmørke end i fuldt dagslys. Kan være følgen af centrale ukklarheder i de brydende dele. Pupildvidelsen i tussmørke lader da lys passere gnm. klare vævsdele uden om ukklarhederne.

dagbog, søv., retslig protokol-journal over alt vedr. skibs sejlads; i damp- og motorskibe føres også maskin-d.

dagbrud, brydning af mineraler og bjergarter i åben grav.

dagbue, den del af døgncirklen, der ligger over horisonten.

Dagen, da. dagblad, 1803-43, grl. af C. H. Seidelin (1761-1811). Havde privilegium på at bringe udenrigspolit. nyheder. Bl. red. K. L. Råhbek og Fr. Thårup.

Dagenham [d'æg3n3mj], stærkt voksende østl. forstad til London; 112 000 indb. (1948). Her ligger Fords automobillfabrikker.

Dagens Nyheter, da. kons. dagblad, grl. 1868, 1889-1931 udgivet af C. Ferslew, 1931-36 af Gyldendalske Forlag, siden af et aktieselskab, under navnet »Nationaltidende«.

Dagens Nyheter, sv. liberalt dagblad, grl. 1864 af Rudolf Wall (1825-93). Talte Strindberg bl. sine medarbej. Nuv. red: Herbert Tingsten. Oplag 1947: ca. 230 000.

Dagerman [d'æg3r-], *Stig* (f. 1923), sv. forfatter; påvirket af Eyvind Johnson og Kafka; repr. den af kulturkrisen fremkaldte kritiske pessimisme. D har udg. romanerne *Ormen* (1945), *De domdas* o (1946) og i 1947 novellesaml. *Nattens lekar* og dramaet *Den ddsdamde*.

Dagfinn Bonde [d'o'gfin'bon:a](d. 1237), no. høvding, ledende birkebeiner efter Sverres død, hovedstøtte for Håkon 4. daggert (middeleng. *dag* gennemboere), kort sværd el. lang dolk.

Dag(h)e'stan, ASSR i RSFSR, Sovj., på Kaukasus' NØ-skråning, omkr. hovedstaden Mahatj-Kala; 34 000 km²; 931 000 indb. (1939). Agerbrug og færcavl. Sproget i D er kaukasisk.

daghjem, institution til heldagsanbringelse af børn, enten vuggestue el. børnehave.

daglilje (*Hemero' cailis*), slægt af liliefam. Dyrkes i haver p. gr. af de smukke, oftest gule el. gulrøde blomster, der sidder på et langt skaft.

Daglilje.

daglyssignal, lyssignal ved jernbanerne; anv. om dagen, og må derfor have en større lysstyrke end lyssignaler, som kun anv. i mørke.

Dagmar (bøhmisk *Drahomira*), kvindenavn. Navnet vandt udbredelse i 19. årh. efter Ingemangs »Valdemar Sejre«.

Dagmar (d. 1212), da. *droming*, datter af kong Ottokar 1. af Bøhmen, 1205 g. m. Valdemar Sejre; moder til Valdemar den Uge; begravet i Ringsted; besungen i folkevise.

Dagmar (f. 1890), da. *prinsesse*, datter af Frederik 8., ægtede 1922 hofføjegemester Jørgen Castenskiold.

Dagmar, i Rusl. kaldet *Maria Feodorovna*, russ. *kejserinde* (1847-1928), Christian 9.s næstældste datter. 1864 forlovet m. den russ. tronfølger og efter hans død m. broderen Aleksander (3.), hvem hun ægtede s. å. 1881-94 kejserinde. 1919 førtes D på eng. krigsflåde til Danm. Ejede Hvidøe.

Dagmar'hu's. foretningsejendom på rådhuspladsen, Kbh. Opført 1938-39 på det tidl. Dagmarteaters grund, rummer lokaler for Kampaxs, Det Danske Luftfartsselskab, Dagmar-Bio m. fl. Efter 9. 4. 1940 hovedsæde for tv. admin. i Danm., efterh. kraftigt befæstet. Efter kapitalulationen fik SHAEF og Military Mission to Denmark lokaler i det meste af D.

Dagmarkorset, et byzantinsk emaillearbejde (cloisonné) fra 9. årh. på Nat. mus.; D skal være fundet i dronning Dagmars grav i Ringsted.

Dagmarkorset.

Dagmarteater, kbh. privatteater 1883-1937; opkaldt efter Christian 9.s datter. Abnet af M. W. Brun med operetter og folkekomedier. Bragte under C. Riis-Knudsen (1889-97) klass. dramaer og blev under denne og Martinus Nielsen (1897-1909) Det Kgl. Teaters alvorligste konkurrent. 1914-19 og 1923-28 Hølgær Hofman, som introducerede G. B. Shaw. Under Torkild Roose 1919-23 Bodil Ipsens og Poul Reumerts berømte samspil samt gæstespil af Moskvas kunstnereteater. Gosta Ekman, Fritz Kortner og Elisabeth Bernger gæstespillede under dir. Otto Jacobsen (1929-34). Under *Knud Rasmov* (f. 1881) (dir. 1934-37) lukkedes teatret og nedreves for at give plads til Kampax's Dagmarhus.

dago [d'æg:go] (amer., af sp. *Diego* Jakob), en indvander af mørk lød (fra Sydeuropa) (mest nedsettende).

'dagob, d. s. s. stupa.

•Dagobert 1., frankerikonge 622-38. søn af Chlotar 2. Erobrede Gasconne fra vestgoterne.

Dagon, filistrenes hovedgud.

dagdragstjerne (*Me'andrium d'ioecum*), art af nellikefam. med modsatte blade og røde, særbo blomster. Alm. i Danm. i fugtige kratkove.

dagpåfugleøje (*Va'nessa /o*), takvinge. Brunrøde vinger m. store øjepletter. (fl. se tavle Sommerfugle).

dagrenovation, fjernelse af køkkenaffald o. l. fra husholdningen, **d** betegner også selve affaldet. Dette kan brændes i beboelsesejendommene (s kamfor brænding), el. bortkøres enten til lossepladser, til forbrændingsanstalter el. til konverteringsanstalter.

dagrovfugle betegnede tidl. alle rovugle undt. ugler. Da ugler nu ikke henregnes til rovugle, bruges betegn. **d** ikke mere.

dagsbefaling, *mil.*, befaling om andre tjeneste o. l. (ikke om styrkers føring) givet af kommandolej.

dagsbød, bøde, som fastsættes til et beløb, svarende til den dømtes gnmstl. dagsindtægt, dog under h. t. hans livsvilkår, herunder formue, forsørgerligt o. a. forhold, der indvirker på betalingsvevnen. Minimum: 2 kr. **d** indføres i da. ret 1939 efter sv. og fi. forbilled. Idømmes kun v. forbydelser, der er strafbare i h. t. Borgerlig Straffelov af 1930. Antallet af **d** skal være mindst 1 og højst 60.

dagsgrader, et for ægs udvikling nogenlunde konstant tal, der fremkommer ved at multiplicere udviklingstiden med temp.

dagsignaler, *søv.*, betegn. for alle optiske signalmidler. Visse natsignaleringsmidler som projektorer kan dog anv. om dagen; i tage bruges lys signaler.

dagslyskvotient, forholdet ml. den belysning, der er inde i en bygning, og den, der vilde være, såfremt bygningen og andre skyggegivere var borte.

dagslys lamper, elektr. lamper, hvis lysfarve nærmer sig dagslysets. Dette kan opnås f. eks. ved en svag blåfarvning af glasset på en alm. metalrødslampe el. ved en sammenblanding af lyset fra forsk. lyskilder (f. eks. en kviksølvlampe og en metalrødslampe). En ny lampetype, lysrøret, udsender et lys, der ligger meget nær dagslyset i farve. De i røret dannede ultraviolette stråler påvirker et på glassets inderside påsmurt fluorescerende lag, der udsender dags lys lignende lys.

dagsmukt, tvangsmukt, som løber for hver dag, indtil den forpligtelse, der håndhæves ved den, er opfyldt.

dagsommerfugle (*Rhopa locera*), gruppe af sommerfugle med oftest stærkt farvede vinger, der under hvilen holdes opret sammenklappede. Solskinsdyr, suger honning af blomster, overvintres som voksne el. pupper; enkelte arters larver, f. eks. kalsommerfuglens skadelige. Navnlige hyppige i troperne; hos os 6 fam., bl. a. takvinger, svalearer, ildfugle.

dagsorden, 1) fortegnelse over de sager, som skal drøftes på et møde, en generalforsamling; 2) (i parlamentarisk sprogbrug) forslag om overgang til d. d. v. s. om at afslutte forhandl., af den sag, der hidtil har været genstand for drøftelse, og gå videre til næste sag på d; et sådant forslag er ofte ledsaget af en motivering, der udtrykker henh. til lid. el. mistillid til ministeriet.

'**dagsregen**', i *astrologien*: den af de 7 vandrestjerner, som ugedagens første time er tilknyttet.

Dags-Telegraphen, da. dagblad, ude. 1864-91 af C. Ferslew. Red. indtil 1875 C. V. Rimestad; indtog en betyd. plads i datidens kbh. presse.

Daguerre [-'gæ:r], *Louis Jacques Mande* (1789-1851), fr. maler og opfinder. **D** opf. i 1837 den første prakt. anv. fotometode, daguerreotypien, hvor billedet reproduceres på en lysløsform joderet sølvplade. Samarb. m. d. fr. fys. J. N. Niepce (1765-1833) indtil dennes død.

dagugler, fællesbetegn. f. ugler, der flyver om dagen, som f. eks. høgeugle og sneugle.

dagvagt, *søv.*, 1) mrcgenvagt fra kl. 4-8; 2) vagts- el. opsynsmand.

dagvise, 1) middelalderlig digtform, opr. hjemmehørende i provencalsk lyrik (kaldet 'alba'); skildrer to elskendes lykke og deres adskillelse ved den frembrændende dag; 2) den gamle d. da. morgen sang fra senmiddelalderen. Optaget i Hans Thomesens salmebog 1569, om digtet af Grundtvig 1826 som »Den signede dag«.

Dago ['da:go:], sv. navn på øen Hiiumaa i Estland.

Svend Dahl.

Eric Dahlbergh.

Bertel Dahlgaard.

F. C. Dahlmann.

Dahl, Balduin (1834-91), da. kapelmester. 1873 Lumbyes efterfølger som dirigent i Tivoli. Komp. danse i Lumbyes manér.

Dahl, Jacob (1878-1944), provst for Færøerne 1918-44. Autoriseret fær. overs. af *Mye Test*. (1937).

Dahl, ens Rudolph (f. 1894), da. embedsmand, cand. jur. 1922. Tilknyttet udenrigsmin. siden 1926; 1941 kontorchef, 1945 udenrigsråd og chef for den polit.-jur. afd., 1948 direktør.

Dahl [da:l], Johan Christian (1788-1857), no. maler; elev af Eckersberg; tog 1818 til Dresden, prof. der 1824; virkede for

J. C. Dahl: Vinterlandskab ved Vordingborg.

grundlæggelse af den no. kunstforening, Nasjonalgalleriet og for folkemindesmærkers bevaring; grl. no. landskabskunst med en række storladne og banebrydende værker: *Stalheim, Birk i Storm* (1849), *Stugunøset på Filefjell* (1851); har også malet ypperlige da. landskaber.

Dahl, Peter (1869-1936), da. kirkeminister. Sognepræst, tilknyttet soc. dem., folketingsmand 1913-18, landstingsmand 1918-36. Kirkemin. under Stauning 1924-26, 1929-35.

Dahl, Svend (f. 1887), da. biblioteksmænd; 1920-24-inspektør ved Statens Bibl.s-tilsyn, 1925 leder af Kbh.s Univ.s-bibl., fra 1943 som rigsbibliotekar også af Det Kgl. Bibl. Har bl. a. udgivet *Håndbog i Biblioteksk undskab* (3. Udg. 1924-27). (Portræt).

Dahl, Torsten (f. 1897), da. filolog. Prof. i eng. v. Århus Univ. 1934. Afh. om eng. sprog og kultur.

Dahlbergh, Eric (1625-1703), sv. officer. Fandt 1658 (ifølge en anført tradition) vej over isen fra Langeland til Lolland, for Karl Gustavs hær. Tilrædede aug. 1658 øjeblikkelig storm mod Kbh., som **D** havde udsponeret. Tjente med stor dygtighed under Skånske Krig; generalguvernør i Livland fra 1693, afslog August 2.s angreb 1700, bidrog til Karl 12.s sejr ved Dvina 1701. Fremragende ingeniørofficer og tegner; illustrerede Pufendorf's værk om Karl Gustavs bedrifter samt det store billedværk *Svecia antiqua et hodierna* (Sverige i fortid og nutid, 1. udg. 1716). (Portræt).

Dahlem ['da:bm], syd ves t. villaforstad til Berlin; talr. videnskab, institutioner, botanisk have m. v.; fungerer under besættelsen som de vestl. sektorers univ.

Dahlerup ['dal:], *Aksel* (f. 1897), da. journalist, knyttedes 1927 til radioen, 1934 programsekr., 1939 reportagechef, 1943 afdelingschef.

Dahlerup ['dal:], ffa«Birch(1790-1872), da.-østr. søofficer. Trådte 1849 efter da. reg.s ønske i østr. tjeneste, reorganiserede østr. flåde, blokerede 1849 Venezia, vendte

hjem 1851. 1861-65 atter i østr. tjeneste som rådgiver for marinen leder, ærkehertug Maximilian. Udg. erindringer.

Dahlerup ['dal:], *Verner* (1859-1938), da. sprogforsker, har grl. *Ordbog over det Danske Sprog*. Af hans lidet omfattende produktion kan nævnes det fortræffelige arbejde *Det Danske Sprogs Historie* (2. udg. 1921).

Dahlerup ['dal:], *Vilhelm* (1836-1907), da. arkitekt. Sidste repr. for 19. årh.s eur. arkit.opfattelse. *Det Kgl. Teater* (s. m. Ove Petersen, 1872-74), *Pantomimetæret* i Tivoli (1874), *glyptotekets ældste del* (1890-91), *Ny Carlsberg bryggerikompleks* (1880-1901), *Jesuskirken i Valby* (1885-91), *kunstmuseet* (s. m. G. Møller, 1888-95).

Dahlgren ['da:lgr:e:n], *Carl Fredrik* (1791-1844), sv. digter. Beg. som romantiker. Stog siden om og forsøgte sig som Bellman-imitator med *Mollbergs epistlar* (1819-20). Endv. stifter af en række litt. foreninger.

Dahlgren ['da:lgr:e:n], *Fredrik A ugust* (1816-95), sv. digter og sprogforsker. Har i lystspillet *Vårmlåningarne* (1846) og *Viser på varmlanske tongmåle* (1875-76) givet friske billeder af sv. folkeliv.

Dahlgaard ['dal:], *Bertel* (f. 1887), da. radikal politiker. Cand. polit., 1922-29 chef f. Kbh.s Statistiske Kontor; folketingsm. (Skive) fra 1920, indenrigsmin. under Stauning 1929-juli 1940. 1946-47 ledende i voksende radikal opposition mod Knud Kristensens sydlesvigpolitik, fremtvang efter forgæves forhandl., valg okt. 1947 efter mistillidsvotum. (Portræt).

'**Dahlia** (efter d. sv. botaniker A. Dahl, d. 1787), (lat.), navn for georgine.

Dahl-iversen, Erling (f. 1892), da. kirurg. Prof. v. Kbh.s Univ. 1935. Overkirurg v. Rigshosp. 1941. Talr. afhandl. og lærerebø.

Dahll [da:l], *Tellef* (1825-93), no. bjergmand og geolog. Opdagede apatiten ved Bamle i Telemarken, guld i Finnmarken, kul på Andøy og nikkel på Senja.

Dahlmann ['darlman], Friedrich Christoph (1785-1860), sies vig-holstens historiker. Prof. i Kiel 1813-29, sekretær f. Slesvig-holst. Ridderskab's stænde udvalg (»fortværende Deputation«), opfattede Sønderjylland og Holsten som samørende, ty. områder. Prof. i Göttingen 1829-37, landflygtig efter deltagelse i protest mod den reaktionære hanoveranske regering; derpå i Bonn. D-s arb. var grundlæggende for den slesvig-holstenske tanke. Udg. *Geschichte von Danemark* (til 1523); gennemførte kritisk vurdering af Sakse. (Portræt).

• **Dahlstierna** Wærna. Gurttrto (1661 -1709), sv. digter. Skrev i Marim's søgte stil. Kendtest er sørgedigtet ved Karl d. 12.s død *Kungaskald* (1697).

dahm'nit, et sikkerhedssprængstof, anv. især i kulminer (antander ikke tilfældigt udstremmede gas el. hvirvlende kulstøvpartikler); hører til de såk. ammonitter. **d** indeholder 91 % ammoniumnitrat, 6,5 % kulbrinter og 2,5 % kaliumdioxid ro mat.

Dahn [da:n], *Felix* (1834-1912), ty. forfatter og retshistoriker. Skrev romaner med oldgerm. motiver krydret med moderne spændingseffekter og ty.-nat. idé. *Ein Kampf um Rom* (1876).

daho'mé (fr. [da'dmæ:]), sudanfolk i S-Dahomey, Fr. V-Afr.

Dahomey [dao'mæ:], fr. koloni ved Guinea-bugten i Fr. V-Afr.; 112 000 km², 1 458 000 indb. (1945), næsten udelukkende negre.

Selvst. kongerige fra beg. af 17. årh. til 1893 med ejendommeligt hof kunst til forherligelse af kongerne og deres krigserke bedrifter. D udfører palmekerner og -olie samt bomuld, særlig over hovedstaden Porto-Novo. Fr. fra 1890'erne.

'Daidalos (gr. *daiddallein* forfærdige med kunst), i gr. sagn billedhugger, fader til Ikaros.

DAIF, fork. f. Dansk arbejder Tdræts/orbund.

Dáil Éireann [d'ái:l 'æ:ran] (gælisk: irsk folkeforsaml.), det folkevalgte kammer i Eires parlament.

Daily Chronicle [d'æili 'krånikl], liberalt eng. dagblad, grl. 1876. Ejedes 1918 -27 af kredsen om Lloyd George. 1930 sloges D s. m. »Daily News« til »News Chronicle«.

Daily Express [d'æili iks'præs], eng. kons. dagblad, grl. 1900. Overtoges 1918 af lord Beaverbrook; har ved sin tilskæring af stoffet opnået mægtig udbredelse. Oplag 1948: 3 855 400.

Daily Herald [d'æili 'hærsid], det eng. arbejderpartis hovedorgan, grl. 1911. 1929 overtog udgiverfirmaet Odham Press den forretningsmæssige ledelse, og oplaget steg til over 2 mill. (1947).

Daily Mail [d'æili 'mæil], eng. kons. dagblad, grl. 1896 af Alfred Harmsworth (lord Northcliffe); smart reportage og sensationer; udk. tillige i Paris. Oplag 1948: 2 077 000.

Daily Mirror [d'æili 'mira], eng. dagblad, grl. 1903 af lord Northcliffe. Udførlig billedreportage, kortfattet, sensationspræget tekst. Oplag 1948: 3 700 954.

Daily News [d'æili 'nju:z], 1) eng. liberalt dagblad, grl. 1846 med Ch. Dickens som red. D repr. Gladstones politik. Sammensluttet 1930 med »Daily Chronicle« til »News Chronicle«. Oplag 1948: 1 623 436; 2) amer. avis, oprettet 1919, et af New Yorks mest udbredte blade.

Daily Telegraph [d'æili 'tæitgræ:f], eng. uafhængigt dagblad, grl. 1855, tilknyttet Berry-koncernen. Lægger især vægt på udenrigspolit. stof.

Daily Worker [d'æili 'wɔ:ks], eng. dagblad i London, grl. 1930 som organ for det kommunist. parti. Oplag 1948: 117 000.

'Daimler, *Gottlieb* (1834-1900), ly. ingeniør, konstruerede i 1885 den første motorcykel med benzinmotor, 2 gear, kobling og startanordning.

'daimon, gr. stavemåde for dæmon.

dai'monion (*da'monium*), den advarende stemme, som Sokrates hævdede at høre, når han var i færd med at handle forkert.

daimyo [daim'jå:] (jap: store navn), lensfyrste i Japan, d-erne, ialt ca. 270, beherskede provinster fra 16. årh., indordnede af Ieyasu under shogunen; efter omvæltningen 1868 opgav d-erne deres magt og afsattes.

Dairen [dai'ren], kin. *Ta-lien* [d'oli'æn], russ. *Dalnij*, havneby på Liaotung Halvøen, Manchuriet; 600 000 indb. (1946). Eksport af soyabønner. - Grl. 1899 af russ.; jap. 1905-45; i h. t. traktat af 14. 8. 1945 under kin. admin., men halvdelen af frihavnen sovj.

'dajak, fællesnavn for ikke-muham. folk med mongoloidt racepræg og austronesisk sprog i Borneos indre. Ågerbrugere, dygtige vævere og våbensmede; visse stammer, de såk. hav-d i S-Sarawak, er hovedjægere.

Dajon [da'djɔ?], *Nicolai* (1748-1823), da. billedhugger; har bl. a. udført to af statuerne på Frihedsstøtten.

DAK, fork. for Danm. apotekerforenings kompositioner.

Da'kar, hovedstad og havneby i fr. V-Afr. på S-kysten af Kap Verde-halvøen; 151 000 indb. (1945). Udsat for forgæves angreb af eng. og frie fr. styrker 23. 9. 1940, stilledes sig under Darlan 23. 11. 1942 og stilledes 8. 12. s. å. til de Allieredes disposition.

Dakhla [d'a:'lā], ægypt. oase i Sahara 350 km V f. Nilen.

dakhma [dāf'mā] (pers. af sanskrit *dah* at brænde), tavshedens tårne.

Da'kiki, *Abu Mansur Muhammad* (d. ca. 980), pers. digter, beg. et epos om den pers. sagn- og oldtidshist., men fik kun

É. Daladier.

E. M. Dalgas.

skrevet ca. 1000 vers, som Firdausi op- tog i sit epos »Shāhnāme«.

dakota [d'a'ko:ʊs], gruppe af N-amer. indianerstammer med sioux-sprog. Vestl. d var præriefolk, østl. ågerbrugere.

Da'kota, populær betegn. for en række mil. versioner af den civile trafikflyve- maskine DC-3, bygget af Douglas Aircraft Co. D anv. af de Allierede i titusindvis til transporter under 2. Verdens- krig og er efter krigen i stort antal over- taget af civile luftfartselskaber, der har ombygget kabinerne til komfortabel passagertransport. D er overordentlig driftssikker og velflyvende, et lavtvinget 2-motoret monoplan til 21 passagerer med marchhastighed 275 km i timen, spændvidde ca. 29 m, samlet motoreffekt 2100 HK og fuldvægt ca. 11,5 t. D for- trænges efterhånden af større og hurti- gere typer. (Ill. se tavle Flyvemaskiner).

Dakota, North [nār>da'ko:tɔ] (fork. *N-Dak.*), nordligste præsriestat i USA; 183 015 km²; 642 000 indb. (1940; 1947: 552 000), 3,4 pr. km²; 20,6% boede i byerne. Hovedstad: Bismarck. Den vestl. del tilhører prærieplateaet, the Great Plains, indtil 1057 m h. og gennemstrø- met af Missouri. Plateaets rand, Coteau de Missouri, falder brat ned mod den lave østl. del af staten. D er dækket af moræne; mod NØ findes frugtbar, lag- delt ler. - Landbrug og kvægavl er de bærende erhverv. Næst efter Kansas har D USAs største hvedehøst: 1945 4,4 mill. t, desuden avles byg, havre, majs, kartofler og hør. 1947 fandtes 1,7 mill. stk. kvæg, 644 000 får og 497 000 svin. - Store brunkulsejer. Industri: møllerier, slagterier, mejerier. - *Historie*. D til- hørte det fr. Louisiana, der købtes af USA 1803; første kolonisation 1812; territorium 1861; stat 1889. (Kort sp. 847*9).

Dakota, South [s'auβ da'ko:ta] (fork. *5-Dak.*), præriestat i USA; 199 544 km²; 643 000 indb. (1940; 1947: 564 000), 2,8 pr. km²; 24,6% boede i byerne. Ca. 10% af sv. afstamning; ca. 20 000 indianere. Hovedstad: Pierre. D gennemstrømmes af Missouri. NØ f. floden morænebakke- land med en stejl skrånt. Coteau de Mis- souri, ned mod lavlandet i D-s NØ-hjørne. S og V f. Missouri findes frugtbar for- vritningsjord. Terrænet hæver sig mod V, hvor det i »Bad Lands« er gennemfuret af flode- dale (højest er det isolerede 2207 m h. Black Hill). - Vigtigste erhverv er land- brug og kvægavl; især majs, havre og hvede; 1947: 2 532 000 stk. kvæg, 1 286 000 får, 1 757 000 svin. Landbrugs- industri. - D var opr. en del af det fr. Louisiana. Stat 1889. (Kort sp. 847-49).

dakryo- (gr. *dkryon* tåre), tåre-.

dak'ty'l el. *'daktylos* (gr: finger (med 1 lang og 2 korte led)), antik versefod, bestående af 1 lang og 2 korte stavelse; - vu (i moderne metrik: 1 trykstærk og 2 trykssvage). Vigtigste daktyliske vers- mål er heksameter og pentameter.

dakty'litis (daktyl- + -itis), slyfilittisk fingerbetændelse.

daktylo- (gr. *daktylos* finger), finger-.

daktyloko'pi (gr.), identificering ved fingeraftryk.

dal, fork. f. dekaliter - 10 l.

dal (ital.), fra; d segno, *mus.*, fra tegnet.

dal, større sænkning i Jordens overflade. De fleste er opstået ved erosion (flod- d, gletscher-d), nogle ved tektonisk virk- somhed (gravsænknings).

Dal, *Vladimir* (1801-72), russ. forfatter af da. afstamning, folkemindedigter, leksikograf.

Daladier [-'dje], *Édouard* (f. 1884), fr. politiker. Radikal-socialistisk, 1933 mini- sterpræsident; søgte 1934 forgæves at standse urolighederne i forb. m. Stavisky- affæren, gik af efter få dages ministertid. Deltog i Folkefrontsministerierne 1936-38; førstemin. 1938-40 med Centrums støtte, undertrykte kommunisterne. Vir- kede som krigsmin. for stærkere forsvar, men foretrak 1938 fred og Munchenforlig. Fulgte 1939 Engl. ind i krigen, trængtes marts 1940 til side af Paul Reynaud. Anklaget som medansvarlig for katastrofe- nen 1940 i Riom-processen 1942-43, men afviste ankl. med stor energi. Valgt til nationalforsaml. efter befrielsen, men uden sin gi. magt. (Portræt).

Daladier linien, Maginotiniens forlæn- gelse langs den helg. grænse.

da'lai-'lāma (tibetansk: ocean-præst), titel for den ene af de to storlamæ, der fra 1475 har behersket den lamaisti- ske kirke og landet Tibet, d gælder for at være en inkarnation af Bodhisattva Padmapāni el. af Avalokiteśvara, resi- derer i Lhasa og har den faktiske magt i landet.

'Dalane el. *Dalene*, no. landskab, det syd- ligste i Rogaland, omfatter fjeld- og kyst- strækningerne SØ f. Jæren; 1939 km²; 14 000 indb. (1946).

Dala-porfyrer, gruppe af porfyrer fra Dalarnas grundfjeld; træffes som lede- blokke i Danm.

Dalarna (*Dalarne*), sv. landskab, omkr. Siljan og Oster- og Västerdalälvens mel- lemste løb; 29 066 km²; 256 000 indb.

Aspeboda kirke Sv f. Falun.

(1946). Mod NV noget højfjeld (Sior- våtæshåga, 1204 m), mod S noget lav- land, i øvrigt skovklædt kuller og lange dalstrøg. Mod SØ store jern- og kobber- malmejer, hvis udnyttning påbegyndtes i 13. årh. D var udgangspunkt i rei- sningerne mod Kalmariunionen 1434 (Engelbrekt) og 1521 (Gustav Vasa). - En særlig hjemstavnskultur er bevaret (arkitektur, dekorationsmaleri, folke- dragter m. m.).

Dala-sandsten, algonkisk sandsten fra Dalarna.

Dalayrac (*d'Alayrac*) [dalæ'rak], *Nicolas* (1753-1809), fr. synges pilskomponist. Mange værker med iørefaldende melodier. *De To Små Savoyarder* (1789, Kbh. 1792).

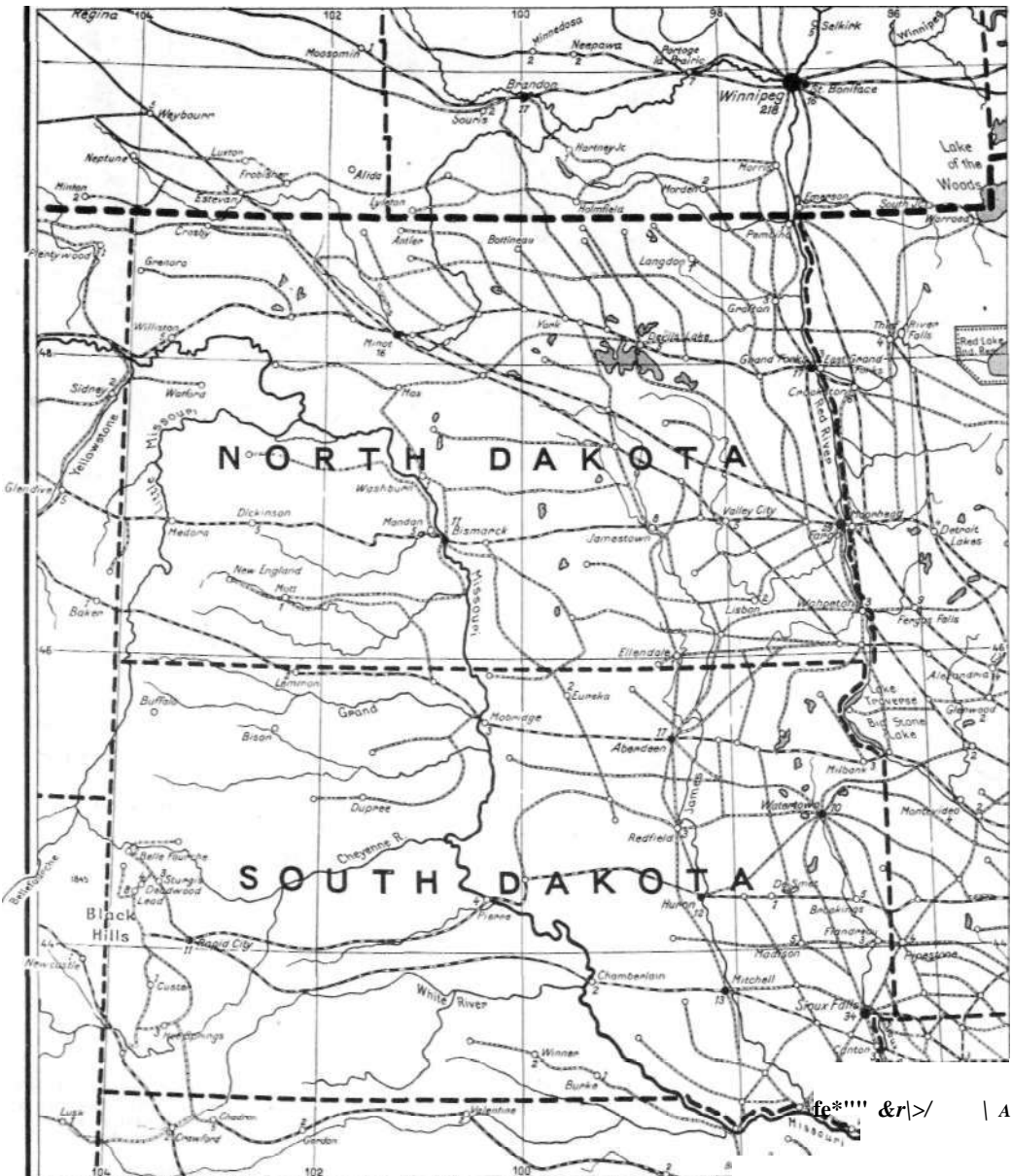
Dalbosjbn [d'a:lbo:ʃɔn], den sydvestl. del af Väneren.

Dalbys, sv. landsby 12 km OSØ f. Lund; 1000 indb. Bispesæde ca. 1060-66; bispe- kirken, senere kirke for et augustiner- kloster i D, nu sognekirke, er den ældste daterbare stenkirke i Norden, opført omkr. 1060 i strenge, svagt nedre-rhinsk prægede stilformer. Dens østre halvdel er nedbrudt; mod V en smuk, søjlebåren kryptoforhal fra 1130-40. Harald Hen (d. 1080) begravedes i D. - I nærheden af D nationalparken D-hagen (34 ha).

Dalbys Bugt, vig på V-side af Inds- holden, NØ-Fyn.

Daleroze [dal'krø:z], *Émile Jacques* (f. 1865), schw. komponist og musikpæda- gog, kendt for sit rytmiske gymnastik- system som senere rytmiske systemer (Bode, Medau) bygger på.

Dale [dæil], Sir *Henry Hallett* (f. 1875), eng. fysiol. S. m. O. Loewi 1936 Nobel- pris for sit arbejde over kern. over- førsel af nerveimpulser.

Maalestok 1:5 625 000

Udarbejdelse- J. Humlum

Kort over North og South Dakota.

Da'lén, Gw[^]fl/(1869-1937), sv. ingeniør, opfinder af acetylen-gasakkumulatoren, en solvent til blinkfy, der automat, ændes, når det bliver mørkt, o. a. Nobelpris i fysik 1912, blev s. å. blind efter en eksplosion, men fortsatte sit arbejde.

daler, forsk. skandinav. sølvmønter. Navnet af ty. Thaler, opr. Joachimsthafer efter Joachimsthal i Böhmen, hvor de første prægedes 1519, svarende til de rhinske gylden. I Danm. deltes d opr. (under Chr. 3.) i 3 mark å 16 skilling; men skille mønter forringedes, så der efterhånden gik 4 mark og fra 1625 6 mark på d, der kaldtes specie og rigsd. Hertil kom kurant = 4/5 specie, og 1813 rigsbankd = 1/2 specie, fra 1854 kaldet rigsd. 1875 indførtes kronen = 1/2 rigsdaler. - I Sv. indførtes d under Gustav Vasa, kaldtes senere riksdaler for at skille mønt fra regneenhed og holdt sig til kronemøntens indførelse 1875.

'Dalgas, Enrico Mylius (1828-94), da. officer, grl. 1866 Det Da. Hedeselskab, efter at D som ingeniørofficer ved jv. vejanlæg havde fået interesse for hedeegene. Fik såvel hedebeboere som udenforstående interesseret i sagen og bragte store arealer under kultur. (Portræt sp. 845).

'Dalgas, Ernesto (1871-99), da. forfatter og filosof. Søn af Enrico D. Hovedværker: *Lidelsens Vej*, en fiktiv selvbiografi med ræsonnerende indlæg i Kierkegaards manér, og *Dommedagsbog*. (Udg. 1903).

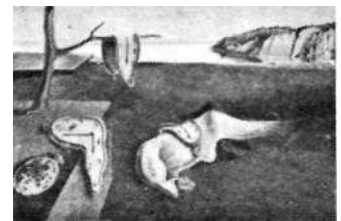
'Dalhoff, Johannes (f. 1880), da. embedsmænd, 1924 departementschef i handelsmin., 1940 handelsmins. tilsynsførende ved Direktoratet for Vareforsyning.

Dalhoff, Nicolai Christian (1843-1927), da. præst og filantrop; forstander for diakonissestiftelsen 1880-1913, stiftede 1911 Arbejde Adler.

'Dali, Salvador (f. 1904), SD. maler. Siden

1939 arner, statsborger. Sluttede sig efter uddannelse i Madrid og Paris 1929 til surrealismen, som han har repr. i maleri, skulptur og filmskunst. (Hl.).

'Dalila, Samsøns elskede, som forrædt ham til filistrene.

Salvador Dalí: Mindets Bestandighed. (Museum of Modern Art, New York).

'Dalimil-krøniken, cech. rimkrøniker fra 14. årh.; behandler cech. hist. indtil 1314. Forf. ukendt.

Da'lin, Olof von (1708-63), sv. digter og historiker. Kgl. bibliotekar 1737, i mange år tilknyttet hoffet som lærer, poet og kansler. Overførte med det moraliserende ugeskr. *Then swanska Argus* (1732-34) den fr.-eng. oplysning til Sv. Gavg, som Holberg i Danm., prøver på næsten alle genrer: Komædie, tragedie, epos (bl. a. den hist. allegori *Sagan om hasten* (1737)), satire, salonpoesi. Som løn for læredigtet *Svenska friheten* (1742) overdroges det ham at skrive *Svea rikets historia* (1747-61). Som elegant stilist og intelligent benytter, men uden egl. originalitet, var D den ideelle kulturformidler.

Daljunrkeren (d. 1527), oprørsleder i Dalarna 1527 mod Gustav Vasa. Formentlig bondekarl; knyttede forbind. med no. hojaristokrati (Austråt); udgav sig for søn af Sten Sture d. y., hvilket dog dementerades af dennes enke. Flygtede til Rostock, henrettet der.

Dall, Hans (1862-1920), da. maler. 1880-89 elev ved Kunstakad. Rejser til Tyskl., Frankr. og Ital. Naturalistisk, stemningsbetonet landskabsmaler.

Dallas [dålas], stærkt voksende by i N. Texas, USA; 295 000 indb. (1940). Trafikknudepunkt, meget stort bomuldsmarked, centrum for Texas-Oklahoma-Louisiana oliefeltet, der producerer 70 % af USA's olie. Kulturcentrum.

'Dallum'd, tidl. hovedgård NV f. Odense, i 15. og 16. årh. i slægten Bryskes eje. 1792-1915 stamhus inden for slægten Blixen-Finecke. Derefter splittet ved udstykning. Hovedbyggn. fra ca. 1520, 1634 og 1723, fredet i kl. B; 1925 af apoteker Helweg-Mikkelsen skænket til de fynske sygekasser som rekonaalescenthjem.

Dal'ma'tien, jugoslav. *Dalmacija* [dalma:tsija], landskab i Jugoslav., omfattende kystlandet og øerne ud for dette; afviger fra det øvr. Jugoslav. ved sit vintermilde, subtrop. riviera-klima (om vinteren kun få steder under 5°; sommeren når 25°); vinterregn; maki og skovvegetation. Vigtigste byer: Sibenik, Split og Dubrovnik (Ragus). - *Historie*, Illyrerstammerne i D blev undervundet af rom. i 2.-16. årh. f. Kr. I 7. årh. e. Kr. blandedes latinskalede befolkning i D m. slaviske stammer; fra ca. 1000 stod D-s kystland under Venezia. Under kampe mod Ung. og siden Tyrk. hævdede Venezia D til sin undergang 1797, hvorpå D kom til Østr. 1915 opnåede Ital. løfte om nordl. D, men måtte 1919-20 nøjes med Zadar; i øvr. blev D jugoslav. Ved Jugoslav.s sønderdeling 1941 fik Mussolini nordl. D, men 1943 gik det efter I. tal.s sammenbrud til Kroatien; 1944-45 genforenet m. Jugoslav., der tillige fastholdt Zara.

dal'matika (lat.), hvid ærmekappe, middelalderlig festdragt for kat. gejstlige.

dalma'ti'ner hund, med pointeren beslægtet ital. hunderace.

Dalmatiner hund.

dalmålning [da:l-], sv. almuekunst. I 19. årh.s første halvdel udsmykkedes Dalarnas enkle bondehjem med malede vægtæpper. Motiverne var mest religiøse.

'Dalnij, russ. navn på Dairen.

Dalou [-lu], Jules (1838-1902), fr. billedhugger. Elev af Carpeaux og Rude, påvirket af middelalderens og 18. årh.s fr. kunst. Mest kendt er hans *Republikkens Triumf* (1879-99).

Christen Dalsgaard: *Snedkeren Bringer Ligkisten til det Døde Barn.*

dalrype (*Lagopus lagopus*), forholdsvis stor rypeart. Sommer- og efterårstrag meget rødbrun, vinterdragten ren hvid, kun m. sorte styrefjer. Nordl. skovområder i Eur., Asien og N-Amer. Særlige racer er skærgårds-rype og grouse.

Dalsgaard [dal's-], Christen (1824-1907), da. maler; fremragende skildrer af almueliv; i kunstmus. bl. a. *Udpanning* (1859), *Snedkeren Bringer Ligkisten til det Døde Barn* (1857). (ILL.)

Dalsland [da:ls-] el. *Dal*, sv. landskab ml. Vänerne og no. grænse; 3687 km²; 64 000 indb. (1946). Mod S den ret frugtbar Dalboslåtte, i øvr. lave, skovklædte bjerge med sørige dale (søerne Stora Le, Lelängen).

Dalslands kanal, kanalsystem gnm. Dalslands søer til no. grænse, 255 km, 28 sluser, anlagt 1864-68.

Dalton [då:lt(3)n], Hugh (f. 1887), brit. politiker. Sagfører; deltog i I. Verdenskrig; 1924-31 og fra 1935 medl. af Underhuset (Labour), 1929-31 unders. taks. i udenrigsmin., maj 1940-42 min. f. den økon. krigsførelse. Febr. 1942-maj 1945 handelsmin., juli 1945-nov. 1947 finansmin. Afgik efter at have begået indiskretion vedr. parlamentsforh. Fra maj 1948 atter i kabinettet (kansler f. hertugd. Lancaster, men uden de hidtil tilknyttede ty. opgaver). (Portr. sp. 854).

Dalton [då:H(3)n], John (1766-1844), eng. kemiker og fysiker. Især kendt for sin atomteori, der er den første, der er bygget på naturvidensk. eksperimenter. Den omfatter bl. a. loven om de multiple proportioner. D-s atomteori, der blev underbygget gnm. Berzelius' arbejder, blev en af grundpillerne for det 19. årh.s kern. forskning. (Portræt sp. 854).

daltonisme [dåto'n-3 (efter John Dalton), rød-grøn-farveblindhed.

Dalton-planen [dåttKayn-], undervis-

ningsform, udarbejdet af Helen Parkhurst (navn efter den høiere skole i Dalton, Massachusetts, hvor den først blev gennemprøvet fra 1920). Arets penumopdeles i lige store afsnit, f. eks. eet til hver måned. Til hver del udformer læreren arbejdsopgaver, som skal være besvarede inden månedens udgang. Eleverne får samtidig opgaver i fl. fag. Klasseværelserne er omdannede til faglokaler med de nød. hjælpeskildrer til elevernes frie brug. Her er faglæreren til stede for at vejlede og kontrollere, at opgaverne bliver løst i rette tid.

Daltons lov [dalton-], fremsat af J. Dalton, udsiger, at totaltrykket af en luftblanding er lig med summen af de enkelte luftarters partialtryk, hvorved forstås det tryk, luftarten ville udøve, hvis den var alene i beholderen.

Daluge [dæ'ly:g-], Kurt (1897-1946), ty. politigeneral. Nationalsoc. fra 1922, 1942-43 fung. rigsprotector i Bohmen-Mähren, ledede hævnterror efter Heydrichs død. Hængt okt. 1946.

Dalum, syd. forstad til Odense; 6727 indb. (1948). Industri (papirfabrik), landbrugsskole.

Dalum Kloster, tidl. hovedgård S f. Odense. Opr. benediktinermonnekloster, grl. før 1200; den sidste nonne døde efter Reformationen 1580. Af kronen forlenet bl. a. til Ellen Marsvin 1620-39; Leonora Kristina og hendes søskende opdroges her. 1682 omdøbt til Christiansdal. 1906 købt af den kat. St. Hedeveigs-orden og indrettet til rekreativshjem under sit g. navn D. Hovedbyggn. delvis middelalderlig.

Dalum Landbrugsskole ved Odense, grl. 1886, da Jørgen Petersen og Hans Appel (1856-1947) overtog den tidl. Kolds Højskole og omdannede den til landbrugsskole. D er en af landets største.

Dalmålning. Kers Erik Jonsson; *Dronningen af Saba*. 1824.

I 1908 overgik D til et legat, »D legat«, hvis bestyrelse vælges af de to foreninger »Dalum Læringle« og »Dalum Venner«. Til D hører et mejeri, et landbrugsmuseum og et bibliotek. Nuv. forstander Johs. Petersen-Dalum.

Dalalven, 520 km l. sv. elv, opstår ved sammenløbet af Oster-D (fra no. grænse gnm. Siljan) og Väster-D (fra ves. ti. Dalarna), udmunder i Bottm'ska viknen; mange udbyggede vandfald (Älvkarleby, Untrafallen).

dam, fork. f. dekameter »= 10 meter; dam² «= kvadratedkameter; dam³ = kubikdekameter.

dam, vandfyldt rum i transport- el. fiskefartøj t. opbevar. af levende fisk.

dam, zedgl. 2-mands brævl. Hver spiller har 12 brikker; til d anv. de sorte felter på et skakbræt.

Dam, *Albert* (f. 1880), da. forfatter. 1910 belønnet med Carl Möllers legat, men først fuldt gennembrud med den bet. roman *Så Kom det Ny Brodkorn* (1934).

Dam, *Axel* (1868-1936), da. politiker, pædagog. Knyttet til Severin Christensen, medstifter af Danm.s Retsforbund, folketingsm. 1926-36. Talr. pædagogiske og retsmoralske bøger.

Dam, *Henrik* (f. 1895), da. biokemiker, prof. ved Polytekn. Lærestanstalt fra 1941. Opdagede 1934 K-vitaminet. Nobelpris (s. m. E. Doisy) 1943.

Dam, *Johannes* (1866-1926), da. journalist og forfatter. Skrev revyer og bidrag til vittighedspressen m. m.; bet. overs., bl. a. Michelangelos *Digte i Udvalg* (1912), *Dantes Hyt Liv* (1915).

Dam, *Mogens* (f. 1897), da. journalist og tegner, søn af J. D. Ansæt ved forsk. blade, »Politiken« 1922-10, »B.T.« 1940-16; flittig oversætter, visedigter og humorist. Instruktør af operetter.

Damanhur [dāmān'hu:r], ægypt. by i Nit-deltaet; 85 000 indb. (1947).

Damão [dā'mæu], portug. koloni (siden 1558) på Forindiens V-kyst N f. Bombay; 551 km², ca. 70 000 indb.

Da'maraland, den centrale del af mandat-omr. SV-Afr.

Damas [da'ma:(s)], fr. navn på Damaskus. damascenerstål[-'se-], i Oriønten fremstillet digelstål. Ren jernalm nedsmeltet med grene og blade af bestemte planter og ved langsom opvarmning og afkøling udskilles jernkarbid som åref af cementit. Ved den senere ætsning danner der sig et udviklet mønster af bølgelinier. Anv. til luksuvsåben, d kan eftergøres, om end ufuldkommet, ved at sammensveje blødt og hårdt stål, der enten er snoet sammen som stænger el. træde el. lagt ovenpå hverandre i tynde lag.

'damask, tætte, mønstervævede stoffer, opr. fremstillet i Damaskus og Babylonien og da altid af silke. Karakteristisk for d er stiliserede figurer, ved ægte d ofte trapeformede linier med trin på mindst 2 træde, d væves i satinbinding, og mønstringen fremkommer ved, at figurerne væves i skudsatin (glinsende), mens bunden er kædesatin (mattere) el. omv. På vrangen vil man mods. se fig. matte. Linned- og bomulds-d anv. til duge og servietter, silke-d og uld-d til møbelbetræk.

Damaskenes [damaskj'i'nos] (opr. *Demetrios Papandréu*) (1891-1949), ærkebiskop af Athen. Valgt 1938, p. gr. af konflikt m. Metaxas først tiltrådt efter ty. erobr. af Grækenl., hævdede sig krigsfrit mod tyskerne. Regent dec. 1944 (kompromis v. eng. mægling ml. EAM og de kons.), opnåede for en tid at standse gr. borgerkrig; lod efter valg marts 1946 Tsalldaris danne reg., fratrådte, da kongedømme gøddentes v. folkeafstemm. sept. 46.

Da'maskus, fr. *Damas*, arab. *Dimishq* el. *Esh Shām*, hovedstad i Syrien ved østfoden af Antilibanon; 286 000 indb. (1943). Centrum for veje til Bagdad, Beirut, Trans jo rdanien og Haifa. Stor handel. Station på Hedjaz-banen. Centrum i en frodig oase; nogen tekstil- og fødevarerindustri. Tidl. kunstindustri. Univ. - D er kendt fra o. 1500 f. Kr. 733 f. Kr. erobredes D af assyrerne og fulgte siden Syriens hist. Kalifensidens

Hugh Dalton.

John Dalton.

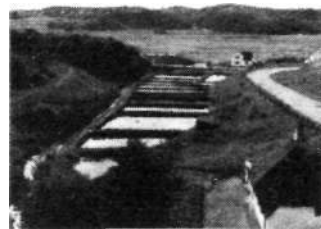
661-750. I middelald. kendt for sine silkevæverier og damascenerklinger. 1401 ødelagt af Timur. Tyrk. 1516-1918. Kristenfortølgelser 1860. Efter 1918 fl. gange centrum f. modstand mod fransk styre.

Damaskus-skriftet, hebr. håndskrifter fra en synagoge i Kairo, stammer fra farisæere, som på N. T.s Tid grundlagde »Menigheden af den Nye Pagt« i Damaskus.

'Damasus (d. 384), pave 366-84, fik Hieronymus til at oversætte Bibelen til latin (Vulgata).

Dåmbovita [J'dimbovitsa], rum. oliefelt (opkaldt efter floden D) NNV f. Bucuresti ved De Transsil vanske Alpers sydod.

dambrug, erhvervsmæssig avl og opdræt af ørredarter, karper, sunder o. a. i damme.

Ørreddamme.

I Danm. ca. 150 ørred-d. årsproduktion: ca. 1-1½ m¹⁰ l. kg spise-fisk, væs. t. udførel. samt rogn og yngel (værdi ca. 4 mill. kr.).

dame, et af billedkortene i kortspil. damefreden, fred sluttet i Cambrai 1529 ml. Frans l. af Frankr. og kejser Karl 5. Frankr. opgav sine krav på Ital. Freden formidledes af Louise af Savoyen og Karl 5.s faster Margrethe af Østrig (deraf navnet).

'Dames, *Wilhelm Barnim* (1843-98), ty. palæontolog. Kendt for sine undersøgelser over Archaeopteryx.

'Dameste'n, største da. erratiske blok, 12 m høj granitblok ca. I mill. kg; findes ved Hesselagerdang på Fyn.

damhest, skånsk *bäckahdst*. Overnaturligt væsen i hesteskikkelse; i den sydskan. folketro knyttet til damme, søer og bække.

Damhusmordet, forbrudelse begået 1922 nær Damhusøen i Kbh., hvor en taxa-chauffør fandtes skudt i sin vogn. I 1926 dømte et nævningeting de tilfalte Mourti z Andersen og Karen Andersen (kaldet Musse Gadedreng) til 16 års tugthus.

Damien de Veuster [da'mjædavn'stæx], *Joseph* (1840-89), belg., kat. præst, missionær på Sandwich Øerne; da regeringen internerede alle spedalske i området på øen Molokai, ofrede D sig for en missionsgerning blandt dem, blev selv smittet og døde.

Damiens [da'mjitt], *Robert François* (1714-57), søgte 1757 at myrde Ludvig 15. Henrettet under umenneskelige pinser. Damietteda'mjæt.læg.Dum'a/tdu'mja:[]], ægypt. by i Nildeltaet ved flodens øst i. hoveddam, D-armen; 54 000 indb. (1947).

•damman-asfalt, blanding af asfaltbitumen og en tæt stenart, der er knust; ved udlægningen og komprimeringen lejer stenmaterialet sig så tæt som muligt. •dammar(a)harpiks (malajisk *damar* har-

piks), navn på forsk. ostindiske harpiksarter, der er farveløse og klare. Anv. til lakker og fernis.

Dammastock [-Jtok], bjergmassiv i Vierwaldstätter Alperne; 3630 m.

dammuslinger (*Ano'donta*), store, tyndskallede muslinger uden hængsel, lar-

verne snylter på fisk; alm. i ferskvand delvis nedgravet.

dam'natur (lat.), fordømmes; anv. i bog-censuren: må ikke trykkes; mods. imprimatur.

•damnum (lat.), skade, tab. d e'mergens: opstået skade d. v. s. forringelse af forhåndenv. værdier, mods. *lucrum cessans*.

'Damofonfra *Messene* (2. årh. f. Kr.), gr. billedhugger. Dele af D-s kolossale gude-gruppe i Lykosura er bevarede.

Da'møkles, hoffmand hos tyrannen Dionysios d. y. i Syrakus. Da han lovrpiste herskerlykken, lod fyrsten anrette et pragtfuldt gæstebud, men hængte over hans plads et tungt sværd i en tynd tråd, symboliserende faren ved at besidde magten; deraf udtrykket d-s værd.

damp, en luftart, der er dannet ved fordampning af en vædske (el. et fast stof). Man skelner ml. mættet d og umættet d, idet mættet d vil findes i en lukket beholder, hvori der tillige er vædske tilbage. Mættet d udøver et tryk, der er uafhængigt af rumfanget, men som vokser stærkt med temp. Umættet d findes i en beholder, når al vædsken er fordampet. For umættet d-s tryk gælder de samme love som for alm. luftarter, d. v. s. Boyle-Mariottes og Gay-Lussacs love.

damp-akkumulator, stor beholder, delvis fyldt m. varmt vand; anv. v. damp-anlæg m. stærkt varierende dampforbrug. Når der er dampoverskud, oplades d m. damp, der fortættes til overhødet vand under stigende tryk; falder trykket p. gr. af stigende forbrug, fordampes noget af vandet.

dampbad el. *russisk bad*, meget anv. badeform. Temp. 40-50° C. En form for d er finsk bad; 2 *kern.*, anordning til opvarmning af kolber o. l. med damp. dampbremse, bremse på rangerolkomotiver. Damp ledes til en dampcylinder, hvis stempel er forbundet med bremse-tøjet.

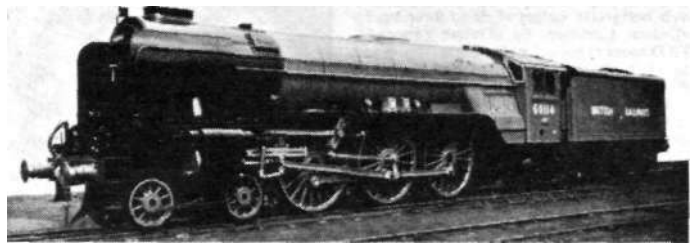
Dampe, *Jacob /acobsen* (1790-1867), da. revolutionær; dr. phil., skoleleder; stiftede ud fra liberale idealer hemmelig revolutionær forening, fængsledes 1820. Døds-dømt; benådet til livsvarigt fængsel, afsonet i Kastellet og på Christiansø; be-tinget benådet 1841, fuldt ud 1848.

dampfløjte el. *dampPIPE*, alarmapparat, hvis tone frembringes v. at damp under højt tryk strømmer gnm. en smal, ring-formet åbning mod den skarpe kant af en klokke. Styrken af tonen er afh. af mængden af den svingende luft i klokken.

Dampier [dampja], *William* (1652-1715), eng. opdagelsesrejsende; udforskede og kortlagde N-Australien og Ny Guinea. Dampier-strædet [dampja-]. 1) ml. Ny Guinea og New Britain; 2) ml. Ny Guinea NV-spids og Waigeo. Jordomsejling 1708-11.

dampkedel, apparat, hvori der udvikles vanddamp til opvarmning, drift af damp-kraftmaskiner o. l. En d består af fyrrum m. aftrækskanaler, vandrøm og damprum, hvor dampen opsamlles. I fyrrummet forbrændes det faste, flydende el. luftformede brændsel. Fast brændsel forbrændes på en rist, hvortil det føres v. håndkraft el. ad mekanisk vej, f. eks. v. hj. af en kæde-el. vandrist el. en stoker m. stempler el. transportskrue. Den til forbrændingen nødvendige luft-

mængde skaffes v. små kedler v. naturlig træk fra skorstenen, v. større v. hj. af ventilatorer. Gnm. kedlens hedeblade, d. v. s. de dele af kedlen, som opvarmes af strålevarmen fra fyret og af forbrændingsprodukterne, overføres varmen til vandet, og den udviklede damp opsamles i damprummet over vandoverfladen i kedlen, hvorfra den ofte føres til en overheder, et rørsystem i fyrum el. aftræk, hvor den opheides til en temp. over den, der svarer til mættet damp v. kedeltrykket. For at forbedre økonomien af d forvarmer man fødevand og forbrændingsluft i henh. economiser og luftforvarmer, der udnytter spildevarmen i røgen. - d er oftest cylindriske. Kanal-kedler har lldkanaler af bølgel plade, der rummer risten m. fyret. Corniske d (d fra Cornwall) har 1, Lancashire-d 2 kanaler. I rørgørskedler føres røgen gnm. et rørsystem i kedlens vandrum, mens vandrørskedler har et vandfyldt rørsystem, der opvarmes af fyret. (Babcock & Wilcox-d, Yarrow-d, Siirling-d). I La-Mont- og Benzon-d anv. trykcirkulation af vandet, mens Velox-d arbejder

British Railway-damplokomotiv. 1948.

trukne stålør. I skibe anv. ofte kobberør, d varmeisoleret m. filt, asbest o. l. **damplokomotiv**, den mest anv. lokomotivtype; hovedbestanddele: rammen med akslerne og akselkasserne, drivværket (som omfatter cylindrene med stemplerne, stempel- og drivstænger, krydshovedet m. v. samt styringen) og dampkedlen med fyrstedet. Rammen bærer kedlen, cylindrene, førerhuset m. m. Med regulatoren, som er anbragt i førerhuset, reguleres damptilførslen til, og derved dampspændingen i cylindrene. Ved moderne d anv. overhødet damp på 350-420° og med en spænding på 12-18 atm. Moderne d er enten højtryksmaskiner med enkel ekspansion, el. compound-lokomotiver, der anv. compoundprincippet, d. v. s. at dampen ekspanderer to gange - første gang i højtrykscylindren og anden gang i lavtrykscylindren. Det til d-s drift nødv. brændsel og vand kan enten være anbragt på en særlig tender, som er tilkoblet d el. på selve d (tender-lokomotiv). Indirekte forgængere af d var de bl. a. af Newton (1680), Cugnot (1763) og Trevithick (1801) byggede dampvogne til kørsel på landeveje. Det første jernbane-d blev bygget 1804, ligeledes af Trevithick. 1804 byggede George Stephenson sit første d, og i 1829 konstruerede han d »The Rocket«, hvis princip har været forbillede for alle senere d. I Danm. blev bygn. af d først optaget i 1912 af Frichs.

en centrifugalregulator, der kontrollerer damp tilførslen. Maskinens bevægelsesretning kan ændres m. en gangskifningsmekanisme. For at få bedre økonomi lader man ved større d dampen ekspandere i fl. cylindre efter hinanden: tandemmaskiner m. cylindrene i hinandens forlængelse og fælles krumtap, compound-maskiner m. cylindrene ved siden af hinanden og hver sin krumtap.

Dampens tekn. udnyttelse findes 1. gang i slutn. af 17. årh. i Denis Papins og Thomas Savarys (1650(?)-1715) damp-pumper; i 1705 beg. Thomas Newcomen at eksperimentere med en såk. atmosfærisk d. Men den første brugbare d blev bygget af James Watt i 1782. Watt indførte en særlig kondensator med luftpumpe, ekspansion af dampen i cylindren samt en damptrøje el. isolering uden om denne, for at holde den stadig varm. I lange tider vedblev d med at være den vigtigste kraftmaskine.

dampskib, fællesbetegn. for skibe, hvis hovedmaskineri drives ved damp. Fork. S/S.

Dampskibsrederiforening, Dansk, Kbh., grl. 1884, repræsenterer da. skibsfart udad- og indadtil.

Dampskibsselskabet af 19x2, da. a/s. Korresp. reder: A. P. Møller.

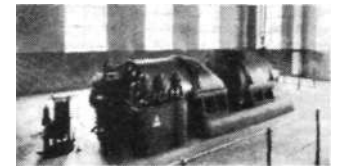
Dampskibsselskabet på Bornholm af 1866 driver reglm. rute fart Kbh.-Rønne.

dampskibsskrue (*Crassula falcata*), art af stenturmfugl, ejendommeligt ved, at dens lange, tykke, saftfulde, grågrønne blade parvis danner en propellign. fig. Alm. stueplante.

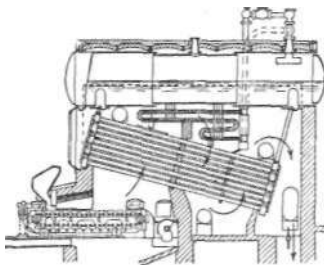
dampspil, spil, der drives af en dampmaskine.

damptrykregulator, apparat til automatisk regulering af varmeudviklingen i fyret i en dampkedel i forh. til kedeltrykket v. påvirkning af tilførslen af forbrændingsluft.

dampturbine, maskine m. et el. fl. skovlhjul, der af en dampstrøm sættes i roterende bevægelse. Dampen afgiver da under trykfald energi til skovlhjulen. I aktionsturbiner omsættes dampenergien til hastighed, i reaktionsturbiner til tryk.

d har et højt omdrejningstal, der ofte ned sættes gnm. en tandhjulsvedskifning, d er ved store arbejdsydelse meget økonomisk og er derfor velegnet til kraftcentraler, men anv. også som kraft-

Dampkedel. Babcock & Wilcox-model med skrå vandør.

m. forbrændingsprodukterne under tryk; disse typer giver derfor særlig kraftig for-dampning, d fremstilles i reglen af blødt Siemens-Martin-stål m. brudgrænse 35-55 kg/mm² og 20-27% brudforlængelse. Damptrykket er v. ældre d 6-14, v. nyere 25-50, undertiden 100 atm. For-dampningen pr. m² hedeblade er v. lld- og rørgørskedler 18-28, v. vandrørskedler 30-50 kg pr. time.

dampkedelekspllosion, egl. kedelsprængning, er en pludselig sønderrivning af en kedel under voldsom dampudvikling, d kan skyldes konstruktionsfejl, tæring, vandmangel, for højt damptryk el. et tykt lag kedelsten el. fedtstof på hede-bladerne.

damp kede lføde apparat anv. til påfyldning af den til vandstandens vedligeholdelse nødv. vandmængde. Enhver skibsskrog og landkedel m. over 30 m² hedeblade skal efter loven have mindst 2 af hinanden uafhængige d. Der anv. stempelpumper, som drives v. hånd- el. maskinkraft, centrifugalpumper og injektorer (strålepumper).

dampkedeltilsyn. Dampkedler, som arbejder m. tryk over 1 atm., er if. lov underkastet offentlig periodisk tilsyn, for landkedler af Fabriktilsynet, for skibskedler af Skibstilsynet. Hovedeftersyn foretages mindst hvert 4. år, for skibskedler oftere, samt når kedlen tages i brug og efter hovedreparation: alm. eftersyn foretages mindst 1 gang årlig. For hvert kedelanlæg skal føres en tilsynsbog.

dampkogning, renlig og skånsom opvarmnings metode der anv. meget i den kern. industri og ved tilberedning af næringsmidler, d foretages enten ved direkte tilledning af damp (dampgrøde) el. ved at lade dampen cirkulere i en varmekappe; i sidste tilfælde kan dampens tryk overstige 1 atm. og temp. derved blive højere end 100° (damptrykgrøde).

dampledning, rørledning, der fører damp fra kedlen til forbrugsstederne. Til d anv. v. lavere tryk støbejernsrør el. svejsede rør, til højere tryk sømløse,

dampmaskine, kraftmaskine til omsætning af den i vanddamp indeholdte energi til mekanisk arbejde. En stempel-d består af en for enderne lukket cylinder,

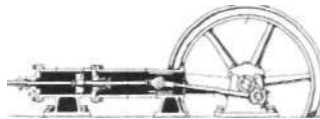
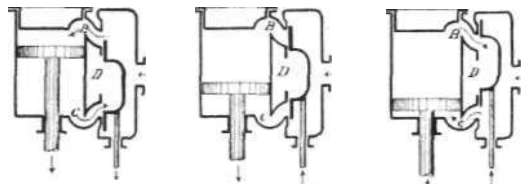

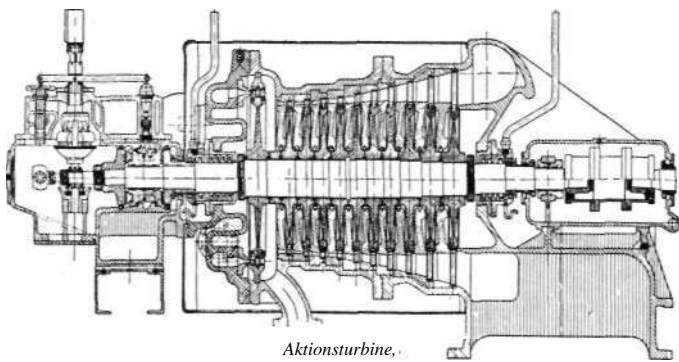
Fig. 1.

hvor i et stempel drives frem og tilbage v. hj. af damp, der skiftevis til- og bortledes v. cylindrens ender. Dampens bevægelse ledes automatisk af maskinens styring. Stemplets retliniede bevægelse kan omsættes til en roterende bevægelse gnm. en krumtap mekanisme. Dampen tilledes kun i begyndelsen af arbejds slaget og ekspanderer derpå under trykfald; når bevægelsen vender, ledes dampen bort til fri luft el. bedre til en kondensator, hvor den fortættes. Styringen sker v. hj. af glider, haner el. ventiler. Gliderens virkemåde er vist skematisk i fig. 2. I a går stemplet nedad, dampen strømmer fra A ind foroven ved B og bort foruden ved C til D;

Dampmaskine. Fig. 2.

Dampen tilføres gnm. en stuts på turbinehusets underside og strømmer g nm. nogle dyser v. dets venstre ende ud mod løbsekvulene på turbineakslens løbehjul, ml. hvilke der i turbinehuset er anbragt skiver m. ledeskovle til at rettede dampens bevægelse. Dampafgangen sker v. turbinehusets højre ende.

maskine i anlæg, hvor man har brug for damp til andre formål. Maksimalydelse 200 000 kW, 270 000 HK.

damp tæthed el. *relativ vægtfylde* er vægtfylden af en damp- el. luftart i forh. til atmosf. luft af samme tryk og temp.

damptrørrer, konstruktion i damplokomotivets dom. d udskiller ad mekan. vej de i dampen medrevne vandpartikler. Dampen bliver derved mere tør.

damrøkke, bladfødder af slægterne Triops og Lepidurus. Stort fladt skjold, i udtørrende pytter, et par arter i Danmark.

'Dam'sbo', hovedgård NV f. Fåborg. Tilhørte 1624-37 marsken Anders Bille; 1755-1935 i slægten (Bille-) Brahes eje. Bygn. fra 1656, fredet i kl. A.

dam tæger (*Hydro* metridae*), tæger, der lever på overfladen af ferskvand; langstrakte, mørke med reducerede vinger. Lever af døde el. levende smådyr, der tages på vandoverfladen. Adskillige arter i Danmark, nogle betegnes ofte »skøjteløbere«.

Dan, israelitisk stamme, som opr. boede V f. Juda, men senere udvandrede til Laisj S f. Hermon. D regnes i G. T. for søn af Jakob og trælkvinden Bilha.

Dan', da. sagnkonge, danernes stamfader og grundlægger af det da. rige, Frode Fredegods fader. (Personnavnet er i virkeligheden afledt af folkenavnet).

Dana, poet. navn for Danmark, dannet i 18. årh. efter oldn. ord med dana- som første led.

Dana ['dæina], *James Dwight* (1813-95), nordamer. naturforsker, prof. v. Yale College. Banebrydende arb. om bjergkæddannelsen.

'Danaé, i gr. mytol. moder til Perseus, som Zeus avlede med hende ved at nærme sig hende som en gylden regn, da faderen holdt hende indespærret i et kobbertårn.

Dana-ekspeditionerne, en række havundersøgelsesekspeditioner, ledet af prof. Johs. Schmidt, dels til det nordl. Atlanterhav med skonnerten »Dana« 1920-21, dels til det nordl. Atlanterhav og Panamabugten med havundersøgelsesskibet »Dana« 1922-23 og endelig en jordsejls ekspedition med samme fartøj 1928-30, bestoket af Carlsbergfondet.

Hovedformålet med alle ekspeditionerne var klarlæggelse af ferskvandsalens forplan tningsforhold og vandringer, men der er i øvrigt hjembragt et meget omfattende materiale af pelagiske og bathypelagiske organismer, som danner grundlag for omfattende videnskabelige publikationer.

Dana-ølven, Østersøens afløb gnm. Storebælt og Kattegat i slutn. af fastlandstiden.

da'na'er, 1) i oldtiden indbyggerne i Argos, opkaldt efter deres stammeheros Danaos; 2) hos Homer fællesbetegn. f. hellenerne.

Danaider, i gr. mytol. kong Danaos' døtre, der som straf, fordi de dræbte deres mænd, i undervædenen må bære

vand til et kar uden bund, som derfor aldrig fyldes.

da'nakil el. *afar*, hamitisk nomadefolk i Fr. Somaliland, Eritrea og Ø-Abessiniens lavland.

Dana'tex, let da. træfiberplade. Danby ['dånbi], *Thomas Osborne, Earl of Duke of Leeds* (1631-1712), eng. statsmand. Lord Treasurer 1673, Karl 2.s ledende min. til 1679, håndfast modstander af Shaftesbury, for statskirken, mod katolikker og prot. nonkonformister. 1679-84 fængslet for højforræderi, Toryleder i Overhuset efter 1685; bl. de ledende v. re vol. 1688, støttede Vilhelm af Oranien, 1690-99 Lord Treasurer.

Danckwardt, *Henrik* (d. 1719), sv. officer, overgav 1719 Karlstens fæstning ved Marstrand til Tordenskjold: s. å. henrettet efter krigsretsdøm.

'Danckwerth [-ve:rt], *Caspar* (d. 1672), topografisk forf. Læge, borgmester i Husum fra 1641. Udg. *Landesbeschreibung* af Sonderjyll. og Holsten som tekst til Johs. Mejers kort.

dan'de're [da'?:] (af *dandy*), optræde flot, drive den af.

'dandin (sanskrit: stavbærer), betegn. for civiltatiske tiggermunke.

'Dandin (sanskrit: stavbærer), ind. romanforfatter (6.-7. årh. e. Kr.).

Dandin [da'dæ], titelfiguren i Molières komedie »Georges D« (1668). Herfra udtrykket »Vous l'avez voulu, Georges D« (du har selv været ude om det).

Dandolo, *veneziansk adelslægt*: 1) Enrico D. doge 1192-1205, skaffede ved 4. korstog 1203-04 Venezia 1/3 af det byzant. rige; 2) Andrea D. doge 1343-54, skrev Venezias historie til 1280.

dandy ['dændil (eng.), modeher, laps.

Dåne [dæjn], *Clemence* (pseud. f. *Winifred Ashton*), eng. forfatterinde og skuespillerinde. Romaner, bl. a. *Regiment of Women* (1916) om kvindelig egoisme, og skuespil, f. eks. *Moonlight in Silver* (1934).

daneary (glda. *dana arv* død arv), arv, som tilfalder kongen, fordi der ingen andre arvinger findes.

danebod, på lille Jellingesten et tillæg, »Danmarks pryde« el. lign., til dronning Thyre. Efter nogles opfattelse (først fremsat af H. Brix) hører det til kong Gorm.

• **Danefer**, *Jacob* (ca. 1630-76), da. officer. Hørte til de ved Roskildefreden til Karl Gustav afstæede da. rytterafdelinger; sendtes 1658 fra Helsingør med sv. skib m. da. krigsfanger og bytte, tog magten ombord og førte skibet til Kbh. Ritmester, toldembedsmand, deltog i Skånske Krig.

danefø (glda. *danet fæ* egl. dødt (dånet) gods), opr. d. s. s. daneav, guld, sølv o. a. værdigenstande, der findes i jorden. Skal afleveres til Nationalmuseet, der godtgør finderens metalværdien af det fundne og evt. tillige udbetalen en dusør.

danegeald (eng. *danegeald* pengeydelse til de danske), eng. skat, opkrævet fra 991 til forsvar mod vikingerne, som ofte købtes bort for d.

danehof (*dåne* de danskes), forsamling af bisper og stormænd i Danmark i 13.-14. årh., fik efterhånden væsentlig indflydelse på regeringen i Danmark, navnlig efter håndfæstningerne 1320 og 1326. Holdtes hyppigst i Nyborg, sidste gang 1413.

Danelag (egl. de danskes lov), i middelalderen den del af Engl., hvor da. lov gjaldt (efter vikingetidens erobringer).

daner, den folkestamme, der gav Danmark navn; omtales fra ca. 500 (hos den gr. historieskriver Prokop), synes opr. at have boet på Sjælland omkr. Lejre.

Danevirke, ældre, etymologisk rigtig stavemåde f. Dannevirke.

Danforce ['dånfås:], eng. navn for Den Danske Brigade.

'**Dania**, lat. navn for Danmark.

Dania Polyglotta (lat. *dania* dansk + *poly* + gr. *glotta* tunge, sprog), titel på en system, fortegn, over de i Danmark udkomne bøger og afhandl. på fremmede sprog; udgives af I.D.E. Hidtil tre årg. (1945-47) samt to bind for perioden 1901-44.

'**Da'niel**, jød. profet fra landflygtigheden i Babylon, hvem D-s Bog tilføjes.

Bogens første 6 kap. er en beretning om D-s og hans 3 venners oplevelser i landflygtigheden, de sidste 6 udmåler i syner jødernes trængsler og det kommende gudsrige. Til sidst skildres de hensovedes opstandelse. Bogen kan ikke være skrevet på eksilets tid, da den indeholder mange fejl i enkeltheder fra denne tid, men hører hjemme i makkabæertiden (ca. 165 f. Kr.), hvortil den rører et indgående kendskab. Kap. 2, 4-7, 28 er på aramaisk, resten på hebr. D-s Bogs forestilling om menneskesønnen og gudsriget har haft stor betydning for N. T.

Daniels element ['dånjæ!-], det første konstante galvaniske element, konstr. af den eng. fysiker og kemiker J. F. Daniell (1790-1845). D består af en zinkplade i en zinksulfatopløsning og en kobberplade i en kobbersulfatopløsning, idet de to opløsninger står i forbindelse med hinanden gnm. en porøs væg. D har en elektromotorisk kraft på 1,1 volt.

Daniel-Rops [dan'njæl 'rops], *Henry* (f. 1901) (pseud. for Charles Henri Pétiot), fr. forf. og kritiker, har i en række bøger skildret uroen i mellemkrigs tidens generation. *Mort, ou est ta victoire* (1934); da. *Død, hvor er din Sejr* (1944). Under 2. Verdenskrig stærkt optaget af fr. mystik og bibelstudier. Som kritiker har han bl. a. skrevet om Rimbaud, Estuanié og Péguy.

Danielsen, *Jacob* (1888-1938), grøn. maler, repr. m. ca. 300 tegninger og akvareller i Nationalmuseets etnografiske afd.

Danielsson ['da:-], *Anders* (1784-1839), sv. bondepolitiker. Rigsdagsm. fra 1809; fra 1818-19 tilsluttet oppositionen, sin stands leder i kamp for rigsdagsreform, næringsfrihed, afskaffelse af privilegierne, sparsommelighed.

danien [danjo-Tj] (fr.), øverste etage i kridt, udmærker sig ved mangelen på ammoniter og belemnitter. Forekommer især i Danmark. (blegekridt, limsten, salt-holmskalk, faksekalk.)

Da'nilova, *Aleksandra*, russ. danserinde, kom med Balanchine til Vestur. (1924), siden da en af de førende danserinder i de russ. kompagnier. Under 2. Verdenskrig i USA.

Danilowski [-bf:], *Gustav* (1871-1927), po. prosaforf. og dramatiker, påvirket af Zeromski, skrev romaner om de deporterede po. patrioter.

Danish Bacon Company ['dæinir'bæikan 'kåmpani], a/s, grl. i London 1902, ejes halvt af da. andelssvinelagterier, halvt af eng. bacon-aftagere. Mellemled v. salg af en stor del af det da. bacon t. eng. engros- og detailhandlere.

Danish Council, The [5a 'dæinil 'kaunsli] (eng. da. råd), Det Danske Råd i London, oprettet 1940.

da'nisme, en for det da. sprog ejendommelig udtryksmåde, glose, især daasklign. konstruktion, overført til et andet sprog.

Bornholm

Det øvrige Danmark

Kort over Danmarks undergrund. (Efter Th. Sorgenfrei).

Danmark, stat (konstitutionelt monarki) i N-Eur.; omfatter Kongeriget Dog kolonien Grønland. Kongeriget består af det egl. D og Færøerne.

Geografi og geologi	862
Klima	865
Plante- og dyregeografi	865
Befolkning	867
Mønt, mål og vægt	868
Erhverv	869
Samfærdsel	871
Finansvæsen m. v.	874
Forfatning	876
Ordener, rigsvåben, flag	876
Forvaltning	876
Retsvæsen	877
Hær og flåde	877
Kirkeforhold	878
Skolevæsen og biblioteker	879
Historie	880

Fig. geografiske beskrivelse vedrører kun det egl. D (42 932 km²; 4 209 400 indb. (I. 1. 1949). - *Beliggenhed*. D grænser mod V til Vesterhavet, mod N til Skagerrak, mod Ø til Kattegat, Øresund og Østersøen, mod S til Østersøen og Tyskland (landgrænse 67,6 km) og består af halvøen Jylland og 483 øer, hvoraf 100 er beboede. Yderpunkter: Skagen 57°44'55" n. br., Gedser Odde 54°33'31" n. br., Ertholmene 15°11'59" ø. l., Blåvands Huk 8°43'6" ø. l. - *Kyster og farvande*. Dybderne er overalt beskædede. I Vesterhavet og Skagerrak følger 100 m kurven Jyllands kyst i 1-3 km afstand. Bag Skallingen, Fanø, Mandø og Rømø ligger Vadehavet med reglm.

overskyllede vader og dybe render, og kysten er her overv. marsk beskyttet af diger. N f. Blåvands Huk, hvor Horns Rev skyder sig ud godt 30 km mod V, har bølgerne og kyststrømmen udlignet kystlinien, dannet revler (1-4), strand-søer (Ringkøbing Fjord, Nissum Fjord m. fl.) og udformet klinger (Bovbjerg, Hanstholm, Bulbjerg m. fl.). På land findes langs kysten her de fleste steder klitter og enkelte steder er anlagt høfder (Bovbjerg, Ager). Der er ingen naturlige havne, men fl. kunstige (Esbjerg, Hvide Sande, Tyborøn, Hanstholm, Hirtshals). Lukning af Limfjorden ved Tyborøn er projekteret. De indre farvande er fyldt med sandbanker og stenrev. Læsø og Anholt deler Kattegat i en vestlig (lavvandet) og østlig (dybere) del. Lille-Bælt og Store-Bælt har dybe render, mens Øresund ml. Amager og Skåne har en undersøisk ryg med ca. 7 m dybde; trods dette er sidstn. som den korteste og lettest bejlede den vigtigste forbindelsesvej til Østersøen. Bornholm ligger på et flak, som fra Rugen skyder sig mod NØ. De indre farvandes kyster er som helhed stærkt indskårne og rige på naturlige havnepladser. Den samlede kystlinie er 7438 km.

Geologi. På *Bornholm*, der ligger i den fennoskandiske randzone, er undergrunden granit, kambrosilurisk sandsten, alusklifer, ortoceratitkalk m. m., mesozoisk sand, ildfast ler, kul, kalksten m. m. D V f. *Bornholm* hører til geosynklinalen ml. Fennoskandia og de mellemtyiske brudbjerge. Af de dannelser, der går i da-

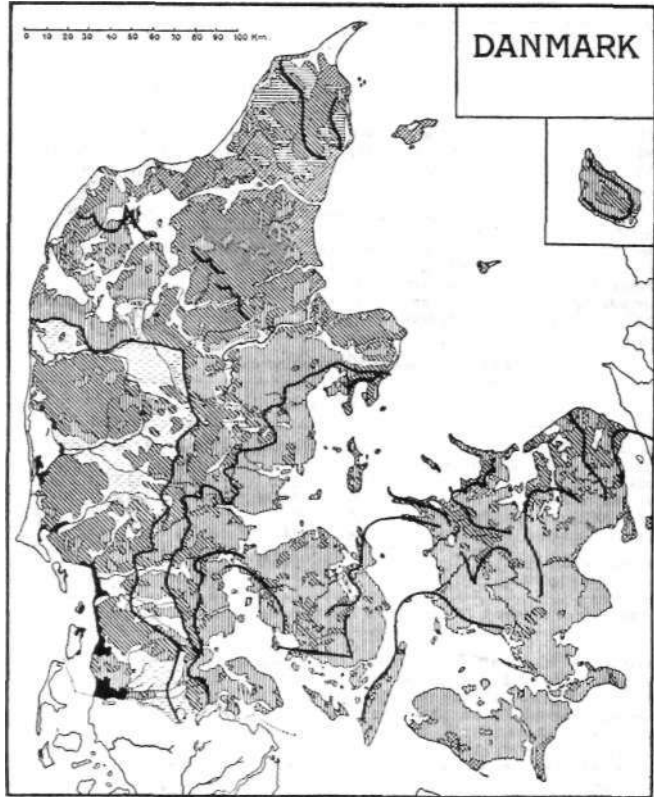
gen, er det senone skrivekridt ældst. Under skrivekridtet findes kalksten, ler og mergel fra ældre kridt og lias samt salthorste med gips, anhydrit, stensalt og kalisalte. Det indtil 500 m mægtige skrivekridt går i dagen i Møns Klint, Stevns Klint, nær Mariager og omkr. Alborg. Det overligger af 100-200 m tykke lag blegekridt, bryozokalk og koralkalk fra danien, der går i dagen i Stevns Klint, Bulbjerg, Fakse, Dagbjerg m. fl. steder. Af tertiære dannelser findes 20-150 m tykke tag af palæocæn grønsandsmergel, kerte-mindemergel, kalkfrit ler m. m., 30-170 m tykke lag eocæn plastisk ler og moler med vulkansk aske, oligocæn glimmersand og -ler, miocæn glimmer-sand og -ler med brunkul og pliocæn sand og gruslag. - *Kvartærtiden* i D omfatter 3 glacialtider med 2 mellemliggende interglacialtider, den senglaciale og den postglaciale tid. Under de 2 første glacialtider var D helt isdækket, medens den sidste isdækning kun nåede til en linie fra Bovbjerg over Dollerup til Padborg. S og V f. denne linie dannedes hedesletterne, hvorover 2. istids moræne-dannelser rager frem som bakkeøer. Interglacialdannelserne er dels havaflejringer (fra 1. interglacialtid Esbjerg yoldia-ler og tellina-leret i Røje Klint, fra 2. interglacialtid cyprina-ler og Vendsyssels ældre yoldia-ler), dels ferskvands-dannelser (bl. a. moser v. Brørup og Herring fra 2. interglacialtid). Den senglaciale tid fra isens afsmeltning til højskovens indvandring omfatter 3 klima-perioder: ældre dryastid m. arktisk flora, allerødtid med skov af birk og fyr og yngre dryastid m. arktisk flora. I denne tid lå det nordl. Danmark lavere end nu, hvorfor aflejringer fra det arktiske hav træffes over store dele af Vendsyssel. Aflejringerne begynder med stranddannelser (nedre saxicavasand), fortsætter i yngre yoldia-ler fra dybere vand og afsluttes med stranddannelser (øvre saxicavasand). Ved overgangen til postglacial tid trængte havet atter ind over dele af det nordlige D, og zirphæasand-lagene, der indeholder en nordlig boreal fauna, aflejreredes. Derefter fulgte en langvarig hævningsperiode, ancyclus-el. *fast lands tiden*, i hvilken fyrreskoven bredte sig og klimaet var borealt. D-s kystlinie lå i lang tid betydelig uden for den nuværende, men der indtrådte nu atter fl. på hinanden følgende stigninger i havoverfladens højde, og NØ f. en linie fra Nissum Fjord til Falster trængte havet, litorina-, tapes-el. *stenalderhavet* ind over de lavest liggende dele af landet. Klimaet blev atlantisk, egeskoven bredte sig over D, og dyreverdenen blev rigere. I slutn. af egeperioden, den subboreale tid, blev klimaet mere tørt; men derefter, i den subatlantiske tid, blev det atter fugtigere og køligere og bøgen vandt overhånd over egeblandingskoven. Ved bølgeperiodens beg. havde hævnigen, der var stærkest mod NØ, omtrent givet D sit nuv. omfang. De kvartære dannelser har en mægtighed af indtil 200 m, men er gennemsnitlig ca. 50 m. Af de mange forsk. lag, der danner D-s overflade, er moræneler, diluvialsand og hedesand de mest udbredte. Foruden de omtalte sen- og postglaciale dannelser spiller tørv, flyvesand og marsk stedvis en bet. rolle.

Terræn. D er et lavland (gennemsnits-højde ca. 30 m), de højeste punkter er i Jylland Møllehøj (171 m), på Fyn Frøbjerg Bavnehøj (131 m), på Sjælland Gyldenløvehøj (126 m). Udformningen af terrænet skyldes isens og smeltvandets virksomhed i istiden, ganske særlig i den sidste glacialtid, niveauforandringerne efter isens afsmeltning, samt, i mindre grad, jordflydning, det rindende vand, vindens og navets virksomhed. Hvor isranden har trukket sig hurtigt tilbage el. isen fordampede, findes jævne el. svagt bølgede sletter. Karakteristiske istidslandskaber er moræneflader (f. eks. Heden på Sjælland, Sletten på Fyn, Lolland), randmoræne-

bakker (Midtjylland, Odsherred o. a.) og småkuperet landskab og plateau-bakker, dannede i dødisområder. Floder under isen markeres ved tunneldale (med østjydske fjorde og langsoer) og ase (f. eks. Køge Ås og Mogenstrup Ås), floder uden for isranden ved hedesletter og floddale (ekstramarginale dale) (Skalsådal, Gudenådal m. fl.). Af de sen- og postglaciale terrænformer er de mest udbredte de højtliggende plateauer (aflejringer fra det senglaciale ishav) i Vendsyssel og de lavtliggende postglaciale strandsletter (aflejringer fra litorinahavet) i Nordjylland, på Sjælland m. m., de efter bronzealderen dannede marsksletter i Sydvestjylland, moser (Store- og Lille-Vildmose o.m.a.), tanger, odder, strandvolde, klinter og klitter. - P. gr. af landets ringe udstrækning og lange kystlinje er vandløbene kun små og vandfattede. De længste er: Gudenå (158 km), Stora (104 km), Varde Å (99 km), Skern Å (94 km), og Suså (83 km). Gudenå er sejlbart til Randers; til Odense og Næstved er der gravet kanaler for middelstore skibe. Søerne er af forsk. oprindelse; de fleste skyldes fordybninger i morænebakkelandet, i tunneldale og i ekstramarginale dalstrøg; andre er vandfyldte jordfaldshuller el. afspærrede vige og fjorde.

Klima. D-s beliggenhed, i kanten af et stort kontinent, betinger, at vejret kan have ret Vekslede karakter, idet det afvekslede beherskes af de milde og fugtige luftstrømninger fra det vestlige ocean, og af tørre vinde fra kontinentet mod Ø. Ydermere ligger D i den zone af jordkloden, hvor den store blandingsproces ml. de kolde polare luftmasser og de varme luftstrømme fra vendekredsen finder sted. Om sommeren giver det oceaniske vejr forholdsvis køligt, fugtigt vejr, ofte med blæst. Går vinden i Ø, bliver karakteren kontinental, med høj temp. og tør luft; en sådan periode afbrydes ofte af et indbrud af køl og fugtig luft fra SV, med udbredt tordenvejr. - Den oceanisk prægede vinter er mild og fugtig, med stort skydække og kun lidt solskin; Kbh. har således oplevet at have kun 10 min. solskin i dec. Den kontinentale vinter begynder ofte med vedholdende vind fra Ø el. NØ, og bringer kold, tør luft med sig. Samtidig breder der sig et højt lufttryk fra NØ-Eur. ind over D. Afbrydes denne udvikling ikke af en fornyet luftstrøm fra V el. SV, giver det stille vejr, der følger med det høje lufttryk, anledning til yderligere afkøling, så vandområderne fryser til, hvorved D klimatisk bliver en del af det store kontinent. Dette vedvarer, indtil der hen imod foråret indtræffer en vestlig storm, der kan bryde isen i stykker. Forårsvejret er ligeledes præget af skiftende vinde fra Ø el. V, mens efterårsvejret sjældnere påvirkes fra Ø. Middeltemp. (6¹ højere end gnsrl. for breddegraden gnm. D) er 7-8° på Øerne og i Jyllands kystområder og 6½-7° i det indre af Jylland (for hele D: jan. 0,1°, febr. -0,1°, marts 1,6°, april 5,5°, maj 10,7°, juni 14,2°, juli 16,0%, aug. 15,3°, sept. 12,3°, okt. 8,1°, nov. 3,0°, dec. 1,6°). Den gnsrl. nedbør for hele året beløber sig til 7-800 mm i SV-Jylland og aftager mod NØ indtil 550-700 mm i den nordligste del af Jylland, på Øerne gnsrl. 550-700 mm (for hele D: jan. 44 mm, febr. 34 mm, marts 41 mm, april 40 mm, maj 42 mm, juni 47 mm, juli 64 mm, aug. 80 mm, sept. 57 mm, okt. 66 mm, nov. 53 mm, dec. 58 mm). Det årl. antal solskinstimer ligger de fleste steder ml. 1500 og 2000.

D hører i *plantegeografisk* henseende til det baltiske løvskovs område. Ved menneskets indgriben (agerbrugets indførelse, nåletræsbeplantning, afvanding af moser osv.) er den naturlige plantevækst blevet stærkt modificeret. Den nuv. plantevækst omfatter en række plantesamfund, hvoraf største delen må betragtes som kunstige. I hede-, mose-, klit- og strandegne findes dog endnu par-

Overvejende moreneler

Hævet havbund fra istidens slutning

Flyvesand

Overvejende bakkesand

Hævet havbund fra stenalderen, inddæmmede vige og søer

Israndslinier

m Flodsletter

Den sorte linie gennem Jylland fra Bovbjerg omtrent til Viborg og derfra mod syd betegner hovedopholdslinjen for den siste nedslisnings rand. De øvrige angivne israndslinier viser senere stadier under isens afsmeltning.

tier, der rummer naturi. plantesamfund. Af det samlede areal var 1929: 62,6% agerland, 13,1% vedvarende græs, 9,1% skov og plantage (heraf 57% nåleskov), 6,8% hede og klit, 1,2 % mose, 1,4% ferskvand og 5,8% veje, bebyggelse m. m.

Dyregeografisk hører D til den palearktiske region. En del dyr, f. eks. flere flagermusarter, nattergal, løvfrø har deres nordgrænse i D; men som helhed ligner D-s dyreliv nabolandenes. Faunaen er forholdsvis fattig p. gr. af landets ringe udstrækning, rydning af skov, ud tørring af moser, stærk kultivering af jorden, forurening af de ferske vande

ved fabriksanlæg m. m.; men på den anden side er der f. eks. ved beplantning af hede og klit på visse områder skabt forbedrede kår for dyrelivet. Fattigdommen gælder især de større pattedyr, af hvilke der i sen- og postglacial tid har levet adskillige i D, i senglacial tid således rensdyr, bæver, bjørn, bisonokse, i fyrreperioden elsdyr, urokk, vildsvin, ulv m.fl., i egeperioden vildkat, los o.m.a. Fra slutningen af egeperioden gik faunaen tilbage, samtidig med at befolkningens størrelse tiltog.

Den da. befolkning hører til den nordiske race, men er stærkere opblandet med andre europæiske racer end svenskerne.

Indb. tal år	Hovedstaden	Provinsbyerne	Landkomm.	1 alt
1769	80 000	79 000	639 000	798 000
1801	101000	93 000	735 000	929 000
1840	121 000	143 000	1 025 000	1 289 000
1870	198 000	245 000	1 341 000	1 785 000
	454 000	482 000	1 513 000	2 450 000
1921	701000	710 000	1857 000	3 268 000
1945	927 000	1 020 000	2 097 000*	4 045 000
1949 (beregnet pr. 1.1.)	982 700	1 093 500	2 133 200	4 209 400

Færøernes indb. tal var 1801 5255, 1901 15 230, 1945 29 198.
 Grønlands — 1901 11 893, 1945 21 384 (hvoraf 569 europæere).
 (*): heraf: 151 000 i hovedstadens forstæder, 136 000 i provinsbyernes —

Befolkningens fordeling på køn, alder og civilstand.					
	1945			I alt	
	Mænd	Kvinder	1945	1940	1935
0-15 år.....	507 000	490 000	997 000	921 000	941 000
15-60.....	1253 000	1285 000	2 538 000	2 466 000	2 346 000
ov. 60.....	240 000	266 000	506 000	456 000	415 000
uoplyst.....	2 000	2 000	4 000	1 000	4 000
i alt.....	2 002 000	2 043 000	4 045 000	3 844 000	3 706 000
heraf:					
ugifte.....	992 000	939 000	1 931 000	1 869 000	1 921 000
gifte.....	911 000	911 000	1 822 000	1 681 000	1 536 000
i enkestand.....	68 000	147 000	215 000	206 000	197 000
separerede og fraskilte.....	29 000	43 000	72 000	58 000	45 000
uoplyst.....	2 000	3 000	5 000	3 000	7 000

Fødsler og dødsfald, ind- og udvandring.

	ca. 1800	1901-10	1933	1945	1947
Antal fødsler årl.....	30 000	74 000	63 000	95 000	92 000
do. pr. 1000 indb. (fødselshyppig- hed).....	31,3	28,6	17,3	23,5	22,1
Antal dødsfald årl.....	23 000	37 000	38 000	42 000	40 000
do. pr. 1000 indb. (dødelighed).....	23,9	14,2	10,6	10,5	9,7
Fødselsoverskud pr. 1000 indb.....	7,4	14,4	6,7	13,0	12,4
Oversøisk udvandring.....		7300*	600	0	0
I alt netto-udvandring.....			4600	1700	6 800

*) Maksimum nåedes i 1880erne med 8200 årl. og 1913 med 8800.

Folketallet var fra 10. årh. til ca. 1800 stagnerende, formentlig især p. gr. af periodiske kraftige reduktioner som flg. af krige og epidemier. Omkr. 1800 satte en stærk vækst ind, fra slutn. af 19. årh. især i byerne, jfr. oversigten sp. 866 f. Befolk.tilvæksten, som i beg. af 19. årh. var 0,8% årl., steg til ca. 1,2% i beg. af 20. årh., faldt derpå til 0,7% (1925-40) og var 1940'5 på ny steget til 1,0%. I hovedtrækkene løber denne udvikling parallelt med udvikl. i de fleste eur. lande.

Befolk.tilvæksten har betydet, at antallet af indb. pr. km² er steget fra ca. 20 i 1769 til ca. 40 1860, ca. 80 1925 og 94 i 1945. Befolk.tætheden er størst på Sjælland (p. gr. af hovedstaden) og Fyn, lavest i Vest- og Sønderjylland. Sammenlignet m. andre lande er den i D i alm. mindre end i udprægede industrilandene, men i alm. større end i landbrugslande og lande med store bjergområder. Befolkningens fordeling på køn, alder og civilstand ses af ovenst. oversigt, hvoraf det bl. a. fremgår, at ca. 63% af befolk. 1945 var i den produktive alder (15-60 år), og at der var 102 kvinder for hver 100 mænd; kvindernes overtal ligger på højere aldre og dermed især på enkerne. Det større antal enker end enkemænd skyldes til dels, at kvindernes dødelighed og tilføjelighed til at indgå nyt ægteskab er mindre end mændenes, men især at gifte kvinder ofte er nogle år yngre end deres mænd.

Antallet af fødsler og dødsfald afhænger dels af befolkningens frugtbarhed og levedygtighed, dels af dens aldersfordeling m. m. Ovenstående oversigt viser bl. a. dødelighedens stadige og fødselshyppighedens i slutn. af 1930erne afbrudte tilbagegang.

Oversigten giver ligeledes nogle få tal for ind- og udvandringen. D havde udvandringsoverskud til 1930, men har fra dette tidspunkt - som flg. af den oversøiske udvandrings næsten fuldstændige ophør - i alm. haft indvandringsoverskud. De indenlandske vandringsoverskud er både i 19. og 20. årh. overv. gået fra land til by (1946 således ca. 26 000 netto).

Mønt, mål og vægt. Mønt: 1 krone (fork: kr.) = 100 øre. Mål og vægt: Metersystemet (indført ved lov af 4. 5. 1907).

Gl. da. mål og vægt fremgår af efterf. tabel:

Længdemål:	
1 mil	= 7,532 km = 4 fjerding- vej,
1 fjerdingvej	= 1,883 km - 1000favne.
1 favn	= 1,883 m = 3 alen.
1 alen	= 0,628 m = 2 fod.
1 fod	= 0,314 m = 12 tommere.
1 tomme	= 2,62 cm = 12 linier.
1 linie	= 2,18 mm = 12 skrupler
1 skrupel	= 0,182 mm.
Flademål:	
1 tønde land	« 5516,2m ² = 8 skæpper.
1 skæppe	= 689,5 m ² = 4 fjerdingk.
1 fjerdingkar	= 172,38 m ² = 3 album.
1 album	* 57,5 m ² .
1 kvadratmil	= 56,7383 km ² .
1 kvadratfavn	= 3,546 m ² .
1 kvadratalen	= 0,394 m ² - 1/14000 td. land.
1 kvadratfod	= 0,0985 m ² .
1 kv.tomme	= 6,84 cm ² .
Rummål:	
1 kubikfavn	= 6,678 m ³ = 216 kubikf.
1 favn brænde [^]	= 229,5 m ³ = 72 kubikf.
1 kubikfod	= 0,030916 m ³ .
1 korntønde	= 139,12 l = 8 skæpper.
1 skæppe	= 17,39 l = 4 fjerdingkar.
1 fjerdingkar	= 4,348 l = 2 ottingkar.
1 ottingkar	= 2,17 l.
1 fad (vin)	« 904,29 l = 4 okseho- veder.
1 oksehoved	= 226,07 l = 6 ankere.
1 anker	= 37,6787 l = 39 potter.
1 viertel (vin)	= 7,729 l = 8 potter.
1 pot	= 0,97 l « 4 pægle.
1 pægl	= 0,2415 l.
Vægt:	
1 lispund	= 8 kg = 16 pund.
1 pund	= 0,5 kg = 100 kvint.
1 kvint	= 0,005 kg = 10 ort.
1 ort	* 1/2 g.
1 tønde smør	« 112 kg = 224 pund.

Erhvervstorhold. Befolkningens fordeling efter erhverv og klasser er vist i tabellen sp. 872, og det ses bl. a., hvordan industri og håndværk i de seneste år har distanceret landbruget, samt at egl. arbejdere (husmedhj. ikke medregnet) udgør ca. 45% af den erhvervsudøvende befolkning.

Det saml. landbrugsareal udgjorde: I alt (1000 ha)

1881.....	3 180
1939.....	3 250
1942.....	3 228
1946.....	3 177

I tallene for 1881 er indbefattet De Sønderjyske Landsdele. Landbrugsarealet har været stigende indtil 1939. Selv om tallene for de enkelte år er påvirket af tilfældigheder, kan der ikke være tvivl om, at landbrugsarealet har været jævnt nedadgående i de senere år. Årsagen her til må søges i, at de arealer, der er afgivet til bebyggelse, haver, vej- og jernbane-anlæg, har været større end de arealer, der er indvundet ved opdyrkning af heider, moser, o. l. - Det samlede antal landbrugsjendomme 1946 og disses fordeling efter areal fremgår af tabellen sp. 872 f.

Det samlede landbrugsareal var 1946 3 177 000 ha. Hovedafgrødernes skiftende andel i landbrugsarealet 1881-1946 ses af tabellen sp. 872 f. Af landbrugsarealet 1946 var 2 687 200 ha agerland og 489 900 ha vedvarende græs. Af agerlandet dyrkedes 3,3% med hvede, 5,1% rug, 15,4% byg, 12,9% havre, 11,5% blandsæd (i alt korn 48,2%), 20,2% med rodfrugter, 27,8% med græs og grønfoder, 3,2% med frø, hør, sennep o. i. og 0,6% lå brak. Høstudbyttet var 1946 (1947 gav p. gr. af tørke et unormalt lavt udbytte) 297 100 t hvede, 286 700 t rug, 1 386 600 t byg, 1 085 400 t havre, 793 900 t bland- og bægsæd, 5 592 800 t halm, 1 682 500 t hø, 12 458 200 t kål-rabi, 3 422 000 t runkelroer, 4 149 200 t fodersukkerroer, 1 532 800 t sukkerroer (til fabrik). 312 600 t turnips, 1 809 700 t kartofler, 66 900 t gulerodder, 20 400 t cikorieodder. Høstudbyttet er sammenlignet med andre lande meget stort, for kornarterne således omkr. 3 t pr. ha (for rug dog kun 2 t pr. ha). Udtrykt i mill. afgrødeenheder androg høsten: korn 35,98, halm 11,19, fodroer 24,39, kartofler 3,92, sukkerroer (til fabrik) 3,62, hø 6,78 og græs- og grønfoder 39,95, i alt 125,87 mill. afgrødeenheder. Op imod 7/10 af landbrugsarealet anvendes således til avl af kreaturafrod og endvidere indføres foderkager, olieekgamel og skrår (1946-47: 204 000 t, men før 2. Verdenskrig over 800 000 t årligt). Antallet af de vigtigste husdyr var i juli 1947 3 013 600 stk. hornkvæg, 1 830 000 svin (før krigen ca. 3 mill.), 572 500 heste, 19 415 000 høns (før krigen ca. 30 mill.). 1947 produceredes (i parentes angivet årl. produktion før krigen) 125 000 t (182 000 t) smør, 46 000 t (33 000 t) ost, 211 000 t (329 000 t) flæsk og 62 000 t (120 000; 1948: 95 000 t) æg.

Af gartnerier fandtes 1947 ca. 20 000, der havde en høst af 73 100 t træ- og bærrugt til en værdi af 54 mill. kr. (1946: 70 900 t og 44 mill. kr.). Arealet med grøntsager var 85 km², drivhusarealet 3 km², og gartneriernes samlede areal 238 km².

Skovbrug. Skovarealet var 1931 (sidste arealstatistik) 348 000 ha (8,1% af landarealet), deraf i Jylland 222 000 ha (= 129 ha pr. 1000 indb.), på Øerne 126 000 ha (-59 ha pr. 1000 indb.). Bøg indtog et areal af 104 000 ha, eg 17 000 ha, andre løvtræer 29 000 ha, gran 78 000 ha, blandet gran og bjerg-fyr 44 000 ha, andre nåletræer 76 000 ha. - 25% af skovene tilhørte staten, 3% kommuner og 72% private. - Ejendomslykdværdien for de særlig værde-rede skove og plantager (301 000 ha) ansattes 1945 til 130 mill. kr. Høgsten i 1946[^] androg 2,3 mill. m³, heraf gavntræ 1,2 mill. m³ og brænde 1,1 mill. m³, men dækker kun mellem 1/3 og 1/2 af forbruget af træ.

Fiskeri, 1947 fandtes 15 889 fiskerfår-tøjer, heraf 17 over 50 BRT, 3469 ml. 5 og 50 BRT og 12 403 under 5 BRT; 7 540 var motorfår-tøjer. Saltvands-fiskeriet indbragte 192 900 t fisk til en værdi af 162 mill. kr., heraf 57 800 t (74,5 mill. kr.) fladfish, 51 600 t (25,7 mill. kr.) torsk og kuller, 41 200 t (19,3 mill. kr.) sild og makrel og 4 600 t (16,9 mill. kr.) ål. Af fangsten udførtes for 167 mill. kr.

Minedrift. Af tørv produceres normalt til husholdningsbrug på landet ca. Vi mill. t årlig (under og efter krigen ca.

5 mill. t årlig), af brunkul kun små mængder (under og efter krigen dog ca. 2 mill. t årlig). Af størst betydning er i øvr. ler til teglværksbrug og s. m. kridt til cement, forsk. kalksten til kalkbrænding, mergel til jordforbedning og granit, kaolin og ildfast ler på Bornholm til brosten, fyldstof i papirfabrikationen, klinker m. m.

Industri og håndværk er mangesidige med talrige små virksomheder, der væs. arbejder for det hjemlige marked. Ved erhvervstællingen 1935 optaltes 102 000 virksomheder med et saml. personel på 460 000, hvoraf 318 000 egl. industrielle arbejdere og med en saml. mekanisk kraft på 689 000 hk. Af egentl. industri-virksomh. med over 5 arb. fandtes if. produktionsstatistikken (som ikke omfatter mejerier, slagterier, offentlige forsyn.værker og byggeri- og anlægsvirksomh.) i 1935 i alt 5300 med en saml. gnstl. beskæftigelse på 158 000 egl. industrielle arb., i 1947 7200 virksomh. med i alt 212 000 arb. Såvel efter antallet af arb. som efter forædlingsværdi (værdiforøgelse ved produktionen) var de vigtigste industrigræne næringsmiddelindustri m. v., jern- og metalindustri samt tekstil- og beklædn.industri; endv. har transportmiddelindustri samt papir- og grafisk industri stort saml. antal beskæftigede, kemisk industri stor saml. forædlingsværdi. Af vigtige enkeltindustrier skal nævnes mejerier, eksportslagterier, sukkerfabrikker, bryggerier, tobaksfabrikker, uldspindier og klædefabrikker, konfektionsfabrikker, jernstøberier- og maskinfabrikker, jernskibsværfter, kabel- og elektromekaniske fabrikker, bogtrykkeri o. lign. samt forsk. byggematerialeindustrier. Foruden at bearbejde landbrugsråstoffer (mælk, korn, sukkerroer osv.) og levere det dets redskaber (landbrugsredskaber, superfosfat, foderkager osv.) og producere varer til hjemmemarkedets forbrug (margarine, metalvarer, transportmidler o. m. a.) fremstiller industrien også en række kvalitetsvarer til eksport (skibe, mejerimaskiner, dieselmotorer, porcelæn osv.).

Byggeri og anlægsarbejde, som i alm. regnes med under industri og håndværk, beskæftigede i 1940 ca. 120 000 pers., hvoraf ca. 95 000 arb. Denne erhvervsgruppe er meget konjunkturfølsom. Gnm. sit materialeforbrug m. v. har den stor betydn. for udvikl. i andre industrigræne. Offentlige beskæftigelsesforanstaltninger har som oftest haft form af offentl. igangsætt. af (evt. støtte til private) bygge- og anlægsarbejder. - I 1948 var industriproduktionens indeks 129 (1937 = 100).

Handel. 1947 androg eksporten 2313 mill. kr. og importen 3090 mill. kr. (1948 henh. 2730 mill. kr. og ca. 3420 mill. kr.). Af eksporten var 1359 mill. kr. el. 58,8% landbrugsprodukter (heraf smør og ost 625 mill. kr., flæsk, kød og æg 292 mill. kr.), 765 mill. kr. el. 33,0%, industrivarer (heraf kølemaskiner, dieselmotorer o. l. 133 mill. kr., automobiler 63 mill. kr., forsk. kemikalier 45 mill. kr. og skibe 46 mill. kr.) og 167 mill. kr. el. 7,2% fisk. Af importen var 199 mill. kr. el. 6,8% nærings- og nydelsesmidler, 274 mill. kr. el. 8,9% råstoffer til landbruget, 566 mill. kr. el. 18,4% brændselstoffer, 1422 mill. kr. el. 46,0% råstoffer til industrien, 392 mill. kr. el. 12,5% fast kapital til landbrug, industri og handel og 236 mill. kr. el. 7,7% forbrugsvarer. 1947 var de vigtigste handelsforbindelser (i parentes angivet eksport og import i mill. kr.): Storbritannien (625 og 670), Sverige (209 og 214), USA (87 og 605), Belgien (202 og 247), Norge (125 og 58), Finland (108 og 135), Tyskland (153 og 107), Frankrig (60 og 101), Italien (79 og 99) og Sovj. (79 og 93).

Samferdsel.

Handelsflåden bestod 1.7. 1948 af 1075 skibe på i alt 1051 045 BRT, heraf 239 dampskibe (396 232 BRT), 834 motorskibe (654 758 BRT) og 2 sejskibe (55 BRT). Dermed havde flåden praktisk talt samme størrelse som i 1939, da ton-

Befolkningens erhvervs- og klassefordeling 1940.

(Antal i 1000).

Erhvervsudv. befolkn. ved	II	i u i S c S o c SiT«	i o. S X E	c « E E H	Procentvis fordeling for hele befolk. (inkl. husmødre, rentenydere, børn)			
					1940	1930	1921	
Landbrug, gartneri, skovbrug, fiskeri...	301 ¹⁾	14	247	79	641	26	30	33
Industri og håndværk	103	54	478	35	670	33	29	29
Handel og omsætning.	95 ¹⁾	130	57	22	304	12	11	10
	14	46	53	7	120	6	7	7
Offentl. admin. o. a. immaterielle erhverv	18	102	28	15	163	7	6	6
Andet el. uoplyst erhv.			13	59 ¹⁾	72	16 ^{b)}	17 ^{a)}	15 ^{a)}
Erhvervsudv. befolkn. i alt	%!	346	876	217	1970	100	100	100
Heraf kvinder		129	178	217	685			

^{a)} inkl. 113 000 medhjælpende hustruer, hvoraf 82 000 i egl. landbrug, 14 000 i detailhandel.
^{b)} heraf 100 000 gårdejere og større landbrugere (4- 30 000 hustruer), 99 000 husmænd (+ 52 000 hustruer).
^{c)} heraf 59 000 detailhandlere (-1-14 000 hustruer).
^{d)} heraf 23 000 hos rentiers o. l., i øvr. vaskekoner, rengøringskoner o. l. uden fast plads.
^{e)} heraf: husgerning 1921 6%, 1930 8% 1940 6%.
 Personer ude af erhverv 1921 9%, 1930 9%, 1940 10%.

Landbrugsejendommens antal og fordeling efter areal 1946.

101 573 el.	48,8%	under 10 ha	og tiis.	509 844 ha	el. 16,1%	af hele landbr. arealer
80 136	38,5%	10-30 -		1 363 368	42,9	do.
21908	10,5%	30-60 -		829 774	26,1	do.
3 534	1,7%	60-120 -		266 827	8,4	do.
996	0,5%	over 120 -		207 330	6,5	do.
208 147 el.	100%		tiis.	3 177 143 ha	el. 100%	do.

Landbrugsarealets anvendelse efter hovedafgrøder.

Korn	1881	1900	1940	1946
Rodfrugt	39%	39%	40%	41%
Brakarealer	2%	7%	16%	17%
Græs og grønfoder	8%	7%	1%	1%
Andre høstarealer	50%	46%	41%	38%
	1%	1%	2%	3%
I alt	100%	100%	100%	100%

Medens arealerne med korn i den anførte årrække er bibeholdt, er rodfrugtarealet steget meget betydeligt og brakarealerne gået stærkt tilbage, ligesom en del af græsningsarealerne er taget ind til dyrkning.

nagen var 1 095 266 BRT. Tabene under 2. Verdenskrig beløb sig for udeflådens vedk. til 136 skibe på 416 667 BRT, for hjemmeflådens til 85 skibe på 84 522 BRT. 1852 søfokl. el. 13-14% af de i den da. handelsflåde beskæftigede, satte livet til. Efter tabet af denne tonnage og en tilgang i samme periode på 186 000 BRT. bestod handelsflåden 31. 12. 1945 af 390 skibe på 728 000 BRT. - Før 1939 indtjente flåden ca. 150 mill. kr. årlig i udenrigsfart; 1947 indtjente den 427 mill. kr.

Lufttrafik. Efter 1945 har da. luftfart disponeret over Kbh.s Lufthavn (Kastrup) til internat, og indenrigs trafik, Ålborg Lufthavn og den af ty. mil. anlagte flyveplads ved Tirstrup på Djursland til indenrigs og interskand. trafik, samt Rønne Flyveplads til indenrigs trafik. - Da. internat, luftfart indledtes i 1920 af DDL. 1947 fløj da. maskiner i reglm. rutefart til Engl., Holl., Belg., Fr., Schw., eng. og arner, zone i Tyskl., Cechoslov., Sv. og No. samt Afr. (Nairobi). S. å. blev Ålborg, Århus (Tirstrup) og Rønne beløjet i den indenrigske trafik. Endv. deltog da. maskiner i den skandinaviske trafik på N- og S-Amer. under SAS. - DDL har som eneste da. selskab koncession på udførelsen af offentlig rutef trafik. Herudover har en række mindre foretagender tilfaldelse til at udføre alm. erhvervsflyvning. På Kbh.s Lufthavn foretoges i 1947 i alt ca. 33 000 ekspeditioner af ankomende og afgående maskiner, der transporterede ca. 283 000 passagerer og ca. 6900 t bagage,

post og fragt til, fra el. ignm. Kbh.s Lufthavn.

Veje og automobiler. Landevejsnetts længde og befæstelsen af vejenes kørebåner i 1948 fremgår af følgende oversigt:

landveje med brolægning ..	762 km
landveje med cementbeton.	252 -
landveje med dæklag med bituminøse bindemidler. . .	1 576 -
landveje med toplagsfyldning el. med overflådebehandlet makadamisering. . .	5 481
landveje med almindelig makadamisering	69 -
landveje med grusbelægning	11
tiisammen landveje (amts-veje)	8 151 -
biveje (sogneveje)	43 741
tiisammen	51 892 km

Antallet af automobiler var 1947 152 848 og af motorcykler 36 882 tiisammen eet motorkøretøj for hver 22 indb. Af automobiler var 97 886 alm. personbiler m. v., 46 116 vare- og lastbiler og 1772 rutebiler og omnibusser; resten hvyevogne, syge- og brandbiler. - 1948 var der 807 personautomobiler med en samlet rutelængde på 21 999 km (heraf statsbanernes 2992 km) el. gnstl. 27,2 km pr. rute. Antallet af ruteautomobiler på ruterne var 1235.

De da. jernbaners samlede driftslængde var 1. 4. 1947 5067,7 km, heraf statsbaner 2594,7 km og privatbaner 2473,0 km. Privatbanerne omfatter 50 baner el. baneselskaber. På nær jernb. på Born-

holm (90,9 km) er alle da. jernb. normal-sporede. Statsbanerne har et fast ansat personale på 17 741, privatbanerne på 2583. Pr. 1. 4. 1947 androg DSBs anlægs-værdi 443,3 mill. kr., privatbanernes 159,7 mill. kr. Hosstående tabeller indeholder oplysninger om de da. jernbaners trafik-præstationer 1946/47 og om deres driftsmateriel.

Post, telegraf, []e,metelefon i hele landet og lokaltelefon i Sønderjylland, og på Møn samt driften af radiofonistationerne og Statsradiofoniens tekn. anlæg varetages af Post- og Telegrafvæsenet. Telefonvæsenet inden for de enkelte landsdele er ved koncession overdraget private selskaber, på hvis virksomheder staten dog har væsentlig indflydelse. - *Radiofoni*. De første udsendelser fandt sted 1922. I 1925 overtog Statsradiofonien udsendelserne.

Finansvæsen m. V.

Den offentl. finansforvalt. varetages dels af staten, dels af kommunerne. De sidste optræder til dels på statens vegne ved at udbetale dens udgifter og opkræve dens skatter, mens deres egne udgifter dækkes ved kommunale skatter. Gnm. en årrække var statens og kommunernes samtl. udgifter af nogenlunde ens højde, men under og efter 2. Verdenskrig er statens budget steget så kraftigt, at det 1948/49 andrager omtrent det dobbelte af samtl. kommuners (inkl. Den Fælleskommunale Udligningsfond). Den stærke stign. i det offentl.s budgetter, som for en stor del skyldes optagelsen af nye økon. opgaver (soc. beskæftigelsesmæss., erhvervspolit. m. m.), har dels bevirket betydl. uligheder i den kommunale beskatn. - hvilket er søgt modvirket ved mellemkomm. refusion, ved oprettelsen af Den Fælleskommunale Udligningsfond, ved erhvervskommunebeskatning («mellemkomm. beskatn.«) og ved nye regler for indlæmmelser m. m. - dels fremkaldt stigende interesse for en effektiv ligning. Skattesystemet, som efterhånden er blevet meget kompliceret, står foran en alm. reformering, når den 1937 nedsatte skattekommission har afsluttet sit arbejde. Grundlaget for statsfinanserne er de årligt (for perioden 1. 4.-31. 3.) af finansmin. i hovedtræk udarbejdede og af rigsdagen vedtagne finanslove med tillægsbevillingslove. Når perioden er forløbet, konstateres de faktiske indtægter og udgifter i et parallelt med finansloven opstillet statsregnskab, der skal godkendes af rigsdagen. På tilsv. måde skal kommunernes budgetter og regnskaber forelægges og vedtages af vedk. kommunale råd under henh. amtandens godkendelse (søgnokomm.) og indenrigsmin.s tilsyn (øvrige). Hosst. oversigt viser nogle hovedposter af statens og af samtl. kommuners (inkl. udligningsfondens) indtægter og udgifter på forsk. tidspunkter. Under personskatter er der medtaget såvel de ordinære indk.- og formueskatter som de ekstraord. (merindkomstskat m. m.). Posten «andre skatter og afgifter» omfatter hovedsagelig indeni, forbrugsafgifter (og told), som mangedobles under 2. Verdenskrig. *De sociale udgifter* 1946/47 omfattede de på hosst. tabel opførte poster, idet de forsikredes og arbejds-givernes bidrag hertil også er anført. - Skattegrundlaget for de direkte personskatter er de skattepligtige *indkomster og formuer*, konstateret på grundlag af selvangivelser. Statistikken viser, at indkomst- og især formuefordelingen i Danmark er meget ulig. Med forbehold for skatte-ligningens større effektivitet over for lønmodtagere end over for landbrugere o. a. selvst. næringsdrivende og over for visse regler til gunst for bl. a. de næringsdrivende (lav taksering af eget forbrug m. m.) kan man af statistikken udtale flg. hovedtræk for skatteåret 1947-48 (indtægt i 1946): De fleste godsejere havde en indkomst på 8-30000 kr., gårdejerne og gartnere 3-7000 kr., husmænd omkr. 3-4000, landbrugsmedhjælperne samt fiskere omkr. 4000 kr. For fabrikanter og direktører i industri og handel m. v. lå tyngdepunktet omkr. 10-20 000 kr., flertallet af gros-

De danske jernbaners vigtigste trafikpræstationer 1946/47.

	DSB	Privatb.
Antal tog/km	25,6	11,1
Antal rejser	96,2	24,0
Antal person/km pr. km driftslængde	1158,0	175,6
Samlet vægt af bef. gods m. m. samt levende dyr	8980,7	4399,0
Antal ton/km pr. km driftslængde	479,7	43,6
Driftsindtægter	309,4	58,7
Driftsudgifter	290,1	56,7

Af tabellen fremgår bl. a. privatbanernes store andel i D-s godstrafik.

Oplysninger vedr. de danske jernbaners driftsmateriel 1946/47.

	DSB	Privatb.
Antal damplokomotiver	587	210
Antal motorlokomotiver og motorvogne	171	184
Antal pladser i person- og motorvogne	101 608	33 967
Godsvognenes samlede bæreevne i t	222 179	39 755

Kommunernes og statens finanser.

(Mill. kr.)	Samtl. kommuner					
	1913/14	38/39	45/46	1913/14	38/39	45/46
<i>Løbende indtægter i alt</i>						1426
heraf bl. a.:						
Formue- og erhvervsindt. netto	1	56	61	* 1	29	-r 14
Ejendomsskatter	32	150	228	6	14	15
Personskatter	39	276	636	18	196	726
Andre skatter og afgifter	4	53	63	78	384	682
<i>Løbende udgifter i alt</i>						1638
heraf bl. a.:						
Administration	4	29	60	10	34	82
Sociale formål	22	178	267	12	176	507
Undervisningsvæsen	20	83	115	12	71	130
Medicinalvæsen	7	54	108	6	21	54
Rets- og politivæsen	6	21	57	4	28	131
Vej- og kloakvæsen	10	93	84	1	26	10
Forsvars væsen	-	-	2	25	62	150

De sociitli udgifter 1946/47.

(Mill. kr.)	Samtl. komm.	Staten	For-sikrede	Arb-givere	Til-sammen
	97	95			192
Sygekasser m. v.	15	29	88		132
	10	44	17	6	77
Aldersrente m. v.	138	170			308
Ulykkesforsikring m. v.		2		13	15
Arbejdsløshedskasser m. v.	21	79	69	8	177
I alt...	281	419	174	27	901

serere lå spredt over intervallet 8-50 000 kr. De fleste håndværksmestre havde 3-7000 kr.s indkomst, mindre og større selvst. handlende o. l. havde henholdsvis omkr. 5000 og omkr. 8-10 000 kr. Læger og sagførere tjente i alm. 10-30 000 kr. Af lønmodtagerne uden for landbrug m. v. lå højere tjenestemænd højest med 6-15 000 kr., derpå tek. funktionærer m. 6-10 000 kr. Faglærte arbejdere havde i alm. 4-7000 kr., ufaglærte samt butikks- og kontropersonale i alm. 3-6 000 kr. Særlig lave indkomster havde flertallet af husassistenter (1500-2500 kr.), lærlinge o. l. (500-2500 kr.) samt pensionister, aldersrentenydere m. v. (omkr. 1500 kr.); deraf er kun de sidstnævnte i større omfang familieforsørgere. Bl. de helt store indkomsttagere var især mange grosserer, fabrikanter og direktører. Formuefordelingen udviser gennemgående størst formuer for godsejere (100000-½ mill. kr.) og - betydel. lavere - gårdejerne (overvejende 5-25 000 kr.), noget mindre for husmænd og for indehavere i industri, håndværk og handel (omkr. 5000 kr.), mens funktionærer og arbejdere m. v. i almindelighed har den laveste indkomst. Mens den største formueejere (695 millionærer) er især passive kapitalister, direktører, grosserer, fabrikanter og godsejere. Ca. 40% af samtl. skattevædere har ingen formue, og 90% har under 20 000 kr. De resterende 10% ejede 70-75% af den samtl. skattepligtige formue. Mens den direkte beskatn. i Danmark er progressiv (procentvis stigende med ind-

tægten), især for de mellemstore indtægter, hviler den indirekte beskatn. for en stor del på alm. forbrugsvarer som tobak og øl og er derfor mere tilbøjelig til at ramme de lave indkomster hårdst. Fn. egl. opgørelse heraf findes ikke.

Forfatning.

D-s forfatn. er Danmarks Riges Grundlov af 5. 6. 1915, hvis fulde ordlyd er aftrykt under *Grundlov, Danm.s Riges*.

Ordener: Elefantordenen og Dannebrogordenen. *Off. medaHlerMedaillen for Ædel Dåd, Medaillen for Druknedes Redning, Inyenio og Ærti, FortjenstmedaMen.*

Rigsvåbenets nuv. sammensætning er fastsat 6. 7. 1948; dets ældste dele går tilbage til Vaidermarernes tid. Det da. flag, *Dannebrog*, stammer efter traditionen fra 1219; de nu alm. dimensioner er fastsat 1748.

Forvaltning.

Statsforvaltningen. Den udøvende magt («øvrighedsmyndigheden») ligger efter grundloven hos kongen, som udøver den gnm. sine ministre, der hver er ansvarlig chef for et ministerium (forsvarsmin. dog for både Krigs- og Marineministeriet). 1948 fandtes, med sæde i Kbh., 16 ministerier, hvis øverste admin. chef betegnes departementschef el. direktør. I spidsen for visse større forvaltningsgrene under et min. står ligeledes en direktør el. generaldir. Statsforvaltningens stedl. organer er bl. a. overøvrighederne (de 22 amt-mænd og i Kbh. overpræsidenten) og underøvrighederne (politimestrene, der

A/a«

AalsjapDni 91

3 J . O 15

Sukj ^
 dnjpuDL
 'OSjapuosa go

O^JOQpoifs "2p-

L
 ^ . X / , t f " " 5 f s i

asuebod

SAO|ap U 3 G =

apunustfn,

oSisr^r^lji.QV. I ffwfer

"3 goSspi/tu/Af

usfogl
 Sjopjsuabiti

A

\ - \ i ^ X f i J YisoDops/olubi S^+ y VotllWapsig l

V^9k r
 25cn*c

^3pB^p/OJIK^
 PTteqy

Vsuiff

4^7/^-9 .SI^

=^6u[dow6uivy

yoj|aq-^«p

SU.

'dnus lJutu ^.

%l^t/& \ c=4P ?**w VW.

'W^54''

M

su|qo^/ k_sao

/ Å | •

TW^T^sSC

X ^ v

«p^yguUts/x

r V2æhi\$SUs_xaM3A

86 SJDDJ d

IDDJ A

UAD4S>(uap^ge4^u Guujof Alk«.

60

/apvojs^s\$ Jta/spi/tgi.

h-v-^
 «.»

r / -s^*

000 005-L:P>1^S3|DDw ^ y V W N V Q

uauooo^2
 i fik
 M

også er repræs. for anklagemyndigheden). Hertil kommer en række inddelinger af tandet i henseende til best. opgaver: i retskredse, lægekredse, udskrivningskredse, tolddistrikter, amts tuedistrikter, skattekredse, skyldkredse, valgkredse m. m. under ledelse af statsbestemte, udpegede råd m. v. i gejstl. henseende er D delt i 9 stifter under hver sin biskop og stifterne atter i provstier og pastorer. D-s repræsentation i udlandet varetages dels af gesandtskaber (under minister og charges d'affaires), dels af konsulater el. valgkonsuler. - *Kommune-foraltingen*. D er pr. 1. 4. 48 opdelt i 3 hovedstadskomm., 85 købstadskomm. m. v. samt 1305 sognekomm. samlet i 25 amtskomm. Hver komm. har kommunalt selvstyre - størst for Kbh., mindst for sognekomm. - og styres, til dels under amtmandens el. Indenrigsministeriets tilsyn, af en folkevalgt kommunalbestyrelse, som bl. a. ned-sætter en rk. stående udvalg (f. eks. de sociale udvalg) og kommissioner (f. eks. ligningskommissioner). - *Sundheds-væsenet* i D hører under fi. forsk. min., hovedsagelig dog under Indenrigsmin. Under dette sorteres Sundhedsstyrelsen, som under medicinaldirektørens ledelse har det alm. overtilsyn med embedslægerne, apotekervæsenet, sygehus m. v. Staten driver bl. a. Rigshospitalet og de fleste sindssygehospitaler, kommunerne de alm. sygehus, og forsk. statsunderstøttede og -kontrollerede priv. foreninger driver tuberkuloseanst., ånds-svageanst. m. m. Særlig indsats yder staten ved bekæmpelsen af kønssygdomme, epidemiske sygd. og tuberkulose. Den kommunale forvalt. af sundhedsv. sker efter sundhedsvedtægter (godk. af indenrigsmin.), hvis overholdelse overvåges af sundhedskommissioner; i hver lægekreds findes en kredslege, som fører det lokale tilsyn m. m. For læger, tandlæger, apotekere, jordemødre og sundhedsplejersker stiller det offentl. krav om en best. uddannelse og eksamen. Af stor bet. for sundhedsv. er endv. bl. a. lovgivn. om socialforsikring (sygekasser, ulykkesforsik.), arbejdsbeskyttelse, boligforhold, børnetilsyn og levnedsmiddelkontrol.

strykningsfartøjer, inspektions- og værkstedsskibe, skib til H. M. kongens brug m. v. Kystdefensionen bestod af søferterne Middelfort og Flakfort ved Kbh.. Dragørfort og Kongelundsbatte-ri på Amagers sydl. del samt forsk. værker til spærring af indre farvande. Søværnets flyvevæsen omfattede landbaserede jager-luftfartøjer, søluftfartøjer til rekognoscerings- og opmalingsbrug m. v. - Fladens materiel efter en kommende ny søværnslov forventes at komme til at omfatte omtrent de samme, om end væsentligt forstørrede typer som 1937-lovens.

Kirkeforhold.
Folkekirken (if. grundloven *denevang-luth. kirke i Da nm.*) er ikke statskirke, men støttes af staten. Den afgrænses dogmatisk ved de tre oldkirk. symboler, Luthers lille katekismus og Den Augsburgske Bekendelse og liturgisk ved kirke-ritualet af 1685 med senere ændringer. Ifl. grl.s § 73 skal folkekirken forfatn. ordnes ved lov; dette er trods fl. kommissioner (1853, 1868) og kirk. udvalg (1903 II, 1928 ff.) ikke sket, men den kirk. lovgivning har udfoldet sig på rigsdagen og i to modsatte retninger: 1) frihedslovgivningen, fremkaldt af den grundtvigske vækkelse, som efterhånden opløste al tidligere statskirk. tvang og indførte sognebåndsløsning, valgmenigheder, valg- og frimenigheds ret til brug af sognekirken osv.; 2) menighedsrådsloven (af 1903, udvidet 1922), der ikke byggede på et frikirk. ideal, men på sognet som kirk. enhed. Menighedsrådene vælger præst og biskop. Kirkens økonomi hviler efter tiendeaflysningen 1908-16 på egen kapital og (især) udskrivning af kirkeskat. Den øverste adm. ligger hos kirkemin. - Der er 9 stifter (Kbh., Roskilde, Lolland-Falster (Maribo), Fyn (Odense), Ålborg, Viborg, Århus, Ribe og Haderslev), hver med en biskop i spidsen. Kbh.s biskop er primas. De økon. og admin. forretninger i stiftet varetages af stiftsøvrigheden (biskop og stiftamtmand); stiftet er delt i provstier (ofte 2-3 herreder). De fleste landsogne har anneks. i Jylland ofte 2 anneks., mens de fleste bykirker har fl. præster. Der er ca. 1700 præster, lønningerne omkr. 7-9000 kr. Folkekirken

omfatter 97% af befolkningen. Nogle grundtvigske frimenigheder, der har ritus og lære til fælles med folkekirken, står administrativt uden for.

Andre trossamfund deles i anerkendte (katolikker (ca. 25 000), metodister (ca. 5000), den ty. og fr. reformerte kirke, den sv. og den russ.-ortodokse kirke) og ikke-ankendte samfund, hvis kirk. handlinger ikke har borgerlig gyldighed (baptisterne (ca. 7000), pinsemenigheden (ca. 5000), Jehovas vidner, den katolsk-apostoliske kirke og enkelte andre.)

Foreningen »Da. Kirke i Udlandet« arbejder bl. danske i fl. eur. og oversøiske lande, for tiden stærkt i Sydslesvig. Siden 1705 har den da. kirke drevet mission. De største selskaber er »Dansk Missions Selskab« (1821), Santal-, Sudan-, Araber-, Pathan-, Buddhist- og Israelsmissionen. Dansk Missionsråd er en fællesorganisation for disse selskaber.

Skolevæsen og biblioteker.
Eksamen skolen i D stammer fra midtaldernes domskole, folkeskolen først fra 18. årh. 1814 indførtes 7-årig undervisningspligt. 1903 nyordnedes den højere almenskole, 1933 skolens styrelse og tilsyn, 1937 folkeskolen. Undervisn. i folkeskolen er siden 1915 gratis. Det offentlige yder støtte til gratis undervisning af elever ude over den undervisningspligtige alder på aften- og ungdomsskoler. - Det da. skolevæsens opbygning fremgår af nedenst. skema (se i øvrigt de påg. stikord). Skolens øverste myndighed er undervisningsmin., der m. h. t. folkeskolen og seminarierne bistås af en statskonsulent. Min.s tilsyn med undervisningen udøves af undervisnings- og faginspektører. Købstadernes skolevæsen sorteres direkte under min., medens der i Kbh. og i amtskommunerne er indskudt skoledirektorer som medlem (i amtskomm. med amtskolekonsulenter som faglig medhjælper). Købstads- og sognekommunernes skolevæsen administreres af by- eller sogneråd med skolekommissionen som tilsyn. Den enkelte skole ledes på landet af førstelæreren, i byerne af skoleinspektøren. I hovedstaden og i større købstæder har skoledirektør overtilsynet med kommunens skolevæsen.

Retsvæsen.

D er inddelt i 94 underretskredse, hver ledet af mindst en dommer; i Kbh. virker Kbh.s Byret som underret. Der findes 2 landsretter der dels er ankeinstans, dels I. instans: Østre Landsret, for Kbh. og Øerne, m. sæde i Kbh., og Vestre Landsret, for Jylland, m. sæde i Viborg. Endv. findes So- og Handelsretten i Kbh., ligesom der ved underretterne i provinsen kan oprettes sø- og handelsretter i givet tilfælde. Øverste appelinstans, og kun appelinstans, er Højesteret i Kbh. Uden for den alm. domstolsordning står Klageretten og Rigsretten. I straffesager hvor påtale påhviler det offentlige, repr. anklagemyndigheden ved rigsadvokaten v. Højesteret, statsadvokaterne v. landsretterne og politimestrene (politidiv. i Kbh.) ved underretterne.

Hær og flåde.

Alm. værnepligt fra 20. til 40. leveår. Værnets forhold efter 2. Verdenskrig er 1948 ikke ordnet, men første uddannelses varighed sattes 1945 til 12 måneder. Tidl. havde derhos 2-3 genindkaldelser. *Hæren* talte efter lov 1937 8 fodfolksregimenter (heri garden og 1 cyklistregiment), 2 fodfolkspionerbatalioner, 2 rytterregimenter, 3 artilleriregimenter, 1 luftværnsregiment, 1 ingeniørregiment, Hærens Flyvetropper med 5 eskadriller, Hærens Tekniske Korps, Forplejnings-, Læge- og Dyr lægekorpsset. - Efter lov om søværnets ordning af 7. 5. 1937 bestod dette af: flåden, kystdefensionen, orlogsværftet samt andre institutioner til søværnets brug med dertil hørende materiel og personel. Flåden bestod på det daværende tidspunkt af torpedobåde (3 nyere å ca. 300 t, 4 ældre å ca. 110 t), undervandsbåde (3 nyere å ca. 320 t, 7 ældre å ca. 2-300 t), mineskibe, mine-

§ 5 li

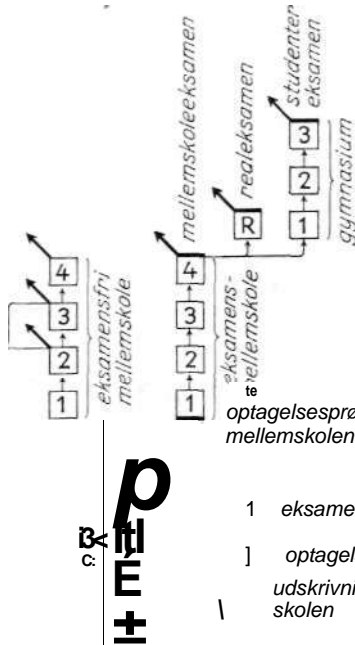
KG «

S to 1
SJ to 1

3. &

É

é

Landsbyskole

Købstadskolevæsen efter folkeskoleloven af 1937

Skematisk oversigt over det danske skolevæsens opbygning.

- 1947 fandtes 4163 skoler, nemlig 35 statsskoler, 3732 kommuneskoler (deraf 251 eksamensskoler) og 396 privatskoler (deraf 123 eksamensskoler). Børneantallet i skolerne var i 1947 481 395, heraf 73 437 i eksamensskoler. 1947 fandtes II 061 lærere og 7456 lærerinder.

Biblioteker. Det da. biblioteksvæsen fremtræder for benytteren som en enhed, idet en låner i et sognebibl. gnm. centralbibl. via et oplysningskontor kan låne bøger i statens offentl. bibl. Dog falder da. biblioteksvæsen i 2 grupper: 1) de vidensk. og faglige bibl., der almindeligvis ejes af staten. Det Kgl. Bibl. er nationalbibl. og hovedbibl. for de humanistiske, Universitetsbibl. i Kbh. for de med.-naturvid., fag. Af fagbibl. nævnes Danmarks Tekn. Bibl., Landbohøjskoleb. bibl. og Kunstakad.s bibl. Statsbibl. i Århus er foruden at være univ.s bibl. overcentral for 2): folkebibl. Der findes 33 centralbibl., der har særlige forpligtelser i henseende til lån og tekn. hjælp til sognebibl. i deres område. I alt rindes 1948 1523 folkebibl. og 230 børnebibl.

Historie.

Forhistorisk Tid.

De ældste spor af menneskers færden i D stammer fra tiden lige efter istidens afslutn. og består dels af enkeltfundene slagvåben af rensdyrtak og pilespidser af flint, samt bopladsfundet ved Bromme nær Sorø (ca. 12000 f. Kr.). Talrige bliver fundene først fra den store skovtid (ca. 8000-5000 f. Kr.) med den jy. gudenå-kultur og den østda. mulleruldkultur, hvis bopladser ved indsøer og åer viser en jæger-folkning med rigt udviklet flintteknik (kærneøkser, skiveøkser, mikrolitler) og talrige redskaber af ben (harpuner og lys tænder), samt tra (buer). Disse kulturer tilhører fastlandstiden, mens den flg. periode, hvor havet skar sig ind og formede D omtrent som nu, beherskes af ertebølle-el. køkkenmøddingkulturen (ca. 5000-2500 f. Kr.), en jæger- og fisker-befolkning, der holdt til ved kysterne og hvis bopladser ofte viser sig som meter-tykkede skallag af østers, blå- og hjertemusling. De første lærer viser sig nu, spidsbandede og tykvæggede, samt ler-lamper. Befolkningen i jægertiden, d. æ. stenalder, der omfatter de første 10 000 år af vor fortid, er indvandret stammevis både fra SØ og SV og repr., så vidt man kan skønne af de sparsomme knoglefund, en langskallet, veludviklet nord. type.

Det afgørende kulturskelt sættes ca. 2500 f. Kr., da de første bønder indvandrede. Med dem indledes jv. *stenalder*, der opdeles i dysse tid, jættestuetid, enkeltgravstid og dolktid (ca. 2500-1500 f. Kr.) hvorfra de første perioder karakteriseres ved de skiftende gravformer. Alle- rede de første bønder boede i landsbyer, havde plovbrug, dyrkede hvede og byg, samt holdt okser, får og svin. Den orig. keramiske kunst var højt udviklet, mens de slebne flintøkser efterligner metaltype. De betegner sikkert ikke en samlet indvandring, men er kommet efterhånden både fra SØ og SV. Enkeltgravskulturen skyldes et senere indslag fra SØ-Eur., og tilgrænsende egne af Asien; den gør sig først gældende i Jylland (d. jy. enkeltgravskultur ca. 2000 f. Kr.) og bragte bl. a. tamhesten til D. Senere når den det øvrige land (den østda. stridsøkse-kultur), men er her noget opblandet med klokkebægerkulturen, båret af folkestammer fra den spanske halvø, der i mods. til de langskallede enkeltgravfolk var kortskallede.

Den store enkeltgravsindvandring, der også omfattede et østligt indfald i det sydl. Finl., Sv. og No., danner baggrunden for den nord. kulturkreds i *bronzealderen* (ca. 1500-500 f. Kr.), hvor et handelsfolk af dens rod skabte en særpræget nord. kultur, som møder os i egekistefundene i æ. bronzealderes storhøje. Ligbrændingen bliver i y. bronzealder enerådende, og herfra er det særlig de store offerfund af guldkar og lurer, der viser os denne gyldne storhedstid.

Ved midten af I. årtus. f. Kr. lærer

man i norden jernudvinding af myremalmen fra moser. *Jernalderen* begynder, og fra nu af laves våben og redskaber af jern, mens bronze sammen med guld og sølv bruges til smykker. Jernalderen omfatter tiden ca. 500 f. Kr.-1000 e. Kr. og opdeles i en keltisk periode indtil Kr., en rom. d. 400 e. Kr., en germ. til 800 og vikingetid til år 1000. I den keltiske tid opblomstrer bondekulturen igen til en selvstændig stilling under nye påvirkninger fra S. I de første årh. e. Kr. er den rom. indflydelse tydelig med talrige importsager fra Italien og provinserne. En selvstændig nord. kultur udvikles i germ. jernalder, den guldrige tid med småkonger og høvdinge, der kulminerer i vikingetidens delvis hist. toget til det meste af Eur. Nogen prægede indvandring af fremmede folk er sikkert ikke sket i jernalderen, kun mindre indslag som måske vandaler til Vendssyl i keltisk tid og daner i den senere del af rom. tid.

Historisk tid.

Konger: Gorm d. Gamle -ca. 950, Harald 1. Blåtand -ca. 985, Svend 1. Tveskæg -1014, Harald 2. -1018, Knud 1. d. Store -1035, Hardeknud -1042, Magnus d. Gode -1047, Svend 2. Estridsen -1074 el. 1076, Harald 3. Hen -1080, Knud 2. d. Hellige -1086, Oluf 1. Hunger -1095, Erik 1. Ejegod -1103, Niels -1134, Erik 2. Emune -1137, Erik 3. Lam -1146, Svend 3., Knud 3. og (fra 1154) Valdemar 1. d. Store -1157, sidste alene -1182, Knud 4. el. 6. -1202, Valdemar 2. Sejr -1241, Erik 4. Plovpenning -1250, Abel -1252, Christoffer 1. -1259, Erik 5. Glipping -1286, Erik 6. Menved -1319, Christoffer 2. 1320-26 og 1329-32, Valdemar 3. 1326-29, Valdemar 4. Atterdag 1340-75, Oluf 3. -1387, Margrete -1412, Erik 7. af Pommern 1396-1439, Christoffer 3. af Bayern 1440-48, Christian 1. -1481, Hans -1513, Christian 2. -1523, Frederik 1. -1533, Christian 3. 1534-59, Frederik 2. -1588, Christian 4. -1648, Frederik 3. -1670, Christian 5. -1699, Frederik 4. -1730, Christian 6. -1746, Frederik 5. -1766, Christian 7. -1808, Frederik 6. -1839, Christian 8. -1848, Frederik 7. -1863, Christian 9. -1906, Frederik 8. -1912, Christian 10. -1947, Frederik 9.

Indtil 1047. Først med vikingetogene begynder D-s hist. tid. I begyndelsen har landet sikkert været delt ml. fl. konger, således i Jelling, Lejre og sikkert også i Lund. Fra Sakse kendes en lang række sagnkonger, hvorfra enkelte bekræftes som historiske gnm. omtale i eur. hist. Først fra Harald Blåtand er riget sikkert samlet under een konge. Under ham vandt også kristendommen for alvor indpas. De flg. konger var imidlertid væsentligt optaget af Englands erobring og forvaltning, så først med Svend Estridsen begynder for alvor opbygningen af det da. middelalderkongedømme.

Middelalder 1047-1340. Udenrigspolitik var D i dette tidsrum truet af vendernes plyndringer indtil Valdemar I.s erobring af Rugen 1169. Dernæst søgte D en tid at oprette et herredømme i N-Tyskl., men det brød sammen efter Valdemar Sejrs nederlag ved Bornhoved 1227. Kun Rugen og det 1219 erobrede Estland bevarede. I Norges og Sveriges forhold grev kongerne lejligheidsvis ind uden at opnå varige resultater. - Indenrigs-politisk organiseredes kirken under Svend Estridsen og blev i lang tid en virksom støtte for kongemagtens opbygning, som modarbejdedes af landets befolkning af store og små bønder. Under lange partikampe sikrede kongen sig dog den udøvede magt 1047-1157, under Valdemar 1157-1241 kommer hertil hovedindflydelse på lovgivningen, og i den flg. tid også på domsmagten. Imidlertid havde befolkningens sammensætning ændret sig væsentligt: gejstligheden var ved kongemagtens protektion blevet rig og mægtig og ønskede nu at løsrive sig fra enhver afhængighed; af kongens hird havde en adel udviklet sig, som mod skattefrihed

overtog kristjenesten i det gi. ledingsopbudts sted og ligeledes ville begrænse kg.s magt; en borgerstand var ved at udvikle sig i de talrige, men små byer, der voksede op om bispesæderne og Valdemarernes borge eller som nyoprettede købstæder, mens bondestanden gik frem i tal (torperne), men tilbage i betydning, især da skattebyrden kom til at hvile hårdere på den, efterhånden som kg. fik større behov for indtægter og de højere stænder unddrog sig. Disse forhold medførte fra Valdemar Sejrs død strid ml. kg. og folk, først med kirken under ærkebisperne Jakob Erlandsen, Jens Grand og Esger Juul, så også med adelen og det øvrige folk. 1282 tvang stormændene på danehoffet Erik Glipping til at give den 1. håndfæstning, der begrænsede og definerede kongens magt. Erik Menved forsøgte ved støtte til dyre tyske lejer-riddere at gennemføre kg.s magtkrav, men herved kom finanserne i håbløs uorden og 1320-40 brød kg.magten fuld-stændig sammen, hele riget blev pantsat til de holstenske grever Gerhard 3. og Johan 3. og 1332-40 var der overhovedet ingen konge i D.

Konge og adel 1340-1523. Med Valdemar Atterdag begyndte en periode, der er præget af en vis ligevægt ml. kg. og adel, mens gejstlighedens indflydelse er på retur. Det lykkedes Valdemar at samle hele riget på nær Sønderjylland og skabe et solidere grundlag for kongemagten ved en vældig udvidelse af kronogdet. Spørgsmålet om Sønderjylland løstes efter lange stridigheder og krige kun delvis i 1460, da Christian 1. valgte til hertug af Slesvig og Holsten. Forholdet ml. kg. og adel var ofte spændt, to konger (Erik af Pommern og Christian 2.) afsattes, og de fleste konger måtte ved tronbestigelsen afgive en håndfæstning, men i det hele bevarede kongerne en betydelig magt perioden igennem. Byerne voksede kun langsomt, trykket af Hansestædernes konkurrence, og kg.s forsøg på at bryde Hansaens handelsprivilegier førte kun til skabnæsvangre krige, der svækkede den opgave, som konge og adel ellers nogenlunde enigt kunne samles om: foreningen af de nordiske riger under dansk førerskab. Foreningen begyndte med, at kong Oluf efterfulgte sin fader, Håkon 6. i Norge, efter hans død anerkendtes hans moder, Valdemar Atterdags datter Margrete, i begge lande, og 1389 støttede hun et oprør mod kg. Albrecht i Sv. og blev også dronning der. Foreningen bekræftedes på mødet i Kalmar 1397, men uklog da. indblanding i svenske forhold, delvis fremkaldt ved de udgifter m. v., krigen om Sønderjylland med Holsten og Hansestæderne krævede, i forbindelse med den svenske adels ulyst til at finde sig i den stærkere da. kongemagt, førte efter strid og kampe til unionens sprængning 1448, og forsøgene på at erobre Sverige med magt førte kun til kortvarige resultater (1457-64, 1497-1501, 1520-22).

Reformation og Renaissance 1521-1660.

Med Chr. 2.s fald sejrede rigrådsaristokratiet. Reformationen vandt frem, støttet af Frederik 1., ved hvis død katolsk rigsråds flertal hindrede valg af hans protestantiske søn Christian. Da Liibeck for- enede sig m. da. borgerstand og søgte at beherske D under Grevens Fejde 1534-36, endes aristokratiet 1534 om at hylde Chr. 3., der med holst. hjælp erobrede landet. Reformationen gennemførtes, statsmagten styrkedes ved inddragning af kirkegodserne, men adelen bevarede privilegierne, rigsrådet og de ledende stillinger. Prisstign. gav stærkt landbrugsopsving, en stormtid f. adelen, der koncentrerede godsbesiddelsen til stor drift og øgede fæstebøndernes hoverti. Stigende købekraft og forb. m. Holl. førte efter 1600 Chr. 4.s regering til merkantilistisk efterligning af udi: handelskompagnier, kolonihærværelser, industrigrundlæggelse. Trods mange skuffelser her gik byerne frem. Forsøg på at kue Sverige (Svårskrig 1563-70, Kalmarkrigen 1611-13) gav ikke resultat, Chr. 4.s indblanding i

		Gorm d. Gamle d. ca. 950		
		Harald 1. Blåtand ca. 950-ca. 85		
		Svend 1. Tveskæg ca. 985-1014		
	Harald 2. 1014-18	Knud 1. d. Store 1018-35		Estrid
Magnus d. Gode 1042-47		Hardeknud 1035-42		Svend 2. Estridsen 1047-74
Harald 3. Hen 1074-80	Knud 2. d. Hellige 1080-86	Oluf 1. Hunger 1086-95	Erik 1. Ejegod 1095-1103	Niels 1104-34
Harald (4.) Kesje [1135]	Erik 2. Emune 1134-37	datter	Knud Lavard	Magnus
Oluf (2.) [1140-43]	Svend 3. Grathe 1146-57	Erik 3. Lam 1137^6	Valdemar 1. d. Store 1157-82	Knud 3. 1146-57
			Knud 4. (6.) 1182-1202	Valdemar 2. Sejr 1202-41
Valdemar den Unge 1218-31	Erik 4. Plovpenning 1241-50		Abel 1250-52	Christoffer 1. 1252-59
				Erik 5. Glipping 1259-86
			Erik 6. Menved 1286-1319	Christoffer 2. 320-26 og 29-32
		Valdemar 3. 1326-29	Erik (7.) 1324-26 og 29-32	Valdemar 4. (5.) Atterdag 1340-75
			datter	Margrete 1376-1412
			datter	Oluf 3. 1376-87
			Erik 7. (8.) af Pommern 1396-1439	datter
				Kristoffer 3. af Bayern 1440-48

Danmarks konger i middelalderen.

30-årskrigen 1625-29 (Kejserkrigen) førte til nederlag og Wallensteins plyndring af Jyll.; Danm. slap uden afståelser i Lubbeckfreden 1629, men forsøg på at modarbejde Sv.s ekspansion i Nordtyskl. førte t. Torstenssonkrigen 1643-45, hvor Danm. trods Chr. 4.s energi blev slået til søs og i Bromsebrofreden afstod Gotland, Øsel, Herjedalen, Jämtland, samt (for 30 år) Halland. Nederlag og finansnød skabte konflikt ml. konge og rigsråd og lavere stænder. 1657 forsøgte Fr. 3. revanchekrig mod Karl Gustav, der sydfra besatte Jyll., gik over bæltet i jan.-febr. 1658 og i Roskildefreden 26. 2. 1658 fik Skåne, Halland, Blekinge, Bornholm, Bohus og Trondhjem len. Hertugen af Gottorp (ættling af Chr. 3.s broder Adolf af G., der 1544 (1581) fik det halve Sønderjylland og dele af Holsten) var knyttet til Sv. og opnåede frihed for lensbånd. Aug. 1658 angreb Karl Gustav Danm., men Kbh. stod imod, fik hull. undsætn.; Sv. led nederlag mod Po. og Brandenburg. Fred i Kbh. maj 1660; Danm. fik Bornholm og Trondhjem len tilbage, men Skåne var tabt; vestmagterne ønskede ikke een magt som herre over begge sider af Øresund.

Enevælden 1660-1848. Stændermøde i Kbh. 1660 gjorde D til arverige; gejstlighed (Svane) og borgerskab (Nansen) forenet med hofpolitikere (Sehested, Gabel) mod svækket rigsråd og adel. Efter arvehyldning okt. 1660 tog Fr. 3. jan. 1661 ved enevoldsarveregeringsakten uindskrænket magt, nærmere udformet i Kongeloven 1665. Centraladmin. udbyggedes gjadvis efter kollegiesystem, lensmænd afløstes af civile amtmand, statsgæld formindskedes ved kronogods-

salg, men store militæruddgifter nødvendiggjorde varigt skattetryk (hartkornskat, matrikulen 1688). Danske Lov 1683 gav ensartet retsordn. f. D. Gl. adels opposition bekæmpedes ved privilegieudjævning og oprettelse af ny højadel: grever og baroner. Da enevoldskongerne gennemgående savnede initiativ og politikerevner, tilfaldt ledelsen deres som regel højadelige rådgivere, lederne af centraladmin. Synkende holl. efterspørgsel efter korn og prisfald skabte landbrugskrise og økon. ødelæggelse f. gi. adel, der i stor udstrækning fortrængtes af ty. og borgerlige da. godsejere.

Trods modstand fra GrirYenfeld (styrtet 1676) søgte militærlæden revanchekrig mod Sv: Skånske Krig 1675-79, der ikke gav resultat; forsøg på ødelæggelse af Gottorp mislykkedes. 1700, 1709-20 deltog D i Store Nord. Krig mod Sv., måtte efter nederlag 1710 opgive Skåne, men kunne 1720-21 tage sønderjyske del af Gottorp. Efter krise 1762 over for den gottorpske tsarslægte i Rusl. opnåedes 1767-73 mageskifte; Danm. fik gott. del af Holsten mod det 1674 erhvervede Oldenburg.

Under lavkonjunktur sikrede reg. gods-ejerne billig arbejdskraft ved at indføre stavnsbånd for bondestanden 1733. Arbejdet på at fremme da. storhandel (Asiatisk Kompagni 1732, erhvervelse af St.Croix 1733, Kurantbanken 1736) gav store resultater, da D holdt sig neutral under de stadige krige ml. Engl.-Frankr.-Holl.; Kbh. fik stort opsving som førende transithandelsplads ml. oversøiske lande og Østersøområdet. Stigende landbrugspriser især fra 1750 førte til tekn. reformer på godserne, hvorimod fæstebøndernes hoveri voksede. 1770

styrtedes det aristokratiske gehejme-konseil (A.G.Moltke; J. H. E. Bernstorff, udenrigsmin. 1751-70), ledelsen gled over til den sindssyge Chr. 7.s livlæge Struensee, støttet til dronning Caroline Mathilde. Struensees hastige, lidet beregnede reformforsøg førte til uro; efter hans fald 1772 tog kons. godsejerkredse magten, efterh. m. Ove Høegh-Guldberg som ledende kabinetssekretær. 1784 tog kronprins Frederik (6.) magten ved kup, og reformvenlige godsejere (Chr. D. Reventlow) gennemførte omlægn. af landbrugslovgivn: sikring af fæsternes retsstilling 1787, ophævelse af stavnsbåndet 1788, hvorefter godsejere og fæstere v. frivillig overenskomst fik fastlagt el. afløst hoveri. Fællesdrift af landsbyerne forsvandt gradvis v. udskiftn., og ca. 60% af gårdmændene blev selvejere, da fortsat stigende priser gav mulighed for at bære gælden v. købet. Den glimrende handelsperiode fortsatte, støttet ved opgivelse af merkantilistisk forbudspolitik (toldlov 1797), svingende efter verdenskonjunkturer, truet ved overgang mod da. neutral handel fra krigsførende stormagter, særlig Engl. A. P. Bernstorff, udenrigsmin. 1773-80, 84-97, bevarede balancerende neutralitet; 1780 indtrådte D i væbnet neutralitetsforb. m. Rusl. og Sv.; atter 1800 efter stigende konflikt m. Engl., hvorpå Engl. ved angreb 1801 (slaget på Reden) tvang D til at forlade forbundet. 1807, da Frankr.-Rusl. ville presse D til engelskfjendt. politik, angreb Engl. D og tog efter Kbh.s bombardement sept. 1807 d. da. orlogsflåde; D sluttede sig til Napoleon, hvorpå da. oversøisk handel ødelagdes, finanserne brød sammen (statsbankerot 1813 efter stærk seddelinflation), og

ved Napoleons sammenbrud afstod D jan. 1814 (Kiel) Norge til d. sv. konge.

Under varig fred efter 1815 havde da. oversøisk storhandel ingen chancer, Hamborg blev ledende i da. handel, og Landbruget ' d under hård prisfaldskrise 1818-28. Under stigende konjunkturer efter 1830 genrejstes landbrug og provinshandel; senest kom Kbh. med, der først efter 1840 kunne tage kampen op med Hamb. Efter julirevolutionen 1830 veg reg. for begyndende liberale stemninger i Hertugdømmerne og Kbh. og indførte 1834 rådgivende stænderforsaml. Fra 1830 rejstes tyskindsatlet slesvig-holstenisme i Hertugdømmerne med krav om fri forfatn. f. et af D uafh. Slesv.-Holsten. Modsat rejstes i 1830erne da. nationalbevægelse i Sønderjyll., støttet af da. Nat.lib., der fra ca. 1842 krævede D til Ejderen og fri forfatn. Chr. 8.s. gavende politik kunne hverken standse frihedskravet el. da.-ty. nationalkonflikt.

Nationalliberalisme og godssejerstyre 1848-1901. Under revolution i Tyskl. stillede slesvig-holst. (Rendsborgmødet 18. 3. 1848) krav om forenet Slesv.-Holst. og Sønderjyll.s optagelse i Ty. Forbund. I Kbh. styretede de Nat.lib. den svage kons. helstatsregering uden kamp, 22. 3. dannedes Martsministeriet (A. W. Moltke, Monrad, Hvidt, Lehmann, Tscherning) med program: D til Ejderen og demokratisk forfatn. 23.-24. 3. rejste slesvig-holstenens oprør, støttet af Preussen; trods nederlag (Slesvig 23. 4.) fortsatte D kampen. Russ. støtte til D førte 1849 Preussen til at trække sig ud, samtidig m. da. sejr (Fredericia 6. 7.); efter sejr v. Isted (25. 7. 1850) hævdede D Sønderjyll. En ved alm. valgret og kongevalg udpeget rigsforsaml. vedtog 1849 fri forfatn. m. begrænset kongemagt, rigsdag (tokammersystem, alm. valgret) og borgerlige frihedsparagraffer. Ejderprogrammet måtte opgives, da Rusl. og øvr. stormagter krævede gi. helstat til Elben opretholdt, og kons. udenrigsmin. Bluhme (1851-54) forpligtede ved aftaler m. Preussen-Østr. 1851-52 D til ikke at indlemme Sønderjyll. Efter skarpe konflikter gennemførtes 1855 helstatsforfatn. m. rigsråd for hele monarkiet, lovgivende for fællesanlægender. Højkonjunktur efter 1850 gav stærkt opsving; 1857 ophævedes Øreundstolden, der kom næringsfrihed; fæstegårdene aftog ved frivillig afløsning. Efter mislykkede forhandl. om helstat gennemførte Hall nov. 1863 fællesforfatn. for D-Sønderjylland med udskillelse af Holsten. Under stormagtspression tog Monrad dec. 1863 ledelsen, men mænglingsforsøg strandede på Bismarck; febr. 1864 angreb Preussen-Østr. Dannevirke, der rømmedes. 18. 4. faldt den hårdnakket forsvarde Dybbølstilling; efter mislykket konference i London maj-juni indtog preusserne Als, hvorpå Bluhme dannede reg. 30. 10. 1864 (fred i Wien) afstodes Hertugdømmerne til Kongeäen.

Nederlaget førte til nat.lib. svækkelse og langvarigt godssejerstyre; *ministerierne* Frijs 1865-70, Holstein -74, Fønnesbech -75, Estrup -94. Voksende bondeokrati hængtes ved grundlovsrevision 1866, der gav godssejerne magten i Landstinget, og efter mislykket forsøg på samarbejde ml. store og små bønder (I. A. Hansen) samlede bønderne 1870 i Venstreparti, der krævede skattereform, frihandel, større frihed i kirken (grundtvigsk islet), demokratisk valgordn. til rigsdag og kommunalråd; efter erobring af folketingsflertal 1872 krævede Venstre (Berg ledende) folketingsparlamentarisme. Godssejere og Nat.lib. var enige om afvisning og forenedes gradvis i Højreparti; ministeriet skulle ikke være afh. af folketingsflertal, bevarelse af privilegeret valgordn. til Landsting, stærkere forsvar. Fra 1875 ledede Estrup regeringen med fast højrepolitik, Venstres forsøg på finanslovnægtelse førte 1877 til første provisorium og splittelse af Venstre. Fra 1880 greb Venstre til hårdere

midler i kamp mod Estrup (visnepolitikken) og gik frem trods stadig konflikt ml. moderate (Bojsen) og radikale (Hørrup). Trods valgnederlag 1884 fortsatte Estrup, tog 1885-94 finanslovene provisorisk og anlagde Kbh.s befæstning trods Folketingets protester. Da den skarpe politik gav nederlag, tog Bojsen ledelsen i Venstre, opgav visnepolitikken (sociallovgivn. 1891-92) og sluttede 1894 forlig m. Højre; provisorierne bortfaldt, Estrup gik, men Bojsen godkendte befæstningen og Højre bevarede regeringen. Under min. Reedtz-Thott 1894-97, Hørring -1900, Sehested -1901, gik Højre tilbage i indbyrdes konflikter; Bojsen svækkedes ved det ugunstige forlig, forligsmodstanderne i Venstre, ledet af I. C. Christensen, fik flertal i Folketinget.

I landbruget gav bønderne blevet ledende (andelsbevægelse fra 1882), og den voksende industri skabte stor arbejderbefolkning, der sluttede sig til socialdemokratiet. Efter dannelse af De Samvirkende Fagforbund 1898 og arbejds-giverforening s. a. hævdede arbejderbevægelsen sig i storlockout 1899, der førte til septemberforliget med regler for arbejdsstandsninger.

1901-40. Demokrati. Ministerier: Deuntzer 1901-05 (Venstre), I. C. Christensen -08 (V), Neergaard -09 (V), Holstein-Ledreborg -09 (V), Zahle -10 (Radikal), Berntsen -13 (V), Zahle -20 (R), Liebe marts-apr. 1920 (forretningsmin.), Friis -maj 1920 (forr.), Neergaard -24 (V), Stauning -26 (Soc.), Madsen-Mygdal -29 (V), Stauning -40 (S-R).

Efter dannelse af første venstregering Deuntzer, hvor I. C. Christensen var førende politiker, indledede Venstre reformpolitik i forhandl. m. forligsvenlige højremænd (Mogens Frijs) i det af Højre behækkede Landsting. 1903 gennemførtes skattereform, 1908 demokratisk kommunalvalglov og frihåndsvenlig toldlov. I. C. Christensen nærmede sig mere forsvarsvenlig opfattelse, brød 1905 med radikal fløj, der s. å. organiserede sig som Radikale Venstre. 1908 afløredes d. nylig afgåede justitsmin. P. A. Alberti som storbedrager, et hårdt slag f. Venstre og særlig f. I. C. Christensen, der dog 1909 gennemførte et moderat forlig i forsvarssagen efter konflikt m. d. mere forsvarsvenlige Neergaard. 1909 tabte Venstre sit absolutte folketingsflertal, men genvandt efter kort radikal regering sin styrke 1910. Berntsen og Neergaard indledede kamp mod godssejerlandstinget.

1913 fik Rad. og de stærkt voksende soc.dem. flertal i Folketinget. Min. Zahle fortsatte grundlovskampen og nåede ved landstingsvalg 1914 at styrte højreflertallet.

Ved udbruddet af I. Verdenskrig aug. 1914 nåede D at redde neutralitet ved at bøje sig for ty. krav om minespæring af Bælterne; handelsforbindelse m. Engl. og Tyskl. gav store indtægter og de nød. forsyninger. Min. fik ved »augustlovene« ret til at fastsætte maksimalpriser og forbyde vareeksport, udbyggede statskontrol m. erhvervslivet (uvilje hos Højre og Venstre). 1915 gennemførtes i enighed ml. de 4 partier grundlovsreform: lige og alm. valgret til Landstinget for 35-årige, forholdstalsvalg til Folketinget. Efter skarp partikrise gennemførtes 1916-17 salg af danskvestind. øer til USA. Ved ty. uindskrænkning ubådskrig 1917 led skibsfarten svære tab, og de Allierede standsede de fleste vareleverancer til D for at skærpe blokaden af Tyskl.; det gav varemangel m. rationeringer, prisstigning, stor arbejdsløshed og uro bl. arbejderne, der gennemtvang lønforhøjelser og 8 timers arbejdsdag 1919. 1918 rejstes ved Tyskl.s sammenbrud krav om løsning af sønderj. spørgsmål, men opr. enighed om afgørelse efter afstemningsresultat modvirkedes af kons. krav om Flensborg til D; efter valgsejr i Nordslesvig i febr. og nederlag i Melleslesvig marts 1920 afskedigede Chr. 10. Zahle for at få

valg på • Flensborgsagen. Et forretningsmin. Liebe trængtes bort ved varsel om generalstrejke og efterflg. parti-forhandl. (Påskekrisen); et af partierne anerkendte forretningsmin. Friis gennemførte valg, hvorved de Radikale led svære tab; Venstre dannede derpå reg. Juni-juli 1920 gennemførtes Genforeningen, uden at D fik noget af Sydslesvig.

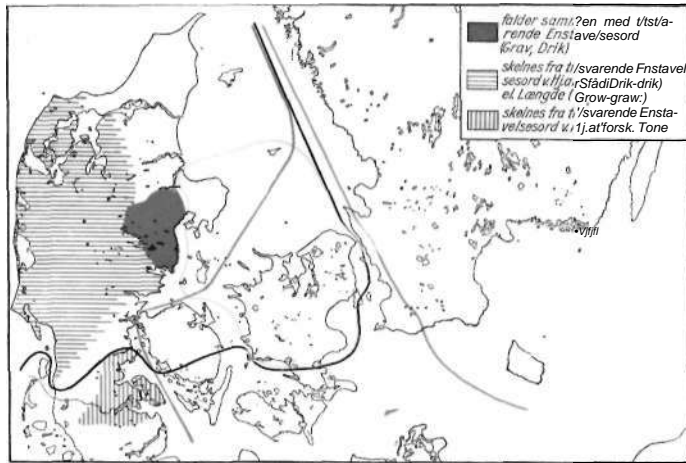
Min. Neergaard afviklede statskontrol m. erhvervslivet. Uforsigtig masseimport i speculationsøjemed førte til tab og sammenbrud ved prisfaldet efter dec. 1920, 1922 krakkede Landmandsbanken; prisfald dæmpedes noget ved lav kronekurs, men da kronen stadig sank, skræmtes folk v. indtryk af ty. inflation. Efter Venstres valgnederlag 1924 dannede Stauning D-s første soc.dem. regering, enedes m. Venstre om kronehævning ved k'æditindskrænkning; hurtigt stigende kronekurs 1925-26 førte til stærkt prisfald og erhvervskrise.. Min. Madsen-Mygdal, støttet til svagt folketingsflertal af Venstre og Kons., ville ikke røre den høje kronekurs (guldløselighed fra 1927), men lette erhvervens stilling ved skattenedsættelse og nedskæring af statsudgifterne, bl. a. til socialformål og forsvar. Forår 1929 brød de Kons. under Christmas Møller m. Madsen-Mygdal p. gr. af forsvarsbesparelserne, men led valgnederlag. Soc.dem. sejrede, Stauning dannede koalitionsreg. m. de Radikale (Munch udenrigsmin.).

1931 rantes D af voldsom prisfaldskrise, der gjorde landbruget urentabelt, samtidig med at Engl. af hensyn til Dominions nedskær indkøb i D. Under kæmperbejdssøshed 1932-33 voksede kommunisme frem, men de mest kiseramte landmænd i skarp opposition til Stauning samledes i Landbrugernes Sammenslutning med krav om stærk kronesænkning og skattelettelser. Sept. 1931 opgav D guldmøntfoden, indførte 1932 statskontrol m. importen gnm. valutacentralen; da valg nov. 1932 havde styrket Stauning, sluttedes jan. 1933 Kanslergadeforliget ml. regeringspartierne og Venstre: sænkning af kronekursen til 22,50 p. £, statskontrol m. landbrug og nedbringelse af produktionen til lønrende priser kunne opnås, sikring af bestående arbejdsløs (ved foreløbigt forbud mod arbejdsstandsninger) og gennemførelse af socialreformen. 1933 opnåedes ved handelstraktat m. England visse garantier for landbrugseksporten, men indtjeningsmulighederne var forringet, og trods bebring efter 1933-34 havde landbruget vanskeligt ved at klare rente- og skattebyrderne. Voksende LS-bevægelse splittede Venstre, der 1935 led svært valgnederlag, mens soc.dem. kulminerede m. 46% af stemmerne. 1936 tog regeringspartierne flertal i Landstinget og udbyggede statskontrollen med erhvervslivet, der førte til stærk opblomstring for industrien, selv om arbejdsløsheden fortsat var høj (ca. 20%). 1938-39 endes regeringspartierne m. Kons. om grundlovsændring, men valg marts 1939 viste f. første gang tilbagegang f. soc.dem., og efterflg. folkeafstemning gav ikke stemmer nok for forslaget.

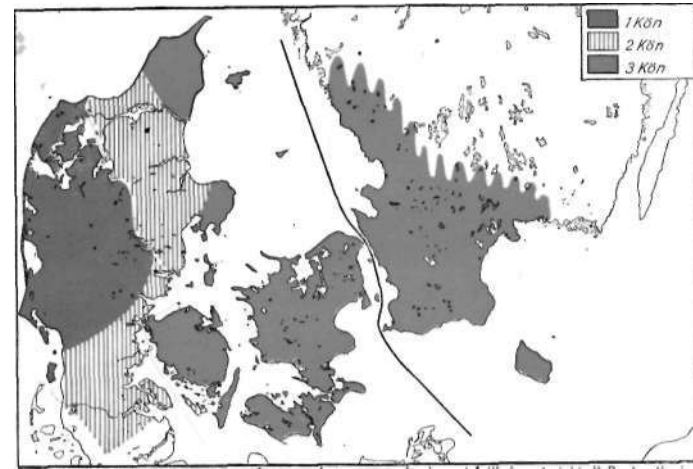
I 1920erne var soc.dem. og Rad. enedes om at foreslå da. afrustning, men soc.dem. opgav tanken, da Hitler tog magten i Tyskl. 1933. Forsvarsordn. 1937 betød modernisering, men ikke væsentlig foregørelse af forsaret. Over for Tyskl. førte D forståelsespolitik; 1937 afviste Stauning tanken om nord. militært samarbej.; 1939 sluttedes ikke-angrebstraktat m. Tyskl.

Efter 1940. 9. 4. 1940 besatte ty. tropper D, der efter korte kampe bøjede sig for besættelsen. Samlingsreg. dannedes, ommandet juli 1940: Stauning statsmin., Erik Scavenius udenrigsmin. Ty.skerne opgav snart tanken om ren nazistreg., da nazistpartiet var for lille og dårligt ledet, men blandede sig livligt i da. politik, gennemtvang serie minister-skifter, stillede større krav til da. vareleverancer; 1941 blev kommunistpartiet

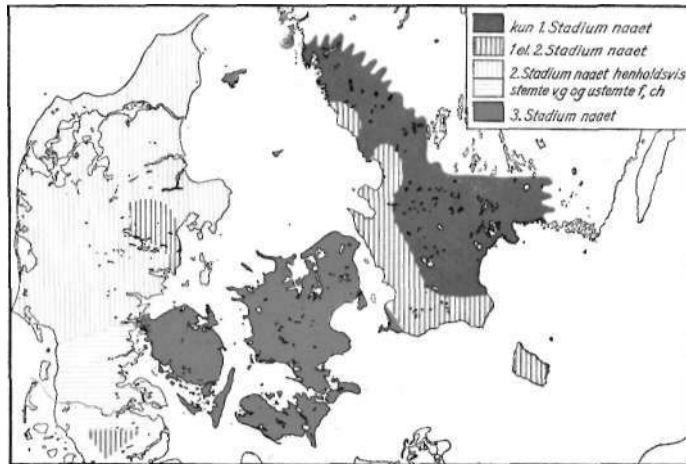
DANSKE DIALEKTER

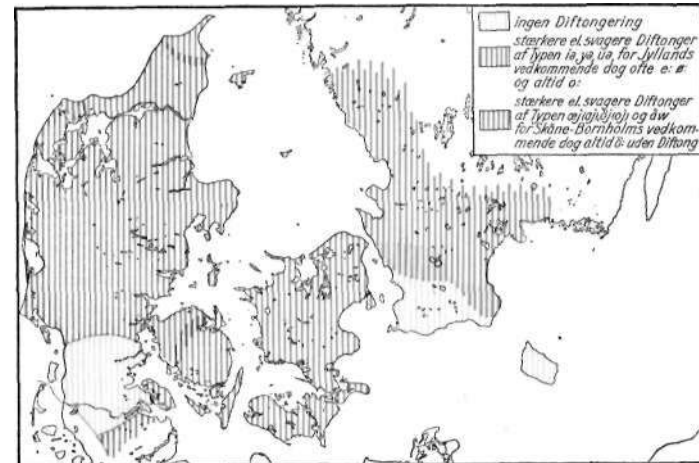
Kort 1. ADOKOD₂ OQ Stbd, Tostavellesordene (feks. grai/e, tabe, drikke): kan ikke høre-e l ka for-a. — Ø st og Syd for Linien: Dialekter uden Stod; indenfor Linien: Stod som i Rigsdansk; udenfor: ikke Stod paa Ord som Kant, Damp, Hjælp, Folk.

I/nrt 9 Wkn m Rcc+om 4h₂H foransat Art/ke/ ø Mand elterhængt Article Manden den gamle Mand på den Tid
 Manden den gamle Mand på den Tid

Kort 3. Udviklingen af g Ida, p og k efter Vokal (i Ord som bage og Kage): til 1. Stadium: stemte Lukkelyd b, g, videre til 2. Stadium: Hæmmetyd v(f), g(ch), videre til 3. Stadium: Tvetydskomponenterne -w og -j

Kort 4. Diftongeringen af de lange Vokaler e, ø og a i Ømaf, e, ø og o i Jysk.

opløst, D brød dipl. forb. m. Sovj., tiltrådte nov. 1941 Antikominternpagten. Samtidig organiseredes modstandsbevægelse m. illegal presse og (særlig fra 1942) sabotagehandling. Efter skarp da.-ty. krise afløstes Vilh. Buhl nov. 1942 af Scavenius som statsmin., mens ty. rigsbefuldmagtiget Werner Best søgte at fastholde en forståelsespolitik. Valg marts 1943 gav nederlag for da. nazisme og tilslutning til de demokratiske partier. Hensynsløs optræden fra ty. militær (v. Hanneken), voksende modstandsbevægelse og sabotage førte sommer 1943 til krise og strejkebølge over D. Da politikerne i enighed afviste ty. krav om dødsstraf for sabotage, tog tyskerne 29. 8. 1943 den udøvende magt, ministeriet opførte at fungere, hær og flåde opløstes af tyskerne, der gennemførte en række terrorhandling. Det reddede D-s prestige bl. de Allierede. 1943 gennemførte tyskerne jødeforfølgelser, en række modstandsfolk henrettedes, mens modstandsbevægelsen, ledet af Danmarks Frihedsråd, øgede sabotagen. Efter stikkerhenrettelser gik tyskerne nytår 1944 over til clearingmord; Gestapo og deres da. hjælpere, især grupper af Schalburg-korpset, gennemførte store ødelæggelser i en række byer. Juni-juli 1944 gennemførtes efter stærk ty. udæskning en folkestrejke i Kbh., der trods åben ty. terror endte med ty. vigen. 19. 9. 1944 blev politiet opløst; tyskerne oprettede Hipokorpset og fortsatte kampen mod modstandsbevægelsen med ødelæggelser, henrettelser og clearingmord i voksende tempo. De store da. vareleverancer til Tyskl., tyskernes forbrug og fæstningsanlæg betaltes af nationalbanken; stige seddelmængde og svindende varebeholdning skabte prisstigning, som man søgte at holde nede ved rationering og binding af ledige penge.

4. 5. 1945 meddeltes de ty. troppers kapitulation i D; 5. 5. dannedes samlingsreg. under Buhl med deltagelse af modstandsbevægelsens ledere; Christmas Møller, der fra 1942 havde været i London, blev udenrigsmin. Omfattende arrestationer gennemførtes, og ved tillæg til straffeloven 1945 fastlædes regler for behandling, af landsforræderne. Aug. 1945 sluttedes handelstraktat m. Engl., der dog gav ugunstige priser f. landbrugsvarerne i forh. til flg. prisstigning for da. importvarer. Folketingsvalg okt. 1945 gav Venstre fremgang, soc.dem. mistede ca. Vi af sine tidl. stemmer til kommunisterne og afslag at deltage i reg.; Knud Kristensen dannede ren Venstrereg., støttet af Kons. og Rad., en forståelse, der 1946-47 svækkedes ved statsmins. personlige standpunkttagningen i Sydslesvigsspørgsmålet. Partierne enedes om de synspunkter vedr. Sydslesvig, der udtryktes i note af 21. okt. til Engl: D hævder folkelig selvbestemmelsesret; ønsker, at Engl. skal vise forståelse mod danske kredse i Sydslesvig, fjerne flygtningene derfra; men vil i øjeblikket ikke stille forslag om grænseflytning. Dette kompromis dækkede over dybt modstridende opfattelser, og Knud Kristensen hævdede sin ret til i sine taler at udtrykke sit private håb om en genforening ad åre. De store indkøb 1945-46 skabte en gæld til udlandet, som ikke kunne dækkes af de utilfredsstillende priser, Engl. bod for da. landbrugsvarer, og efter forgæves forhandl. indstilledes Englands-eksporten okt. 1947-jan. 1948; 1946-47 skruedes forbruget ned ved importnedskræninger og øgede indirekte skatter, men under stadig prisstigning og mangel på hård valuta i udi. fortsattes gældsstiftelsen. Efter voksende konflikt vedr. Sydslesvig fik min. sept. 1947 mistillidsvotum mod sig (Rad. med soc.dem. og kommun.); valg 28. 10. 1947 halverede kommunisterne til fordel f. soc.dem., mens Kons. og Rad. gik tilbage, Venstre frem. Trods Venstres fremgang var stillingen i Folketinget uforandret m. h. t. det sydslesvigske spørgsmål. Efter forgæves forhandl. om samlingsreg. afløstes Knud Kri-

stensens min. af ren soc.dem. min. under Hedtoft nov. 1947. Under den skærpede stormagtskonflikt 1948 indlededes styrkelse af forsvar (hjemmeværn); D tilsluttedes Marshall-landene 1947-48. Indadtil søgte min. Hedtoft samarbejde m. de borgerl. partier og tog skarpt afstand fra kommunisterne. Efter at D 1948-49 forgæves havde søgt at møgle ml. no.-sv. synspunkter v. forhandlinger om nord. alliance, gik reg. ind for tilslut. til Den Nordatlantiske Traktat. Efter rigsdagens godkendelse (mod kommunisterne, de Radikales og nogle af Retsforb.s stemmer) deltog D i traktatens underskrivelse 4. 4. 1949.

Danmark, sv. stednavne: 1) sv. sogn nær Uppsala; 2) sv. holm i Danafjorden i Gotsborgs skærgård.

Danmark, da. tidsskr. 1941-47. Bragte rigt ill. populære art. vedr. da. natur, topografi, kunst og hist.

Danmark, da. statsskoleskib for handelsflådens vordende dæks-befalingsmænd. 3-mastet jern-fuldskib, 777 BRT, bygget

Skoleskibet Danmark.

1933. Gør årligt et 10 måneders togt i da. og oversøiske farvande med 80-120 elever. Anv. under tvungen ophold i USA 1942-45 ved uddannelsen af over 3000 arner, kystbevogtningskadetter.

Danmark, dejligst vang og vænge, den såk. Danmark-vise, digtet af Laurids Kok og 1. gang trykt i Peder Syvs kæmpevisesaml. *1695. Melodi af P. E. Rasmussen 1810. 4 gange gendigtet af Grundtvig.

Danmark-ekspeditionen til Grønlands nordøstkyst 1906-08, ledet af Mylius-Erichsen, foretoges med skibet »Danmark«, fører Alf Trolle, med formål at undersøge de ukendte egne fra ca. 78° n. br. til de af Peary besøgte egne i bunden af Independence Fjord og N-kysten af Peary Land. Skibet lå i havn i Danmarks Havn, hvorfra kortlægning og vidensk. unders. foretoges. Mylius-Erichsen, Høegh-Hagen og J. Brønlund foretog en stor slæderrejse til bunden af Independence Fjord, opdagede, at Pearykanalen ikke eksisterede, men omkom på hjemvejen. J. P. Koch m. fl. nåede velbeholdne tilbage efter en stor slæderrejse til Kap

Bridgman v. Grønls N-spids. Senere fandt J. P. Koch Brønlunds lig, dagbøger og Høegh-Hagens kortskitse. Med D afsluttedes Grønls kortlægning i store træk.

Danmarks Fjord, dyb østgrøn. fjord, der fra 82° n. br. strækker sig mod SV med isfrit land på begge sider. Opdaget af Mylius Erichsen 1907.

Danmarks Folkeminder, forening, stiftet 1908, som indsamler folkeminder og folkelivsbeskrivelser, samt udg. skriftserien D (1908 ff.).

Danmarks Geologiske Undersøgelse, statsinstitution stiftet 1888. Foretager geol. kortlægning samt vidensk. og prakt. geol. undersøgelser (brunkul, mergel, ler, vandforsyning).

Danmarks Havn, bugt på S-kysten af Germania Land, N-Ø Grøn., vinterstation for Danmark-ekspeditionen i 1906-08.

Danmarks Holm, ubeboet da. holm Bøgestrømmen; 0,02 km².

Danmarks Internationale Studenterkomité, grl. 1946 som binnedel ml. da. og udenl. studenterkredse; arrangerer især udveksling af studenter.

Danmarks Kortbølgesender, radiofonisender for udsendelse til fjerne egne af jorden. Udsendelserne påbegyndtes i 1929, en 50 kW-sender i Herstedvester toges i brug 1. 10. 1948. Stationen har 3 antennemaster på 110 m og 2 på 63 m.

Danmarks-mesterskaber, Da. Idræts-Forbunds mesterskaber, som afholdes i samtl. idrætsgrene. D erhverves for eet år ad gangen. Præmien er en mesterskabsplakette i bronze.

Danmarks Nationalbank, den da. centralbank, 1936 organiseret som selvejende institution ved omdannelse af det priv. A/S Nationalbanken, der 1818 afløste Riggsbanken. Staten indskød en grundfond på 50 mill. kr., som efterh. skal udløses ved henlæggelser fra overskuddet. D skal opretholde et sikkert pengevesen samt lette og regulere pengeomsætn. og kreditgiv. og er enebestyriget til at udstede pengesedler, svar til behovet, og efter nærmere dækningsregler (p. t. delvis suspenderet). Omsætn. af udenl. valuta er i stig. grad koncentreret i D. Ledelsen består af et repræsentantskab, en bestyrelse og en direktion (på 3 medl.). Handelsmin. fører som kgl. bankkommisær tilsyn med D. Overskuddet tilfalder reservefonds og staten. Under 2. Verdenskrig finansieredes under statens garanti de ty. erhvervelser af varer og arbejdskraft m. v. over D-s clearing-konto og værnemagtskonto. (se nedenst.)

Danmarks Riges Breve, oversættelse af Danms. middelalderbreve og -diplomer, påbegyndt 1938 af Det Da. Sprog- og Litteraturselskab under redaktion af Franz Blatt.

Danmarks-Samfundet, da. forening, stiftet 1908 for at styrke da. nationalfølelse. Udg. tidsskr. D, har indtaget ved

Danmarks Nationalbanks balance ult. 1930-marts 194H (i mill. kr.).

	1930	1932	1938	1944	194S	1948
Samlede balance (samtl. aktiver = samtl. passiver)	511	574	799	7521	8204	6201 6121
Under aktiver bl. a.:						
Guld i mønt og metal	172	133	118	97	83	71 70
Clearingkonto m. udlandet (netto)				2777	121	* 22 0
Korrespondenter i udi, m.v. netto	91	+ 5	84	20	81	^767 ^481
Statens gæld til nationalbk.) m. fradrag af finansmins. tilgodehavende	9	60	119	v 2238	4874	3867 3678
Obligationer og aktier	51	145	152	97	83	122 99
Forsk. debitorer (inkl. besættelseskt.)	5	5	50	4362	80	119
Under passiver bl. a.:						
Siddelømløb	360	332	441	1658	1561	1641 1527
Folliokonto	64	126	123	2927	3516	1618 1699
Forsk. kreditorer	5	7	44	380	144	45 32

¹⁾ Nationalbankens da.-tv. clearingkonto ! besættelseskontoen opgik i tiden 9.4. 1940^h. 5. 1945 til tilsammen 8330 mill. kr.

²⁾ Inkl. krisefonden, men ekskl. statens grundfondsforskrivning

Louise Danner. Frederik Dannekiold-Samsøe.

salg af flagmærker på Valdemarsdagen, som D har fået gjort til national festdag. **Danmarks-strædet**, 300 km br. stræde ml. (si. og Grøn. Gnm. D løber den østgrøn. polarstrøm, der fører drivis fra polarbækkenet sydpå langs Ø-Grønls kyst.

Danmarks Søfartsradio udsender daglig pressemeddelelser pr. radio telegraf. Spec. beregnet for da. skibe.

Danmarks Tekniske Højskole, se Polyteknisk Læreanstalt.

Danmarks Ø, 70 km² stor ø i Scoresby-sund, Ø-Grøn. Her overvintrede 1891-92 Ryders Grønlandsekspedition.

Dannebrog, den da. nationalfane (glda. brog, i denne forb. vistnok: farvet fane), et hvidt kors på rød bund. Den alm. form er handelsflaget (stutflaget). Dets dimensioner er ved forordning af II. 7. 1748 og cirkulære af I.5. 1893 fastsat således: rektangulært, korsets bredde $\frac{1}{2}$ af flagets højde, de røde felter nærmest stangen kvadratiske og de yderste røde felter $\frac{1}{4}$ (højt $\frac{1}{2}$) gang så lange som høje. Orlogsflaget (splitflaget) er tillige flag for statsmyndigheder. Bundfarven er if. flagreglement for flåden krapprod, de yderste røde felter er (tænkte) rektangulært IV4 gang så lange som høje, forlængt med flige, der er IV4 gang så lange som disse (tænkte) rektangler. Efter praksis i flåden, skal flagets højde ved stangen være ca. $\frac{1}{3}$ af den. Splitflag må ikke uden særl. tilladelse føres af andre end statsinstitutioner. - Sagnet om D. der i slaget ved Lyndanis under Estlandstoget 1219 som et jærteng svævede ned fra himlen, rummer sikkert den hist. kerne, at D er blevet antaget til rigsbanner under Valdemar Sejrs Estlandstog. Sporet af D tabes i de flg. årh. indtil dronning Margretes tid. Fra Erik af Pommerns tid er kongernes majestætssegel ved et kors delt i fire felter, og malede våbenbilleder fra Chr. 1.s tid viser, at korset må have D som forbillede. Formen på flagdugen varierede i ældre tid, idet den både kunne være langagtig og kvadratisk. Det opr. D gik tabt ved Hemmingstødt i Ditmarsken 1500, men tilbageerobredes 1559. D var da meget medtaget af fugt og ælde. De sidste rester gik til grunde ca. 1660 i Slesvig domkirke, hvor D da opbevaredes. D har til søs været da. nationalitetsmærke siden middelalderen, fra Chr. 4.s tid som splitflag. Til lands blev, efter at det opr. D var gået tabt, det tværstribede oldenborgske mærke ofte brugt som hærens hovedbanner. De forsk. regimentsfaner bar dog fra Chr. 4.s tid alle et lille D-felt i øverste hjørne ved stangen. Fra 1842 blev D atter normeret som fællesmærke for hærens batailloner og regimenter. (Hl. se Flagtavlen).

Dannebrog, da. Venstreblad, grl. 1892 af P. A. Alberti med V. A. Sæcher og O. Borchsenius som red. Alberti-katastrofen medførte, at D 1910 gik op i »Riget«.

Dannebrog, Dampskibsselskabet, da. a/s, grl. 1883; korresp. reder: C. K. Hansen.

Dannebrogsmænd, indehavere af det i tilslutn. til Dannebrogordenen 1808 stiftede Dannebrogsmændenes Hæderstegn (sølvkors).

Dannebrogordenen, da. orden, stiftet 1671 af Chr. 5. D havde opr. kun 1 klasse og gaves kun til adelige. 1808 ændredes og udvidedes D af Fred. 6. til en forfættorden, der uddeltes uden hensyn

til rang og stand. Ordenen fik 4 kl., og Dannebrogsmændenes Hæderstegn sluttedes til den. 1842 blev D-s højeste kl., storkommandørkl., sat foran og over ordenen, og 1864 deltes kommandørkl. i 2 grader. D består herefter, foruden af storkommandørkl., af storkors, kommandør af 1. og 2. grad, og ridder. Storkorsridderens våben ophænges i Frederiksborg Slots kirke.

'Dannecker, Johann Heinrich von (1758-1841), ty. billedhugger, påvirket af Canova; Bacchus og Ceres i slottet i Stuttgart, buste af Schiller.

dannelsesvarme, varmeudviklingen ved en kern. proces, ved hvilken et stof dannes. Kuldioksyds d. udnyttes f. eks. ved forbrænding af kul og andre brændselsmidler.

dannelsesvæv el. delingsvæv, permanene væv, i hvilke antallet af celler forøges ved stadige celledelinger.

'dan(n)emand (glda. *donde-, dandeman*), i gi. tid alm. betegn. (især jur.) for rets-schaffen, pålidelig mand.

Dannemand, Frederikke (1790-1862), opr. Bente Mortensdatter Rafsted, fra ca. 1808 Fred. 6.s elskerinde; levede meget til bageholdende; fødte kongen 4 børn.

Dannemand'ske Stift, Det Grevlige, Astrup kloster, V. f. Roskilde, grl. 1857 af grev Fr. V. Dannemand (f183-88). For slægt. af stifteren og døtre af da. officerer.

'Dannemora, sv. jernmalm-minerfelt ca. 40 km N f. Uppsala. Malmen (magnetjærsten) brydes i åbent brud. Årlig produktion 1880-1920 ca. 50-70 000 t, senere mindre. Minen anlagt i 15. årh. som sølvmine.

'Danner, Louise, da. lensgrevinde (1815-74), Fred. 7.s hustru. F. uden for ægteskab, opr. Louise Rasmussen, figurantinde ved Kgl. Teater 1835-42; fra 1844 modehandler i Kbh. Gnm. Carl Berling knyttet til kronprins Fred. (7.), efter hvis tronbestigelse hun fik navnet D. Ægtede kongen 7. 8.M850. Forholdet vakte stor forargelse i Kbh.s højere kredse. D var Fred. 7. en god hustru, men hendes forsøg på ved polit. forbindelser at nå en mere anerkendt stilling ved hoffet førte til skuffelser og bitre angreb fra nat.lib. side, særlig 1859-60, da min. Hall faldt ved D-s indflydelse.

Dannekiold-Samsøe, Frederik (1703-70), da. greve, gehejmestatsmin. Søn af Chr. 5.s og Sofie Amalie Moths søn Christian Gyldenløve. Energisk, noget stridbar chef for søetaten 1735-46 og 1766-67, styrkede flåden betydeligt. Ledende i kommercekollegiet 1735-39.

Dannekiold-Samsøe, Otto Sophus, greve (1804-94), da. generalpostdirektør 1842-73; indførte f. eks. frimærket og ensartet indeni, porto.

Dannekiold-Samsøe, Sophus (f. 1874), da. maler og kunsthistoriker; elev af Zahrtmann, nær knyttet til Isakson. Udf. dekorationer til byrådsalene i Hillerød og Maribo. Udg. bl. a. 1935 monografi om PoulChristiansen, 1942 om Zahrtmann.

Dan(n)evang, fra 17. årh. poet. ord for Danm., i nyere tid især brugt ironisk med henblik på da. idyl.

Dannevirke, voldanlæg ved Danm.s gi.

S-grænse fra Sliens bund mod V til Hollingsted (hovedvolden, forbindelsesvolden til Hedebyns halvkredsvold og Kovirke), samt ved Svansens rod (Øs ter volden). Ældste anlæg måske fra ca. 808 anlagt af kong Gudfred mod sakserne. Vestvolden opført i fl. tempi; ældst jordvold og grav, derefter 3-5 m br. kampestenmur (kaldet Thyras vold), senere forstærket af Valdemar d. St. med en 2,5 m br. og 6-7 m h. teglstensmur ca. 1160-80.

1861 påbegyndtes anlæggelse af feltbefæstninger ved D og 1864 fandtes her 25 skanseanlæg med plads til 174 kanoner. 1864 besatte hovedstyrken af den da. hær (ca. 38 000 mand) D, men da det i instruksen til de Møza hed, at »kampen i D-stillingen ikke tor føres så vidt, at hærens tilværelse som hærs kompromitteres«, rømmedes stillingen, efter krigsrådsbeslutning 4. 2., inden midnat 5. 2. 1864.

Dannevirke [dāniv3:k], by på New Zealands nordø., anlagt af danske; ca. 5000 indb.

Dannevirke, da. blad i Haderslev, grl. som ugeblad 1838 af købmand P. C. Koch, dagblad 1851. Første da. blad i Sønderjyll. Under krigen 1864 standse-des udg., 1867 udkom D på ny, red. af H. R. Hiort-Lorentzen, indtil han måtte forlade Sønderjyll. 1877. 1900 overtoges D af a/s »Modersmålet«. Oplag (1948): 9000.

Dannevirke-stenen, da. runesten, fundet 1857 lidt S f. Dannevirke (kaldes nu for Haddebysten 5).

dans, rytmske bevægelser, i reglen ledsaget af musik el. sang. Opr. er d af rituel karakter, knyttet til rel. som et kultisk-karnerisk udtryksmiddel. Friogriort fra rel. bliver d dels en profan forlystelse, først i formen folked, der ofte i lang tid kan bevare rester af det opr. rituelle præg, og dels en allerede i Renæssancen udformet kunstart, balletten

Gnm. årh. har d været underkastet skiftende moder- fra kædedans til pardans, i vekslede rytmer og figurer, til tider overmåde yndet, i andre perioder forkæret. - Med den mod. selskabs-d, der tilhører 20. årh., kulminerer d-s udbredelse, hvor millioner verden over dans som tidsfordriv, som sport el. i internat, turneringer.

dansat [daVsa*?] (fr. dansende), (med) dans.

Dansborg, tidl. da. fæstning i Trankebar i Forindien; bygget 1620 af Ove Gjedde.

dansfluier (*Empidae*), små fluer, der i luften opfører ejendommelige parrings-danse. Rovdyr, larverne i fugtig jord; mange arter i Danm.

danse macabre [dāns ma'karbr] (fr.), dødedans.

dansemester, passer, med udadkrummede ben, til måling af hulheder.

dansemus, mus, der lider af en arvelig defekt, der medfører en tilbøjelighed til at dreje rundt i kredse.

dansemyg (*Chironomidae*), meget artsrig fam. af som regel ikke stikkende myg; hannerne med buskede følehorn. Optræder ofte i meget store sværme; larverne, ofte røde, meget alm. i ferskvand (en kelte arter i brak- og saltvand), vigtig fiskeføde.

dansere, svermerisk sekt i 14. årh.

KORT OVER DANNEVIRKEEGENEN I OLDTIDEN
SSSS3 Voldanlæg ----- Hærvej Vester-
Az Sump og Mose

Kort over Dannevirke.

Dansk Arbejde, Landsforeningen, grl. 1908 til fremme af salg af da. varer i Danm. D har 105 lokalforen. og ca. 44 000 enkeltmedl. Dens indtægter og andre fæltesmærke kan af fabrikanter med kontrol anv. til mærkning af da. varer. - I h. t. konkurrence-loven af 29. 3. 1924 har handelsministeriet påbudt at visse varer ved detailsalg skal bære angivelse af, om de er da. el. udenl.

Danske Brigade, Den, en af 4-5000 da. frivillige sammensat og af da. befalingsmænd 1943-45 i Sv. uddannet styrke på 5 batailloner m. m., der ved ty. sammenbrud skulle deltage i Danm.s befrielse. Blev efter hjemkomsten indsat i bevogetnings tjenes ten.

Danske Brigade i Tyskland, Den, en i henh. til lov af 4. 6. 1947 opstillet da. vagstyrke, der deltager i de Allieredes besættelse af Tyskl., og som tæller bl. a. 1 fodfolksregiment og 1 artilleriregiment. D har sit tyngdepunkt i Jever ml. Jadebugten og d. holl. grænse.

Danske Dagblades Fællesrepræsentation, forening af da. dagblades red. og udgivere, omfattende 9 red.- og udgiverforeninger, grl. 1936. Formål: at samle pressens ledere til samarb. i fælles anliggender.

danske dialekt opdeles i 3 hovedgrupper: østdanske, ødanske og jyske dial. Af østda. dial. findes inden for en nærgående statsgrænser kun bornholmsk, men til denne gruppe er det rimeligt også at regne dial. i Skåne og Halland. Denne inddeling er baseret på *åpokopen*, en af stavelsesstryk i oldda. bestemte forsk., behandling af den udlydende vokal i tovstavesordene (jfr. kort I): østdansk bevarer her -a (grawa, tawa, drekka (grawe, tabe, drikke)), i ødansk bevares ordene som tovstavesord, men -a svækkes til -e [-a] [grawa, tawa, drega], og i jysk bortfalder -e helt (apokope) [graw, tã:v, drek]. En lignende inddeling opnås ved betragtning af *substantivernes køn og bestemthed* (jfr. kort 2): østdansk bevarer oldsprøgets 3 køn og har dobbelt bestemthed (på den tiden), ødansk har også 3 køn (om end nu udvisket i sjæll.), men har ikke dobbelt bestemthed (på den tid), og jysk har m. undt. af dialekter i Vendsyssel, Djursland og på Kattegatsøerne), som kortet viser, mere el. mindre tabt den gi. kønsforsk. Inden for disse hovedgrupper kan udskilles en række dialekter: bornholmsk har bevaret fl. gi. træk, som de andre dial. nu har mistet: forsk. ml. adjektivernes hankøns- og hunkønsformer (han er pener, galijn - hun er pen, galen) og verbernes flertalsform i nutid (han bijnjer - de bijnna). De da. ømål karakteriseres ved en vidtgående opløsning af oldsprøgets konsonantsystem: *lukkelydene p, t, k* er i indlyd og udlyd gnm. fl. (i de andre dial. bevarede) mellemtrin (stemte b, d, g → stemte hemmelyd v, 5, y) ændret til diftongkomponenterne w og j el. helt forsvundet (oldda. gapa, gata, baka, léka (gabe, gade, bage, lege) → gawa, ga, baw (el. ba), lejja) (jfr. kort 3). Andre karakteristiske træk her er den gennemgående *diftongering* af langvok. *e, ø, å* (til ie, yø, uo el. i vestjysk) *æj, øj, åj* (jfr. kort 4), og for fynskens og sydømalenes vedkommende udvikl. af gi. nd- (øf delvis ng-) forbindelser (mand, vind, sende, længe, konge) til nasalerede vokaler; lign. forh. findes også i nord- og østjysk og som relinker i sjæll. Jysk opdeles ved modsætn. ml. *foransat* og *efterhængt artikel* i 2 hovedgrupper (jfr. kort 2): nord- og østjysk, der ligesom de østlige dial. og sv., no. og isl. har efterhængt artikel (mand-en) og vest- og sønderjysk, der ligesom engelsk, tysk og fransk har foransat artikel (æ mand). I østjysk falder apokoperede tovstavesord ofte helt s. m. tilsv. gi. enstavelsesord (hop = hop(pe)), mens sammenfaldet undgås i vestjysk og vestslesvigske p. gr. af stod el. længe i de gi. tovstavesord (hop / ho'(p)e), graw / graw:) og i østønderjysk p. gr. af forsk. musikalsk tone (hop' / hop(pe))

(jfr. kort i). Sønderjysk mangler (ligesom skånsk-bornholmsk) diftonger (jfr. kort 4), langt a og a udtales som i rigsmålet, mods. nørrejyskens å; og o:, ogde nørrejyske spiranter y og v er her ustemte; i og f (søj. "taif, låin, nøjy. tã:v, !o:n (tabe, læne)). Ved forsk. dialektale træk kan udskilles som særl. dial.: alsisk, angelsk og sydslesvigske, djurslandsmålene (med molbømløbet), samsisk og vendelbømløbet; i ærøsk, turinsk og sydangelandsk forekommer ordtoner i speciel funktion, og mangelen afstød karakteriserer de sydl. dele af omålsområdet samt øst- og sydslesvigske (jfr. kort I). Alleerede det ældste da. håndskriftsprog viser dialektforskelle, men det kan ikke undre, at det geogr. billede af sådanne gi. forsk. i nutiden p. gr. af talrige sprogl. overlejninger ikke fremtræder klart. En af de megest gi. forsk. (ml. sjæll. u og jyskfynsk o, å i ord som fugl, bud, rug, gulv) lader os således ane en gi. dialektgrænse løbende gnm. Store-Bælt. (Hertil kort-tavle.)
Poul Andersen.

Dansk-Engelsk Selskab, da. forening, grl. 1931, støtter kulturel og økon. forb. ml. Engl. og Danm., udg. bladet »Danbritic«. 1948 1452 medl.

Dansk Folkeblad, da. almindende ugeblad, udg. 1835/18 af »Selskab for Trykkekrihedens Rette Brug« med det formål gnm. pressen selv at virke for pressens rette brug; i redaktionsudvalget sad bl. a.: J. F. Schouw, H. N. Clausen og H. C. Ørsted. D-s tendens var moderat liberal.

Dansk Folkeparti, nazistisk orienteret da. parti, grl. 1941 af tidl. retsforbundsmand Svend E. Johansen og nat.soc. Th. M. Andersen, m. tilslutning af Pirrschel, Vilfred Petersen m. fl. Fik mest bet. ved at svække Frits Clausens parti.

Dansk Folketidende, da. polit. ugeblad, udg. af Sofus Høgsbro 1865-83, organ for det grundtvigske Venstre.

Danske Forlag, Det, a. m. b. a. Grl. 1941 af Fællesforeningen for Danm.s Brugsforeninger. Ikke tilsluttet boghandl. og bogselskaberne.

Dansk-Islandsk Forbundsfond, fond oprettet 1920 i henh. t. da.-isl. forbundslov 1918; støtter isl. studenter og den åndelige forbr. ml. Danm. og Isl.

Dansk-Islandsk Nævn, råd på 3 isl. og 3 da.-, oprettet efter forbundsloven 1918 som rådgivende instans i de daværende da.-isl. forbundsspørgsmål.

dansk jurist, den, som har bestået den jur. eksamen for ustuderede (d. v. s. uden studentereksamen). Denne eksamen indførtes 1736 og afholdtes sidste gang 1936.

Dansk Kirke i Udlandet, folkekirk. forening (grl. 1919), sørger for kirk. betjening af da. i udi., virker i alle verdensdele; siden 1945 vidt forenet arbejde (18 præster m. m.) i Sydslesvig.

Dansk Kirketidende, førende grundtvigske tidsskr. 1845-1915; bl. dets mest bet. medarbejdere var J. H. Monrad, C. Ludwigs og J. P. Bang.

Danske Kongers Kronologiske Samling, De, fra 1858 den off. betegn. for den kgl. samling på Rosenborg Slot.

Dansk Kulturmin. stiftet 1932 af en kreds af filminteresserede med det formål at fremstille kultur- og lærefilm ramt propagandafilmm for Danm. Modtager årligt tilskud fra filmfonden.

dansk kunst. Maler- og billedhuggerkunst har fra den tidlige tid fået impulser fra udlandet, fra stendyssen over helleristningernes billedskrift til bronzealderens spiralingornamentik. I stort omfang importeredes kunst (Gundestrupkarret og fra folkevandringstiden de nu forsvundne guldhorn). Brak tea ternes udsmykning genfindes delvis i Jellingstenens ornamentik, det betydningsfuldeste monument fra den første kristendoms tid. Skulptur indgik som led i de romanske stenkirkers arkit. tillige med et rigt inventar, kruccifikser (Gunhildskorset ca. 1100), emallearbejder, døbefontene o. l. Fra ca. 1200 er bevaret talr. kalkmaleri. Fra tidlig gotik er elfenbenskruccifikset i Herlufsholm kirke (fr. arb.) og træskulpturer (bl. a. af Madonna), senere udskårne

altertavler (ofte ty. arb.). Sengotiske mestre er Claus Berg (altertavlen i St. Knuds Kirke, Odense) og Hans Briggemann (Slesvig domkirke). Der importeredes desuden talr. nederlandske altertavler, meh udviklingen standse ved Reformationen. Under Renæssancen blomstrede portrætkunsten i maleri og skulptur. Den da. maler Melchior Lorch hævdede sig bi. de indkaldte. Under Chr. 4. udfoldedes højrenæssancekunsten, i 17. årh. var nederl. kunst dominerende (Karel v. Mander d. yngste, Abr. Wuchters) og med Jacques d'Agar (1642-1715) indføres fr. hostil. Billedh.kunsten var repr. ved familien Quellin, og franskmænden l'Amoureux (Hesten påRgs. Nytorv). Historiemaleri i barok stil dyrkedes ved 18. årh.s beg. af flensborgeren Krock og franskmænden Coffre. Ved opførelsen afChr.borg indkaldtes fr. kunstnere; svenskeren Horner blev borgerskabets portrætmaler, Pilo adelens og Fred. 5.s hofmaler. Franskmænden Saly udførte kongens statue på Amalienborg og var medvirkende ved kunstkad.s stiftelse 1754; elev af Pilo var P. Als. De største navne er i øvrigt J. Juel som portrætmaler og N. A. Abildgaard, der fortsatte i tal. barok traditioner. C. W. Eckersberg, fremragende både som portræt- og landskabsmaler, bragte fornyelse gnm. Davids skole; bl. hans elever er de betydeligste Chr. Købke og Constantin Hansen. Portrætmaleriet dyrkedes af C. A. Jensen. Romantiske strömninger repr. ved J. Sonne, P. C. Skovgaard, J. Th. Lundbye og C. Dalsgaard. - De betydeligste billedhuggere for Thorvaldsen var Hartman Beeken og J. Wiedewelt. Thorvaldsen bragte klassicismen til rig udfoldelse og skabte sig et stort navn også i udlandet og udmærkede billedhuggere som J. W. Bissen, H. E. Freund og J. A. Jerichau fulgte i hans spor. - Et realistisk historiemaleri blev taget op af V. Marstrand og C. Bloch, desuden af L. Frølich og K. Zahrtmann, der tillige fik bet. som lærer. I 70erne og 80erne skabtes kontakt med fr. naturalisme, bl. a. ved P. S. Krøyer, mens impressionismen fik bet. for Th. Philipsen og derved delvis for »Fynboerne«s naturalisme, mens L. A. Ring fulgte en mere realistisk linie. En »stilsøgende« (og symbolistisk) stræben satte ind i 90erne m. J. F. Willumsen, desuden repr. ved navne som V. Hammershøi, E. Nielsen, Joak. og Niels Skovgaard, Poul Christiansen, senere Larsen Stevns. Efter årh.skiftet søgtes ny forb. med mod. fr. kunst ved H. Gierring og S. Swane; store koloristiske bevagelser var E. Weie og svenskeren K. Isakson. Tilknytning til kubismen søgtes en tid af O. Rude og W. Scharff, ligesom V. Lundstrom modtog rige impulser fra fr. kunst. J. Søndergaard virkede fornyende som landskabsmaler. I billedhuggerkunsten brød Kai Nielsen med den klassicistiske tradition, der delvis videreførtes af E. Utzon-Frank og J. C. Bjerg, men både i skulptur og maleri førte udviklingen dels tilbage til en udtalt saglighed, dels til betræbelser i retning af abstrakt el. nonfigurativ kunst. (Hertil tavler).

Dansk bygningskunst har i forh. til de eur. stilarter væsentlig været modtagende, ofte særpræget, men sjældent original. - Indtil omkr. år 1000 var træ, selv ved monumentalbyggeri (Trelleborg), det foretrukne byggemateriale; fl. hundrede trækirker vidtes rejst, de to første af Ansgar i Hedeby og Ribe ca. 850; de få bevarede rester vidner om en højt udviklet tømmerkunst. Fra omkr. 1050 anv. sten som byggemateriale, og inden 1100 var stenkirker påbegyndt el. afsluttet i Odense, Slagelse, Ringsted, Dalby og Lund; forsk. prægef udendansk byggekunst kan iagttages i de fa bevarede rester, men ingen ensidig afhængighed. I 12. og 13. årh., den *romanske stils tid*, byggedes adsk. af de nu stående domkirker i Lund, Slesvig, Ribe, Viborg, Børglum, Roskilde, Århus (de to yngste er opført af tegl, de øvrige af natursten) og over 90% af landsbykirkerne. Indflydelse fra rhinlandsk arkit. er overvejende,

eng.-normannisk præg kan spores. *Gotisk stil* (1300-1550) har kun skabt fa selvstændige bygn. i Danm. (Skt. Knud i Odense, Skt. Peder i Næstved), men præger dog i høj grad da. kirkearkit. derved, at flertallet af landsbykirkerne tilbygning (våbenhuse, kapeller, hvalvinger, tårne) er udført i got. stil. *Renæssance og barok* (1550-1700) er i Danm. overvejende bestemt af holl. indflydelse og har sat deres værdifuldeste frugter i kongernes og adelsens store verdslige byggeier: herregårde (Lystrup, Rosenholm, Lovensborg), slotte (Kronborg, Frederiksborg, Rosenborg) og oftefl. bygn. (borsen). Endnu i 18. årh., hvor den byggemæssige hovedindsats er private borgerhuse, er holl. stil, suppleret med talr. ty. elementer, dominerende; kun den kbh.ske overklasse, hvis foretrukne bygmestre var Eigtved og Thurah, lod i nogle 10-årskr. årh.s midte bygge i fr. rokokko. I slutn. af årh. indlededes af *Harsdorff klassicismen*, som videreføres af C. F. Hansen og brydes af Biederbøll, der som den første hævdede alle skønne formers ligeberettigelse og derved bragte de hist. stilarters periode til ophor. Tiden fra 19. årh.s midte indtil 1. Verdenskrig præges af stilkopiering og eklekticisme; en indflydesrig hist.-nat. retn., der fortrinvis hentede inspiration i (da.) middelalder og renæssance, og for hvem den utildækkede røde mursten blev det foretrukne materiale, dannes af de i øvr. stærkt personlige arkit. J. D. Herholdt, H. J. Holm og M. Nyrop. Som betydelige repr. for ml.krigstidens internat, stilretn., *functionalismen*, må fremhæves *Vilh. Lauritzen*, Hans Hansen og Mogens Lassen.

Danske Kvinders Beredskab, et under Da. Luftværnsforening oprettet samlag af kvinder, der ved luftangreb skal hjælpe i melde-, evakuerings- og sanitets-tjenesten. 1. 1. 1948 14 000 medl.

Danske Kvinders Erhvervsråd, grl. 1934 af Da. Kvinders Nationalråd med opgave at varetage kvinders interesser i arbejds- og erhvervslivet.

Danske Kvinders Nationalråd, da. kvindegangs hovedorganisation, grl. 1X99, medl. af ICW. Omfatter ca. 60 foreninger m. ialt ca. 150 000 medl. Formål at fremme det indbyrdes samarbej. og repræsentere da. kvinder internat.

Danske Kvinders Politiske Samråd, repræsentation af polit. interesserede kvinder (i og uden for partierne), grl. 1936 for at aktivisere kvinder til deltagelse i polit. arb. og skaffe fl. kvinder i polit. forsaml., udvalg m. ni.

Danske Kvinders Samfundstjeneste af 1940 vil samle kvinder til positiv indsats til gavn for land og folk; har (især under krigen 1939-45) påtaget sig en række samfundsopg., bl. a. etabl. af tøj-reparationscentraler og husmoderalfosn.

Dansk Kvindeforsamling, grl. 1871; formal: udvikle og dygtiggøre kvinder inden den fuldmyndige borgers ansvar og arbejde, arb. f. kvinders ligestilling m. mænd i familie, samfund og stat og forbedre kvinders og børns kar særlig ad lovgivn.s vej. Ca. 120 lokal kredse; ungdomsafd. Udg. månedssblad "Kvinden og Samfundet". 1. 1. 1948 13 553 medl.

dansk landrace (svinerace), en højt forædlet, fortrinlig baconrace; udgør nu næsten hele Danm.s svinebestand.

dansk litteratur i runeperioden (ca. 800-1000) er så sparsom og for heltekvadens vedk. (»Bjarkemælet«, »Ingjaldskvadet« m. fl.) så indirekte overleveret (gnm. Saxos lat. gendigtning) og af så tvivlsom oprindelse, at den ikke kan placeres sikkert i et helhedsbillede af vor nat. litt. - Fra *håndskrift perioden* (ca. 1000-1500) er Saxos Danm.-hist., »Gesta Danorum«, såvel ved sin sirlige og citatbroderede latin som ved sin af gi. rom. statsdyrkelse inspirerede opfattelse af emnet et vidnesbyrd om ret selvstændig tegning af en fremmed stil og åndsform. Af mere nat. karakter og videregækkende indflydelse er den gnm. forsk. eur. impulser opståede episk-lyriske danseviser, senere benævnet folkeviser, skønt udgået fra lavadelen; den skr. overlevering er dog langt senere

og giver næppe et helt palideligt indtryk af den opr. form. Hen mod periodens slutning viser bl. a. enkelte prover af da. Maria-digtning (Michael, Ræft Lille) evne til nat. farvet udarbejdelse af eur. motiver. - Det 16. årh., hvormed *de trykte skrivers periode* begynder, står i litt. liens, især i kirkekampens tegn, og skønt lutherdommen delvis begunstiger modersmålet på latinens bekostning, påvirkes dog både de da. bibelovers. og vor tidl. protestant. salmedigtning stærkt fra Tyskl., og overhovedet fjerner bruddet med katolicismen os fra romansk kulturtradition. Som ægte da. fornemmes imidlertid ti. af kirkekampens litt. dokumenter, ikke mindst Peder Palladius' »Visitatsbog«. Fra ca. 1570 til ca. 1600 hævder Anders Sørensen Vedel sig som en anselig nat. renæssancefig. ved sin for da. sprogfølelses udvikl. uvurderlige Saxo-overs. og ved sin folkevisesugd.

- Fra ca. 1620 påvirkes da. poesi såvel metrisk som stilistisk af mod. eur. senrenæssance, if. hvis program modersmålsdigtning skal højes formelt og kulturelt gnm. antikke monstre; efter banebrydere som Årbebo og Bording forer Kingos kunstneriske geni denne retning til en kulmination, hvis savet faste som svulmende form og rel.-polit. idindhold modsvarende enevældens organisatoriske bestræbelser; retningsens teoretikere er metrikeren Hans Mikkelson Ravn (ca. 1610-63) og filologen Peder Syv. - Mod det umådeholdne i Kingos såk. barokstil kommer der ca. 1700 svage reaktioner, præget af fr. klassik, men denne strenge skoles æstetiske norm får først en delvis repr. i Holberg (ca. 1720), tilmed kun inden for 2 genrer, det komiske heltepos og komedien; i øvrigt er Holbergs idékreds så væsentl. bestemt af mod. kritiske og opløsende tendenser fra det 18. årh., at hans åndelige verden bliver en anden end de fr. klassikeres. Bortset fra tragedien og lyrikken udfylder han eth. de fleste vigtigere litt. rubrikker, og især gnm. sin hist.skrivning og essayistisk bidrager han til ræsonnerende da. prosas udvikl. - Med et mindre romansk ordvalg og en enklere syntaks hidfører essayistiske skribenter som Eilschow og J. S. Sneedorff (ca. 1750-60) en smidig gørelse af da. prosa, som i årh.s sidste fjerdedel gnm. Ewald og Bagesen får sit lune- og stemningsregister stærkt udvidet; samtidig når da. lyrik i Ewalds digte og dramer en hidtil ukendt følelsesvælde og dristighed i udtryk; i hans geni sammensmeltes klassiske og såk. præromantiske elementer, hvorimod de nærmeste forgængeres rokokko (mere folkelig hos Brorson og Stub, mere akademisk hos Tullin) ikke videreføres af ham. Som en bagatelpoetiens mester (rimbreve; komiske fortællinger på vers) træder Bagesen i Wessels fodspor; men i øvrigt præges det kvantitativt rige litt. liv i slutn. af 18. årh. af steril æstet, kultur mere end af frodigt talent. - Ved 19. årh.s beg. forløses den unge Oehlenschlägers sprogskabende geni gnm. hans intuitive tegning af nogle grundtanker fra ty. romantik og navnlig af dennes alm. atmosfære, og gnm. sin relativt korte blomstringstid skaber han dels en rk. poet. mesterværker, dels en væsentl. ny digterisk tradition, hvis efterklang har magt frem til ca. 1870, og hvis første 4-5 tiår ofte betegnes som guldalderen i da. digtning. Kun ret få af denne periodes forf. (Staffeldt, Ingemann, Hauch) er romantikere i dybere forstand; heldt uden for alle gængse bestemmelser ligger Grundtvig. Fra ca. 1825 gør en kendelig virkelighedsinteresse sig gældende, bl. a. hos Blicher og Poul Møller, men også inden for den kreds, der mere el. mindre tæt slutter sig til kritikeren og digteren J. L. Heibergs æstet. principper. Forsk. variationer af sådan realisme ses f. eks. hos Winther og Paludan-Muller, også hos H. C. Andersen, hvis mod normen oprørske eventyr- og romanprosa s. m. Kierkegaards og Goldschmidts prosa fører da. ubunden form bort fra Oehlenschlägers arkaiserende prosa. - Uden synder-

lig forb. med denne ældre realisme er den naturalisme, der fra ca. 1870 som taleror for radikale ideer bryder frem, væsentl. inspireret af kritikeren Georg Brandes. I første omgang bliver J. P. Jacobsens kunstfulde prosa og Drachmanns mangfoldige lyrik de rigeste frugter af dette »moderne gennembrud«; lidt senere følger Henrik Pontoppidan og Herman Bang, hvis væsensforsk. skrivemåde viser den nye »skoles« rækkevidde. Fra ca. 1890 arbejder en mere indadvendt, lyrisk og rel. betonet strømning sig frem, repr. bl. a. af Johs. Jørgensen, Sophus Clausen, Ludv. Holstein og Helge Rode. En ny uadvendthed fra ca. 1900 og fremefter udgår især fra en rk. jyske forf., hvis mest skelsættende skikkelse er Johs. V. Jensen, og hvis bedste lyrikere er Jeppe Aakjær og Thøger Larsen. Omtrent samtidig får arbejderklassen og proletariatet sin særlige digter i Andersen Nølv. Som det betydeligste og dybeste udtryk for 1. Verdenskrigs ungdom står lyrikeren, romanforf. og kritikeren Tom Kristensen og den lidt yngre Jacob Paludan, hvis romaner og essays dog snarest fører ind i mellemkrigstidens tilstande. Som tolker af disse kan nævnes lyrikeren Paul la Cour, fortælleren og lyrikeren Nis Petersen og dramatikeren Kaj Munk. Som særlig typiske forf. for den 2. Verdenskrigs tid nævnes den i visse mader med fr. eksistentialisme beslægtede Martin A. Hansen og den danske unge lyriker Morten Nielsen.

Danske Lov, fork. *J. L.*, den af Chr. 5. 1683 udstedte lovbog, der indførte retsenhed i kongeriget. D. hviler hovedsagelig på den ældre ret, som den samlede og til en vis grad moderniserede, og er endnu for visse bestemmelser vedk. gæld. ret. Hovedforf. var Rasmus Vinding.

Danske Magazin f-'si'n), da. tidsskrift, der offentliggør kilder til da. hist., fortrinvis f. tiden efter 1500. Grl. 1745 af Langebek, udg. af De: Kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie.

Danske Mer'cu'rius, **Den** (efter den rom. gud *Mercur*), den første da. avis på da. udg. 1666-77 af Anders Bording; udkom hver måned skrevet på vers. Efter Bording d. 1677 søgte en række efterfølgere forgæves at fore avisen videre.

dansk musik. Om mus. kultur i tidl. tid er vidner bronzelurene fra oldtiden og folkeviserne fra middelalderen. Inden for kunstmusikken var tiden før ca. 1770 præget af indvandrede musikere. Af da. på den tid kendes Mogens Pederson og Didrik Buxtehude. En spec. da. linie indledes i det 18. årh. af Joh. Hartmann. Den udvikles af J. A. P. Schulz og videreføres af dennes elev C. F. W. Weyses. Mere internat. prægede er operakomp. F. L. Æ. Kunzen og - undt. i musikken til »Elverhøj« - Fr. Kuhlau. Højromantikken præges af N. W. Gade og I. P. E. Hartmann. Knap så fremtrædende en position som disse havde P. Heise, H. Rung og P. E. Lange-Mulier. Balletmusikken dyrkedes i første række af Claus Schall (d. 1835) og J. F. Frøhlich, og i H. C. Lumbye ejede man en da. pendant til Joh. Strauss sen. og Joseph Lanner. På grænsen til 20. årh. står C. F. E. Horneman. Romantikens sidste repr. er Fini Henriques. Det største navn i 20. årh. er Carl Nielsen. Bl. de nulevende kan fremhæves Hakon Børresen, Knudåge Riisager, S. E. Tarp, Jørgen Bentzon og Finn Høffding.

Dansk-Nordisk Ungdomsforbund (fork. *DSU*), forening grl. 1933 under navn *Det Unga Grænseværn*, navneskifte 1940. Opr. hovedformål at støtte da. grænsearb. og oplyse ungdommen N og S f. grænsen om nationalkampen; stærk iver f. nord. samarbejde og enhed. Efter 2. Verdenskrig støtte til krav om Sydslesvigs adskillelse fra Tyskl. D. udg. »Folkung-Bladet« (folkungerne mindet som det fyrstehus, der i 14. årh. arbejdede f. nord. enhed); omfatter 32 amtiskredse m. ca. 50 000 medl. i Danm.

Dansk Pressetjeneste, da. nyhedsbureau i Sthlm. under 2. Verdenskrig,

DANSK KUNST I

Nicolai Abildgaard: Ossian. (Kunstmus.).

*A

C. W. Eckersberg: Anne Marie von Udden. 1814.

Christen Købke: Landskabsmaleren Lyngbye. 1833. (Hirschsprungs Mus.).

P.C. Skovgaard: Parti af Delhoved Skov ved Skarrit Sø. 1846. (Kunstmus.).

J. Th. Lundbye: Stensætning ved Røkløvs på Refsnæs. 1839. (Thorvaldsens Mus.).

Kristian Zahrtmann: Studenterne Drager ud til Københavns Forsvar 1658. 1888.

Ho

DANSK KUNST II

Theodor Philipsen: Drikkende Heste og Kalve ved Hol-lænderbrønden. 1913. (Ordrupgård).

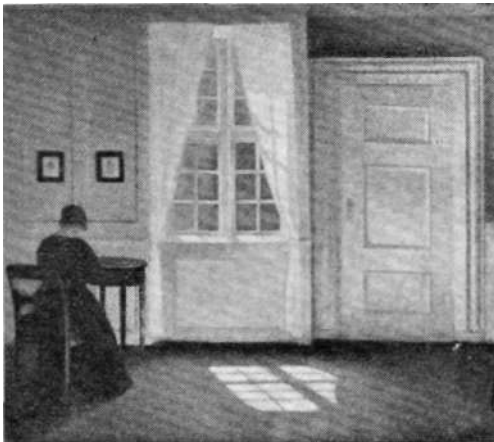
L. A. Ring: Ung Pige Ser ud af et Vin-due i Vingårdsstræde. 1885. (Oslo.)

Ejnar Nielsen: Døden og Krøblingen. 1898-99. (Thielska galleriet, Stockholm.)

Joakim Skovgaard: Hyrden Finder Lammet. (Gørlev valgmenighedskirke, 1909).

Vilhelm Hammershøi: Stue i Strandgade. 1901. (Kunstmus.)

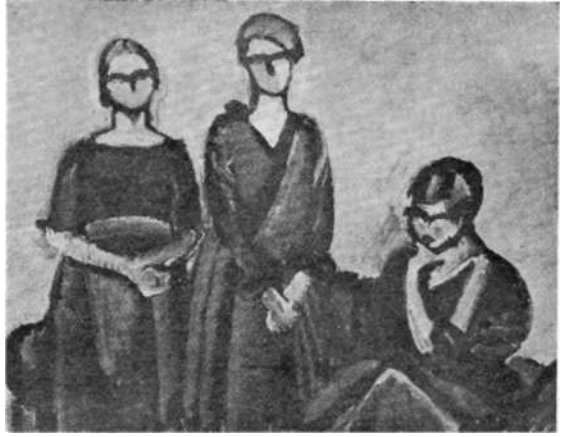

J.F. Willumsen: Selvportræt. 1933.

DANSK KUNST III

Peter Hansen: Portræt af Maleren Theodor Philipsen. 1919. (Kunstmus.)

Harald Giersing: Tre Damer i Sort. 1923.

Vilhelm Lundstrøm: Efter Badet. 1924. (Kunstmus.)

Edvard Weie: Stående Kvindelig Model. 1923. (Kunstmus.)

Jens Søndergaard: Vesterhavet. 1932. (Malmø).

Carl Henning Pedersen: Billede med Rødt Skib. 1948.

DANSK KUNST IV.

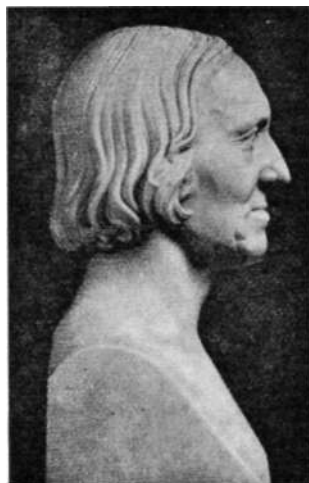
Johannes Wiedewelt:
Detaille af Christian 6.s sarkofag
i Roskilde domkirke. 1768.

Bertel Thorvaldsen:
Grev Wladimir Potocki.
1821. (Krakau).

Hermann Ernst Freund:
Amalie von Wiirten. 1834.
(Glyptoteket).

H. W. Bissen: Rasmus Møller.
1841. (Maribo stiftskirke).

Jens Adolf Jerichau: Dødens og Op-
standeisens Engle. 1850-51. (Odense).

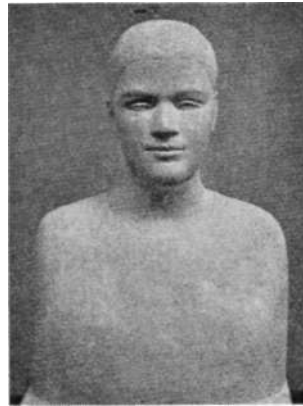
Kai Nielsen: Venus
med Æblet. 1918-20.

Gerhard Henning: Siddende Kvinde.
1936.

Henrik Starcke:
Figur. 1936.

Astrid Noack: Gertrud. 1939.
(Åbenrå).

oprettet kort efter 29. 8. 1943 på initiativ af Erik Seidenfadens af flygtede da. bladkorrespondenter i Sv. Indsamlede og viderebefordrede oplysninger om Danmark til sv. og allierede pressebureauer. D-s da. hovedkilde var nyhedsorganisationen Information.

Dansk Røde Kors, landsforening under Internat. Røde Kors, oprettet 1876; 1948 ca. 140 000 medl. i 105 afd.; ca. 350 samaritterforeninger og -kolonner med ca. 15 000 aktive samaritter og ca. 75 Ungdoms Røde Kors-foreninger med ca. 4000 medl. D-s arbejdsopgaver under krig er de samme som det internat. Røde Kors'. I samarbejde med hær, flåde, civilbeskyttelses tjenes te og hjemmeværn uddanner D hjælpepersonale til brug for sanitets-tjenesten i krigstid. D-s opgaver i fredstid er både hyg. og sociale: at arbejde for sundhedens fremme og yde direkte hjælp; dette sker ved afholdelse af kursus (samaritterkursus, i alt uddannet ca. 15 000 siden 1883; kursus i hjemmesygepleje og i nødhjælp for vejfarende), oprettelse af udlansdepoter osv.; oprettelse af vuggestuer, børnehaver og børnehjem; hjælpearbejde på Grønt.; bloddonortjeneste. Under I. Verdenskrig ydede D hjælp for ca. 60 mill. kr., og under 2. Verdenskrig for ca. 9 mill. kr.; bl. a. ved afsendelse af lazaretter, ambulanceflyvemaskiner, transportabelt serumlaboratorium m. m. til No. og Finl. i forbindelse med læger og sygeplejersker. I efterkrigsarbejdet har D deltaget i: forsorgen for de allierede flygtningelejre i Danmark; hjælp bl. a. til No., Holu Belgien, Frankr., Polen, Østrig, Ung., Tsechoslov., Rumænien, Jugoslav. Hjælpen (1945—31. 12. 1948: 79 mill. kr.) har dels bestået af bespisninger, dels af lægehjælp, medicin og sygepleje; som sidste arbejdsopgaver bør nævnes tv-bekæmpelsen i Eur. og bespisningsarbejdet Sydslesvig.

Danske Råd, Det, eng. *The Danish Council*; under 2. Verdenskrig ledelse f. organisationen De Frie Danske i Storbrit. og Nordirl. med hovedsæde i London, stiftet 1940 for genoprettelsen af Danm.-s uafhængighed og støtte til Engl. og dels allierede. Ærespræsident: E. Reventlow, formand fra 1942: Christas Møller. Udg. ugebladet »Frit Danmark«, skabte tilknytning til da. verden over, rejste midler til fly (ca. 40 000 £), drev oplysningspropaganda, rekruterede da. frivillige. Afvikledes aug. 1945.

Danske Samfund, De Sønderjyske, nat. sammenslutn., grl. 1933; sogneorganisationer, ledet af lokale tillidsmænd, til koordinering af den nat. kamp. Opr. kun for sognene i de »skæve firkant« (Gråsten-Gønner Fjord-Løgumkloster-Højer), sommer 1940 udvidet til hele Nordlesvig, blev talmæssigt største nat. organisation i Nordlesvig; maj 1945 ca. 76 000 medl.; 1948: ca. 60 000 medl.

Dansk Samling, polit. parti, grl. 1936 af Arne Sørensen. Kritiserede partistret som uegnet til løsning af økon. krise og nat. problemer; mod parlamentarismen. krævede koncentration af polit. magt på færre hænder. Under besættelsen skarpt mod ty., fik 43 000 stemmer ved folketingsvalg 1943 (1939: 8500) som modstander af forståelsespolitikken; deltog i dannelsen af Danm.-s Frihedsråd s. å., rejste for kapitulationen krav om grænseflytning. Deltog i min. Buhl maj-nov. 1945, fik 64 000 stemmer okt. 1945 (4 mand). Fremhæver betydningen af samvirke ml. staten og private i ledelsen af det økon. liv; hævder statens pligt til at hindre arbejdsløs hed; selvst. da. udenrigspolitik, stærkere militær, Sydslesvig skilt fra Tyskl. Folketingsvalg okt. 1947 gav D 25 000 st., ingen mandater; kort forinden var Arne Sørensen gået ud af politik.

Dansk Samvirke, da. forening, grl. 1919, arbejder for samarb. ml. da. i indl. og udi. og for fremme af kendskab t. Danm. i udi. Udg. månedsskrift »Danmarks-posten«.

Danske Selskab, da. forening, stiftet 1940 for at udbrede kendskab til Danm. i udi. Arbejder for skoling af lektorer i

da. v. fremmede univ., udsender grundbøger på da. og fremmede sprog vedr. da. kultur og samfundsforhold, grammofoonplader m. da. sprog og musik m. m.

Danske Selskab for Fædrelandets Historie, Det Kgl., stiftet af Jakob Langebek 1745 (opr. navn: f. Fædr.s Hist. og Sprog), udg. tidsskrift »Danske Magazin« m. udg. af kilder t. da. hist. dansk sprog, hører sammen med sv., no., isl. og færøsk til de nord. sprog, der er en afd. inden for den germ. sprogklasse. Til omkr. år 1000 var sproget nogenlunde ensartet i Norden. I 10. årh. udskiltes en østnord. gruppe: glsv. og glda. For da. kan der opstilles følg. sprogperioder: 1) Urnord. fra ca. 200 til ca. 800. 2) Runeda. el. oldda. ca. 800-1100.

3) Glda. el. middeld. fra 1100-1525. 4) Nyda., der omfatter ældre nyda. til 1700 og yngre nyda. fra 1700 til nutiden. Omkr. 600 begynder vigtige forandringer (bl. a. tab af de tryksvage vokaler; gastiR til gæst eta). Tiden ca. 750-1100 er den egl. runestensperiode; i dette tidsrum bruges det yngre runefabet med 16 tegn. En vigtig forandring er den østnord. monofongering (stønnen til sten). De ældste kilder til ældre middeld. er da. sted- og personnavne i latinskrevne dokumenter fra 12. årh. Fra ca. 1300 har vi da. håndskr.: love, lægebøger, rel. Htt. osv. Ældre middeld. adskiller sig fra glsv. ved mere vidtgående lyd- og bøjningsændringer. Skåns står nærmest ved grundproget, medens jysk har fjernet sig længst herfra; sjællandsk indtager en midtstilling. Kilderne til yngre middeld. er for en stor del overs., af fremmede litt. (gudelige bøger, kroniker, ridderdigting eta). Sjæll. kancellisprog bliver normgiver. En række lyd- og bøjningsændringer, der er begyndt i forrige periode fuldbyrdes nu i skriften og i st. f. et bøjningssprog får vi et sprog, hvori småord og ordstillinger bestemmer forholdet ml. sætningsleddene (som på eng). Ordforrådet viser en meget stærk påvirkning fra nederty. Betydningsfulde lydændringer er overgangen af p, t, k, til b, d, g (løpe, gate, hakke til løbe, gade, hage), gh [lj] bliver til w el. j el. svinder (skogh, wægh, thghie til skov, vej, tie), forandring af /> (skrevet th) til t (thing til ting) og til d i småord (thu til du), sammenfald af ld og nd og nn, og langt a til å (rath til råd), åbning af de korte vokaler i, y og u til e, ø og o. Kasus-formerne indskrænkes til faste forb. (til lands, i live eta), -s gennemføres som genitivsmærke i alle subst. i ental og flertal; personbøjningen tabes næsten helt i verberne, ental bliver mere fremtrædende. Den ubestemte art. kommer frem i den nyda. periode opstår et rigssprog og udvikles et litt.- og kultursprog. Denne periode begynder ved bogtrykkerkunstens indførelse. Reformations-tiden ca. 1500-1550 betegner et nyt afsnit med sine stridsskr., salmebøger osv. og med det litt. storværk Christian III's Bibel, der har haft afgørende bet. for da. litt.-sprogs udvikling. Fra 1550-ca. 1700 var lat. litt.-sproget. I sidste halvdel af 17. årh. spillede højty. en stor rolle som talesprog ved hoffet. I sidste halvdel af 17. årh. optoges mange fr. låneord. Omkr. 1700 havde det da. sprog gramm. omtrent samme form som nu. I den følgende tid udformes et virkeligt kultur- og litt.sprog (Holberg osv.). I 18. årh. møder vi sprogrensningen (indledt af Eilschov). Forandringerne i da. fra ca. 1770 og til nutiden er ikke store. Ordforrådet er blevet forøget med en mængde nye låneord (især under de to verdenskrige). (Jfr. danske dialekter).

Danske Studier, da. tidsskr., udg. siden 1904 af Univ.-s jubilæets Da. Samfund; omhandler da. litt., sprog og folkeminder. Har afløst *Dania*, der udkom 1890-1903.

dansk **tunge** (oldn. *donsk tunga*), i oldn. litt. samlingsnavn for de nord. sprog el. for Norden.

Dansk-Tysk Forening, grl. 6. 8. 1940 til fremme af kulturel og økon. forb. ml.

Tyskl. og Danm. Off. støttet af regeringen, der ønskede fremtrædende da. mænd til at tilkendegive venskab mod Tyskl. (Staaings erklæring 3. 10. 1940: »en heldig foranstaltning«). Formand P. Knutzen. D-s virke f. ty.-da. forståelse vakte fra første færd uvilje, uanset om medl.s holdn. berode på virkelig tyskvenlighed el. ikke. Opløst efter 29. 8., 1943.

dansk-tyske krig 1848-50 (*første slesvigske krig, Treårskrigen*) udbrød ved slesvigholstenernes rejsning 23.-24. 3. 1848. Slesvigholstenerne forudså, at delegationen fra Rendsborgmødet 18. 3. (krav om forenet Slesvigholsten og Sønderjyll.s optagelse i Ty. Forbund) ville blive afvist, da de nat.lib. var kommet til magten i Kbh. med martsmin. af 22. 3. Slesvigholstenerne blev herrer i Holsten og sydl. Sønderjyll., tog fæstningen Rendsborg 24. 3. og opnåede støtte fra Preussen (Fred. Vilh. 4., der havde bøjet sig for nat.lib. rejsning i Berlin). Da hær slog slesvigholstenerne ved Bov 9. 4. 1848, men veg for preuss. overmagt efter nederlag v. Slesvig 24. 3. Ty. rykkede op i Jyll., men Sv.-No. sendte hjælpekorps til forsvar for Jyll., og Rusl. protesterede så skarpt, at Preussen evakuerede Jyll., mens da. tropper gjorde udfald fra Als (sejre v. Nybøl 28. 5., Dybbøl 5. 6.) og da. flåde blokerede preuss. havne. 26. 8. sluttedes våbenstilstand (Malmo). Sønderjyll. blev styret af slesvigholstenerne. Forår 1849 genoptog Danm. krigen, men offensiv mislykkedes v. rladenederlag i Eckernforde Fjord 9. 4. Efter da. nederlag v. Kolding 23. 4. rykkede preuss. tropper op i Jyll., mens slesvigholstenerne belejrede Fredericia til 6. 7., da Biilows udfald sprængte deres hær. Samtidig var våbenstilstand slimet; Nordlesvig besattes af sv.-no. tropper, Sydlesvig af Preussen. Da Rusl. støttede Danm., sluttede Preuss. fred 2. 7. 1850; slesvigholstenerne fik omfattende støtte fra ty. frivillige, men blev slået 25. 7. 1850 ved Isted, hvorefter Danm. hævdede magten over Sønderjyll. og afslod slesvigholst. angreb ved Mysunde (12. 9.) og Frederiksstad (efter 29. 9.). Da Preussen nov. 1850 måtte bøje sig for Østr.-Rusl. i Olmitz, faldt slesvigholstenerstyret; de ty. stormagter besatte Holsten og opløste slesvigholst. hær. Da Rusl. ønskede opretholdelse af helstaten, og de ty. magter af prestigegrunde ikke kunne tillade fuld adskillelse af Sønderjyll. og Holsten, søgte Danm. fra 1851 under Blumhe over til en genoprettelse af helstaten. Efter Blumhes kundgørelse 28. i. 1852 om helstatsforfatn. rømmede ty. magter Holsten.

dansk-tyske krig 1864. Da Danm. ved novemberforfatn. af 18. 11. 1863 havde sammenknyttet Danm. og Sønderjyll. og således i praksis brudt aftalerne m. Preussen og Østr. 1851-52, stillede Bismarck jan. 1864 det da. min. Monrad over for uantageligt ultimatum (ty. besættelse af Sønderjyll.). Efter afslag angreb preuss. og østr. tropper febr. 1864 Dannevirkestillingen, der 5. 2. rømmedes, da den da. overgeneral de Meza med rette anså stillingen for uholdbar. Ty. tropper besatte langsomt Jyll., rettede angreb på da. hovedstilling på Dybbøl og indtog den m.-storm 18. 4.; 29. 4. rømmedes Fredericia uden kamp. Den viggende krigsførelse vakte harme, forræderianklager og dyb pessimisme i Danm.; stillingen bedredes ikke synderligt af da. sejr ved Helgoland 9. 5. over østr. eskadre. Våbenstilstand 12. 5.-26. 6. gav ikke resultat; på konference i London var Bismarck diplomatisk overlegen, og Danm. kunne ikke opnå virkningsfuld hjælp fra Vestmagterne el. Rusl., så lidt som Sv.-No. (trods Karl 15.s tidl. løfter) kunne yde mil. hjælp. 28.-29. 6. gik preusserne i bade over til Als, der erobrede, hvorefter fredsstemning sejrede i Danm.; Monrad, der vilde fortsætte krigen, afløstes 9. 7. af Blumhe, der 20. 7. sluttede våbenstilstand. 30. 10. underskrevs freden i Wien, hvor Danm. afstod hele Sønderjylland, Holsten og Lauenburg; som erstatning for da. enklaver i Søn-

Dante Alighieri.

Georges Danton.

J. F. Darlan.

Charles Darwin.

derjyll. fik Danm. Ærø, 8 sogne S f. Kolding og en landstrimmel ved Ribe.

Dansk Udsyn, da. tidsskr., udg. af foreningen »Åskov Lærlinge»; siden 1920 indholdende arc. om blandede emner, fortrinvis skrevet af højskolernes lærere.

Danske Venstre, da. polit. parti 1884—86, bestod af Bøjsens moderate venstregruppe og Bergs nærmeste tilhængere (efter brud ml. Berg og Hørup-Brandes); understregede kristel.-nat. ideer; gik op i Rigsdagens Venstre.

Dansk Vestindien, de arner. Virgin Islands' navn som da. koloni.

'Danskøya [-dia], lille ø ved NV-enden af V-Spitsbergen; herfra startede Andrée sin ballonfærd 11. 7. 1897.

Dantan [da'ta], Antoine-Laurent (1798-1878), fr. billedhugger. Især kendt for sine portrætbuster; men har desuden lavet monumenter til kirker, pladser og offentl. bygn.

Dantan [da'ta], Jean-Pierre (1800-69), fr. billedhugger, broder til A.-L. D. Udførte buste og statuetter, ofte i karikatur, af sin samtids personligheder.

Dantas [dantáf], Julio (f. 1876), portug. digter. Skrev lyriske prægede skuespil; *A ceia dos cardeaes* (1902; da. *Kardinalernes Middag* 1924).

'Dante Alighieri [-g'ærri] (1265-1321), ital. digter. Tilhørte en gi. slægt. Beskæftigede sig med filosofi, teol., musik etc. og deltog i Firences polit. liv og dets kampe. Fra 1295 i Firences råd og fra 1300 prior, men i slaget ved Campaldino blev Dantes parti, ghibellinerne, slået, og han blev landsforvist (1302). De sidste år af sit liv opholdt han sig i Ravenna, hvor han også er begravet. I sit ungdomsarbejde *La vita nuova* (ca. 1293; da. 1915) beretter D om sit møde med Beatrice og om sin kærlighed til hende. Hun inspirerede ham også til hans hovedværk *Commedia* (skrevet efter 1307 el. 1311, de to hovedhåndskr. 1336 og 37, ældste tryk 1472-75; da. v. Chr. K. F. Molbech 1851-63), som af efterkommere fik navnet *La Divina* (den guddommelige); heri vandrer D først under sin beundrede mester Virgils førerskab gnm. helvede, hvor han foregiver at møde mange af sine samtidige og af antikens personligheder, så gnm. skærsilden og bliver tilsidst modtaget i paradiset af Beatrice. *La Divina Commedia* er verdenslitt.s arkitektonisk mest helstøbte værk. Videre har D på ital. skrevet // *Convivio* og en række lyriske digte *Le Rime* el. // *Canzoniere* og på latin *De vulgari eloquentia*, et filologisk-poet. værk, *De monarchia*, en polit. afhandl. og breve. (Portræt).

Dante Alighieri, Società nazionale [sot'je'ta natsio'nale], ital. kulturpropagandainstitution, grl. 1889; siden 1926 hovedsæde i Palazzo Firenze i Rom; har afd. i hele verden, bl. a. i Kbh.

Dantes Plads, Kbh., plads foran glyptoteket. Dante-mindesmærket, hvortil Rom gav søjlen med statuen af Beatrice og Frenzerelieffet af Dante, er udf. af Utzon-Franck og C. Brummer. Grundstenen nedlagt 1922.

'Danti, Vincenzo (1530-76), ital. billedhugger. Påvirket af Michelangelo. *Metalstatue af pave Julius* i. ved domkirken i Perugia (1555).

Danton [dd'ta], Georges (1759-94), fr. politiker. Jurist, ledende v. kongedømmets fald 1792, som justitsm. medansvarlig for september-myrdierne. Som medlem af Velfærdssulvalget 1793 bidrog

D væsentligt til at redde republikken; støttede sig til Bjerget, var med til at fælde Gironden og senere hébertisterne. Ønskede afvikling af rædselsherredømmet, bekæmpede Robespierre, men fældede; henrettet apr. 1794. (Portræt).

Danzig ['dantsix], ty. navn på byen Gdansk i Polen.

'Daphne [-f] (de gi. grækernes navn for laurbærtræ), pebertræ.

da 'Ponte, Jacopo, se Bassano.

da 'Ponte, Lorenzo (1749-1838), ital. forfatter. Skrev bl. a. librettoer til Mozarts operaer *Figaros Bryllup*, *Don Giovanni* og *Cost fan tutte* samt erindringerne *Memorie* (1823-27).

da 'Porto, Luigi (1485-1529), ital. forfatter. Skrev det 15. århs. berømte novelle *Romeo e Giulietta* (Historia novellemante ritrovata di due nobili amanti, 1524), som gnm. mellemlid næde Shakespeare.

'Dapsang, andet navn på Mount Godwin Austen i Käräkorum.

darby'ister [-bi-], rel. sekt, opkaldt efter den irske præst J. N. Darby (1800-82); hed for hans tid Plymouth-brødre. De hører hjemme i Storbritannien, forkaster alt ydre kirkevesen og al bekendelse; venter genkomsten nær som helst.

Darcy [-si], H. (d. 1858), fr. ingeniør; grundlæggende arbejder vedr. vandets strømning.

Darda'nerierne (oldtidens *Hellespont*), tyrk. *Canakkale Bogazi*, strædet ml. Mararahavet og Det Gr. Øhav; 60 km l., ca. 4 km br. (ved Canakkale kun 13 km); tærskelbyde ca. 50 m. En salt bundstrøm går mod NØ og en brak overfladestrøm mod SV. - *Historie*. D-s bet. som forb. ml. Sortehavslændene og Middelhavet har hyppigt ført til kamp el. polit. modsæt. Fra 1770erne, da Rusl. blev Sortehavsmagt, har D-s spørgsmålet været et hovedpunkt f. russ. politik. I 19. årh. søgte Rusl. at beherske D for at sikre sin kærnesport, få fri adgang til Middelhavet og spærre vejen til Sortehavet for fjendt. flåder, mens Engl., hvis interesser lå modsat, støttede Tyrk.s forsvar af sit territorium. Først da Tyrk. under 1. Verdenskrig gik med Centralmagterne, opnåede Rusl. 1915 Engl.s løfte om magt over stræderne (uopfyldt efter russ. revolution), og Churchill rettede som eng. marinemin. forgæves angreb på D 1915. Efter nederlaget demilitariseredes D (konvention 1923), men Montreux-konventionen 20. 7. 1936 tillod igen Tyrk. at befæste D. 1945 foreslog Sovj. Tyrk. fælles sovj.-tyrk. forsvar af D (m. erklæring om, at Tyrk. uneutralt havde ladet ty. marinefartøjer gå ind i Sortehavet og volde Sovj. vanskeligheder under krigen). Tyrk. afslag, støttet af USA.

'Dardel, Gustaf von (f. 1882), sv. diplomat. 1921-40 gesandt i Belg., fra okt. 1941 i Danm.; 1947 ambassadør smst., afgik 1948, fungerede til april 1949 på gr. af efterfølgerens sygdom og død.

'Dardel, Nils von (1888-1943), sv. maler; har malet (tegnet) portrætter og udf. kompositioner af et fantasifuldt, eksotisk-dekadent præg. Freskodekorationen *Jon Blund* (1928) til Stadsbibl. Sthlm.; teaterdek. m. m. (111).

Dårdistan [da:di'sta:n], landskab i V-Kashmir, Indien; ca. 60 000 km²; ca. 1 mill. indb.

Dar'duse el. *Tau-tse*, kin. gud for overflod, talt. afbildninger som tyknavet person. - Skuespil af Johs. V. Jensen (opført på Det Kgl. Teater 1937).

da'rei'k, antik pers. guldmønt, præcet fra Dareios I. (521-485 f. Kr.) til ca. 350 f. Kr. Normalvægt 8,4 g. Forsiden viser kongen knælende som bueskytte, bagsiden en firkantet fordybning.

Da'reios (pers. *Dārayavahush*), tre perserkonger: Dareios I., reg. 521-485 f. Kr., søn af Hystaspes, g. m. Kyros' datter Atossa, dæmpede fl. opstande, organiserede riget i 20 satrapier, drev skytterne bag Donau 513, dæmpede 499-94 de ioniske byers opstand, led nederlag ved Marathon mod Åhen 490. - Dareios 2., reg. 424-04 f. Kr., mistede Ægypten, støttede Sparta mod Athen. - Dareios 3., reg. 336-30 f. Kr., mistede sit rige til Alexander d. St. (nederlag ved Issos 333 og Gaugamela 331); myrdet af satrapen Bessos.

Da'reios-vasen, antik vase fra 4. årh. f. Kr. med malede motiver fra Dareios' tronråd for toget mod Grækenl.; fundet i Canossa 1851, nu i nationalmus. i Napoli.

Dar es Salaam [da:ræs'sla:m] (arab: frendens hus), hovedstad og vigtigste havneby i Tanganyika, Ø-Afr.; 64 000 indb. (1946).

Darfur [da:r'fu:r], halvt uafh. prov. med over 2000 m h. bjergparti i Anglo-Ægyptisk Sudan; 359 000 km²; 716 000 indb. (1942).

Dargomyzjski [darga'mijski], Aleksandr (1813-69), russ. komponist, pioner i den nat. russ. skole. Hans opera *Salkalka* (1856) opf. stadig.

Dar'fo, Ruben (1864-1916), sp.-amer. digter, har gnm. sin lyrik, der både er af stor formel skønhed og som Villons og Verlaines dybt personlig, haft stor bet. for formyelsen af sp. poesi.

Da'rius, lat. form for Dareios.

dar'ja el. *daryá*, pers. flod el. sø; indgår som led i mange stednavne.

Darjeeling (eng. [dɑ:'dʒi:lɪ>7]), ind. *Rdorje gling*, by i V-Bengalen, Hindustan, i Himalayas forkæder N f. Calcutta; ca. 24 000 indb. Sommerresidency på karavanevejen til Tibet.

dark horse ['da:k 'hɑ:s] (eng., egl: mørk (-lagt) hest), i væddeløbskredse en hest, hvis kvalifikationer med hensigt er holdt skjulte for offentligheden. Bruges overført i politik om en af offentligheden ukendt kandidat.

Darlan [-'la], Jean François (1881-1942), fr. admiral, politiker. Fr. flådechef 1939; marinemin. juni 1940, jan. 1941 udenrigsmin. under Pétain, udsat til P-s efterfølger som fr. statschef. Deltog i Montoire-forhdl. okt. 1940, tog skarpt afstand fra Engl.; måtte apr. 1942 lade Laval overtage reg. i Alger nov. 1942 v. den arner, landgang, indstillede fjendtlighederne, forðomtes af Vichy; kunne ikke samarbejde m. de Gaulle. Myrdet 24. 12. s. å. (Portræt).

darling ['daihn] (eng.), elskede; yndling.

Darling ['darfing], Austr.s længste flod, 2450 km. Biflod til Murray, udspringer nær østkysten.

Darling Range ['da:ln? 'reindʒ], bjergkæde langs Austr.s SV-kyst.

Darlington ['daiil'tan], by i NØ-Engl. V f. Middlesbrough; 84 000 indb. (1948). Uld- og jernindustri, navnlig fremstilling af lokomotiver o. a. jernbanemateriel. Verdens første jernbane åbnedes 1825 ml. D og Stockton.

Darlington ['da:lij'tan], Cyril Dean (f. 1903), eng. cytolog, 1939 dir. for John Innes Horticultural Inst., London. Kendt for sine teorier ang. kromosomoverkrydsning og sine bidrag til teor. cytologi.

Nils v. Dardel: Sorte Diana. (Sthlm.)

Aiphonse Daudet.

C. G. Dawes.

Darlowo, ty. *Rugenwalde*, po. by i Pomm. **Darmstadt** [-ftat], ty. by i Hessen; 115 000 indb. (1939). Vigtig industriby (metalvarer, kemikalier). Til 1946 hovedstad i Hessen. - Ca. 60 % ødelagt i 2. Verdenskrig.

Darnaad [-na:], *Joseph* (1897-1945), fr. politiker. Antidemokratisk nationalist, tilknyttet ty.-venlig del af Vichy-reg. 1942 chef for militær, der blev hovedredskab f. undertrykkelse af fr. modstandsbevægelse. Jan. 1944 leder af politiet; mobiliserede v. invasionen juni 1944 militsen til kamp på ty. side, indenrigsmin. samme måned, deltog fra sept. 1944 i regeringsudvalg af Vichy-reg.s mænd i Tyskland. Henrettet efter kapitulationen.

Darnley [-na:nl], *Henry Stuart*, Lord (1545-67), *konge af Skotl.* 1565-67, (kat.), 1565 g. m. sin kusine *Marie Stuart*. Skuffet over ikke at blive medregent var D 1566 blandt Riccios mordere, tog magten, men overlstedes af Marie og kom i konflikt m. adelsoppositionen. Myrdet v. Edinburgh, formentl. på anstiftelse af Bothwell.

Dar'ré, *Walther* (f. 1895), ty. national-socialist. Udg. 1929-30 skr. om ty. bondestand som »livskilde f. d. ty. race«, udformede begrebet »Blut und Boden«; fra 1933 rigsernæringsmin. og leder for ty. bondepolitik under Hitler (arvegårdslovgivn.); rigsbondfører fra 1934. Af- gik maj 1942. 1949 idømt 7 års fængsel

Darrieux [dar'jø], *Danielle* (f. 1915), fr. filmskuespillerinde. Deb. i fr. film 1931., siden bl. a. spillet i »Mayerling-dramaet« (1935), »Katia« (1938) og »Det Første Rendez-vous« (1941).

d'arsonvalisation [darso^an] (efter den fr. læge d'Arsonval (1851-1940)), vekselstrømsbehandling med svag varmevirkning.

Dars [dars], ty. halvø i Mecklenburg-Vorpommern, VSV f. Gedser.

Darsser Ort [darsar 'art], N-spidsen af halvøen Dars.

Dartford ['dɑ:ftɑ:d], by i SØ-Engl. ØSØ f. London; 40 000 indb. (1948).

Dartmoor Forest ['dɑ:tmu: 'fɑ:rist], hede- og mosklædt granitplateau i SV-Engl. Højeste punkt: High Willhays, 621 m. I byen Princetown ligger en kendt straffeanstalt.

Darwen ['dɑ:win], by i NV-Engl. NV f. Manchester; 31 000 indb. (1948). Bomulds-, jern- og papirindustri.

Darwin ['dɑ:win], hovedby i Northern Territory, Austr.; ca. 5000 indb.

Darwin ['dɑ:win], *Charles Robert* (1809-82), eng. naturforsker, der i videre kredse blev kendt for sin fremføring og begrundelse af udviklings- og nedstammingslæren. Deltog 1831-36 i skibet »Beagle«s jordomsejling, hvor han modtog stærke indtryk af arternes mangfoldighed og skiften fra sted til sted. Rejseberetn. *Rejse omkring Jordan* (1845; da. 1876). 1859 udkom Om *Arternes Oprindelse ved Kvalitetsvalg el. ved de Heldigste Stillede Formers Sejrr i Kampen for Tilværelsen* (1872 i da. overs. v. J. P. Jacobsen). Emnet uddybedes i *Evolutionens Teori: The Variation of Animals and Plants under Domestication* (1868). Heri fremførte D sin omstridte pangenesislære, en arve-teori. 1871 kom *Menneskets Afstamning og Parringsvalget* (da. 1875), hvori »abeteori« fremførtes til samtidens store forargelse. Foruden nævnte emner studerede D bl. a. korallerenes tilblivelse, rankeføddernes systematik, insektdannede planter, planternes bevægelser, regnormenes arbejde, kodriverens bestøvings-

forhold o. m. a. biol. emner. (Portræt sp. 905).

Darwin ['dɑ:win], *Erasmus* (1731-1802), eng. læge og naturforsker, farfar til Charles D. Hovedværk *Zoonomia* (1794-96), hvori han bl. a. gør sig tanker om arternes tilbliven og omdannelse.

D arwin \ 'da: win], *Sir Francis* (1848-1925), eng. botaniker, søn af Charles D. Har bl. a. skrevet om planternes bevægelser og udgivet sin fars breve og selvbiografi.

darwinismen, Darwins lære om organismernes udvikling. Teorien fremhæver det naturlige udvalg - selektionen -, der begunstiger de bedste eguede individer, *the survival of the fittest*, hvorved tilpasning til skiftende kår og dannelse af nye arter skulle finde sted.

Dass, *Peter* (1647-1707), no. digter og præst. Skrev omkr. 1700 et digt om folk og natur i Tromsø amt, *Nordlands Trompet* (udg. posthumt 1739), en realistisk skildr., i jævnt stilleje, uafhængig af tidens ekstravagante smag.

'data (lat., flertal af *datum* givet), tidsangivelser; oplysninger, kendsgerninger, fakta.

da'te're (lat. *datum* givet), forsyne med tidsangivelse; tidsfæste, d sig fra, stamme fra.

datid, *gramm.*, fortid, imperfektum.

'datio in solutum (lat: given som betaling), det forhold, at en skyldner med kreditors samtykke erlægger en anden ydelse til denne end den, han er pligtig til.

'dativ (lat. af *dare* give), *gramm.*, kasus,

der angiver indirekte objekt.

'dato (lat. *datum* givet), indeværende dag; oprindelsestidspunkt.

datoparkering, en ordning, if. hvilken parkering på en gadestrækning er tilladt skiftevis i den ene el. den anden gade side efter datoen.

datoveksel el. *a dato-veksel*, veksler, der lyder på betaling på en bestemt dag.

datterkompas el. *dotterkompas*, et hjælpeapp., der kan opstilles et hvilket som helst egnet sted i skibet. Gyrokompasets visning overføres elektr. til disse d.

datterselskab, formelt selvstændt selsk., som kontrolleres finansielt af et andet selsk. (moderselskab).

datum (lat: givet), datering, bestemt dag; udgangspunktet for logiske slutninger el. psyk. analyser. Sansed: det i sansetagselser give.

datutnskitte. Rejser man på jordkloden mod V, må man efterhånden stille sit ur tilbage, for at det til stadighed skal vise zonetid for de lande, man passerer. Efter en rejse Jorden rundt mod V vil man således have stillet sit ur 24 timer tilbage og være nået til et kalenderdatum en dag bagefter de hjemmeverdendes tælling. Omvendt ved rejsen mod Ø. For at opnå, at datotællingen er den samme på samme sted under alle omstændigheder, må man derfor indføre et d. Man har vedtaget, at datoen formidles med 1, når man passerer datolinien, der (med små afvigelser betinget af praktiske hensyn) sammenfalder med 180°-meridianen, fra V mod Ø, og foreges med 1, når datolinien passerer fra Ø mod V.

Da'tura (lat.), pigebæle.

DAU, fork. f. Dansk Itletik t/nion.

Daubigny [dobi'ni:], *Charles-Franco* is (1817-78), fr. maler. Stemningsfulde landskaber med motiver fra Oise- og Seine-egnen. Hovedværker: *Høsten* (Louvre) og *Forår standskab*. Billeder på Ordrupgård.

Daubrée [do'bre], *Gabriel Auguste* (1814-96), fr. mineralog. Eksperimentelle arb. over mineraldannelse (bl. a. tinstenslejerens opståen).

Daudet [do'dæ], *Aiphonse* (1840-97), fr. forfatter, f. i Nîmes, regnes for naturalismens tredje store navn ved siden af Zola og Maupassant, men har sit særpræg ved sin dybe følsomhed og sin humor, der er beslægtet med Dickens'. Har i en række romaner skildret samtidens Paris, (*Sapho* (1884)), men den varigste del af hans forfatterskab er inspireret af Provence som *Lettres de mon moulin* (1869) og de lystige *Tartar i n-bøger* (1882, 1886 og 1890). (Portræt).

Daudet [do'dæ], *Ernest* (1837-1921), broder til A. D, fr. forfatter; har bl. a. skrevet romaner, hist. og selvbiogr. værker. Ungdomserindr. *Mon frère et moi* (1882).

Daudet [do'dæ], *Leon* (1867-1942), søn af A. D. fr. forfatter og journalist, ivrig royalist og antisemit, knyttet til »Action française«, har skrevet hvasse polemiske artikler og romaner.

'Daugava, lettisk navn for floden Vestl. Dvina.

Daugavasgriva [-'gri:va], ty. *Duna-munde*, udhavn for Riga i Letland, ved munden af V-Dvina.

'Daugavpils [-fp-], russ. *Dvinsk*, ty. *Dunaburg*, by i SØ-Letland, ved V-Dvina; 45 000 indb. (1935). Jernbanecentrum. Grl. 1278.

Daugaard, *Christian* (f. 1901), da. maler; medl. af »Den Frie Udst.« fra 1937. Har i sine landskabsbill. især lagt vægt på skildr. af lyset og vejret.

Daugaard-Jensen, *Jens* (1871-1938), da. embedsmand. Fra 1893 i Grønlands Styrelse, fra 1912 som dir. Fremmede Grøn.s modernisering, tilhænger af statsmonoplet.

Daumier [do'mje], *Honoré* (1808-79), fr. maler og karikaturtegner. I sine litografier til tidsskriverne »La Caricature« og

Honoré Daumier: *Don Quijote og Sancho Panza under et Træ*. (Glyptoteket).

»Charivari« satiriserer D over det fr. borgerskabs småtskæredet, polit. forhold (borgerkongen Ludvig Filip), retsvæsenet m. m. Billeder på glyptoteket og på Ordrupgård.

Dauphin [do'fɛ] (måske af lat. *delphinus* delfin), titel på den fr. tronfølger; opr. som hersker i Dauphiné.

Dauphiné [do'fɛn], tidl. fr. provins ml. Rhone og den ital. grænse; under den fr. krone fra 1456. Hovedby; Grenoble.

Davao (arner, [da'vau]), havneby ved D-bugten på Mindanao bl. Filipinerne; 103 000 indb. (1941). Omkr. D stor prod. af manilahamp.

Davbjerg, ældre stavemåde for Dagbjerg.

Davenport ['dɑ:vənport], by ved Mississipp i Iowa, USA; 66 000 indb. (1940).

Davenport ['dɑ:vənport], *Charles Benedict* (1866-1944), arner, zoolog og arvelig-hedsforsker. Kendt bl. a. for sine undersøgelser vedr. menneskets nedarvningsforhold (hudfarve, øjenfarve osv.).

Davenport ['dɑ:vəntri], by iMidt-Engl. V f. Northampton; 3900 indb. (1948). Kendt for sine radiofonistationer.

Dawes [dɑ:z], *Charles Gates* (f. 1865), USA-politiker. Sagfører, finansmand; brigadegeneral 1921; republikaner. Ledede ekspertkommission ang. reparationsspørgs-målet 1923-24, udformede D-planen. Vicepræsident 1925-29, ambassadør i Engl. 1929-32. Fik 1925 Nobels fredspris s. m. Austen Chamberlain. (Portræt).

Dawes-planen, plan for ty. erstatningsbetalinger efter 1. Verdenskrig, vedtaget på konference i London 1924, opkaldt efter USA-general Charles G. Dawes. Lod sig gennemføre takket være USA-kapitaloverførelser ti! Tyskl., afløst 1930 af Young-planen.

da'vi'd, søv., mekanisk indretning (jolle' bom el. galge af jern) til udsætning og 'indtagning af redningsbåde, ankre'o. l.

'David, Israels berømteste konge (ca. 1000 f. Kr.), var af Judastamme, knyttedes som ung til Sauls hof, men vakte dennes skynsge ved sine sejre og måtte flygte. Efter

david.

Sauls død i filisterkampen kåredes D til konge i Juda, vandt senere hele Israel, også Østjordanlandet, gjorde Jerusalem til hovedstad og overførte Arken hertil. I sine krige med nabofolkene underlagde han dem alle, så at rigets udstrækning var så stor som aldrig før el. siden. Han er derfor Israels idealkonge. Han var dog ingenlunde uden fejl, hvorom f. eks. fortællingen om Urias og Batseba vidner. De mange hustruer, han ægtede, gav anledning til stridigheder om tronfølgen. Sønnen Absalom dræbtes i et oprør. D-s efterfølger blev Batsebas søn Salomo.

David, to skotske konger. David I., reg. 1124-53, indførte lensordningen i Skott. og reorganiserede kirken. - David 2., reg. 1329-71, kæmpede mod Engl., fanget af engl. 1346-57.

David, Arne-Ole (f. 1894), da. filmcensur, skuespiller og instruktør. Deb. som skuespiller på Betty Nansen-Teatret 1918, som sceneinstruktør 1925. Filmcensur 1946.

David [da'vi:t], Christian (1690-1750), ty. herrnhutisk missionær, som 1733 sendtes til Grønland for at samarb. med Hans Egede. Samarb. gik p. gr. af forsk. rel. syn ikke godt, og det medførte vanskeligheder for den grønland. mission.

David, Christian Georg A'athan (1793-1874) da. politiker. Af jød. slægt, døbt 1830; 1830-36 prof. i statsøkonomi; stiftede 1834 ugebladet »Fædrelandet«, hvis liberale artikler førte til hans afsked som prof. Modstander af Ejderpolitikken, i 1840'erne m. sympati for Chr. 8.s politik, stod efter 1848 som kons.; modstander af alm. valgret. Fremtrædende rigsdags- og rigsrådsmedl. efter 1849, rådgiver for Chr. 9. ved tronbestigelsen 1863; finansmin. under Bluhme 1864-65, søgte forenes at skabe enighed om grundlovsordn. - Ivrig for fængselsreform; leder af Statistisk Bureau 1854-73, nationalbankdirektør fra 1858. (Portr. sp. 913).

David, Christian Ludvig (f. 1878), da. jurist og kunstsamler, 1911 højesterets-sagfører. Oprettede 1945 C. L. Davids Fond og Samling, en selvejende institution (kapital ca. 2 mill. kr.) knyttet til kunstindustrimuseet.

David [da'vid], Félicien-César (1810-76), fr. komponist, 1831 i forb. med saint-simonisterne og berejste under deres indflydelse 1833-35 Det Mellemste Østen, herfra ode-symfonien (d. v. s. symfoni m. kor) *Le Désert* (1844). Fra 1841 i Paris.

David [da'vi:t], Gerard (ca. 1460-1523), nederrl. maler. Virksom i Brugge under indflydelse af Memling og de sengotiske illuminatorer. Rel. motiver med fine stilfærdige landskabsbaggrunde.

David [da'vid], Jacques Louis (1748-1825), fr. maler. Elev af Vien. Indleder 1784 med det strengt klassicistiske *Horatiernes Ed* en ny epoke i fr. kunst. Under revolutionen præsident for Nationalkonventet og beundrer af Marat. Sluttede sig senere begejstret til Napoleon, hvis sejr han forherligede i en række kæmpebilleder, bl. a. *Napoleons Krøning* (Louvre), *Uddeling af Ørne* (Versailles). Har malet figurbilleder, ofte med mytol. motiver, samt portrætter bl. a. af *Madame Recamier* (Louvre) og *Grev de Turenne* (glyptoteket). Talr. elever, bl. a. C. W. Eckersberg. (Ill. sp. 911).

David d'Angers [da'vid dd'3e], Pierre Jean (1788-1856), fr. billedhugger. Skønt elev af David og Canova blev han naturalist. Har især udført portrætstatuer,

David d'Angers: Goethe. (Louvre).

-buster og -medailler, bl. a. af Corneille, Racine, Goethe og Schelling.

dauids harpe ('*Harpa*), slægt af trop. for-gællesegle. Store skaller, bred mundning m. ribber.

'Davidsohn, Joseph (1894-1943), da. sociolog; stærkt påvirket af F. Durkheim; skrev bl. a. *Om Betingelserne og de Nærmeste Opgaver for en Eksakt Sociologi* (1923), *Participationsstudier* (1931). Begik selvmord under jødefølgelserne i 1943.

Davidson [dæ'vidsn], Randall Thomas (1848-1930), dronning Victorias huskapellan og rådgiver fra 1883, ærkebiskop i Canterbury 1903-28.

Dauids Salmer, en del af de G. T. salmer, som tillægges David.

dauidsstjerne el. heksagram, sekstakket stjerne; opfattes ofte som symbol for jødedommen; jfr. *jødestjerne*.

Daviel [da'vje:l], Jacques (1696-1762), fr. øjenlæge. Indførte princippet for den mod. stæroperation, hvorved »stæren« (den sygeligt forandrede linse) fjernes, medens den tidl. blot blev trykket ned i øjet.

Davies [dæ'viz, 'dæ'vis], Joseph (f. 1876), amer. diplomat. Opr. sagfører, forretningsmand; USA's ambassadør i Sovj. 1936-38, i Belg. 1938-39; bidrog meget til at øge amer. leverancer til Sovj. efter 1941, opnåede som Roosevelts udsending til Moskva 1943 opløsningen af komintern.

Davis [dæ'viz], Bette (f. 1908), amer. filmskuespillerinde. Efter teaterdeb. til filmen 1931, vandt hurtigt ry som amer. films første tragedienne. Hovedroller bl. a. i: »Den Forstenede Skov« (1936), »Jezebel« (1938), »De Små Ræve« (1941) og »Stjålne Dage« (1946). (Portr. sp. 913).

Davis [dæ'viz], Jefferson (1808-89), nord-amer. politiker. Bomuldsplanter i staten Mississippi, senator fra 1848. Gik skarpt ind for Sydstaternes synspunkt i slave- og unionsspørgsmålet. Febr. 1861 præsident for de af unionen udtrådte »kon-

Jacques Louis David: detaille af portræt af Madame Recamier. (Louvre).

fødererede« Sydstater, under borgerkrigen energisk og udfordrende skarp. Efter nederlag 1865 fange i to år, udelukkede fra polit. rettigheder v. særlig lov, iøvnr. ustraffet. (Portræt sp. 914).

Davis [dæ'vis], John (ca. 1550-1605), eng. opdagelsesrejsende; genopdagede 1585 Grønland, fandt 1587 D-strædet og 1592 Falkland-øerne.

Davis [dæ'vis], Norman (1878-1944), amer. finansm., diplomat. Wilsons finansrådgiver på fredskonferencen 1919, deltog i en række konferencer vedr. erstatningsspørgsmålet og nedrustning (Demokrat).

Davis [dæ'vis], William Morris (1850-1934), amer. geolog. Prof. v. Harvard Univ. Beskæftigede sig især med erosionsfænomener og skabte den moderne geomorfologi.

Davis Cup [dæ'vis 'kap], vandrepokal i tennis, udsat af arner. Dwight F. Davis (f. 1879), 1. gang 1900. Turneringen, der er delt i 2 zoner, en eur. og en arner., anser for verdens formeste og betegner nu verdensmesterskab.

Davis-kva'dran't [dæ'vis-] (opfundet af John Davis), navigationsinstrument, der tidl. blev benyttet til måling af solhøjder. Davission [dæ'visn], Clinton Joseph (f. 1881), amer. fysiker. Påviste elektronernes bølgenatur ved interferensforsøg. Nobelprisen 1937 s. m. G. P. Thomson.

Davis-strædet [dæ'vis], farvandet ml. SV-Grønland og Baffinland; fører fra Atlanterhavet til Baffinbugt. Mindste bredde ca. 300 km.

Davitt [dæ'vit], Michael (1840-1906), irsk politiker. Fra 1865 tilsluttet fenieme. Grf. 1879 Landleague.

Davos [-'vo:s], kur- og vintersportssted i

Graubunden, Schw.; 1574 m. o. h., 9000 indb. (1941). Sneforskningslaboratorium.

Davout [da'vu], Louis (1770-1823), fr. marskal, fyrste af Eckmühl. Vandt Auerstedtslaget 1806, hævdede Hamburg 1813—14 (beskyldningerne for grusomhed her synes overdrevede); støttede Napoleon under de 100 dage.

davre (glda. *dagorht*, egl. dagmåltid), morgenmåltid. Alm. i da. dialekter.

Dawson [dæ'sn], hovedstad i territoriet Yukon, Canada, ved Klondike Rivers udløb i Yukon River. Tidl. bet. gulduvinding; 1901 9142 indb.; 1941 1043 indb.

Davy [dæ'vij], Humphry (1778-1829), eng. kemiker. D udførte arbejder over elektrolysen, v. hj. af hvilken han fremstillede metallerne natrium, kalium, calcium, strontium og magnium. Endv. bestemte han klore't som grundstof. Opfandt D-s sikkerhedslampe. (Portr. sp. 914).

Davys sikkerhedslampe [dæ'vis], anv. i kulgruber, hvor udstømmende metan kan gøre grube'luften eksplosiv. D består af en lampe, hvori flammen er omgivet af en lukket cylinder af metaltrådsræv. Opfundet 1814 af Humphry Davy.

Davy Sund [dæ'vi], farvandet uden for Kong Oscars Fjord, Østgrønland.

Dax, by i dept. Landes, SV-Frankrig; 14 000 indb. (1946). Mineralske kilder.

Day [dæ:], Clarence (1874-1935), amer. forf. Krøbling efter at have deltaget i Den sp.-amer. krig. Kendt for erindringsromanen *Life with Father* (1935; da. *Samliv med min Fader* 1937), som også er dramatiseret og filmatiseret.

Day Lewis [dæi 'luis], Cecil (f. 1904), eng. digter. Udpræget intellektuel og m. kommunistiske interesser. *The Magnetic Mountain* (1933) o. a. digte.

C. N. David.

Bette Davis.

Jefferson Davis.

Humphry Davy.

Claude Debussy.

Daniel Defoe.

Dayton ['dæ:tn], industriby i SV-Ohio, USA; 215 000 indb. (1945). db, fork. for *decibel*, transmissionsenhed der anv. i radiotekn. og telefoni.

D-banker, de 4 største ty. banker i mellemkrigsårene: Darmstädter und Nationalbank, Deutsche Bank, Disconto-Gesellschaft og Dresdner Bank. 2) og 3) blev 1929 sammensluttet.

DBBF, fork. f. Dansk fiasket-5all Forbund.

DBC, fork. f. Dansk Bicycle Club.

DBF, fork. f. Dansk badminton Forbund.

DBU, fork. f. Dansk Boldspil Union.

D.C. ['di:'si:], off. fork. f. District of Columbia, USA.

d. c. eng., fork. for Direct current (jævnstrøm).

D.D., eng., fork. for Doctor of Divinity (dr. theol.).

D-dagen, eng. *D-day* ['di:dæi], under 2. Verdenskrig eng. kodebetegn. for den dag, hvor invasionen i V-Eur. skulle indledes; 6. 6. 1944.

DDL, fork. f. Det Danske Luftfartsselskab.

DDFA, fork. f. Det Danske Petroleumsktiefelskab.

D.D.S., eng., fork. f. *doctor of dental surgery*, doktor i tandkirurgi, arner, tandlægetitel, ikke nogen doktorgrad.

DDT, fork. for *di'klo'rdife'ny'triklora'tan*, egl. di-(p-klorfenyl)-triklorætan. (C₆H₄Cl₃); *CH-CCL₃*. D. D. T., pentaklorodifenylætan, insektgiftstof, kontaktgift, hvis virkning fremkaldes ved simpel berøring ml. insektet og stoffet, også i fast form. Døden indtræder alm. i løbet af 15-20 min. Virksomt over for bl. a. fluer, myg m. m., samt talr. skadesekter i landbrug og skove, medens det er ugiftigt for mennesker og husdyr. Benyttes derfor i nyeste tid meget til sprøjtning og pudring inden for land- og havebruget.

D-dur, toneart med grundtonen d og jj

for f og c; paralleltoneart til h-mol.

de [da] (lat.), af. fra.

de- (fr.), fra-af.

deacon ['di:kən] (eng., af gr. *diakonos* tjener), 1) i den anglikanske kirke en gejstlig viesesgrad; d må ikke foretage nadver og absolution; 2) i de eng. frikirker er d lægmænd, som bistår præsten.

de 'aderton [de 'a:(d)rtən] (sv: de 18), gangs betegnelse for Svenska akademien, som omfatter 18 medl.

dead-weight ['dæd:wæit] (eng.), dødvægt. Fork: d. w.

Deåk ['dæ:ək] *Ferene* {Franz} (1803-76), ung. liberal politiker. Søgte 1848 forgæves at lede ung. nationalregering i mådeholden retning; ledende v. ordningen 1867 om Ungarns lignestilling med Østrig.

Deal [di:l], lodsstation og badested på Økysten af Kent; 23 000 indb. (1948).

dean [di:n] (eng.), domprovst; dekan; efor.

Dean, Forest of {'færist av 'di:n}, højdedrag i V-Engl. V f. Gloucester. Store skove. Kul- og jernminer.

Dearborn {'dirbən}, vestlig forstad til Detroit, Michigan, USA; 64 000 indb. (1940). Ford Motor Co.s fabriker. Edison Museum.

Déat [de'a], *Marcel* (f. 1894), fr. politiker. Opr. socialist, deltog i »neosocialismen«, gik 1940 i sit blad *L'Oeuvre* ind for samarbejde m. Tyskl. Støttede Laval, dannede 1940 Rassemblement national (National Samling); bekæmpede fr. frihedsbevægelse. Marts 1944 min. for arbejde og national solidaritet i min. Laval, styret v. invasionen s. å., dødsdømt i absenteia 1945, forsvundet i Tyskl.

Death Valley {'dæ> 'væli:] (eng: dødens dal), gravsænkning i S-Californien, N. f.

Mohave Ørkenen. Bunden når 85 m under havet. Temperaturer indtil 57° C.

Death Valley.

Deauville [do'vil], mondænt fr. badested ved Kanalkysten; ca. 5000 indb. I nærheden det ældre og mere folkelige Trouville.

Débâcle, La [la de'ba :kl] (fr: sammenbruddet), roman af Zola (1892), der skildrer nederlaget 1870.

de'bat (fr.), forhandl. i en, især parlamentarisk forsaml.

Debay (De Bay) [da'bæ], fr. kunstnerfamilie i 18. og 19. årh. De fleste var billedhuggere, en enkelt tillige maler.

debentures [di'bæntfəz] (eng.), mellemting ml. aktie og obligation; forrentes i alm. med en fast rente + en vis procent af aktieudbyttet.

'Deberitz, Per (1880-1945), no. maler; elev af Zahrtmann og Matisse; figurbilleder og landskaber.

'debit (lat: han skylder), en kontos venstre side, hvor noteres hvad vedk. konto (-indehaver) modtager fra den bogførende og således er denne skyldig.

de'bilittas 'mentis (lat.), åndssvaghed i lettere grad.

debi'te're (lat. *debere* skyldte), skyldskrive, belaste; bogføre i debit.

'de'bitor (lat.), skyldner; den, der skylder.

De'bora, 1) Rebekkas amme; 2) profetinde i domertiden, som opflammede til kamp mod kanaaneerne (Dom. 4-5).

Debrecen {'dæbrætsən}, by i Ø-Ungarn; 126 500 indb. (1941), bet. handel med kvæg og landbrugsprodukter, mølleindustri m. v. Univ. (grl. 1912).

Debussy [dabys'i], *Claude* (1862-1918), fr. komponist. D er en typisk repræs. for impressionismen. Hans værker omfatter bl. a. operaen *Pelléas et Mélisande* (1902, Kbh. 1924), balletten *Jeux* (1912), orkesterværkerne *Prélude à VAprès-midi d'un Faune* (1894), *Trois Nocturnes* (1899), *La Mer* (1905), *Images* (1906-12) og *Petite Suite* (1889), kantaten *La Damoselle élie* (1888), kammermusik, sange og klaverstykker, herimellem *Deux Arabesques* (1888), *Suite Bergamasque* (1905), *Estantes* (1903), *Childre's Corner* (1908), *24 Préludes* (1910-13) og *Douze Etudes* (1915). (Portræt).

debut [de'bu], fr. begyndelse, spec. en kunstners første optræden; -debutant, [deby'tan't], en der optræder for første gang; -debutere [deby'tera], optræde for første gang.

Debye[da'ba], *Peter* (f. 1884), ty.-holl. fysiker. Har udført grundlæggende arbejder inden for den fys. kemi, især over molekylernes dipolmoment, og har s. m. d. schw. fys. Paul Scherrer (f. 1890) udarbejdet en metode til krystalstrukturbestemmelse ved røntgenstråler. Nobelpriisen i kemi 1936.

De'ca meron (gr. *déka* ti + *héméra* dag), navnet på Boccaccios hovedværk.

deca'mi'n, helleflyndertran, koncentreret A- og D-vitaminpræparat.

Decamps [da'ka], *Alexandre* (1803-60), fr. maler. Hentede fortrinsvis sine motiver i Orienten og skildrede folkelivet med dybende lysvirkninger. Landskaber og dyrebilleder. Hovedværk: *Den Natlige Patulje i Smyrna* (Metropolitan Mus., N. Y.).

Decatur [di'kæ:tar], industriby ml. Chicago og St. Louis i Illinois, USA; 59 000 indb. (1940).

decca ['dæks], et i Engl. i 1944 udviklet system for hyperbelnavigation v. hj. af kontinuerlige langbølger. De da. d-stationer åbnedes 15. 10. 1948, hovedstationen er på Samsø, de tre såk. slavestationer ved Klintholm-havn på Møn, i Højer i Sønderjylland, og i Hjørring. Systemet dækker en cirkel m. centrum i hovedstationen og m. en radius på 240 sømil. Nøjagtigheden er den største, der hidtil er opnået, under gunstige forhold omkr. 25 m.

Deccan (eng. ['dækan]), ind. *Dakshan* el. *Dakshin*. Forinden S f. floderne Tapti og Mahānadi, mest 6-900 m h. højsletter, der fra randbjergene Western Ghāts (1200 m) skræner mod Ø. Mod S bl. a. Nilgiri Hills.

de'cem'ber (lat. *decem* ti; 10. måned i d. rom. kalender), 31 dage, i vor kalender årets 12. og sidste måned. Da. navn kristnåned. Vintersolhverv omkr. d. 22. d. - *Meteor*. Den 1. vintermåned, der oftest mild og fugtig, sjældnere med frost. I d står solen lavest; p. gr. af dette og det milde vejr overtrukne himmel er vejret ofte meget mørkt. Kbh. har således oplevet at have kun 10 min. klart solskin i d. Middeltemp. er Va'Va'; der er forekommet 10-12° varme og 15-21° frost. Nedbøren er 40-80 mm, men 100 mm er ikke sjældent. 15-20 dage nedbør, hvoraf 5-7 med sne.

Decem 'brist erne,udstillingssammenslut. af da. bildende kunstnere, stiftet december 1928 (deraf navnet).

decem'vi'rer (lat: timåned), timandskommission i det g. Rom; kendest er de d, som 451 f. Kr. gav de 12 tavlers lov i Rom.

decennium [-'sæn-], (lat.), tiår.

de'cent' [-s-] (fr. af lat. *decent* det sømmer sig), anstændig, ærbår.

decentralisation, bestræbelser for at give de lokale myndigheder en så selvst. stilling som muligt over for de centrale statsorganer.

Deception Øen [di'sæpfən], ØN f. Graham Land i Antarktis. Vulkanø, hvis vandfyldte krater er en god naturhavn for hvalfangerskibe.

decharge [de'ʃaʃ] (fr: aflæsning), fritagelse for en forpligtelse. Anv. i da. ret navnlig i forb.: give d. omgeneralfors. vedtagelse om, at der ikke er anledning til at gøre ansvar gældende osv. bestyrelsen for dens forvaltn. af selskabets (foreningens) midler.

Déchelette [de'ʃælt], *Joseph* (1862-1914), fr. arkæolog. Hovedværk *Manuel d'Archéologie Préhistorique* 1-4 (1908-14), en oversigt om Fr.s forhist.

dechi'fre ['de'i-] (*de- + chiffre* (hemmelige el. aftale) skrifttegn), læse en meddelelse, der er skrevet i kode.

deci- [-si-] (lat. *decima* tiende (del)) (fork: d), i metersystemet $\frac{1}{10}$ af enheden.

'decibel [*deci* Vio + *bel* efter A. Graham Bell], fork: *db*, transmissionsenhed benyttet i teleteknik. Angiver 10 x logaritmen til forholdet ml. to effekter (lydstyrker).

Louis de Geer. Louis G. de Geer.

deci'de're [-s-] (lat. affugge), træffe afgørende, bestemme; deci'de'ret, afgjort; deci'si'v, afgørende.

decidia [-si-] (lat. decidere falde af), livmoderslimhinden under graviditet.
decidu'o'm (lat. decidua moderhinde + -om), *potol.*, d. s. s. syncytium.
decim [de'si'm] (ital.), *mus.*, det 10. diatoniske trin opad fra en given tone.

deci'ma'l [-s-] (lat. decimus den tiende) betyder i en decimalbrøk et ciffer, der står efter kommaet.

decimalbrøk, tal, der skrives ved to rækker cifre adskilt af et komma. Cifrene før kommaet betyder, regnet fra kommaet, henh. enere, tiere, hundreder osv., cifrene efter kommaet tilsvarende tiendedele, hundrededele osv. Ethvert tal kan skrives som en **d** med endelig el. uendelig mange cifre efter kommaet (endelig el. uendelig d). En uendelig **d** kaldes periodisk, dersom rækken af cifre efter kommaet fra et vist trin består af en uafbrudt gentagelse af den samme gruppe cifre. En endelig el. uendelig periodisk **d** fremstiller et rationalt tal, en uendelig ikke-periodisk **d** et irrationalt tal.

decimalklassedeling, bibliotekernes, system til inddeling af bogbestanden efter bogernes emner, **d** er udformet af den arner, bibliotekar M. Dewey og anv. f. t. (1948) i ca. 14 000 bibl. Gennemført i noget tillempet form i da. folkebibl. og anv. ved udarbejdelsen af da. bogfortegnelse. Systemet består af 10 hovedgrupper, der igen underdeles ved decimaler (se litt. fortegn, bag i bogen).

decimalsystem, vort sædvanlige titalsystem, i videre forstand ethvert system af måleenheder, hvor hver enhed er indeholdt 10 gange i den nærmest større enhed. Eks. længdeenhederne mm, cm, dm, m; atm. i Eur. og Østas. ved maling og vejning samt i pengevæsenet.

decimalvægt, en vægt, hvor længden af vægstangarmene forholder sig som 1:10, så at en genstand kan vejes med lodder, der kun vejer $\frac{1}{10}$ af genstanden.
décime [de'sim] (lat. decima tiende(dell)), fr., schw. og belg. mønt = $\frac{1}{10}$ franc.
deci'me're [-si-] (lat.), 1) udtagelse af hver tiende til lidelse af straf. Tidl. anv. v. mytteri; 2) formindske væsentligt.

Docin [d'æt.f.in], ty. *Tetschen*, cech. by ved Elben; 35 000 indb. (1945), maskinindustri m. v.

decision (lat.), afgørelse, kendelse.

'Decius, rom. kejser 249-51, styrtede kejser Filip, forfulgte de kristne, faldt mod goterne i Mösien.

'Decius 'Mus, tre rom. konsulter, der alle skal have viet deres liv til guderne for Roms sejr, bedstefaderen 340 i slaget ved Sinussa mod latinerne, faderen 295 ved Sentinum (i Umbrien) mod gallerne og sønnen ved Ausculum (i Apulien) mod Pyrrhos.

Declaration of Rights [dækla'ræ:jan sv 'raits] (eng. rettighedernes erklæring), Wilhelm 3. af Engls. og Maries håndfæstn. 1689, uddvidedes s. å. til Bill of Rights.
decorated style ['dækæra:itid 'stail], eng. højgotik i 1300erne, som navnet antyder m. rigere enkeltheder end den foregående stilfase, Early English ['ai'ɦirglij].

Decoration day [dækæ'ræ:fan 'dæ:ri], festdag i USA, holdes 30. 5.; pyntning af Borgerkrigens faldnes grave. Holdes ikke i fl. af Sydstateme.

Decoster [dak's'tæ:ri], Charles (1827-79), belg. forfatter, pioner for den selvstændige belg. litt. Hans hovedværk *La legende de Thyl Hylenspiel et de Lamme*

Goedzak (1867, da. 1944), hvor Uglspil symboliserer det flamske folks ånd, der stadig sætter sig op mod den sp. inkvisition under Filip 2., er et nationalepos.
decreasing [-Jændo] (ital.), *mus.*, aftagende i tonestyrke.

De'cretum Grati'ani, en saml. kirk. retsdokumenter, udgivet af munken Gratian ca. 1140.

Decroly [dakro'li], *Ovid* (1871-1932), belg. psykolog og pædagog. Grl. 1907 i Bruxelles en skole (L'école de l'Ermitage), hvor han udformede sin metode, der samler undervisningen om interessecentra uden faglig adskillelse (deraf emneundervisn.). Stor bet. for moderne pædagogik.

de'cu'rie (lat. decuria), afdeling på 10 mand, bl. a. i rom. rytteri.

decuri'o'n (lat. decurio), 1) leder af en decurie; 2) medl. af byrådet i en rom. provinsby.

Dedeagac, [dædæa'(y)at] tyrk. navn på Alexandroupolis, Grækenland.

dedi'ce're [-s-] (lat. indie), tilegne (som hædersbevisning); dedikation (lat.), tilegnelse.

dedu'ce're [-s-] (lat. føre fra), konstruere logisk, udlede logisk, spec. slutte fra almenne forudsætn. til specialtilfælde. Mods. **inducere**.

de'ductio ad (el. in) ab'surdum (lat. henføres til det urimelige), genbrivelse af en påstand ved påvisning af, at den fører til det meningsløse el. selvmodsigende konsekvenser.

deduktion (lat.), logisk udledning el. konstruktion.

'dedukti'vt sy'ste'm, en samling afsætninger (formler), ordnede på en sådan måde, at enhver af dem undtagen et forholdsvis ringe antal grundsætninger kan bevises logisk ved hj. af de forudgående.

Dee [di:~], 1) 129 km l. eng. flod i N-Wales, udmunder S f. Liverpool. 2) 145 km l. skotsk flod, udmunder i Nordsøen ved Aberdeen.

Deeping [di:p'in], *Warwick* (f. 1877), eng. forfatter. Har skrevet en mængde også i da. overs. meget populære romaner, f. eks. *Sorrell and Son* (1925, da. 1927).

de 'facto (lat.), faktisk; mods. de jura.
de facto regering, regering, som faktisk har magten i staten el. en del af denne, men hvis magt endnu savner det fornødne retlige grundlag.

defai'tisme [-fæ-] (fr. *defaite* nederlag), nederlagspolitik, tvivl om sejr i given kamp og dermed ønske om forståelse m. fjenden for i tide at nå bedst mulige vilkår. Særl. anv. i Frankr. under 1. og 2. Verdenskrig.

defec'tivum [-kt-] (lat. ufuldstændigt), *gramm.*, et ord med ufuldstændig bøjning.
de'fekt (lat. *deficere* mangle), mangel; sygelighed; ufuldkommen.

defek'trice [-sa] (lat. *defectio* mangel; **d** udflyder fra lageret det, som mangler i udsalget), kvindelig rutinemedhjælp i apotek.

defense (*musculaire*) [de'fi:7s (mysky'læ:r)] (fr.), (muskel)-værn. Stærk sammentrækning af visse bugmuskler ved bughindebetændelse.

'defensiv (fr. af lat. *defendere* forsvare), forsvarskamp; defensio, forsvar; de'fensor, forsvarer.

de'fensor fidei ['ride-i] (lat. troens forsvare), eng. kongetitel; opr. givet af paven til Henrik 8. for hans antireformatoriske virksomhed.

De'fensor 'Pacis (lat. fredens forsvarer), vigtigt kirkepolit. skrift, forf. 1324 af Marsilius af Padova. D forsvarer folkesuveræniteten (også i kirk. sager) og bekæmper pavens og hierarkiets magt. Stor indfl. på konciliarisme og Reformation.

defervescens ['-sæn's] (lat. af brusende), feberens ophør.

Defand [dæ'fa], *Marie du* (1697-1780), åndrig fr. markise, holdt en af de berømteste litt. »saloner« i Paris, brevvekslede med Voltaire, Walpole o. a.

defibri'ne'ret blod, blod, hvorfra fibrinet er fjernet, f. eks. ved piskning.

'deficit [-sit] (lat. der mangler), d. s. s. underskud.

defi'lé (fr. af /?/ tråd), snæver vej, hulvej, pas; defi'le're, marchere i parademarch forbi en foresat.

definition (lat. *definire* afgrænse), 1) vedtægtsmæssig indføjelse af et ord, tegn el. udtryk som ensbetydende med (el. substituerbar for) et andet udtryk i samme sprog. 2) Kort beskr. af et ords bet. i faktisk sprogbrug. - **Ostensiv** el. demonstrativ **d** er angivelse af et ords betydning ved forvisning af den genstand, det skal betegne el. betegner.

de'finiti'v (lat. *definire* afgrænse), afgjort, endelig.

De 4, udstillingssammenslutn. af malerne Svend Johansen, Karl Larsen, Vilhelm Lundstrøm og Axel Salto. Udst. 6 gange 1921-30, sidste år som »De 4 - Δ 2 - 1« (d. v. s. T-2 og 4, ovennævnte - r digteren Sophus Clausen).

deflation [de-~i fiare blæse], en økon. politik, som fører til nedsettelse af omkostn.niveaueu (løn, priser osv.) — mods. inflation.

de'fektor (lat. *deflectere* bøje til siden), søv-, instrument til fejlrretning af et magnetkompass og til bestemmelse af fejleens størrelse.

defloration (vulgærlat. *defforatio* afblomstring), sprængning af mødomshinden (hymen) ved første samleje.

de'fluvium capil'lorum (lat.), hårfald.
Defoe [da'fou], *Daniel* (1660-1731), eng. forfatter. Polit. skr.: *The True-Born Englishman* (1701), et forsvar for Vilhelm 3. og satiren *The Shortest Way with the Dissenters* (1702) (om de rel. sekter uden for statskirken), som bragte D i fængsel. 1704 startede D en af Engls. første aviser, *The Review* og levede som journalist og spion for regeringen. Hans litt. ry hviler på fortællingen *Robinson Crusoe* (1719), hvis idé stammer fra Belkintens om sømanden Alexander Selkirk's skibbrud og ophold på en øde o. Bogen er blevet overs. til alle sprog og ivrigt efterlignet (robinsonader). Andre realistiske fortællinger er *Captain Singleton* (1720) og *Moll Flanders* (1722). (Portræt sp. 915).

de'for'm (lat.), vanskabt, misdannet.

deformation (lat.), formforandring, misdannelse; *metallurg.*, **d** af metal indtræder ved belastning ud over flydegrænsen, idet metalkrystallerne forskydes indbyrdes langs glideflader, som kan blive synlige på emnets overflade. Rene metaller og blandingskrystaller kan tåle stor **d** som valsning, smedning, trækning, mens heterogene legeringer kun i ringe grad tåler **d** og derfor formgives ved støbning.

deformi'teter (lat. *deformis* vanskabt), afvigelser fra det normale i legemsdeles form, stilling og størrelse.

defraudation (lat.), besvigelser.

'Defregger, *Franz von* (1835-1921), østr. maler. Virksom i München. Folkelivs-billeder, ofte med motiver fra Tirol.

degagere [-fæ-] [fr. *degager* frigøre), \)mil., frigøre en, især i knibe værende, styrke; 2) i *fægtekunsten*, føre et blankt våben under modstanderens hånd over på den anden side af hans våben.

De'gas [da'ga], *Edgar* (1834-1917), fr. maler, påvirket af Manet. Med et sikkert blik for hurtige bevægelser malede han realistiske billeder fra balletten og væddeløbsbanen, desuden portrætter. *Au Foyer* (1873, glyptoteket). - Blandt D-s efterladenskaber fandtes ca. 100 voks- og lerstatuetter af danserinder, der viser hans fremragende begavelse som skulptør. (Ill. sp. 919).

de Geer, Dirk Ian, se Geer, D. I. de.
de Geer [da 'jæ:r]. *Gerard Jakob* (1858-1943), sv. geolog, skaberen af Geokronologisk Institut i Sthlm. Ved studier over smeltlevandannelsers årslag (varv) skabte D en absolut tidsregning for isens tilbagerykning gnm. Sverige. Tilsv. undersøgt i andre verdensdeles nedside egne.

de Geer [da 'jæ:r], *Louis* (1587-1652), sv.-belg. industrimand. Skaffede Sv. lån, ledede afsætn. af sv. metal i Nederl., overtog vældige godser og jern- og kobberværker i Sv.; nøje knyttet til Gustav Adolf, adlet 1641. Udrustede 1643-44

flåde i Nederl. mod Danm., der efter foreløbigt nederlag i Listerdyb forenede sig m. sv. flåde og sejrede v. Femern. (Portræt sp. 916).

de Geer [da 'jæ:rj], Louis Gerhard (1818-96), sv. politiker. 1858-70 Sv.s ledende polit. som justitiestatsm. Gennemførte mod sine adelige ståndsfællers ønske grundlovsreformen 1866; modsatte sig sv. hjælp til Danm. 1863-64, da Sv. ikke havde stormagtsstøtte. Regeringschef 1875-80, afgik da rigsdag forkastede forslag om stærkere forsvar. Opr. indstillet på at hævde Sv.s ret i unionskonflikterne m. No., senere imødekommende mod No. Frihandelsmand. Udg. noveller, hist. skr., erindringer. (Portræt sp. 916).

degeneration (lat. *degenerare* vanslægte). 1) i arvelighedslæren forringelse af en type og dens afkom, enten som følge af sygdomsangreb (d. af kartofler, jordbær, frugt) el. som følge af indavil (indgift), hvorved der udspaltes og fæstnes hidtil skjulte, recessive typer; 2) i *patologien* celle- og vævsforandringer, der ikke direkte skyldes betændelse. Man skelner ml. parenkymatos d (ændring i æggehvides tofskifte), fedt-d, slimagtig d, voksagtig d osv.; 3) noget forældet betegn. for, hvad der nu kaldes psykopati; degene're're, vanslægte, forfaldte, svækkes.

Degerbøl [de:yar-], Magnus (f. 1895), da. zoolog. Bestyrer af Zool. Mus. l. afd. Arb. over jordfundne hvirveldyr.

Degerfors, sv. koping, SØ-Varmland; 7200 indb. (1946).

Deget [de:ya3], da. ubeboet o, ud for Frederikshavn; 0,05 km.

degn (gr. *diakonos* tjener), præstens medhjælper under gudstj. Efter Reformationen fik d i Danm. undervisningspligt og 1814 nedlagdes d-embedet helt, idet kirkebylæreren blev kirkesanger el. organist; som sådan er han nu ansat af menighedsrådet og honorarlønt.

déguot [de'gu] (fr.), afsmag; afsky. degradation (mlat. *degradare* fornædte), nedsættelse til lavere tjenestegrad el. udstødelse af krigsmagten. Forældet ml. straf.

degra'de're (fr.), afsætte, nedværdige.

dégrass [de'grã] (fr. *gras* fedt kød), det efter tungarvning (semsgarvning) med sodaopløsning udvaskede og ved syrelt sætning fremkomne stærkt iltede produkt, der anv. til læderindfedtning. Hvis det ubundne fedtstof presses ud, betegner det *moellon-d*. Lign. produkter fremstilles også ved blæsning af tran med luft.

Degrelle [da'græl], Leon (f. 1907), belg. fascist. Stræbte som leder af rexisitbevægelsen efter magten i 1936; led 1937 valg-nederlag over for van Zeeland, atter 1939. Støttede fra 1940 ty. styre i Belg., flygtede efter nederlaget til Spån., dødsdømt in absentia.

Edgar Degas: Danserinde der Står på Tå. Pustel.

depression (lat. *degređi* gå ned), skatte-tekn. princip, hvorefter skatteprocenten er ens for alle indtægter over en fastlagt grænse, men aftager nedad (mods. progression).

de 'gustibus non est disputandum (lat.) om smag kan der ikke diskuteres. de haut en bas [daota'ba] (fr.), fra oven nedad.

De HavUland [da 'håvilsnd], *Olivia* (f. 1916), amer. filmskuespillerinde. Opr. i et folkeligt filmrepertoire f. eks. i *Anthony Adverse* (1936) o. a., er i des senere år gået over i karakterfaget, f. eks. i *Det Må ikke Blive Morgen* (1941), *The Snake Pit* (1948).

Dehmel [de:mɛl], *Richard* (1863-1920), ty. digter. Skrev soc. poesi, tankedigte og især erotisk lyrik i mange tonearter, *Zwei Menschen* (1903).

dehydro'drase, d. s. s. dehydrogenase. dehy'dre'ring, *afbrimning*, fjernelse af brint f. eks. ved katalytisk fraspaltning el. ved oksydation.

dehydro'g'nase el. *dehydrodrase*, redoksenzym, der bevirker dehydrodrase og dermed oksydation.

dei (*dey*) [dæi] (tyrk. *dayi* morbroder), tyrk. janitsharers navn f. deres chef; fra 16. årh. titel for vasalfyrsten i Algier.

Deichman [daik-], *Bartholomæus* (1671-1731), da.-no. biskop. Biskop i Viborg 1700-13, i Kristiania 1713-30. Knyttet til Anna Sofie (Reventlow), bevirkede 1724-25 nedsættelse af kommission til udrensning af bestikkelige elementer, fik således styrtet modstanderne Rostgaard og Gabel. Stærkt forhadet og bågalt, styrtet straks efter Chr. 6.s tronbestigelse.

Deichman'n [daik-], *Jacob* (1788-1853), da. forlagsboghandler, 1808 g. m. Søren Gyldendals datter, overtog 1809 ledelsen af Gyldendalske Bogh. Stiftede 1837 s. m. P. G. Philipsen, C. A. Reitzel o. a. Den Da. Boghandlerforening. 1850 overdrog han ledelsen af forlaget til Fr. Hegel.

Dei 'gratia [de:i] (lat.: af Guds nåde), titel, opr. kun anlagt af bisper og prælater, men siden 8. årh. også af konger for at betegne, at deres myndighed er direkte fra Gud.

Deijssel [dæi-], *Lodewijk van*, pseud. f. *Karet Alberdingk Thijm* [tæim] (f. 1864), holl. forfatter. Gik ind for fr. naturalisme, dyrkede dog fra ca. 1890 det impressionist, og symbolist., skrev bl.a. prosadigte, *Menschen en Bergen* (1891).

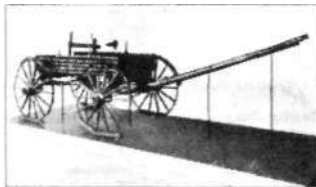
Dei'nachos [dæi-], gr. *'Deinarchos* (slutn. af 4. årh. f. Kr.), athensk taler, modstander af Demosthenes, tre taler bevaret.

Deir el-Bahri [de:ræl'bãri] (arab.: det nordl. kloster), klippepal i randbjergene til Thebens gravmark på Nilens vestl. bred med størstedele ruiner af dronning Hatsheputs mindetempel.

de'israe (lat. *deus* gud), en relativt udgmatisk og fornuftbetonet gudstro, udformet i 17. årh. i Engl. og Frankr.

deistersandsten [daistar-] (efter højdedraget *Deister* i Hannover), lys, finkornet sandsten fra Hannovers nedre kridt (Wealden). Anv. som bygningssten.

Dejbjergvognene, dele af to firhulede vogne fra keltisk jernalder nedlagt som

offer i Dejbjerg præstegårds mose ml. Ringkøbing og Skern, hvor de fandtes i 1881 og 1882.

dejeuner [dejo'ne] (fr., egl. bryde fasten), frokost.

Dejlig er Jorden, »valfartssang« af Inge-mann, l. gang trykt i »Da. Kirketidende« sept. 1850 til melodien af en pilgrimssang fra middelalderen.

'Dejneka, *Aleksandr Aleksandrovij* (f. 1899), russ. tegner og maler. Foruden

talr. plakater en stor produktion af bil leder med tilknytning til sport.

Dejrø, ubeboet holm ud for Ærøskøbing; 0,18 km².

de 'jure (lat.), efter loven, retligt; mods. de facto.

deka (gr. ti) (fork. *da*), i metersystemet 10 x enheden.

deka'brist-opstanden (russ. *dekabr* december), mislykket russ. officersoprør mod Nikolaj 1. i dec. 1825; krævede Konstantin på tronen og lib. reformer.

de'kade (gr. *deks* tier), antal af 10; tiår; 10 dage.

dekadence [-'dajsa] (fr. af lat. *cadere* falde), tilbagegang, forfald; deka'den't, forfalden; degenereret, overforfalden.

deka'den'ter (fr. *décadents* af *décadence* forfald), betegn. for en gruppe fr. digtere, der i 80erne reagerede mod naturalismen og Les Parнасians; bevægelsen flød senere s. m. symbolismen.

deka'li'n'n, C₁₀H₈, *dekahydronafitalin*, fås ved hydrogen af naftalin. Anv. som opløsningsmiddel og motordrivstof, kp. 180 -190° C.

Deka'lo'g (gr. *hoi deka logoi* de ti ord), Moselovens ti bud.

deka'lumen (deka- 4. lat. *lumen* lys), enhed for en lysvigers samlede lysudstråling. 1 d = 10 lumen.

de'ka'n (vulgarlat. *decanus* fører for 10 soldater), 1) den for et akad. år valgte forstander for det fakultet ved univ.; 2) en af de øverste prælater i et domkapitel; deka'nesse, forstanderinde for en stiftelse, i Danm. spec. for Vallø Stift.

Dekana-wida [-'wi-], indianerhøvding af huronisk opr., 16. årh. Stiftede med Hiawathas hjælp det hist. berømte iro-kesterforbund af 5 nordamer. stammer.

Dekanozov [-'nãzDf], *Vladimir Georgsvitj* (f. 1898), sovj. politiker, georgier. Vice-udenrigsminister apr. 1939, ambassadør i Berlin nov. 1940-juni 1941 (kris-udbruddet), atter vice-udenrigsminister til marts 1947.

dekan'te'ring [de- + nylat. *canthus* krukkenes mund], omhældning af vin fra den opr. flaske til en karaffel, hvorved vinen befries for bundfald og samtidig luftes (iltet). - 1 *kemien* betyder d i alm. adskillelse af vædske og fast stof (bund-fald) ved afsætning af sidstnævnte og fjernelse af den ovenstående vædske.

deka'poder (deka- + -pod (decapoda), gruppe af storekræbs m. 10 kroppen, stort skjold, oftest m. pandetorn. stilkede øjne, sidste haleled danner m. sidste par hale-fødder en svømmevifte. Æggene bæres af hunnen på brystet el. under halen. Deles i svømmende d (rejer) og kry-bende d (hummer, krabber etc.). d kan også betegne 10-armede blæksprutter.

dekarboksyle'ring, proces hvorved en karboksylgruppe (-COOH) sønderledes; herved fraspaltes kuldioksyd, medens brintatomet indtager karboksylgruppens plads i molekylet.

deka'te'ring (fr.), led i appreteringspro-cessen, hvorved bl. a. uldne stoffer gøres krympfri.

'Dekker, *Eduard Douwes* (1820-87), holl. forfatter. Var ansat i Holl. Indien, blev afsat p. gr. af kritik af styret, udg. 1860 under navnet Multatuli (jeg har lidt meget) *Max Havelaar* (da. 1901) et liden-skabeligt indlæg for de indfødte og et meget betydeligt kunstværk.

dekla'mation (lat. *declamare* fremsige), kunstnerisk oplæsning, især af poesi; op-styltet tale; i musikken betegner god el. dårlig d, om melodien er et naturligt ryt-misk udtryk for teksten el. ej.

deklaration (lat.), erklæring, f. eks. vedr. varers art og sammensætning.

deklara'to'risk lov, lov, som kan fra-viges ved parternes aftale (f. eks. købe-loven), mods. præceptiv lov.

dekla're're (lat. *clarus* klar), erklære; of-fentliggøre.

deklas'se're (fr.), udstøde; støde ned i en lavere klasse; deklas'se're t, forfuldet. deklina'tion (lat. *declinare* bøje), 1) *astron.*, et himmellegemes d er vinklen ml. retningen til himmellegemet og himlens ækvatorplan; 2) *fys.*, d el. *misvisning*, vinkelafvigelsen ml. kompasnåleens ret-

M. C. de la Gardie   Grazia Deledda.

ning og retningen N-S; 3) gramm., nominernes og pronominernes fleksion; deklin'na'bel, havende fleksion.

deklinationsnål, kompasnål, der svinger i vandret plan.

dekl'ne're (lat.), 1) gramm., bøjse; 2) afvige.

de'køkt (lat. *decoctum* afkogt), vandigt afkog af plantedele til fremst. af lægemidler.

dekoktionsmetoden, vigtig metode til fremst. af ølurt af malt (mæskning, jfr. bryggeri).

dekolle'te'ret (fr. af *collet* halskrave), nedringet.

dekompo'ne're (fr.), opløse.

dekompotion (lat.), spaltning i simple bestanddele, opløsning.

dekompressionstank, normalt en cylindrisk stålbeholder med plads til een el. fl. personer; anv. til forebyggelse el. helbredelse af dykkersege, idet dykkeren heri kan udsættes for et tryk op til ca. 4 atm.

dekoration (lat. *decorare* smykke), i kunsten omtr. ensbetydende med ornamentik, bruges også om scenens udsmykning og om udmærkelstegn (ordener); deko're're, udsmykke, tildele orden; 'dekorati'v, smykkende.

dekorrt, afkortning, afslag, især i pris.

de'korum (lat.), velanstændighed, anstand.

dekre'di'tere (af fr. *décéder*Her), nedsætte, berøve en andres tillid.

dekre'men't (lat.), aftagende, formindskelse, forfald; mål for dæmpningen i en elektr. svingningskreds.

dekrementtavle, d. s. s. overlevelses-tavle.

de'kre't (lat. *decretum* beslutning), en af øvrighed el. domstol truffet bestemmelse.

dekre'taTer (lat.), pavebreve af kirkeretlig karakter.

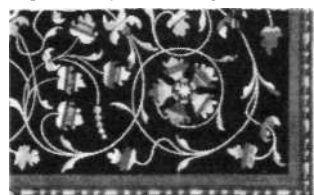
De Kruiif [di'kraiif], *Paul* (f. 1890), arner, forfatter. Har skrevet fl. populære bøger om vidensk. emner; især kendt er *Microbe Hunters* (1926, da. 1929), en beretn. om 14 pionerer inden for bakteriologien.

dek'stra'n (lat. *dexter* højre), et højmolekylært af glukose opbygget kulhydrat, der biologisk kan opbygges af visse bakterier i sukkerroesaften, d. formår at tilbageholde blodets vand og krystallinske stoffer og anv. derfor i med. som blodplasmaerstatning ved blodtransfusion efter blodtab el. ved chok.

dek'stri'n (lat. *dexter* højre), nedbrydningsprodukt af stivelse, hvoraf det dannes ved opvarmning (ristning), ved forsigtig hydrolyse med vand, fortyndede syrer el. enzymatisk (v. hj. af diastase). Dekstrinerne indtager en mellemstilling ml. stivelse og maltose, d. anv. bl. a. som klister og som fortykningsmiddel for farver og bejds i tøjtrykkeriet. Der dannes d. i brødkorpen ved bagning.

dek'strose (lat. *dexter* højre), d. s. s. glukose (druesukker).

deku'pø'rarbejde (fr. *decouper* skære ud),

De kup ør arbejde fra korstolene i Certosa di Pavia.

indlægning el. ornamental finering i træarbejder v. hj. af elfenben, perlemor, skildpadde og metaller.

Del., oft. fork. f. staten Delaware. USA. **Del.**, fork. for deleator O¹) og delinearvit. **Delacroix** [dala'krwa], *Engene* (1798—1863), fr. maler, romantiker og modstander af Davids og Ingres' kølige klassicisme. D-s figurstil er dramatisk bevæget og hans kolorit livfuld og lidenskabelig. Har malet lofts- og vægmalerier (Louvre's Apollogalleri, kirken St. Sulpice, Palais Bourbon). Hans emner *Hamlet*,

Eugène Delacroix: Hamlet og Horatio. (Louvre).

Friheden på Barrikaderne (1830), *Dante og Vergil i Underverdenen*, *Massakrerne på Chios* m. fl. var for ham kun et påskud for udførelse af bevægelse og farveprægt. Berømte er hans litograf, serier til *Faust* (1828) og *Hamlet*. Hans *Dagbøger* (udg. 1893-95) indeholder værdifulde betragtninger over kunst.

delafgørelse, dom, som afsiges m. h. t. et enkelt af fl. krav, som er forenet under samme retssag.

Delafield [datafiid], *Elisabeth Monica* (1890-1943), eng. forfatterinde. Romaner, bl. a. den selvbiogr. krigsbog *The War Workers* (1918), kulturhist. studier i *Eadies and Gentlemen in Victorian Fiction* (1937), noveller *Love has no Resurrection* (1939) og skuespil.

de la Gardie [dala'gardi], *Jakob* (1583-1652), sv. rigsmarsk. Søn af Pontus d. 1609 leder for sv. hær mod Rusl., trængte frem til Moskva; måtte opgive at gøre Gustav Adolfs broder Karl Filip, til tsar. Rigsmarsk 1620, medl. af formvnderreg. efter 1632. G. m. Ebba Brahe.

de la Gardie [dala'gardi], *Magnus Gabriel* (1622-86), sv. politiker. Søn af Jakob d. Stor indflydelse under Kristina, styrtedes 1653; rigskansler fra 1660, ledende i formvnderreg., fransk venlig; højtkultiveret aristokrat, storgodssejer, men uden format til at løse sv. stormagts finansielle og militære problemer. Mistede magten ved Skånske Krig, ruineret ved reduktionen efter 1680. (Portræt).

de la Gardie [dala'gardi], *Pontus* (1520-85), fr.-sv. adelsmand. I sv. tjeneste under Nord. Svåvårskrig; ledede efter 1580 sv. offensiv mod Rusl., erobrede Narva 1581.

Delagoa-bugten [dala'yoå], bugt i Mozambique (Portug. Ostraf.).

De la Mare [dæta'mæa], *Walter* (f. 1873), eng. forfatter. Digte, fantastiske fortællinger og romaner, præget af en særegen uhyggestemming.

Delane[da'læin],. /o/zfl77'haddeus (1817-79), eng. journalist, skabte som red. af 'The Times' 1841-77 bladets enestående magtstilling.

Delaplanche [dala'plaf], *Eugène* (1836-91), fr. billedhugger. Opr. påvirket af de ital. quattrocentister og Michelangelo, senere naturalist. Har udført genreagtige flg., portrætbuster m. m. Repr. i glyptoteket.

de la Roche [dæla'råj], *Mazo* (f. 1885), canadisk forfatterinde. Bekendt for romanserien om *Jalna-familien* 1-7 (1927-1941, da. 1928-42), der opr. prisbelønnes i en konkurrence udskrevet af tidsskr. »The Atlantic Monthly«.

Delarocoe [dala'raij], *Paul* (1797-1856), fr. maler. Elev af Gros. Har malet historiebilleder, ofte med motiver fra eng. hist., bl. a. *Cromwell ved Karl Vs Bære*. Hans *halskrædsbillede* i *École des Beaux Arts* fremstiller kunstens store fra de forsk. epoker.

DeLaunay [dalo'næ], *Robert* (f. 1885), fr. maler, hvis festlige og plakatagtige billedsprog er inspireret af kubismen. Har ofte skildret sportslivet.

de Laval, *Gustaf*, se Laval.

delaware ['dælawæ:r] el. *leni-lenape* ['læni'lænapi:], indianerstamme med algonkinsprog på N-Amer.s østkyst ved Susquehanna og D River.

Delaware [dælswæ:r] (fork. *Del.*), stat i USA, langs V-siden af D Bay; 5327 km²; 267 000 indb. (1940; 1947: 291000), d. v. s. (1940) 5 pr. km²; 52,3% boede i byerne; 36 000 var negre. (Kort se Virginia). Hovedstad: Dover; største by: Wilmington. Der avles majs, hvede, frugt (især fersken) og drives østerfangst. Industri: kern. artikler, skibe, lædervarer, papir og tekstiler. - D blev udforsket af Henry Hudson 1609. Fra 1630 sv. koloniseret. 1655 holl. koloni, 1664 engelsk.

Delaware Bay [bæ:], Atlanterhavsbugt i USA, ml. staterne New Jersey og Delaware.

Delaware River, 580 km l. flod i det nordøstlige USA; udspringer ca. 200 km N f. New York, gennembryder Appalacherne og løber mod S til Delaware Bay. Ved D-s munding ligger bl. a. Wilmington, Chester, Philadelphia og Camden.

Delavigne [dala'vinj], *Casimir* (1793-1843), fr. digter. Skrev patriotiske elegier, tragedier, komedier og romantiske dramer som *Les enfant s d'Edouard* (1833).

Delavrance [dæ'tja], *Barbu Stejanescu* (1858-1918), rum. forfatter; har skrevet noveller og hist. dramer. Bet. taler.

Delbos [dæl'bos:], *Yvon* (f. 1885), fr. politiker. Radikal, udenrigsmin. i Blums og Chautemps' Folkefronts-regeringer 1936-38, evnede ikke at bremse Aksens fremstød. Befriet fra ty. koncentrationslejrer 1945. Min. under Ramadier fra jan. 1947; forsvarsmin. maj-aug. 1947, derpå undervisningsmin. under Queuille.

'Delbrück, *Berthold* (1842-1922), ty. sprogforsker, skaber af den sammenlign. syntaks.

'Delbruck, *Hans* (1848-1929), ty. krigshistoriker. Værker om ty. felterherrer, Napoleon; *Geschichte der Kriegskunst* 1900-27. Frikonservativ rigsdagsm.

'Delbrück, *Martin Friedrich Rudolf* (1817-1903), ty. politiker. Preuss. finansembedsm., rådgiver f. Bismarck, direktør i handelsmin. 1859-76. Bidrog til frihandel, afgik i protest mod Bismarcks toldbeskyttelsesplaner.

Delcas'sé, *Théophile* (1852-1923), fr. politiker, udenrigsmin., 1898-1905. Veg for Engl. i Fashoda-striden, sluttede 1904 den fr.-eng. overenskomst, der lagde grunden til Ententen; gik af p. gr. af konflikt m. Tyskl. om Marokko. Udenrigsminister i samlingsregeringen 1914-15.

del'cre'dere (ital: på tro og love), en persons (især kommissionærens) garanti ofte mod særl. d-provision, for trediemands opfyldelse af forpligtelser over for anden (kommitterenten), d-konto, konto hvor forventede tab, især på usolide debitorer, bøgøres som passivpost for i status at opveje det tilsvarende aktiv.

dele, i ældre retssprog: proces; at dele: føre proces.

dele'atur (lat: udslettes), betegn. for udeladelse i korrekturrettsler, d. betegnes ved *tf* el. forkortes: *del*.

De'ledda, *Grazia* (1871-1936), ital. forfatterinde. Skrev betydelige romaner med sin fødeø Sardinien som hjemstavnsgrund. Efter *Skilsmissen* (1902, da. 1912), *De Levendes* Gd (1922, da. 1928). Udv. romaner på sv. (1928). Nobelpris 1926. (Portræt).

dele'ga't (lat. *delegare* overdrage, overgive), udsending med fuldmagt til at udføre et bestemt hverv; medlem af delegation 1).

delegation, 1) personer, der udsendes med fuldmagt til at udføre et vist hverv; 2) en overordnet myndigheds overlædeelse til en underordnet myndighed af beføjelsen til at træffe en vis el. visse bestemte afgørelser; 3) indsættelse af en ny skyldner i den gældes sted i et bestående skyldforhold.

de 'lege fe'renda (lat.), med henblik på en lov, som bør gives, mods. de lege lata: efter gæld. lov.

dele'ge're (lat.), befuldmægtige, udsende som bemyndiget repræsentant.

delemaskine, apparat til inddeling af målestokke, d består af en nøjagtig udført stålskrue, ved hvis drejning objektet kan forskydes en bestemt brøkdel af skruehøjden i forhold til en ridsemekanisme. Med fine d kan ridses indtil 1000 inddelinger pr. mm, hvilket anv. til fremstilling af gitre.

Delescluze [dale'klyz], *Louis Charles* (1809-71), fr. revolutionær. Deltog i revolutionerne 1830 og 1848, straffefange 1854-59, agiterede mod kejserdommet. En af de ledende for Pariserkommunen 1871, faldt på barrikade under de sidste kampe i maj.

'Delfi (*Delfoi*) (nygr. [ftel'fi]), ældre navn Pytho, oldgr. Apollonhelligdom og orakel på S-skrenten af Parnassos, hjemsted f. de pythiske lege. I 6.-4. årh. f. Kr. var D styret af amfiktyonerne råd og stod i 5. årh. på højden af sin rigdom og polit. indflydelse; mistede i løbet af romertiden sin betydning og lukkedes af Theodosius d. St. 390 e. Kr. - Orakelsvarene, opr. kun givet een gang årlig, siden oftere, fremkom ved at sandsigersken Pythia tog plads på gudens trefod i templets adyton. Hendes i ekstase udtalte ord blev redigeret af udlærgeren (profétes) og formet t. ofte dunkle el. dobbelttydige svar, som overbragtes spørgerne. Disse, der ofte var fyrster el. repr. f. fremmede stater, skænkede D rige gaver, der efterhånden opfyldte det hellige område indtil trængsel. - D-s plan er klarlagt v. fr. udgrav. (siden 1891): Mod O ligger særskilt Athena Pronaia (d. v. s. A. foran templet) helligdom, mod V stadion og amfiktyonerens rådshal. Selve Apollon-helligdommen, der er omgivet af en mur, dækker 200 x 130 m. Bygningerne ligger på terrasser i det stejle terræn. Fra indgangen i SØ forer vejen i zig-zag til Apollontemplet, forbi bl. a. rådhuset, athenernes søjlehal, Gaia helligdom m. oraklets ældgamle kerne og det store alter, rejst af øenChios. Højere oppe ad bjergsiden teatret, kilden Kassotis og knidiernes klublokale. Hovedparten af de bevægelige fund opbevares i det lokale museum. (Plan sp. 926-27).

del'fi'n, *mil ir.*, hank, der ved bronzekanoner hyppig anbragtes på kanonens øverste del.

Del'fi'nen, stjernebillede på den nordl. stjernehimmel.

del'fi'ner (*De'phinidae*), fam. af tandhvaler, slanke, ofte spidssnude, mindre hvaler, hyppigst med talr. ensdannede tænder. Lever i flokke, tager fisk, blæksprutter o. l.; mange arter, fortrinvis i varmere have. Hertil bl. a. grindehval, springer, spækhugger og marsvin.

delfi'ne'ring (efter holl. firma *Old Delft*), d. s. s. T-belægning.

Delfoi, gr. stavemåde f. Delfi.

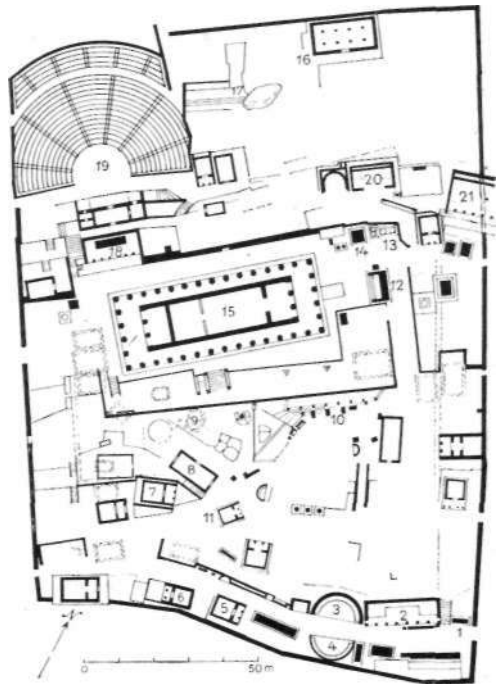
delfrugter dannes, når støvvejen i en blomst ved modenheden falder hen i småfrugter.

Delft, by i Holl. SØ f. Haag; 62 000 indb. (1947). Gl. by, gennemskåret af kanaler. Fajance-, læder-, maskin- og kabelindustri. Tekn. højskole. I Oude Kerk (gamle kirke) er Piet Heijn, Tromp og Leeuwenhoek begravet; i Nieuwe Kerk findes slægtens Oraniens gravsted. I 17. og 18. årh. centrum for fajanceindustri. (III).

Delfzijl [dalf'seit], holl. fiskerihavn ved Dollart Bugten i prov. Groningen; 10 000 indb. (1940). Fra D fører Emskanalen til Groningen.

Plan over Delfi.

1. Bronzetyr, rejst af øen Kérkyra.
2. Spartanernes søjlehal, rejst eft. sejren ved Aigospotamoi.
3. Exedra med statuer af argiviske sagnkonger.
4. Exedra med statuer af »Epigonernes.. Argivisk takkagave.
5. Sikyons skatkammer.
6. Sifnos' ska t kammer.
7. Athens skat kammer.
8. Rådhus.
9. Gaia's helligdom.
10. Athenernes søjlehal.
11. Knidos' skatkammer.
12. Apollon-alter, rejst af øen Chios.
13. Danserinde-søjlen.
14. Kolossal bronzefigur af Apollon.
15. Apollontemplet.
16. Knidiernes klublokale.
17. Kilden Kassotis.
18. Søjlehal m. bronzegruppe af Alexander d. St. på jagt.
19. Teater.
20. Statuer af thessaliske fyrster.
21. Attalos' søjlehal.

Delhi (eng. [dæli]). ind. *Dehli* el. *DML*, hovedstad i Hindustan, på Gangessletten

Delhi. Isa Khans gravmæle.

ved Jumna; 522 000 indb. (1941). Vigtigt jernbanecentrum med alsidig industri. Mange gi. bygninger. Moderne regeringskvarter New Delhi, indviet 1931 Univ. En af Indiens ældste byer; har p. gr. af

Delft. Byport.

sin centrale beliggenhed været stærkt omstridt. Hovedstad i det indiske kejserdømme 1912-47, derefter i Hindustan.

delibe're're (lat.), overveje, rådslå.

Delibes [da'tib], *Leo* (1836-91), fr. teaterkomponist. Kendt for operaerne *Kongen Har Sagt Det* (1873, Kbh. 1877), *Jean fra Nive'le* (1880, Kbh. 1881) og *Lakmé* (1883) og for sine strålende ballerter, herimellem *Coppelia* (1870, Kbh. 1896) og *Sylvia* (1876).

delici'øs [-s] (fr.), liflig, yndig, dejlig. **delikat** (fr.), lækker; forfint, sart; fint følelse, taktfuld; vanskelig, kilden **de'likt** (lat. *delictum* forseelse), forbrudelse, retsstridig handling.

Delille [da'li], *Abbé Jacques* (1738-1813), fr. digter, hovedrepr. for den deskriptive poesi. Skrev *Les Jardins* (1782) og overs. Vergil og Milton.

deline'avit, fork. *del.* (lat: har tegnet), anv. f. eks. på kobberstik efter navnet på den kunstner, der har udført den stukne originaltegning.

delling 1) *mat.* Et punkt *P* beliggende på en linie gnm. to punkter *A* og *B* siges at dele liniestykket *AB* i forholdet $\frac{PA}{PD}$.

indvendigt, hvis *P* ligger på selve liniestykket *AB*, udvendigt, hvis *P* ligger på en af liniestykkets forlængelser; 2) *mil.*, hærens underafdelingers største led.

delin'kven't (lat. *delinquere* forse sig), den, der har begået en forbrudelse.

de'lirium (lat. *de-* + *lira* fure, spor), sygelig sindstilstand, opstår ved forgiftninger el. febersygdom og viser sig ved forvirring sammen med hallucinationer og ofte angst.

delirium 'tremens (lat. *tremens* sitrende, rystende), kortvarig alkoholisk sindssygdom efter længere tidss alkoholmisbrug. Bl. de fremtrædende symptomer er fejlagtig opfattelse af omgivelserne og livlige hallucinationer.

'de'liske forbund, søforbundet med perserne under Athens ledelse 477-404 f. Kr., opkaldt efter øen Delos, hvor forbundskassen opbevarede til 454.

'de'liske proble'm, d. s. s. problemet om terningsfordobling. Navnet skyldes et gr. sagn, if. hvilket problemet hidrører fra oraklet i Delos.

Delisle [da'lil], *Guillaume* (1675-1726), fr. kartograf, anses for d. mod. geografis

grundlægger. Hovedværk: *Atlas Geographique* (1789).

• **Delitzsch** [-itj], *Friedrich* (1850-1922), ty. assyriolog. Foregangsmand i den vidensk. behandling af babyl.-assyrr. sproget, også som sumerolog. Foredrag *Babel und Bibel* i 1905.

• **Delling**, i nord. mytol. morgenrødens gudom, Dags fader.

• **Dellinger-effekten**, (efter den amer. radioing. John Howard D (f. 1886)), fadning ved radiomodtagning, der viser sig ved en pludselig lammelse af alle kortbølgeforb., der passerer den belyste del af jorden.

• **Delmenhorst**, ty. by i Niedersachsen (tidl. Oldenburg); 38 000 indb. (1939). Alsidig industri. Da. 1667-1773.

• **De Long** [da'lɑ̃j], *George Washington* (1844-1881), USA-polarfarer, opdagede 1867 Wrangel Land, ledede 1879-81 Jeannette-ekspeditionen, der gnm. Berings Strædet forsøgte at nå nordpolen, men forlister (20 af 33 mand omkom).

• **De Long Øer** (fundet af G. De Long). sovj. øgruppe i Ishavet NØ f. De Nysibiriske Øer; meteor. stat.

• **Delorme** [da'brm], *Marion* (1613-50), fr. kurtisane; hendes liv er digterisk behandlet i V. Hugos drama *Marion D* (1831).

• **Delorme** [da'brm], *Philibert* (omkr. 1513-1570), fr. arkitekt og arkit.teoretiker. D-s værker kendes især fra tegninger, der få rester - 2 fløje og 2 pavilloner - af *Tuileries* i Paris viser dog endnu, trods ombygninger, den personligt prægede højrenæssance, han indførte.

• **Delos** ['dibs] (*Mikrd D*), gr. ø (5 km²) bl. Kykladerne. I oldtiden midtpunkt for

Apollon-dyrkelsen, knyttet til Athen. 315-78 f. Kr. bet. handelscentrum (slavehandel). Fra 1877 store udgravninger (ill.).

• **Delphinium** ['-fi-l], (lat.), *hor.*, ridderspore, *delta*, A. S. 4. bogstav i gr. alfabet; i *mat.* alm. betegn. for differens.

• **delta** (gr. *delta* bogstavet Δ), af vifteformet forgrenede flodarme i flodmundinger dannede aflejringer.

• **delta-isolator**, elektr. luftlednings-støtte-isolator til højspænding, d er en klokke-isolator med paraply-formede porcelæns-skærme.

• **delta-metall**, messing med ca. 36% zink og lave procentindhold af bly, tin, fosfor, jern og mangan. Anv. meget i maskin-ind. p. gr. af sin styrke, og til skibsbeslag, da det er modstandsdygtigt over for søvand.

• **delta-musklen**, udspringer fra nøglebenet og skulderbladet kam og hæfter sig på overarmsknoglen.

De m'ades (d. 319 f. Kr.), athensk taler, fører for makedonervenerne og modstander af Demosthenes; dræbt af Kassander.

• **demagog** [-'go'y] (gr. *demos* folk -j- *agogos* ledende), politiker, der bruger agitatoriske evner til hensynsløs og uansvarlig ledelse af de brede lag.

• **demande d'agrèation** [d(ɑ)madagrɛ'sjɔ̃] (fr.: bøn om modtagelse), anmodning fra en regering til en anden om at godkende valget af en gesandt. Er svaret imødekommende, siges den nye gesandt at være agreeret, at have fået agrément.

• **de-marche** [-ri] (fr.), skridt, forholdsregel.

• **demarkation** (fr.), afgrænsning.

• **demarkationslinje**, grænsen for fæstningens forland, hvorpå der ikke må bygges. Grænse, hære ikke må overskride under våbenstilstand. Grænse lagt i store træk for 2 stater el. deres kolonier.

• **dema'ske're** (fr. *démasquer* aflsøre), rive masken af; give sig til kende; aflsøre; *mil.*, blotte en skjult skytsoptilling, især ved at lade den åbne ilden.

• **'demat** (egl.: så meget som kan mejes på en dag), jordmål i marsken, ca. 50 ar.

• **Demåvend** [dåmøi'vånd], højeste bjerg i Elburz i N-Iran ved Kaspishavets syd-kyst (5670 m).

• **demen'te're** (fr.), benægte; erklære for usand.

• **de'mentia**, **de'mens** (de- f lat. *mens* sind), sløvhed. Fællesbetegn. for sjælelig svækkelse af forsk. art, sædv. efter længere tids psykiske forandringer.

• **de'mentia paralytica** (gr. *paralys* is lammelse), kronisk syfilittisk betændelse i hjernen og til dels rygmarven; medfører, hvis den ikke behandles, tiltagende sløvhed, muskellammelser og efter 2-3 års forløb døden; ofte findes storhedsvanvid el. depression som indledende stadium. Beh. af d består gerne i kunstig feber; d kan næsten altid forebygges ved, at syfilis behandles grundigt med salvarsan og vismut. Lidelsen kan, om end sjældent, optræde hos børn og unge som følge af medfødt syfilis.

• **de'mentia paranoïdes** (para- + gr. *noos* fornuft), sent optrædende form af ungdomssløvsind, særlig præget af vrangforestillinger og hallucinationer.

• **de'mentia 'praecox**, (lat.), ungdomssløvsind, d. s. s. schizofreni.

• **de'mentia sen'ilis** (lat.), d. s. s. alderdomssløvsind.

• **deme'ra'a**, opr. grovkornet, tørt rå-sukker fra sukkerrør; det da. d nr. 1 er en særlig grovkornet melis, som bi. a. anv. i farmaciaen. D var det opr. navn for Georgetown i British Guyana.

• **Demerara** [dæma'ræara], flod i Br. Guyana, udmunder i Atlanterhavet ved Georgetown, sejlbår i 125 km nedre løb (til bauxittransport).

• **Deme'ro'l**, *farm.*, d. s. s. Dolantin.

• **demer'sa'ie** (lat. *demersus* nedsenket), kaldes fiskeæg, der fæstnes på planter, sten o. l.

• **De'meter**, i gr. rel. en gudinde, der opr. stammer fra den før-gr. uariske bondeskultur. Den vigtigste D-kult fandtes i Eleusis. Her spilledes et kultdrama, hvor man kaldte naturens liv frem på festpladsen, genfortalt i D-legenden: D-s datter, Persefone, røves af underverdenskæng ud, Hades; D vil ikke lade nogen vækst spire på jorden, før hun gives til-

Demeter fra Cherchel (i Algier). Romersk kopi.

bage. Hades går ind herpå, men udvirker ved list, at Persefone 'js af året må blive hos ham og de andre ** kan blive hos D. Persefone opfattes som personifikation af sædekornet, og det kultiske livs- og dødsdrama er bondeskulturens store tema: afgrødens liv. I hellenistisk tid fik kultens karakter af frelsesmysterium, idet orfismens tanker gled ind i kult-dramaet, og Eleusis blev et verdensberømt frelses institut, der fik efterligninger mange andre steder.

• **'Demeter**, *Dimitrije* (1811-72), kroat, digter fra den illyriske bevægelses tid, skrev nat. skuespil og noveller.

• **De'metri'as** (gr. *Démétris*), oldgr. by i

Thessalien, grl. af Demetrios I. i beg. af 3. årh. f. Kr.

• **De'metri'os**, to *makedonske konger*: Demetrios I. (337-283 f. Kr.), søn af Antigonos d. Enøjede, tabte slaget ved Gaza 312 mod Seleukos I., styrtede Kassanders magt i Grækenland 307, slog Ptolemaios I. ved Kypern og tog kongenavn 306, fordrevet fra Makedonien af Pyrrhos 288. - Demetrios 2., reg. 239-229 f. Kr., søn af Antigonos Gonatas.

• **De'metri'us**, anden navneform f. russ. Dmitrij.

• **demi-** [cb'mi, dmi] (fr.), halv.

• **'demi-auto'ma'tisk**, halvautomatisk (v. telefonanlæg).

• **demi'john** [dæmijån] el. *dame-jeanne* [dɑm'ʒɑ̃n], vinmåt (omflettet flaske el. dunk).

• **'demi'tarise'ret zone**, område, der normalt p. gr. af internat. aftale, er blottet for et lands egne tropper og mil. anlæg, og som kun kan besættes af fjenden uden krigshandlinger.

• **De Mille** [da'mil], *Cecil Blount* (f. 1881), amer. filminstruktør. Oploug 1913 »The Squaw Man«, en af de første langfilm. Har senere især dyrket den store udstyrs-film. Bl. hans stumfilm kan fremhæves »DeTi Bud« (1924) og »Kongernes Konge« (1927). Bedste talefilm er »Korsets Tegne« (1932), »Cleopatra« (1934), »En Nations Helte« (1936) og »Union Pacific« (1939).

• **demi-monde** [dæmi'mɑ̃d] (fr., egl.: halv-verden), bruges om letfærdige kvinder, der i det ydre søger at efterligne det gode selskab. Udtrykket stammer fra den yngre Dumas' skuespil »Le d.« (1885).

• **demi-sec** [d(ɑ)mi'sæk], fr. betegn. for halvtør vin.

• **demission** (fr.), afsked, embedsnedlæggelse.

• **demi'ur'g** (gr. *demiurgos* håndværker), i Platons *Timaios* betegn. for verdensbygmesteren.

• **demo-** (gr. *demos* folk), folke-.

• **'demobilise'ring** (lat. *mobilis* bevægelig), overgang fra krigs- til fredsfod.

• **demodulation**, en i radioteknik forekommende proces, hvorved man af en moduleret svingning genfremstiller den modulerende svingning.

• **demoge'ron'ter** (*demo- 4 gr. geranies* de ældste), i det gi. Grækenland benævnelse for høvdinge og fyrster.

• **demogra'fi** (*demo- + -grafi*), befolkningslære, beskrivelse af befolkninger.

• **demoiselle** [damwa'zæl(a)] (fr., egl.: lille dame), ung ugift (adelig) dame.

• **Demo'kra'ten**, da. søc-dem. dagblad i Århus, grl. 1883. Oplag 1948: 17 000, søndage 19 000.

• **Demo'kra'ter** (amer. *Democrats*), parti i USA. Stiftet 1828 m. folketilt frihandelsvenl. program, delvis i tilsiut. til Jeffersons ideer, kaldtes opr. demokratiske republikanere, ville hævde størst mulig selvstændighed f. enkeltstaterne. Fik tyngdepunkt i Sydstatene, hævdede enkeltstaternes ret til at bevare slaveriet, slægt i borgerkrigen 1861-65. Til magten igen i 1883 (Cleveland) med frihandelsprogram, 1913-21 med Wilson; styrtet ved isolationismens sejr. Under verdenskrisen atter til magten med Roosevelt 1933-45, gennemførte statsindgreb over for erhvervslivet og støtte til Engl. under krigen; frihandelsideerne havde tabt sig med Sydstaternes industrialisering. Svækket ved konflikt ml. Roosevelts nærmeste tilhængere (Wallace) og mere kons. partifløj (Truman, Byrnes), nederlag ved valg 1946, men afgørende valgsejr 1948 (Trumans genvalg).

• **demokra'ti** (*demo- + -krati*), folkeherredømme, d som statsform er til stede, når en direkte og afgørende indflydelse på samfundets organer og styrelse tilkommer statens in- og polit. ligeberettigede borgere (folket). Hist. kan d føres tilbage til Aristoteles, som satte folkets el. massens herredømme i mods. til fæmåndsvælde (aristokrati) og enevælde (monarki). Den mod. opfattelse af d hidrører først og fremmest fra Rousseau (folkesuveranitetssprincippet), hvis ideer gnm. Den Fr. Revolution vandt stadig videre udbredelse i de vest-eur. stater.

d anv. undertiden som betegn. for en indstilling over for menneskene, baseret på respekt for det enkelte menneskes meninger og ønsker.

Demokratiske Parti, Tyske, oprettet af borgerlige fremskridtspolitikere 1918, deltog som mellemparti i en række reg., tabte efterh. tilslutn., splittet 1930, ophævet 1933.

De'mokritos fra 'Aberda fca. 460-360 f. Kr.), gr. filosof. Den materialistiske og kvantitative atomlæres vigtigste forkæmper i oldtiden. Hævdede, at sanskvaliteterne (farver, toner m. v.) er subjektive.

Demolder [damal'dæir], *Eugène* (1862-1919), beige digter, der i romaner som *La route d'Émeraude* (1899) viser malerisk beskrivende evner.

demo'le're (lat.), nedrive, sløjfe; ødelægge.

demonstration (lat. *demonstrare* påvise), 1) bevis; 2) meningstilkendevise på opsigtsvækkende måde.

de'monstrati'v (lat.), iøjnefaldende, udfordrende; *gramm.*, et *d* pronom. udpegeren best. ting el. person: den, denne, den dér. osv.

demon'stre're (lat. *demonstrare* pege på), forevise, fremstille ved forevisning; vise på opsigtsvækkende måde.

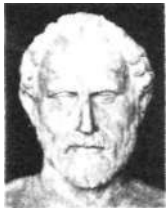
demon'te're (fr.), adskille et maskineri i de enkelte dele; *mit.*, nedtage skyts.

demorali'se're (fr.), fordærve; svække disciplinen.

De'mosthenes (gr. *Demo'sthénés*) (d. 413 f. Kr.), athensk fælt herre under den peloponnesiske krig, fangede 425 en spartansk garnison på øen Sfakteria, henrettet af Syrakus' regering efter Athens nederlag.

De'mosthenes (gr. *Demo'sthénés*) (383-322 f. Kr.), athensk taler og politiker. Fik sit gennembrud ved anklagen mod sine bedrageriske formyndere 364.

Athens førende advokat. Kæmpede for at forene grækerne mod faren fra Filip af Makedonien (de filippiske og olympiske taler). Fik efter nederlaget 338 lov til at blive i Athen, æret af sine medborgere. Deltog i den lamiske krig mod Makedonien efter Alexander d. St.s død 323 og tog gift efter Antipaters sejr.

de'mo'tisk (gr. *demos* folk); **d** skrift, yngre kursiv form for hieroglyfer; **d**

Demotisk skrift.

sprog kaldes sproget i de med **d** skrift skrevne indskr. og papyrus.

Dempsey ['dæmsi]. Sir *Miles C.* (f. 1896). brit. generalløjtnant. Førte 1944-45 2. armé fra Normandiet til Tyskl. 1945 øverstkommand. i Malaya og s. å. i SØ-Asien. Apr. 1946 øverstkommand. i Ml. Østen (efter Paget).

Dempsey ['dæmsi], *William Hurrison (Jack)* (f. 1895), amer. bokser. Verdensmester i sværvægt 1919-26.

Denain [d(ə)'næ], fr. by i dept. Nord; 25 000 indb. (1946). Glas-, jern- og stålindustri.

de'na'r, lat. *de nar tus*, antik rom. sølvmynt, præget fra ca. 200 f. Kr. til midten af 3. årh. e. Kr. Vægten opr. 4,55 g — 10 as, hvilket på de ældste **d** betegnedes ved X; efterhånden reduceredes den. Opr. havde **d** en fast type, på forsiden gudinden Bellona, på bagsiden dioskurene,

Romersk de nar. Ca. 200 f. Kr.

senere forsk. fremstillinger, refererende sig til den embedsstand, der lod mønten slå. Først Cæsar satte sit eget billede på fors., der i kejsertiden altid viste kejseren el. en af hans slægt. - I middelalderen brugtes ordet **d** for penning; det findes i det eng. *d* = penny.

denaturali'se're (lat.), løse fra det statsborgerlige forhold til en stat.

'denature're (de 4- lat. *natura* natur), ændre et stofs tilstand fra den naturlige. Især anv. om alkohol, der skal gøres uegnet til nydelsesmiddel. Denaturering foretages da ved tilsætning af ildesmagende el. -lugtende, ofte giftige stoffer, f. eks. pyridinbaser el. koldkvik.

Denbighshire [dænbijʃ], eng. grevskab i N-Wales, 1732 km², 167 000 indb. (1948).

den bære kronen, som er kronen voksen, citat fra Oehlenschlägers tragedie »Hakon Jarle« (skrevet 1805, udg. 1807).

Dender, fr. *Dendre* [dɛ̃ˈdr], 117 km l. biflod til Schelde, Belg. Udmunder i Schelde ved Dendermonde l-monda] (fr. *Termonde* [tær'mjɔ̃d]); (9000 indb.).

'Dendera, ægypt. *Dandara*, af grækerne kaldet *Tentyra*, by i Ægypt. med velbevaret, af de sidste Ptolemæerog de første rom. kejsere opført Hathor-tempel, der er berømt for sine i murene i fl. etager indbyggede krypter.

den, der kommer først til mølle, får først malet, et ordsprog (af ty. oprindelse) fra Peder Syvs samling 1682-88.

den, der tier, samtykker, sætning fra den kanoniske rets dekretaler.

Déndra ['flænQra], gr. landsby i Argolis, ved foden af oldtidsborgen Midéa. Rig-holdige grave fra mykensk tid udforskede af sv. ekspeditioner 1926-27 og 1939. (III se tavle Ægæisk Kunst).

den'dritter (gr. *déndron* træ), 1) anat. udløbere fra nervecelle; 2) mosagtige, fint forgrenede udskillelser af jern- og manganitler i fine sprækker i finkornede bjergarter.

dendro- (gr. *déndron* træ), træ-.

Den'drobium (*dendro-* + gr. *bios* liv), slægt af trop. gøgeurter (1000 arter); dyrkes i væksthuse.

'dendrokronolo'gi (*dendro-* + *kronologi*), tidsbestemmelse på grundlag af træernes årringe.

dendrolo'gi (*dendro-* 4- *-logi*), læren om de i haver og skove dyrkede træer og buske.

•Deneb (arab. *dhanab* hale), stjernen a i stjernebilledet Svanen.

Dene'bola (arab. *dhanab al as'd* løvens hale), stjernen 0 i stjernebilledet Løven.

Dengang jeg drog afsted, soldater vise af Peter Faber til melodi af E. Hornemann, fremkommet som skillingstryk april 1848 og fordelt i 18 000 eksp. til den da. hær.

den, guderne elsker, dør ung, tanke-sprog af Menander.

denguefeber ['dæ'gæ:] (sp. *dengue* affek-tation, derfor også kaldet dandyfeber), epidemisk, godartet sygdom i tropiske og subtropiske egne, forårsaget af et filterbart virus.

denier [da'nje] (fr.), finhedsbetegn. for filamenter, garn og tråde. Angiver vægten i g af en længde på 9000 m.

•Denifle, *Heinrich Seuse* (1844-1905), østr. kat. historiker, som med *Luther* and *das*

Lutherthum (1904) voldsomt angreb Lu-ther.

De'nikin, A. I. (1872-1947), russ. general. Under 1. Verdenskrig øverstbefal. på SV-fronten. Leder af en frivillig hvid hær i S-Rusl.; rykkede 1919 mod Moskva men blev drevet til Krim, hvorfra **D** emigrerede; død i USA.

Oenis [da'ni], *Maurice* (f. 1870), fr. maler. I Ital. påvirket af Giotto og Fiesole. Figurbilleder, vægmalerier, portrætter. Hans rel. og lyrisk betonedede idealisme kommer smukket til sin ret i mindre billeder som *Madonna med Barnet og Den Lille Johannes* (glyptoteket).

Denmark Hill [dænm:ək 'hil], bydel i syd. London.

'Denner, *Balthasar* (1685-1749), ty. maler. Portrætmaler ved nordty. hofier. Ca. et år i Kbh., senere i Engl. Hans portrætter

Balthasar Denner: Kunstnerens Familie.

er yderst minutiøst gennemarbejdede i en fint afstemt kolorit. Kunstmus., Kbh. ejer bl. a. *Selvportræt (1719)* og *Kunstnerens Fam ilie*.

de'nominati'v (lat.), *gramm.*, ord afledet af et nomem.

dens (lat.), tand; flertal *dentes*, tænder.

densito'me'ter, *for.*, se densometer.

denso'gra'f (lat. *densus* tæt 4- *-graf*), automatisk, selvskrivende densometer.

denso'me'ter (lat. *densus* tæt 4- *-meter*), apparat t. måling af fot. pladers sværtning.

den stærkeste mand i verden, det er han, som står mest alene, slutnings-replikken i H. Ibsens »En Folkfejende«.

Densusianu [-su'jɛnuLOWd (1873-1938), rum. filolog og digter. 1901 prof. i Bukarest. Grl. af instituttet for filologi og folklore i Bukarest 1913. Hovedværk: *His to ire de la langue rouma ine* 1-2 (1901-38).

dent [da], fr., tand; *geogr.*, betegn. for spidse bjergtoppe.

den'ta'ler (lat.), *fonet.*, tandlyd, konsonanter som da, t, d og n, der artikuleres med tungespids mod overtænderne el. kanten af gummerne.

Dent Blanche [dæ̃'blɑ̃ʃ], 4357 m h. sneklædt bjergtop i Penninske Alper, Schweiz.

Dent du Midi [dady'mi'di], 3257 m h. sneklædt bjergtop i De Savoyske Alper, S for Geneve Søen, Schweiz.

denti- (lat. *dens* tand), tand-.

den'ti'n (lat. *dens* tand), tandben.

dent'ist (lat. *dens* tand), opr. tandlæge, nu oftest betegn. for tandtekniker.

D'Entrecasteaux-øerne [datraks'tou-], bjergrig austr. ørgruppe ved Ny Guineas SØ-spids. 3145 km²; ca. 13 000 indb.

Dentz [dænts], *Henry Ferdinand* (1881-1945), fr. general. 1940 fr. højkommissær i Syrien, tog juni 1941 kampen op mod Engl., efter nederlag sendt til Frankrig. Dødsdømt 1945, benådet m. livsvarigt fængsel.

denudation (lat. *denudare* blotte), nedbrydning af det faste land ved forvitring og erosion.

denun'ce're [-s] (lat. *denunciare* anmelde), angive, røbe; anklage; - *denunci'an't*,

angiver, anklager; denunciation, forkyndelse, anmeldelse.

Denver ['dænvær], hovedstad i Colorado, USA; 471000 indb. (1947). D ligger i 1600 m højde ved østfoden af Rocky Mountains, hvis vigtigste by den er. Kendt for sine smukke parker, store hospitaler og smukke offentl. bygninger. Univ. Stort færemærked; møllierier; bet. industri: maskiner, gummi. Vintersportsted, trafikcentrum. - Grdl. 1858.

de 'omnibus dubi'tandum est (lat: man bør tvivle om alt), grundprincip hos Descartes.

departement [-'mani (fr. af *partir* dele), 1] inddeling af centraladministrationens organer; i Danm. består de enk. ministerier af et el. flere d., i Sv. og No. er d. admin. betegn. for de enkelte ministerier; 2) betegn. for de 89 admin. hoveddistrikter, hvori Frankrig er inddelt siden 1789. Hvert d. ledes af en præfekt (préfet).

departementschef, leder af et departement (i Danm. = afd. af et ministerium; i Sv. og No. = ministerium).

departementschefsstyret, den af ministeriemini departementschefer ledede da. civiladmin. under den ty. besættelse efter 29. 8. 1943. Da ministeriet og kongen havde udtalt ønske om, at embedsmændene efter det ty. kup fortsatte, gik departementscheferne ind på at forestå admin. og udstede de fornødne lovanordninger. Departementscheferne udgjorde intet regulært råd, men mødtes 2 gange ugentl. til fælles drøftelser, søgte gmn. forhandl. at hindre de værste udslag af ty. terror uden dog at kunne opnå, at givne ty. løfter respekteredes. Det sidste departementschefsmøde afholdtes 1. 5. 1945.

Departementstidende, afløste 1848 Kollegialtidende som meddelelsesorgan for regeringen ang. love, bekendtgørelser osv. 1871 selv afløst af Lovtidende.

depeche [de'pæ:ʃ] (fr.), skrivelse fra en regering til dens diplomatiske repræsentant i et andet land el. omvendt.

depersonalisation (lat. *persona* person), tilstand, hvori et individ opfatter sig som noget fremmed el. har mistet følelsen af sin egen identitet.

depilation (lat. *depilare* rive hår ud), fjernelse af hår; depilatorium, hårfjerningsmiddel.

deplacement [deplas(9)'ma'ɑ] (fr. *déplacer* fortrænge), *sov.*, vægten af det rumfang vand, som skibet fortrænger, udtrykt i tons (jfr. tonnage).

depla'te're [-s] (fr.), flytte, fordrive; fortrænge.

deploere [deploa'je'ra] (fr.), udfolde, opmarchere.

depolari'se're, ophæve polarisationen i et galvanisk element.

de'ponens (lat.: aflæggende), *gramm.*, verbum med passiv form, men aktiv betydning, som da. færdes.

depo'ne're (lat.), 1) give i forvaring; give som pant; 2) *jur.*, give en anden (deponatøren) en rørlig ting t. forvaring uden el. mod vederlag; depo'nen't, den, der deponerer.

de'port (fr.), prisdifference, baissisten v. prolongationsforret. må betale til den, der låner ham værdipapirer el. varer t. opfyldelse af forfaldne forpligtelser.

deportation (lat. *deportare* bære bort), tvungen bortsendelse, i reglen til et fjertliggende sted. Har især tidl. i stor udstrækning været anv. som straf, forbundet med vidtgående begrænsninger af den deporteredes frihed. I Danm. har d. ikke været anv., men efter ældre lovgivning straffedes visse forbrydelser m. landsforvisning; - depor'te're, straffe ved d.

déposé [-ze] (fr.), deponeret, indregistreret.

deposi'ta'r (lat.), den, der modtager et depositum.

deposition, *jur.*, forvaring, overgivelse i forvaring; jfr. deponere.

depositionssted, offentl. kasse el. pengeinstitut, til hvilke en skyldner, der p. gr. af kreditors forhold ikke kan betale sin gæld til ham, kan indbetale det skyldige beløb med frigørende virkning over for en kreditor.

de'po'sitobank, bank, som modtager indlån (deposita) fra publikum, især den eng. banktype m. hovedvægt på check- og vekselforret. på grundlag af deposita.

de'po'situm (lat.: nedlagt), 1) genstand, som er givet i forvaring; undertiden som pant; 2) *jur.*, kontrakt om forvaring. Ved regulært d. skal den samme ting tilbageleveres, v. det såk. irregulære d., der kun kan tænkes m. h. t. penge og ting, hvis individuelle egenskaber er uden interesse f. deponenten, blot en ydelse af samme art og godhed.

de'po't (fr.), oplagssted, magasin; det Op-el, nedlagte; i *bankforhold*: opbevaring af effekter; *mil.*, bl. a.: overskydende el. (og) ny indkaldte styrker, som skal udfylde nuller i krigsstyrkens afd.

depot fund, hængemte forråd fra oldtiden.

depra'v'e're (lat. af '*pravus* slet), for-dærve.

depreciering [-si'e'-] el. *depreciation* (de- + lat. *pretium* pris), forringelse i værdi, anv. hyppigt om kursnedgang på penge el. a. værdier.

depression (lat. *depressus* lav, lavtliggende), 1) *astron.*, for himmellegemer under horisonten vinklen m. horisontens plan og retningen til himmellegemet; 2) *geol.*, landstrækninger (og søer), der ligger lavere end havets overflade; 3) *fyk.*, den sænkning af en vædskes frysepkt. el. damptryk, der forårsages af et i vædskan opløst stof; 4) *psykiatr.*, nedtrykt sindstilstand, ofte led i stemnings-sindssygdomme; 5) *økon.*, den del af konjunkturforløbet, der karakteriseres ved lave priser, arbejdsløshed og ringe udnyttelse af produktionsapparatet.

De'pretis, *Algo'stino* (1813-87), ital. politiker. Deltog i frigørelsen 1848-61, tilhørte venstre Centrum; førstemin. 1876-78, 1879, 1881-87. Gennemførte skattereformer, jernbaneanlæg, valgrets-udvidelse 1882; førte 1882 Ital. ind i Triplealliancen m. Tyskl. og Østr.

De'prez [ds'pre], *Marcel* (1843-1918), fr. ingeniør og opfinder. Har bl. a. sammen med d'Arsonval opfundet drejespoleinstrumentet (et jævnstrømsmåleinstrument). I øvrigt kendt for sine forsøg med kraftoverføringer på lange afstande.

de'pri'm'e're (fr.), nedtrykke, forstemme.

de'pro'fundis (lat.: fra dybet), 1) beg.-ordene af 129. salme i Vulgata; 2) titel på Oscar Wildes forsvarsskrift (udg. 1905).

De'ptford [dæ'tfsd], bydel i SØ-London. 94 000 indb. (1939).

depu'ta't (de- + lat. *putare* beregne), ydelse til tjenestemand ved siden af den faste løn, især in natura.

deputation (nylat.), udvalg, der på andres vegne forebringer en sag.

depu'te're (fr. *deputer*), udnævne til befuldmægtiget.

depu'te'ret (fr.), 1) medl. af en folkerepræsentation. Hvor denne har to kamre, i reglen betegn. for et medl. af det mest demokratiske kammer; 2) i Danm. indtil 1848 medl. af et (regerings)kollegium.

De Quincey [ds'kwins], *Thomas* (1785-1859), eng. forfatter. I den berømte *Confessions of an Opium Eater* (1822), skildrer D sit liv og sin last (da. *En Opiumskrankers Bekendelser* 1921). I øvrigt art. og essays om tatr. emner. Karakteristisk for D er en særegen rædselshumor f. eks. i *Murder Considered as one of the Fine Arts* (1826-27) (Mord som en af de skønne kunster).

Derain [ds'rɑ̃r], *André* (f. 1880), fr. maler. I Paris knyttet til gruppen »Les Fauves«. Har malet landskaber, nature morte'r, model-billeder og portrætter. Fr. billeder på kunstmus., Kbh. (III).

derangere [-raVJe'-] (fr.), bringe i uorden; derangeret, med tøjet i uorden; forhulet.

Derby ['da:bi], by i Midt-Engl., 142 000 indb. (1948). Silke- og porcelænsindustri, maskin og automobilfabrikker (Rolls Royce).

derby ['da:bi], væddeløb (ca. 2400 m fladløb) for 3-årige hingste og hopper. Opkaldt efter Lord D. første gang løbet i Engl. 1780, skandin. d. i Danm. fra 1879-1895 og da. d. fra 1910.

Derby ['da:bi], eng. jarletitel f. slægten Stanley (fra 1485); kendttester \) *Geoffrey Stanley* (1799-1869), brit. statsmand, fra 1820 i Underhuset, (først liberal, senere Tory), for valgreformen 1832, men mod Irlands selvstændighed. Afskaffede neger-slaveriet. Samarb. 1841-45 m. Peel, men var mod frihandl. ledende bl. tories efter 1846. Premiermin. 1852, 1858-59, 1866-68. (Portr. sp. 939). 2) *Henry Stanley* (1826-93), brit. statsmand, søn af 1). 1848 i Underhuset (kons.), 1866-68 og 1874-78 udenrigsmin., var mod indblanding i de russ.-tyrk. forhold.

Derbyshire [dɔɪbɪʃɪə], grevskab i Midt-Engl. 2622 km², 812 000 indb. (1948).

Dercums sygdom [dsrkams] (efter d. amer. læge F. Xavier *Dercum* (1856-1931)), *lipomatosis dolorosa*. Forelædet betegn. for store, ømme fedtmasser, hyppigst lokaliseret til lårerne.

Der er et yndigt land, fædrelandssang af Oehlenschläger, vistnok skrevet til konkurrencen 1819 om en ny da. fædrelandssang. Melodier af H. E. Krøyer, Laub og Carl Nielsen.

der er kun eet skridt fra det ophøjede til det latterlige, udt., der tillægges Napoleon, under toget til Rusl.

der er mere mellem himmel og jord (end du har anelse om), eng. »there are more things in heaven and earth (than are dreamt of in your philosophy)«. Citat fra Shakespeares »Hamlet«.

derham, d. s. s. dirhem.

deri'van'tia (lat. *derivare* aflede), afledende lægemiddel.

deri'va't (lat. *derivare* aflede), (især i den org. kemi) stof, der afledes af et andet ved substitution, addition el. anden simpel el. lidet gennemgribende kern. proces, d. har således samme stamkerne som moderstoffet og er i alm. i mange kern. henseender nær beslægtet med dette.

derivat, i *fol ke mindefor s kn.* en tradition, der stammer fra en trykt kilde (litterært d. el. et digterisk lån fra folketraditionen (folkeligt d.). Eks. på sidstnævnte er bl. a. en del af H. C. Andersens eventyr.

derivation (lat. *derivare* aflede), afledning; *artilleristisk*, d. s. s. adfrit; *gramm.*, afledning af ord.

deri'vati'v erhvervelse (egl. afledt e.), erhvervelse af en ret ved indtræden i en andens ret, mods. primitiv erhvervelse og eksstinktiv erhvervelse.

deri've're (lat. *derivare*), aflede, udlede. **'Derketo** (gr.), navn på Astarte i N-Syrien.

derma- (gr. *dërma* hud), hud-.

derma'titis (*derma-* + *-itis*), hudbetændelse, fællesbetegn. for meget forsk. hudlidelser.

dermato- (gr. *derma*, gen. *dërmatos* hud), hud-.

derma'to'l (*derma-* + lat. *oleum* olie), basisk gallussurt vismut, gult pulver, anv. i med. især ved sårbehandling; dog også indvortes ved diarré.

dermatolo'gi (*dermato-* -F -logi), læren om hudens sygdomme.

André Derain: *De To Søstre*. 1914. (Kunstmus.).

dermatomykose (*dermato-* + *mykose*), hudlidelse, fremkaldt af svampe.

dermatozooer [-'so-'], dyr der snylter i el. på huden.

dermogra'fisme (*derma-* + *gråfe in*, rids, skrive), en tilstand, hvor et rids på huden fremkalder en ophøjet og let kløende hvid stribe.

dermo'tid el. *epidermoid* (*derma-* 4-*id*), godartet svulst opstået ved indkrængning af overhuden.

dermo'i'deyste (*derma-* + *eidos* form 4-*kystis* blære), misdannelse i æggestokken, indeholdende forsk. organanlæg, hud, hår, tænder o. s. v.

'Derna, havneby i Cirenaica, Libyen; 22 000 indb. (1938). Hovedpunkt f. hal. kolonisation; erobret af Engl. jan.-april 1941, dec. 1941-jan. 1942, definitivt fra 17. 11. 1942.

dernier cri [dær'nj 'kri] (fr.), sidste skrig; nyeste mode.

derogation (lat. *derogare* afskaffe), ophævelse af lov el. viljebesemmelse. Ofte anv. om delvis ophævelse mods. fuldstændig (abrogation).

Derome [da'roim], *Nicolas De nis* (1731-88), fr. bogbinder, kendt for den knipingsmonstrede udsmykning af sine bind, »à la dentelle«.

Déroulé [de'ru'læd], *Paul* (1846-1914), fr. politiker, digter. Stiftede 1880 Patriot-ligaen, tilhænger af Boulanger, krævede revanchekrig mod Tysk.; antisemit under Dreyfus-affæren. Opfordrede 1899 til at styrte republikken, landsforvist 1900-05.

deroute [de'rut] (fr. *deroute*, egl: afvej), forstyrrelse; sammenbrud.

'derrisro'd (roden af *Derris* elliptica, en tropisk slyngplante), anv. i Ostind, som fiskegift, da den ikke påvirker fiskens kød. d-s giftvirkning over for lavere dyr og ufarlighed for højere begrundes ri-præparaters anv. som middel mod snyltere: oksebremser, lus osv. Den vigtigste insekticide bestanddel i **d** er røntonen.

Der Var Engang, eventyrspil af Holger Drachmann (1885), opført 1. gang (med musik af P. E. Lange Muller 1887).

'dervish [-vi:] (måske pers.), tigger, bruges ligesom det arab. fakir om de muhammed. munke og eneboere, som ved asketiske øvelser og meditationer stræber efter sjælens forløsning. Hypnotiske fænomener og anfald af ekstase er alm. hos **d**.

Derzjavin [der'javin], *Gavrill* (1743-1816), russ. klassicistisk odedigter.

des, *mus.*, tonen et halvtone trin under **d**, angives med foranstående 7.

des-, fr. forstavelse; betegner det modsatte af grundordet.

Desaguadero [-gwa'r'fiæ-], afløb fra Titicaca-søen mod S til Poopo-søen i Bolivia.

Desaix de *Vevgou* [ds'zædvæ'gu], *Louis Charles Antoine* (1768-1800), fr. general, udsatte Napoleon Bonaparte i slaget v. Marengo 1800, hvor **D** selv faldt.

desami'ne'ring kaldes den fraspaltning af aminosyrernes N-holdige gruppe, der foregår i leveren som første led i aminosyrernes omdannelse til kulhydrat el. fedt.

desar'me're (*des-* f *armere*), afvæbne; føre skytset bort (fra fæstning, fartøj o. l.).

desavouere [-vu'e-] (fr. *desavouer* ikke vedgå), nægte at godkende, tage afstand fra.

Descartes [de'kart], *René* (lat. *Rehiatus Car'tesius*) (1596-1650), fr. filosof, matem. og naturforsker. Grl. den analytiske geometri og den filos. rationalisme. Fandt det umuligt at tvivle om sin egen eksistens: cogito, ergo sum (jeg tænker, altså er jeg) og mente at kunne bevise eksistensen af et fuldkomment væsen. Gud, hvis fuldkomnenede garanterede sandheden af det klart og tydeligt indsete. Anså derfor omverdenens eksistens og dens mat. bestemmelige egenskaber for sikret. Som følge heraf forkæmper for en mekanisk naturopfattelse. Grl. den mekaniske tiske opfattelse af organismerne: dyrene og menneskelegemet er maskiner, men mennesket har en sjæl, som gnm. koglekirtlen kan vekselvirke med lege-

met. Anså udstrækning for materiens attribut og tænkning el. bevidsthed for sjælens. Tilhænger af en stoisk præget etik: fornuften skal beherske lidenskaberne, af hvilke der gives 6 usammen-satte: forundring, kærlighed, had, begær, glæde og sorg, mens alle andre følelser er sammensatte af disse. Øvede stor indflydelse på den vestureur. filos. Hovedværker: *Discours de la méthode* (1637), *Medita-tiones* (1641), *Principia philosophiae* (1644), *Les passions de Vâme* (1650). (Portræt).

descen'den'steorin [-sæn-] (lat. *descendere* stige ned), læren om nulev. arters nedstamning fra tidl. eksisterende. Fremført i slutn. af 18. årh. bl. a. af Lamarck, bragt til gennembrud af Darwin; nu alm. anerkendt.

descen'de're [-sæn-] (lat: stige ned), nedstamme fra; descen'den'ter, en persons slægtning (efterkommer) i ret nedstigende linie.

descensus [-'sæn-] (lat.), nedsynkning, i med. især sygelig nedsynkning af lever, nyre, livmoder el. moderskede.

Deschamps [de'ʃu], *Eustache* (o. 1340-0. 1407), fr. digter. Skrev digte, ballader, rondeaux og en poetik.

Deschanel [dela'næl], /W (1856-1922), fr. politikeroog forfatter. Moderat; kirkelig indstillet. Valgt til præsident 1920; fra-trådte s. å., da han viste tegn på sindsforvirring efter jernbaneuheld. Bog om Gambetta (1920).

Desde'mona, heltinden i Shakespeares »Othello«.

Des-dur, toneart med grundtonen des og [7 for tonerne h, e, a, d og g. Parallel tone-art til b-mol.

desensibili'se're (lat. *sensibilis* følsom), gøre ufølsom el. mindre modtagelig. I med. behandling ved allergiske sygd. Indgift af det sygdomsfremkaldende stof i små doser, hvorved organismens reaktion overfor stoffet svækkes.

desensibili'se'ring, fot., nedsættelse af fot. materiales lysfølsomhed v. behandling m. stærkt fortyndede opløsninger af farvestoffer som fenosafranin, pinakryptolug og pinakryptofront. **d** udføres for fremkaldelse, hvorefter denne kan foretages i meget kraftigere lys end ellers.

deser'te're (lat. *desertus* forladt), rømme; **liste** væk.

de'sertio (lat. *desertus* forladt), den ene ægtefælles ensidige ophævelse af samlivet.

desertion (lat. *deserere* forlade), mil. betegn. for rømning; deser'tør (fr. af lat.), rømningsmand.

des-es, tonen **d** sænket to halvtone trin ved to foranstående [7er.

déshabillé [dezabi'je] (fr., egl: afklædt), hjemmedragt, morgendragt for kvinder.

deside'rata (lat.), ønskede ting, ønsker, ønskeliste.

desidera'tivum, *gramm.*, afledet verbum, der udtrykker lyst til at udføre stam-verbets handling.

Desi'derio da Settignano [sæt'n'njano]

Desiderio da Settignano: Johannes Døberen som Barn.

G. St. Derby

René Descartes.

(1428-64), i tal. billedhugger, virkede i Firenze. Har udført *Carlo Marsuppini gravmæle* i Santa Croce, *sakramentsaber-naklet* i San Lorenzo, madonnaer og portrætbuster. Hans kunst er meget forfinet.

Desi'derius (lat. *Desiderio*), sidste langobarderkongen 756-74, afsat af Karl d. St. **designere** [-sin'je-*, -sij'ne-] (fr. fra lat.), forudbestemme, udse.

'desillusion'e're (fr.) berøve illusionerne. **desinfektion**, tilintetgørelse af sygdoms-fremkaldende mikrober med det formål at hindre smitteoverførelse. Alt efter materialets art benyttes til **d** kogning (instruenter, metalgenstande), behandling med strømmende vandamp (forbinds-stoffer), var varme el. kern. midler som f. eks. klorforb., jod, sublimat, formalin i passende, ikke for svag koncentration. Fuldstændig tilintetgørelse af alle smit-stoffer kaldes også sterilisation.

desinfektionsans talt, offentlig institution, der på begæring af embedslægen udfører desinfektion af klæder, bohøve og boliger, når der har været smitsom sygdom i hjemmet.

desinficere [-'se-], foretage desinfektion. **desinte'gaxtor** (lat. *dis-* u- + *integer* hel), mølle til sonderdeling af skøre stoffer v. hj. af to koncentriske, modsat roterende skiver m. fremspringende tappe på de mod hinanden vendende sider.

desi'ti'npæ'parater (bl. a. salve), til sårhelning, indeh. levertran.

des'jatina [disi'ti-], gi. russ. markmål = 1,0925 dis.

'deskripti'v (lat.), beskrivende.

deskriptivgeometri (fr. *géométrie descriptive* beskrivende geometri), omhandler metoderne til afbildning af genstande i rummet ved tegning i en plan.

des'maner (*Myogale*), småpattedyr, besleget med muldværpe, dels vanddyr, dels gravende. Insektædere. 2 arter med snabelagtig snude i Eur. (S-Frankr., S-Rusl.).

Desmarées [dema're], *Georg* (1697-1776), sv. portrætmaler, hvis hovedvirksomhed faldt i Miinchen; en af de berømteste sv. rokokomalere.

desmerdyr (*Viverridae*), fam. af mål-rign, rovdyr. 2 knude-tænder i overmunden, 1 i undermunden; mange arter i Afr. og S-Asien, en enkelt i S-Eur. Hertil civetter, genetter, mangus ter, viverrer, faraorotte m. fl.

desmerurt (*desmer* forældet betegn. for muskus) (*A*doxa moschata* *Hina*), tokimbladet, helkronet plante, der udgør en egen fam. **d** har to mods., hånd-delte blade på stengelen og fem grønne blomster i et termingformet hoved, af en ærts størrelse. Lugt-er svagt af muskus, alm. i da. skove, blomstrer om foråret.

desmidia'ceer [-'se-] (gr. *desmos* kæde), gruppe af grønalger, encelledede og mikroskopiske, tit smukke former; over 2003 arter i ferskvand.

des'mi'n (gr. *desmos* bundt), rombisk mineral af zeolitgruppen, hvis krystaller minder om et neg.

Des Moines [di'main] el. [di'mainz], hovedstad i Iowa, USA; 160 000 indb. (1940), deraf 6000 negre. **D** ligger ved D River og er et vigtigt trafikcentrum. Univ.

Des Moines River [di'main(z) 'rivar] 720 km l. vestl. biflod til Mississippi

Dearborn Ford Motor Co. Desuden mangearbetet industri: kakkelovne, regnemaskiner, kølemaskiner, støvsugere osv.

Griswold Street, Detroit.

Vigtig havn (1939: 15,6 mill. t); stor eksport til Canada. Fra bycentret Grand Circus ved floden spreder hovedgaderne sig vifteformet. Grl. 1701 som fr. fort og handelsplads.

Detroit River [f'rivar], 41 km l, kanaliseret grænseflod ml. USA og Canada, afvander St. Clair Søen til Érie Søen.

detroni'se're (lat. fra gr.), stode fra troen, afsætte, berøve førerstillingen.

Detroy, *Jean-Francois*, se Troy, J. F. de. **det skal ej ske**, Fred. 7.s ord ved trappe-revue på Lerbæk mark sept. 1848, en afvisning af Martsmin.s plan om deling af Sønderjylland. Opr. fra sang af H. P. Holst.

Detriffoss [dæhdefos], 60 m h. vandfald i Isl., dannes af Jokulsá Fjöllum SØ f. Husavík.

detumescens [-sæn's] (lat.), *med.*, aftagen af en hævelse.

'detur (lat.), gives; på recepter.

deuce [dju:s] (fr. *deux* to), da. »lige«, betegner i tennis o. l. at to spillere har lige mange bolde i et parti, hvor der er spillet mindst 8 bolde. Fra stillingen **d** kræves 2 vundne bolde i træk for at vinde partiet.

Deu'kalion [dou-] (gr. *DeukaHion*), i gr. mytol., en flodgud el. heros, der er knyttet til sagnet om skabelsen af **en** ny menneskeslægt efter en syndflod.

De Unges Idræt (fork. *DÚ I*), grl. 1905, da. borne- og ungdomsforening, tilknyttet det soc.dem. parti. 12410 medl., 1784 ledere (1948).

Deutzer [doin'(t)sar], *Johan Henrik* (1845-1918), da. jurist, politiker. Prof. i jura 1872; medstifter af ØK, bestyrelsesmedl. 1897-1910. Polit. liberal; påtog sig 1901 at danne Danm.s 1. Venstregr., hvor D blev konseilspræsident og udenrigsmin., men I. C. Christensen den drivende kraft. Fældet af I. C. Christensen jan. 1905; radikal landstingsmand 1914-18. (Portr.).

Deurne [d'oirms] (fr. [dorn]), forstad til Antwerpen; 57 000 indb. (1948).

deus [d'e:us] (lat.), gud.

Deus [deu:l Joao de (1830-96)], en af Portugals mest fremragende lyrikere i nyere tid.

deus ex machina [maki-] (lat.), »en gud fra stilladset«. Udtrykket hentyder til de i gr. tragedie pludselig optrædende guder, der på kritiske punkter kunne gribe ind i handlingen.

deuterago'nist [dou-] (*deutero-* + gr. *agonistés* skuespiller), i antikken den skuespiller, som spillede den næst vigtigste rolle.

deuterium [dou-] (gr. *deuteros* den anden), kem. symbol **D**, tung brint, opdaget af spektroskopisk vej i 1932 af H. C. Urey som en ringe bestanddel af alm. brint i forholdet (: 5000. **d** er en isotop af alm. brint med atomvægten 2 og kan adskilles fra denne f. eks. ved elektrolyse af vand. **d** danner lign. kem. forbindelser som alm. brint, f. eks. tungt vand *D₂O*.

J. H. Deutzer.

Éamonn De Valéra.

John Dewey.

Thomas E. Dewey.

MmkJL

deutero- [d'ou-] (gr. *deuteros* den anden), anden, efter-, anden gang, som kommer i anden række.

'Deutero-Je'saja (gr.: den 2. Jesaja, Esajas), kapitlerne 40-66 af Jesajabogen.

deute'ro'n [dou-], atomkernen i deuterium, består af 1 proton og 1 neutron. **d**, der er accelereret til store hastigheder i en cyklotron el. et højspændingsanlæg, anv. som projektil ved atomkerneomdannelser.

Deutero'nomium [*deutero-* + gr. *nomion* lovbog), navn på 5. Mosebog.

deutero'plasma [dou-] (gr. *deutero-* + *plasma*), samlebetegn. for fedt, blomkekugler, glykogen og andre døde bestanddele indlejrede i den levende celle.

deuterosko'pi [dou-] [*deutero-* + *-skopi*], d. s. s. clairvoyance, synskhed.

Deutsche Allgemeine Zeitung [doyt-Ja 'algamaina 'saitui?], berlinsk dagblad, grl. 1861 som »Norddeutsche A Z«, i mange år officielt regeringsorgan. Fik 1918 sit nuv. navn. Ejedes i beg. af 1920'erne af Hugo Sinnes-koncernen. Ophørt 1945.

Deutsche Biicherei pdoytja bii'a'rai], ty. nationalbibl., grl. 1912. Til bibl. er knyttet en bibliografisk afd., hvor ty. bogfortegn. udarbejdes. Bibi. menes at have undgået ødelæggelse under 2. Verdenskrig.

Deutsche Christen [doyt'fø 'kristan], nazistisk påvirket fløj af den ty. kirke, oprettet 1929. Med statens bistand søgte D fra 1933 at skabe en ty. enhedskirke og fremkaldte derved den ty. kirkestrid. På en nationalsynode 1934 valgtes Ludwig Muller til rigsbiskop.

Deutsche 'Glaubensbewegung [doytja -bave:gu7?], rel. ty. bevægelse på nazistisk grundlag. D, der ville erstatte kristendommen med en ty. rel., lededes 1933-36 af J. W. Hauer.

Deuschenspiegel [doyt'fanjirgal], privat bearbejdelse af Sachsenspiegel til brug i S-Tyskl. (fra sidste halvdel af 13. årh.).

Deutsches Nachrichtenburo [dnyftas 'na:frixt3nby'ro:], (DNB), ty. officielt telegrambureau 1933-45, sammenslutt. af Hugenberg's Te legraph hen-Union og Wolff's Bureau.

Deutsche Rundschau fdaytfe 'runtjau], ty. litt. månedsskr.: grl. 1874 af Julius Rodenberg (1831-1914). Under nazismen ofte i dristig opposition, standstet 1942. Udgiven på ny efter 1945.

Deutsches Museum [doyt'jas-], 1) tidl. kunstmuseum i Berlin med ty. kunstværker indtil slutt. af 18. årh., samt nederl. malerkunst for 1550, åbnet 1930 i nybygning ved Kaiser Friedrich Museet. Ødelagt under 2. Verdenskrig; 2) stort naturvidensk. og tekn. museum i Miinchen, grl. 1903, nybyg. 1925; svært beskadiget under 2. Verdenskrig.

Deutsches Reich [doyt'fas 'rajri], 1871-1945 betegn. f. Tyskl.

Deutsches Theater [doy'Uas-], Berlinteater, grl. 1883, verdensberømt som Max Reinhardt's hovedscene (1905-20 og 1924-32).

Deutschland [doyt'jlønt], ty: Tyskl. **Deutschland, Deutschland iiber alles**, ty. nationalsang, tekst af Hoffmann v. Fallersleben 1841, melodi af Haydn (1797). Vandt terræn som nationalsang i kejsertiden, dog først officielt i 1922. Officielt afskaffet efter 2. Verdenskrig.

Deutschland, erwache [-ær'va'a] (Tyskl., vågn op), de ty. nationalsocialisters kampråb for 1933.

Deutzia [d'aitsia] (efter holl. rådsherre Jan Deutz (18. årh.)), slægt af buske nær ribs-fam. med hvide femtal-lige blomster. 40 arter i Asien og Ml.-Amer. Fl. arter dyrkes i haver som prydbuske, udmærker sig ved stor blomsterrigdom.

Deux-Sèvres [dø'sæ:vr] (efter floderne Sèvre Nantaise og Sèvre Niortaise), fr. dept.: 6054 km²; 313 000 indb. (1946). Frugtbar lavland. Agerbrug. Hovedby: Niort.

'deva el. *devat* (sanskrit: gud), i ind. rel. betegn. for guddommen ud fra den opfattelse, at der er mange guder, mods. betegn. icvara, der anvendes, når der er tale om den altomfattende verdensgud, der kun er **een**.

De Wahl [da'wcl], *Anders* (f. 1869), sv. skuespiller. Knyttet til Dramatiske teatern i Sthlm. 1907-19 og siden 1920 jævnligt gæstespilende der, ligesom på fl. a. nord. scener (Kbh. 1936). Stor oplæser af lyrik og rel. prosa.

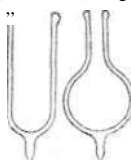
Deval [da'val], *Jacques* (f. 1894), fr. dram. forfatter, har vundet mange internat. succeser som *L'âge de Juliette*, *Tovaritch*. Betydeligt er måske *Prière pour les vivants* (1933). Seks stykker opf. på da. scener.

De Valéra [dæ'val:æra], *Éamonn* (f. 1882 i New York af sp.-irske forældre), irsk politiker. Kom 1906 til Dublin, sluttede sig til Sinn Féin (1917 underhusmedl.). Ledede fra 1917 irsk rep. bevæg. (fl. gange fængslet). 1921 mod den irske overenskomst m. Engl. (D ønsker Ulster indlemmet i Eire), men sluttede 1923 stilstand m. den irske reg. Grl. 1926 partiet Fianna Fáil, 1932-37 Eires præsident og udenrigsmin., indledte skarp anti-eng. polit., som dog mildnedes fra 1937 af økon. grunde. 1937-48 Eires premier- og udenrigsmin., i 1939 tillige undervisningsmin. Spillede fremtrædende rolle i Folkeforb. Hævede under 2. Verdenskrig strengt Eires neutralitet; men kritik mod D-s administration af kristidens undtagelseslove og den økon. krise 1947 medførte hans fald febr. 1948. (Portr.).

devalu'e'ring (lat. *de* ned (fra) 4- *valere* være værd, gælde) el. *devaluation*, off. nedsættelse af en pengeslots værdi.

deva'nāgarī el. **'nāgarī**, den i den ind. sanskrit-litt. alm. anv. skrift, udviklet af den ældre brahmi-skrift, der antages at gå tilbage til de ældste nordsemit, skrifttegn, omkr. 800 f. Kr. gnm. handelen bragt til Indien.

Dewar [dju:(ə)], *James* (1842-1923), eng. kemiker og fysiker. Undersøgte til vædsker for-tættede luftarter og kem. og fys. processer ved meget lave temp. Fremstillede flydende brint. Konstruerede D-karret, en dobbeltvægget glasbeholder, hvor rummet ml. **de** dobbelte vægge er næsten lufttømt, samt glasoverfladerne i det lufttomme rum forsvølede. Ved disse forholdsregler bliver varmeledning og -stråling gnm. karrets vægge reduceret til en ubetydelighed. De såk. termoflasker er D-kar.

Deventer [d'e:van'tar], by ved IJssel, holl. prov. Overijsel. Metal- og tæppeindustri; 44 000 indb. (1947). Meget gi. by; i 14. årh. centrum for Brødrene af Fælleslivet.

diag'nosefgr. *didgnoss*skelnen, afgørelse), bestemmelse af et sygdomstilfældes art; diagnostisk, hvad der vedr. d.

diagno'stik, kunsten at stille en diagnose; læren om metoderne ved hjælp af hvilke man stiller en diagnose.

diagonal (gr. *diagonalis* fra vinkel til vinkel) 1) *mat.*, i en polygon forbindelseslinien ml. to vinkelspidser, som ikke er endepunkter af samme side; 2) *tekstil*, kiper vævede stoffer, hvori bindingen fremtræder som skrånende linier.

diagonalbygget fartøj skib, hvis yderkledning består af 2 lag planker, lagt skråt på kryds.

diagonallejring, i sand og sandsten fin lagdeling inden for et lag liggende skråt i forhold til bjergartens hovedlagdeling.

diagonalsystem, i fodbold et dommersystem, if. hvilket to linievogtere, af hensyn til off-side-kendelser, placeres ud for hver sin banehalvdel.

dia'gram' (gr. *diagramma* omrids), forenklet, tegnemæssig fremstilling af iagttagne el. beregnede størrelser.

diaki'nese (*dia-*) + gr. *kinésis* bevægelse), stadiet ml. meiosens profase og metafase.

dia'ko'n (gr. *diakonos* tjener), 1) i den kat. og den anglikanske kirke (eng. *deacon*) betegn. for et lavere præstembede; - 2) mandlig sygeplejer udd. på krist. grundlag, i Danm. på kolonien Filadelfia og på D-højskolen i Århus; **d** virker ved sindssygehosp. og klinikker, private syge- og aldersdomhjem, missionsarbejdet og anden social forso.

Diakonhøjskolen, Århus, grl. 1920 som godkendt folkehøjskole. D udd. diakoner gnm. en 4-5 årig teoret. og praktisk udd., hvori sygeplejetræning som regel indgår.

dia'ko'nisse (gr. *diakon issa* tjenerinde), i oldkirken kvinde, hvem syge- og fattigpleje påhviledes; kendes i N. T. - 1836 fornyede Th. Fliedner d-gerningen i den evang. kirke, **d** uddannes på et moderhus, virker her el. udsendes til syge- og menighedspleje. **d** er ulønnet, men forsøges helt af moderhuset, **d** kan frit udtræde, hvis hun ønsker at opføre at være d i Danm. 2 d-stiftelser.

diakonisseanstalter el. *diakonissehuse* udd. kristne kvinder til sygepleje o. a. barmhjertighedsgerning. Ældste **d** grl. 1836 i Tysk., af Th. Fliedner. Den Danske Diakonissestiftelse er opr. 1863, har (1948) 427 søstre, et hosp. m. 260 senge, fl. sygehjem, børnehjem, rekreationshjem og højskolen Marthabo f. kvindelige menighedsarb., o. a. filantrop. virksomheder (Skt. Lukas Stiftelsen er selvstændig **d**).

dia kritiske **tegn** (gr. *diakrinein* skelne), accenter, ceditte o. l. modificeringer af bogstaverne.

Di'a'i, *diallylbarbitursyre*, hurtigvirkende sovemiddel.

dia'lekt (gr. *diálektos* samtale; dialekt), den i hver enkelt egn af et sprogområde talte form af sproget med dets lokale ejendommeligheder (jfr. danske d).

diaklektgeografi, kortlægning af sproglige fænomeners geogr. udbredelse, f. eks. af fællesnord. sproglydes udtale i moderne da. dialekter (jfr. da. dialekter).

dialek'tik (gr. *diálektiké téchné*, samtalekunst), undersøgelse af et problem el. begreb ved spørgsmål og svar («sokratisk» d). Hos Kant diskussion af de vanskeligheder, der opstår ved anvendelse af forstandskategorierne på ikke-empiriske områder. Hos Hegel læren om verdensandens udvikling gnm. tæser, modtæser (negationer) og synteser (ophævelse af modsigelserne m. tæser og modtæser ved anlægelse af højere synspunkter); *dia'lektisk*, som vedr. **d**.

dialektisk materialisme, den af Karl Marx og Fr. Engels grl. verdensanskuelse, if. hvilken den materielle verden ligger til grund for bevidsthedsfænomenerne og beständig udvikler sig som følge af indre modsætninger. Anv. på samfundslivet kaldes **d** hist. materialisme. Jfr. marxisme.

dialektisk teologi er den af Karl Barth grl. fremstilling af kristendommen som udtryk for den uendelige afstand og ab-

solutte forskel ml. Gud og mennesker; dialektisk betyder her væsensskille.

dialektolo'gi' (*dialekt* [-/ -logi], dialektstudium).

di'a'llag [-la'y] (gr. *diallagé* forandring, på gr. af de uens brudflader), varietet af augit, opbygget af lameller, derfor perlormorselans. Vigtig bestanddel i gabbro.

dial'lel' **krydsningsmetode** (gr. *diallelo* som krydsder hinanden), metode i plante- og dyreavl, hvorved man ved flersidig krydsning af en række hanner med en række hunner søger at bestemme de enkelte individers relative avlsværdi.

dial'ly'lbarbitu'syre, barbitursyrens diallylderivat, fås af urinstof og diallylmalonyreester. Vigtigt sovemiddel (*Dial*).

dial'og (gr., samtale; 1) mundtlig samtale m. 2 el. fl. personer; 2) et litt. arbejde i samtaleform, f. eks. Platons filos. d, der har dannet skole i vidensk. og ræsonnerende litt. helt til nutiden. I dramaet skelnes ml. monolog (enetale) og **d**, **dial'y'sator**, apparat, i hvilket man udfører dialyser.

dia'lyse (gr. *diálysis* adskillelse), metode til adskillelse af opløste stoffer under anv. af en membran, gnm. hvilken kun molekyler af en vis størrelse kan passere, medens større molekyler holdes tilbage. Anv. bl. a. til renfremstilling af protein-stoffer.

'diamagnetisme (*dia-**) + *magnetisme*, en særlig magnetisk egenskab, der forekommer svagt for visse stoffer (f. eks. vismut) og som består i, at stoffer frastødes af en magnet, mods. paramagnet. stoffer, som tiltrækkes af en magnet.

dia'man't (gr. *adamas*, egl. uovervindelig (p. gr. af hårdheden)), stål, diaman, 1) *mineral*, ædelsten, hårdeste af alle mineraler. Består af kulstof, krystaliserer regulært, spaltelighed efter oktaeder. Lysbrydn. høj, farvespredning meget stærk, derfor stærk glans og spil. Klar, oftest farveløst, sj. sort (carbonado). Fås af flodrug ved vaskning (Indien, Brasilien, Sydaf.) og ved grubedrift (Syd-af.). Størhandelen foregår væsentlig i London, slibningen i Amsterdam. Urene farvede **d** anv. til glasskæring, gravering og boreværktøj; 2) *arkit.*, små pyramideformede fremspring, i middelalderlige stilarter, anv. tætstillet, som perlebånd, i Renæssancen større, men enkelt stilled; 3) i *bogtryk* lille skriftstørrelse (4 punkt). Navnet stammer måske fra, at disse små skrifter er temmelig kostbare at fremstille.

diamantbor, rørformet kronebor med diamanbesat rand til boring i hårde stenarter.

diamantbryllup, 60-års bryllupsdag. diamanter far vestoffer, bejdsfarvestoffer for uld, der viser gode ægthedsegenskaber, el. basiske farvestoffer; mange farvetoner er repræsenterede.

diamantgrav, grav (tit trekantet tværsnitt) som skal hindre angribere i at skyde gnm. et virkes skydeskær.

dia'me'ter (*dia-*) 4 -*meter*), ret linie gnm. en kurves el. flades centrum; *diame'tra'l* modsatte punkter ligger i hver sin ende af en diamaner.

diam'e'tra'lplan (af *diameter*), plan gnm. en flades centrum.

dia'mi'n (*di-* + *-amin*), kern. forb., der indeholder to aminogrupper -*NH*₂.

Di'ana, rom. gudinde af ital. opr., indført i Rom fra byen Aricia i Albanerbjergene, hvor D var en guddom for kvinder. I Rom blev D guddom for slaver og plebejere, men ændredes senere under gr. indflydelse til frugtbarhedsgudinde og fik tilknyttet de træ, som opr. hørte til den gr. Artemis.

Diana'lun'd, da. stationsby (Høng-Tølose) på Midt-Sjælland; 772 indb. (1945). Epileptiker-anstalten Filadelfia.

Diane de Poitiers [djan da pwa'tje] (1499-1566), Henrik 2. af Fr.s elskerinde. Ivrigt katolsk, støttede Guiseme.

Di'anthus [-tus] (gr.-lat., egl. Zeus' blomst), nellike.

dia'pason (gr. *did pason chordn* hen over alle strenge), 1) oldgr. betegn. for oktav; 2) i Frankr. stemmegaffel, **d** normal: kammertone.

dia'pedesis (gr. gennemvandring), blodlegemers gennemvandring af karvæggen. *dia'positiv* (*dia-*) (- *positiv*), gennemsigtig fotografi. Anv. v. lysbilleder.

di'a'rium (lat. *dies* dag), dagbog, journal. **di'arrhoe** [-re'] (*dia-*) (- *rhoé*), sygelig tilstand med hyppige og tyndtflydende afføringer.

Dias t'diál], *Bartohmeu* (ca. 1450-1500), portug. opdagelsesrejsende; sejlede 1486-87 langs Afr. og, som den første eur., rundt om Kap det Gode Håb.

diachsis [-ski:] (gr. spaltning), påvirkning fra eet akut lidende hjerneområde til andre, fjernere liggende, f. eks. ved en hjerneblødning.

dia'sko'p (*dia-*) (- *skop*), d. s. s. lysbilledapparat.

di'as'pora (gr. adsprede), betegn. for de grupper af jøder som lever uden for Palæstina. Ved asyrenes deportationer fra Nordriget 722 f. Kr. opstod en **d** i Assyrien, ved babilionerne fra Sydriget 597 og 586 en tilsvarende i Babylonien. Desuden udvandrede mange jøder frivilligt til andre lande, især til Ægypten, d-jøderne bevarede forb. med hjemlandet og overholdt så vidt muligt valfartsfesterne. I senjødedommen betalte de skat til templet i Jerusalem.

dia'stase (gr. *diástasis* mellemrum, spaltning), 1) *med.*, unaturlig afstand ml. 2 sammenhørende dele, f. eks. ved en brækket knogle, hvor de to brudstykker er forskudt, så der er afstand - **d** - ml. dem; 2) *kern.*, d. s. s. enzymet amylase.

di'astole (gr.), adskillelse, udvidelse. I *med.* hjertets udvidelse, hvorunder det er aflappet og fyldes med blod; mods. systole.

dia'stylon (*dia-**) + gr. *stylos* søjle), gr. antik tempelbygning med stor afstand ml. søjlerne.

diater'mi' (*dia-*) (- *termi*), behandling med højfrekvente vekselstrømme, der frem kalder varme. Ved langbølge-d (bølgelængde omkr. 300 m) ledes strømmen til legemet v. hj. af metalelektroder, der er i berøring med huden; i kroner går kun i ringe grad i dybden. Ved kort-

bølge-d (bølgelængde 3-30 m) indsættes legemet ml. to isolerede elektroder, der ikke berører legemet; der opnås en dybtgående varmeeffekt inde i organismen. **d** anv. til behandling af visse betændelsestilstande. Der skelnes ml. lokalbehandling, hvor kun en del af legemet indsættes ml. elektroderne, og universel behandling, hvor hele organismen opvarmes (kunstig feber).

diatermi-apparat, højfrekvensgenerator til diatermibehandling.

dia'these (gr. *dithesis* tilstand), 1) *med.*, forældet betegn. for sygdomme, der ikke skyldes ydre påvirkninger; også = *disposition*; 2) *gramm.*, verbets form som aktiv (handleform), passiv (lideform) el. (navnlig på gr. og sanskrit) medial (mellemform). Aktiv anv., hvor den handlende person står i interessens midtpunkt; han slog fjenden; passiv, hvor det er handlingens mål, der interesserer mest: fjenden blev slået. Den mediale form anv., når handlingen koncentrerer sig om subjektets egen sfære, som i da: de slås.

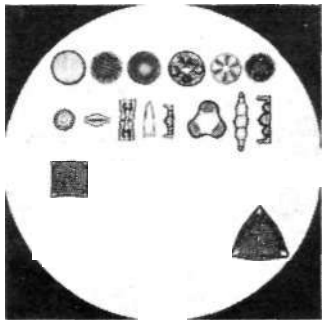
Sergej Diaghileff, Charles Dickens.

Denis Diderot, Marlene Dietrich.

di'athesis hæmo'rrhagica (gr. *diathesis* tilstand + nylat. af gr. *haimorrhagés* blodfrembydende), *med.*, tilstand, hvor der er generel tilbøjelighed til blødning beroende på en forstyrrelse i blodets koagulationsmekanisme (blodplader, protrombin, fibrinogen). **d** ses ved en række forskellige sygdomme: infektionssygdomme, C-vitamin-mangel, blodsygdomme, lever-sygdomme o. a.

diato'me'er (gr. *diatomés* gennemskåret) el. *kisellalger*, orden af mikroskopiske, encelledede alger. Cellevæggen, der er fast og består af pektinstof og kiseltsyre, er sammensat af to dele, skallerne, der passer til hinanden som et låg til en æske. Celleindholdet består af protoplasma m. kerne og kromatoforer. **d** formerer sig dels ved deling, dels ved såk. auxosporer, disse dannes enten ved en kønspores el. direkte af d-s celleindhold, **d** har de for-

Diatomeer fra jordlag på New Zealand.

skelligste former og de smukkeste mønstre. Deles i to grupper: 1) **d** med cirkelrunde skaller (de centriske), 2) **d** med langstrakte skaller (de pennate). Ca. 2000 arter over hele Jorden, mest knyttet til vand; også på jord. **d**-plankton i havene danner org. stof til næring for andre organismer, **d**-skallerer p. gr. af indholdet af kiseltsyre næsten uforædelige og aflæjres ofte som tykke lag på bunden af have og søer. Moler, infusoriejord og kiselgur består af **d**-skaller fra tidl. jordperioder.

diato'me' jord, løs hvid kiselbjergart væs. bestående af diatomeskaller. Opstår i moser og på havbunden. Anv. til dynamit og som polemiddel.

diato'me'kisel kaldes moler o.lign. marine, diatomeaflæjringer. Anv. også synonymt med diatomit.

diato'mit, bjergart væs. bestående af skaller af diatomer.

diato'mit sten, porøse, varmeisolerende sten fremstillet af korrkrummer og diatomekisel brændt til sintring.

diato'nik (*dia-* ' f gr. *tdnos* tone), mods. kromatik, et tonesystem, der består af hel- og halvtone, f. eks. alm. dur- og mol-skala.

di'avolo (hal.), djævel.

Dfaz ['dias], *Porfirio* (1830-1915), mexicansk diktor. Mestits, sagfører; præsident 1877-80, 1884-1911; skaffede Méx. lang periode af rolig udvikling; forhold for sin brutalitet, styrtet.

Diaz de la Peñá [dja:z dala pæ'nja], *Marreite* (1808-76), fr. maler; har i tilknytning til Barbizon-skolen malet romantiske skovinteriører, i rgl. med nogle kvindelige figurer og i en mættet, brunlig kolorit.

Diaz del Castillo *Vdlup* dæl ka'stiljo], *Bemal* (16. årh.), sp. historiker, skildrede Cortés' erobring af Mexico.

diazoforbide Iser [-a:so-] [*di-* + fr. *azote* kvælstof], organiske kvælstofforb., der indeholder atomgruppen —W⁺ N. Særlig vigtige er de aromatiske **d**, der fås af primære aminer ved behandling med salpetersyrling (diazotering), **d** er meget reaktionsdygtige, hvilket betinger deres anv. som mellemprodukter ved fremstillingen af en række stoffer, bl. a. farvestoffer. De er yderst ubestændige og i tør tilstand eksplosive.

diazoty'pi' [-a:so-], d. s. s. brunkopi.

Di'belius, *Otto* (f. 1880), ty. evang. kirkeleder, generalsuperintendent i Preussen 1925-33; trådte dristigt op mod det nazist. kirkeregimente. 1945 biskop i Berlin.

Dibitj Zabal'kanskij [z-], *Ivan* (1785-1831), russ. feltmarskalk af ty. fødsel. Udmærkede sig i Napoleonskrigene, fremtvang i tyrkerkrigen 1828-29 ved march over Balkan freden i Adrianopel, Død af kolera under det polske oprør.

Dibon, hovedstad i det gi. Moab (nu Dhiban), kendt både fra G. T. og Mesa-stenen, der er fundet i **D**.

Dicello'graptus-skifer [-sæl-], ordovisk graptolitskifer fra Bornholm og Sv. med graptolitslægten *Dicellograptus*.

Dicentra [-s-] (*di-* + gr. *kéntron* spore), *bot.*, hjerteblomst.

diccephalus [-sef-] (nylat. af *di-* + gr. *kefalé* hoved), misfoster med 2 hoveder.

Dich [dik], *Jørgen* Schneekloth (f. 1901), da. embedsmand, statsvidensk. konsulent for Arb.- og Socialmin. 1930, generalsekr. f. regeringens beskæftigelsesudvalg 1941, fra 1948 kommitteret i Arb.- og Socialmin.

Dichtung und Wahrheit [dixtu]t] unt 'va:rhait] (ty. digtning og sandhed), selvbiogr. af Goethe (1-3 1811-14, 4 1833).

Dickens ['dikinz], *Charles* (1812-70), eng. romanforfatter. Kom som 10-årig til London og fik et indgående kendskab til storbryens liv, mest i jævne kredse. **D** har skrevet et stort antal bredt anlagte romaner, som alle er overs., til da. *Pickwick Papers* (1836; da. *Pickwick Klubben* 1840), *Oliver Twist* (1837-38, da. 1845), *David Copperfield* (1850, da. s. å.), *Great Expectations* (1860-61, da. *Store Forventninger* 1861) o. m. a. Berømt er også **D**-s juleeventyr *The Christmas Carol* (1843, da. *Juleeventyr* 1854-58). **D** er den største af de mange eng. forf. i 19. årh., som skrev m. s. og humanitært formål. Hans romaner indeholder harmfulde angreb på tidens soc. uret og forældede institutioner, bl. a. fattigvæsen, skole og retspleje. Karakteristisk for **D** er hans varme humor og menneskekærlighed, der kan blive til sentimentalitet. Hans karakterkildring er dram. levende og ejendommeligt overdimensioneret, på een gang realisme og karikatur. (Portræt).

Dickinson ['dikinsn], *Emily* (1830-86), amer. lyriker. Hovedparten af hendes digte er udg. posthumt. *Poems* (1890-96) og *The Complete Poems* (1924).

'Dickmeiss [-mai's], *Poul* (f. 1903), da. psykiater. 1940 overlæge i psykiatri ved Kbh.s polit, 1944 ved sindssygehosp. i Augustenborg, medl. af Retslægerådet. *Om Psykiske Lidelser i Klimakteriet* (disp. 1940).

Dicks reaktion (efter de amer. læger *George Frederik Dick* (f. 1881) og *Gladys Henry Dick* (f. 1881)), hudreaktion med toksin af scarlatinastreptokokker. Posi-

tiv reaktion tyder på modtagelighed over for skarlagensfeber.

Dico'di'd, morfinlign. hoste- og smertestillende middel.

Di'e'tamus, en flerårig, meterhøj, stærkt kirtlet urt i fam. med appelsin. I stille, varmt vejr kan de dampe af æterisk olie, som den udsender, antændes. Prydplante.

'dictum de'omni et 'nullo (lat: udsagn om alt og intet), aristotelisk slutningsregel: hvad der udsiges om en hel klasse kan udsiges om enhver del af den.

Dictyo'graptus (gr. *diktyon* net + *graptos* beskrevet), d. s. s. *Dictyonema*.

Dictyo'nema (gr. *diktyon* net + *néma* spind), graptolitslægt, der danner netformet grenede kolonier.

Dictyonema-skifer, nedre ordovisk graptolitskifer med graptolitslægtene *Dictyonema* (Bornholm, Sv. o. a. st.).

dicva'ni'n [-sy-] (*di-* 4. gr. *kyâneos* mørkeblå), tjærefarvestof (kinolinfarvestof), der anv. til rød-sensibilisering af fot. plader.

Didache [-da'kæ'] (gr. lære), et oldkirk. skrift fra ca. 140, indeholdende menighedsordninger.

didak'tik (gr. *didaktikos* undervisende), undervisningslære. Behandler spørgsmålene om undervisnings mål og metoder, enten i alm. et. for et enkelt fagområde (spec. **d**).

Diderichsen ['did'riksan], *Paul* (f. 1905), da. filolog, professor ved Kbh.s Univ. 1949. *Elementær Dansk Grammatik* (1946).

Diderot [di'drø], *Denis* (1713-84), fr. filosof. Hovedred. af den store fr. encyclopædi. Fritænkner med materialistisk præg. En af den fr. oplysningsfilosofis præp. Har bl. a. skrevet *Le rêve d'Alembert* (1769, publiceret 1830), *Le neveu de Rameau* (1769) og *Jacques le fataliste* (1773). (Portræt).

'Didus Juli'anus, rig rom. senator, der efter Pertinax' mord 193 købte kejsertronen af præ tor i anerne. Myrdet s. å.

'Dido, heroine, i oldtiden anset f. Karthagos grundlægger. If. Vergils *Æneide* begik **D** selvmord af ulykkelig kærlighed til *Æneas*.

Didot [-'do], fr. bogtrykker- og boghandlertfamilie. 1) *Francoise Ambroise* Ti (1730-1804) forbedrede det typografiske system, som senere indordnede metersystemet og i dag er det mest udbredte i Eur. *DPierreH* (1761-1853) skabte den smukke **D**-skrift.

Didot-systemet [di'do-] (efter *F. A. Didot*), i bogtryk det system, hvorefter typernes grad el. størrelse klassificeres efter en enhed = 1864 af den gi. fr. fod (pied du roi) = *Væo* ni. Kaldes også det fr. system el. punktssystemet.

'Didrik af Bern, germ. sagnetelt. Theoderik d. Store (d. 526), der erobrede Hlv. og residerede i Verona (= Bern), blev som **D** landflygtig fyrste. **D**-sagnene forekommer især på bayersk-østr. område (Rabenschlacht osv., Eckenlied o. a. med eventyrmotiv), nælde dog også Norden (Didriks saga, folkviser).

Didrik den Lykkelige (d. 1440), greve af Oldenburg og Delmenhorst, fader til Christian I.

Didriks saga (gln. *fri & riks saga*), oversættelsessaga af fornaldarsaga-type; formentlig skrevet i No. omkr. midten af 13. årh. **D** er en prosaengivelse af tabte ty. heltedigte om Didrik af Bern, bragt til No. af ty. købmænd; derved bliver **D** et vigtigt kildekrift for ty. sagnhist.

Didring [di'd-J, *Ernst* (1868-1931), sv. forfatter. Embedsmand 1890-1914. **D**-s hovedværk er *Malm* 1-3 (1914-19), en roman om Norrlands kolonisation; skrev endv. talr. naturalistiske skuespil.

di'dy'm (gr. *didymos* tvilling), betegn. for blanding af metallerne praseodym og neodym; opfattedes som et grundstof, indtil en adskillelse af de to bestanddele lykkedes.

'Didyma, oldgr. Apollonhelligdom og orakel S f. Milet. Det gi. tempel brændte 494 f. Kr., et nyt påbeg. i slutn. af 4. årh. og fuldførtets i rom. kejserdnt.

Didymo'graptus (gr. *didymos* dobbelt + *graptos* beskrevet), slægt af greptolthter med togetrenet aksle.

die, kvindemælk.

Dieден'hofen [di:-], ty. navn på Thionville.

Dieffenbach [diifnbaE], *Johann Fr.* (1792-1847), ty. kirurg. Fremragende operatør på alle den forantipsetiske tids felter. Særlig kendt for sine plastiske operationer. Udførte de første skeleoperationer.

diegivning, ernæringen af det spæde barn ved modermælk suget fra brystet. Er af overordentlig bet. for barnets trivsel og til gavn for moderen. Foregår 5-6 gange i døgnet og kan fortsætte, til barnet er 6-9 mdr. gi. Det giver barnet de fornødne vitaminer og mineraler samt vigtige anti-stoffer mod sygdomme.

Diego Suarez [djego sva'ræ:s], havneby ved D-bugten på NØ-Madagascar.

Diehards [di:hai:dz] (eng; de der dør hårdt; anv. om soldater, der kæmper til døden), yderste højre af det eng. kons. parti.

dièle Edj:U] (ty., egl.: planke); i den nedsachsiske bondegård, en treskibet tømmerkonstruktion under eet stort tag, betegn. **d** midtskibet. I nordty. byers ældre borgerhuse er **d** det store, gnm. fl. etager gående forrum lige inden for gadedøren i gavlen.

dielektricitetskonstant (gr. *did* gennem) for et stof er det tal, der angiver, hvor mange gange en kondensators kapacitet forøges, når mellemrummet ml. kondensatorpladerne udfyldes med stoffet, **d** er for luft 1,00059, glas 7, glimmer 4-8, vand 81. Denne virkning forklares ved en forskydning af de elektr. partikler inden for stoffets atomer og medfører, at tiltrækningen ml. to elektr. ladninger er omvendt proportional med **d** for det mellemliggende stof. Herpå beror dissociation af molekyler ved opløsning i vand, hvor værdien af **d** er stor.

die'lektrikum (nylat.), betegn. for en elektr. isolator.

dielektriske tab, de elektr. tab i isolationen i f. eks. kondensatorer el. kabler, når de udsættes for en vekselspænding.

dielektrisk opvarmning, opvarmning p. gr. af dielektrisk hysterese, **d** udnyttes af lægevidensk. til diatermiebehandling, i USA også til tilberedning af mad.

Diemen [ditman], *Anton van* (1593-1645), holl. generalguvernør i Ostindien fra 1636. Sendte 1642 Abel Tasman på opdagelsesrejse. Tasman kaldte nuv. Tasmanien for van D-s Land.

diencephalon [-'se:f-] (gr.), mellemhjerne (del af hjernen).

Dientzenhofer [d'im'sanhoifar], østr.-ty. arkitekt familie. Stamfaderen *Christoph D* (1655-1722) påbeg. 1673 slægtens hovedværk, jesuitterkirken *St. Nikolaus* i Praha, i saftig jesuitter-barok, sønnen *Kilian Ignaz D* (1690-1751) tegnede facaden m. m.; kirken blev først færdig 1760.

Dieppe [djæp], fr. by ved Kanalkysten; 22 000 indb. (1946). Vigtig havn; knipplingsindustri. Brit. 10 timers commando-raid 19. 8. 1942.

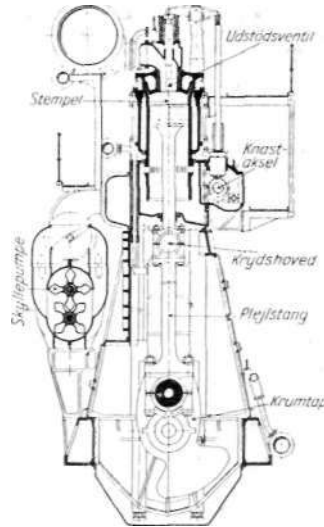
Dier'villa (efter fr. læge *DierviUe* (18. årh.)), slægt af gedebladfam. 8 arter i Ø-Asien og N-Amer. Fl. af disse, samt varieteter er alm. prydbuske.

Dierx [djærks], *Leon* (1838-1913), fr. digter. Tilhørte Les Parmassins. Skrev melodiske vers som i digtsamlingen *Levres cioses*.

dies [di:as] (lat.), dag.
diesellokomotiv [di'sal-], lokomotiv, hvor et dieselmotoranlæg yder den fornødne maskinkraft. Dieselmotoren er alm. koblet direkte til en generator, hvis elektr. strøm driver de såk. banemotorer; disse er ophængt på d-s bogier og driver hjulakserne gnm. en tandhjulstransmission. Ved DSB blev de første **d** taget i brug i 1927, og der blev efterhånden bygget i alt 12 **d**. **d** slog dog ikke rigtig an, og de 4, som nu havev, bruges næsten ikke. Derimod har de da. privatbaner et større antal **d** i brug, ligesom der findes mange **d** i udlandet; således skal i USA 90 % af alle nye lokomotiver være **d**. **d**-s fordele ligger i anv. af det billige brændsel (dieselolie), mindre personale-

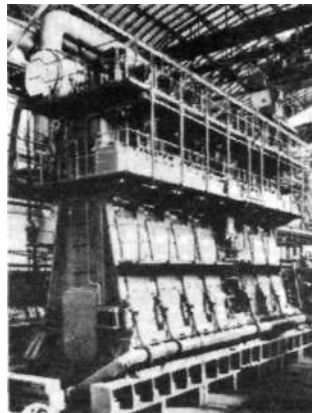
udgifter under kørsel og i depotet samt i, at **d** til enhver tid er brugsklar, mods. damplokomotiver, hvor opfyringen kræver lang tid.

dieselmotor [di'sal-], en af den ty. ing. *Rudolf Diesel* [di:al] (1858-1913) i 1893-97 konstr. forbrændingsmotor for

2-takt enkeltvirkende dieselmotor.

flydende brændstof, der indsprøjtes i en cylinder, hvori det forbrænder og bevæger et stempel, der gnm. en plejstang driver en krumtapsaksel rundt, **d** er enkelt-el. dobbeltvirkende, eftersom forbrændingen sker på den ene el. på begge sider af stemplet, **d** udføres som fire-el. totakt-**d**. I en firetakt-**d** indsuges under 1. stempletslag luft, der under 2. slag komprimeres til ca. 35 atmosf., hvorved temperaturen stiger til ca. 600°

7-cylinders dieselmotor.

C; i beg. af 3. slag indsprøjtes størstet olie, som antændes p. gr. af temp., forbrænder og driver stemplet frem, mens spildgassen udstødes under 4. slag. I en totakt-**d** sendes, når stemplet er i bund efter arbejds slaget, af en luftpumpe skyllet gnm. cylindren, spildgassen udføres, der lukkes for skylleluften, og luften i cylindren komprimeres, hvorpå olien indsprøjtes, og et nyt arbejds slag følger, **d** udføres m. en el. fl. cylinder efter størrelsen og giver i forh. til dampkraftanlæg bedre virkningsgrad, mindre vægt og pladsbehov og let igangsætning. **d** anv. til drift af stationære maskinanlæg, skibe, motorkøretøjer, jernbaner og flyvemaskiner.

dieselmotorskib [di'sal-], fællesbetegn. for skibe, hvis hovedmaskine er en el. fl. dieselmotorer. Fork. M/S.

dieselolier [di'sal-], mineralolier hovedsagelig mellemsvære jordoliedestillater med kogepunktsinterval ml. petroleums og smøreoliers. Anv. som drivmiddel i dieselmotorer. Efter stigende viskositet betegn. **d** med nr. 1-D til 6-D. Flamme-punktet for **d** skal ligge over 50°.

'dies 'iræ (lat.: vredens dag), berømt hymne fra 13. årh.

Dies-kommissionen [di:z-], kommission nedsat 1938 i USA til undersøgelse af virksomhed i USA, der var skadelig for landets interesser. Formand: Martin Dies (f. 1901), Demokrat, kritisk mod Roosevelt (medl. af Repræsentanternes Hus 1921-45, Texas). **D** gik yderst energisk frem mod kommunismen, fremdrog også en række eks. på nazistisk-fascistisk undergrundsarbejde; **dens** fremgangsmåde vakte protest.

Dielt [di:tl], *Eduard* (1890-1944), ty. general. Ledede ty. tropper 1940 i Narvik. Ledede fra 1941 nordligste del af russ. front.

Diétrich [di:trix], *Marlene* (f. 1902), ty.-amer. filmskuespillerinde. Deb. på teatret 1922 som elev af Reinhardt, filmdebut 1926, brød igennem i Josef von Sternbergs »Den Blå Engel« (1929-30); 1930 til USA, hvor hun bl. a. spillede i »Det Stjålne Paradis« (1936), »Engel« (1937) og den mere drastiske »Vestens Dronning« (1939). (Portræt sp. 953).

Diétrichson [di:itrik-], *Lorentz* (1834-1917), no. kunst- og litt.-historiker. Har bl. a. skrevet *Omrids af den No. Stavis Kirke Hist.* 1-2 (1866-69) og *De No. Stavis Kirker* 1-2 (1891-92). Erindringer: *Svindne Tider* 1st (1896-1917).

Diétz [di:ts], *Ludwig*, bogtrykker i Rostock. Kaldtes i 1548 til Kbh., hvor han trykte Chr. 3.s Bibel.

Diétzman [di:ts-], 1) *Fritz* (f. 1898), da. violoncellist. Var 1924-26 ved Nordisk Film, fra 1926 i Det Kgl. Kapel, s. å. koncertmester. 2) y'w<o/(1895-1949), da. violoncellist. Fra 1923 i radioorkestret, 1924 solocellist, 1931 koncertmester.

diéu et mon droit [djø erm'drwa] (fr.). Gud og min ret (den eng. kronens valg-sprog).

DIF, fork. f. Dansk /dræts-Forbund.

DIF, fork. f. Dansk /ngeniør/brening.

dife'ny'l, krystallinsk stof, C_{60} - C_{70} , fås som hvide krystalblade ved at lede benzoldamp gnm. glødende rør. Smp. 70°C, kp. 254°C. Anv. som varmeoverføringsmedium, da det holder sig uforandret i månedsvis ved opvarmning indtil kp.

di fen yl aminblåt, et aminfarvestof; det er uopløseligt i vand, opløseligt i alkohol og bruges til silkefarvning.

difenylklorarsin, eng. *clark*, ty. *Blaukreuz* (C.fi.)AsCl, smp. 18°. Kern. kamptof, nysegas.

Differdange [difær'da^] (tv. *Differdingen*), jernindustri i S-Luxembourg. 15 000 indb. (1945).

difference [-'rai'sa] (fr.) el. *dtffe'ren's* (lat.: forskel), resultatet af en subtraktion.

differenceregning, betegn. for termisforr., der ikke opfyldes effektivt, men udlignes ved en senere, mods. forretn., således at kun prisforskellen afregnes.

diffe'ren'regning er en mat. disciplin, i hvilken man undersøger forb. ml. en funktion og differenserne ml. funktionsværdierne for en række værdier af den uafhængige variable, disse differensers differenser osv. f>

diffe'ren'srække el. *aritmetsk progression* er en række tal, hvor forskellen ml. hvert led og det foregående overalt er den samme.

diffe'ren'stalje el. *-trisse* el. *patenttalje* el. *Westons talje*, løfteapparat m. en blok m. 2 ulige store kædeskiver foroven, en enkeltskivet blok forned, og en endeløs kæde. Trækkes m. kæden den øverste blok en gang rundt, bevæges byrden det halve af diameterforsk. ml. den store og den lille skive.

differenti'a'bel funktion, en funktion, der har en differentialkvotient.

differenti'a'I- (lat. *differentia* forskel), vedr. forskel.

differenti'ale, et bl. a. i en bils transmission indskudt tandhjulssystem, der kan overføre motorkraften til de drivende hjul, men alligevel tillader disse at rotere med forsk. hastighed i sving. Hvis det ene hjul blokeres drejer det andet sig med dobbelt hastighed.

differentialeometri, en gren af geometrien, hvori differential- og integralregningen anv. på geom. opgaver især vedr. kurver og flader. Den moderne d danner det mat. grundlag for Einsteins almindelige relativitetsteori.

differentialkvotient. Dersom y er en funktion af x ($y=f(x)$), og man giver x en tilvækst Δx , får y en tilvækst Δy . Den eventuelle grænseværdi for forholdet $\frac{\Delta y}{\Delta x}$, idet Δx nærmer sig ubegrænset til 0, kaldes d. el. den afledede $zX f(x)$ og betegnes $f'(x)$ el. $\frac{dy}{dx}$. Er y en funktion af fl. variable, og giver man een af disse en tilvækst uden at forandre de øvrige, fås på tilsvarende måde funktionens partielle d med hensyn til denne variable.

differentialligning er en ligning ml. en ubekendt funktion af en el. fl. variable og differentialkvotienter af denne funktion.

differentiopsykologi, W. Stems betegn. for den gren af psyk., som studerer de individuelle sjælelige forskelle.

differentialregning, et grundlæggende afsnit af matematikken, i hvilket man udvikler metoder til beregning af funktioners differentialkvotienter og v. hj. af disse undersøger funktionernes forløb.

differentialskrue, skrue m. 2 forsk. gevind med lidt forsk. stigning. Drejes skrue, idet den ene møtrik hindres i at dreje sig, kan man opnå en retlinjet bevægelse af denne svarende til stigningsforskellen ml. gevindene. Benyttes bl. a. til fin måling.

differentialtarif, trafik-tariffs system, ved hvilket prisen pr. km aftager med befordringslængden, d anv. hovedsagelig ved godsbefordring, men også ved persontrafik, således ved DSB ved rejser over 270 km.

differentieltold, betegn. for en lavere, begunstigende el. en forhøjet toldsats, der foruden den alm. gæld. toldsats, fastsættes for samme vare. d har især bet. i kolonialpolitik.

differentieltælling, tælling af det relative antal af de forsk. hvide blodlegemer. Normalt findes omtrent 65-75% neutrofile leukocytter, 1-4% eosinofile og 1-2% basofile leukocytter, 4-8% monocytter og 20-40% lymfocytter.

differentiation (lat. *differentia* forskel), 1) *filos.*, udskillelse af forskelle inden for en helhed; 2) *geol.*, de processer, der bevirker, at der af et magma opstår bjergarter med forsk. kern. sammensætning. Magmatisk d skyldes begrænset blandbarhed el. adskillelse p. gr. af forsk. vægtfylde af endnu flydende magma, krystallisations-d skyldes, at først dannede krystaller samles for sig; 3) *mat.*, bestemmelse af differentialkvotienten.

differenti'ere (lat. *differentia* forskel), udforme i forsk. retninger, nuancere.

differenti'ering, biol., den gradvise skete forskelliggørelse af celledele og af celler i færdigvoksne organisme under dens udvikling. Årsager og veje endnu ukendte.

diffe're're (fr. af lat.), være forsk. (fra), adskille sig fra; diffe're'n's, forskel, uoverensstemmelse.

difi'ci'l [-s-] (fr. af lat.), vanskelig, umedgørlig; kilden.

diffraction (lat. *diffRACTUS* sønderbrudt), bøjning af lys el. elektroner.

diffunde're (lat.), foretage en diffusion.

diffu's (lat. *diffusus* udgydt), udflydende, vidtloftig; uden skarpe grænser, mods. cirkumskript.

diffusion (lat. *diffusus* udgydt) er en bevægelse i vædske el. luftarter fra et

sted med høj koncentration til steder med lavere koncentration, hvorved der sker en blanding uden nogen ydre årsag. d er en følge af molekylernes termiske bevægelser og vokser derfor med temp. d foregår hurtigere for luftarter end for vædske. Særlig interesse har d af luftarter gnm. snævre åbninger f. eks. i porøse skillevægge, idet d foregår hurtigere for lette end for tunge molekyler, hvorfor d kan anv. til at adskille en luftblanding i dens bestanddele. På denne måde har man kunnet adskille isotoper, f. eks. uranisotoperne til fremstilling af atombomben.

diffusionslinse, forsatslinse t. fot. objektiver, der slører billedet jævnt, hvilket kan være af stor malerisk værdi (soft-focus).

diffusionspumpe, vakuumpumpe, der er baseret på at diffusion af luft altid vil finde sted fra højere til lavere partialtryk. III. viser skematisk end, hvori damp fra kogende k viksøl v sendes gnm. åbningen A og fortætted ved en kølekappe for atter at vende tilbage til kogekolben. Ved A vil luftmolekyler blive revet med af kviksølvdam, pen, så at partialtrykket bliver nul, hvorfor der stadig vil ske en diffusion af luft fra den beholder, der skal udpumpes. Den udpumpede luftmængde fjernes fra B med en mekanisk vakuumpumpe. Med d kan opnås så lave tryk som 10^{-6} mm el. 10^{-3} atm. I stedet for kviksøl anv. ofte særlige olier (apiezonolie).

Qor

difte'ri (gr. *diphéra* læder, derfra bet. hinde), epidemisk sygdom forårsaget af d-bacillen; karakteristisk er fibrinbelægninger på slimhinder i svelg, mund og øvre luftveje, som kan stoppes heraf (krup). d-bacillen udskiller et toksin, som angriber nerver og hjerte, d behandles med fork. og penicilin. Vaccination mod d er en effektiv forebyggende foranstaltning, blev i Danmark i større målestok indført fra 1941. d-dødsfald bl. fuldstændig (3 gange i løbet af 1 år) vaccinerede personer er meget sjældne. d hos dyr er en infektionssygdom fremkaldt ved smitte gnm. foderet ved bact. necroseos, der angriber vævet i mundhulen. Infektionen kan spredes til forsk. organer; angribes f. eks. skeden hos køer taler man om skede-d. Dyrenes d har intet at gøre med menneskets d, der ikke angriber dyr. Navnet blev givet i 1870 af den ty. dyrlæge K. Dammann (1839-1914), da han som den første beskrev sygd. og mente, at de to d var beslægtede. Dette blev allerede i 1884 modbevist af den ty. bakteriolog Friedrich Löffler (1852-1915). 1890 påviste B. Bang sygdommens årsag.

diferiserum, serum fra dyr (ofte heste), som er forbehandlet med indsprøjtninger af difteritoksin; herved kommer serumet til at indeholde bet. mængder antitoksin. d anv. i form af indsprøjtninger i muskler el. årer til behandling af difteri.

dif 'tong (gr. af *dis-* + *fhongos* lyd), tvetyd, forb. af to vokaler i een stavelse, f. eks. a-u i Saul, savle, el. a-i i regn, fejle. Sidste led skrives på da. ofte med et konsonant tegn. I de nævnte eks. ligger hovedvægten på første led (faldende d), i fr. moi på sidste (stigende d).

difyo'don'te (gr. *difys* af dobbelt natur + *-donta*) kaldes pattedyr, som får både mælketsæet og blivende tandsæt.

di'gamma (gr., egl. dobbelt gamma), tegn: Γ , oldgr. bogstav for den på gr. tidligt svundne lyd γ ; af romerne til sidst anv. for f.

dige, 1) jordvold til beskyttelse af lavtliggende arealer mod oversvømmelse, d-s

højde er i regelen 0,3-1,0 m over højeste bølgetop el. vandstand. Skråningerne gives større anlæg ud imod vandet og beskyttes på denne side af sten- el. faskinbeklædning på særlig udsatte steder. I øvrigt er d græsbevokset, ligesom der bag d er en strimmel land, digebæm, som er udyrket, d findes i Danmark navnlig på Lolland-Falster og langs Jyllands vestkyst; 2) jordvold som adskillelse ml. marker.

Dige, Ejnar (f. 1899), da. socialøkon. Kst. departementschef i Finansmin. 1942, udnævnt 1945.

digel, kar til glødning el. smeltning af metaller el. andre stoffer. I laboratorier anv. d af porcelæn el. platin; i industrien ler-d af sand og ildfast ler el. grafit-d af ildfast ler og grafit.

digelovgivning, Alm. regler om havdiger indeholdes i lov nr. 53 af 10. 4. 1874. I h. hertil kan enhver (mod fuld erstatning) tilpligtes at tale anlæg el. udvidelse af et dige på den ham tilhørende grund, selv om der ikke derved opnås nogen beskyttelse for hans ejendom.

digelpresse, bogtrykmaskine, anv. til trykning af mindre papirformater f. eks. reklamekort, visitkort, brevpapir osv. Trykfundamentet med papiret føres under trykningen mod den stillestående form.

digelstål, stål fremstillet og smeltet i digler af chamotte og grafit. Der kan opnås stål med et stort kulstofindhold (0,75-1,5%), med stor hårdhed og styrke. d er et særlig fint stål men dyrt, på gr. af de små charger og bliver efterhånden erstattet med stål fremstillet ved de billigere processer i Martin-ovne og elektr. ovne.

'Di'gerbanke el. *Bogehjærg*, 35 m h. bakketo på Hindsholm, NV-Fyn.

digerøden, sv. betegn. for den sorte dod. **dige're'le** (lat: fordele), kern., behandle et fast stof med en vædske under opvarmning for at opnå en ekstraktion af opløselige bestanddele.

digesmutte el. *stenpikker* (*Oe'nanthe oe'nanthe*), grå, hvid og sort drosselfugl,

^ y

reden i stendiger el. jordhuller, lever på sandet og stenet terræn. Vidt udbredt over den nordl. halvkugle, trækfugl.

Di'gesta (lat: det inddelte), del af Corpus juris, indeholdende uddrag af den jur. litt.

digestion (lat.), fordøjelse.

digestivmidler (lat. *digestio* fordøjelse), midler, der styrker fordøjelsen.

digesvale [*Ri'paria ri'paria*], brun og hvidlig svale, reden i brinker. Alm. i Danmark. Trækfugl.

Digisol'vi'n (*digitalis* + lat. *solvere* opløse), opløseligt digitalispræparat.

digi'tat (lat. *digitus* finger), *med.*, udført med fingrene, f. eks. d undersøgelse.

Digitalis (lat. *digitus* finger), *bot.*, fingerbøl. - I *med.* betegn. for ekstrakt af D purpurea; indeholder vandopløselige glukosider, der virker som hjertestimulans.

digiti'gra'de (lat. *digitus* finger, *ta* + *gradi* gå) kaldes dyr, der er itæggenne.

'digitus (lat: finger), romersk længdemål, lig ca. 2 cm. - I *astron.* bruges d som betegn. for, hvor stor en del af Solen el. Månen en formørkelse omfatter, målt i tolvte dele (eks. 7 digiti betyder, at $\frac{7}{13}$ af diameteren er formørket).

digni'tar (lat. *dignus* værdig), rangsperson.

digression (lat.), af vigen; sidebemærkning. - *astron.*, vinkelafvigelse, enten af en planet fra Solen, el. af en retning fra meridianen.

digte (holl. *dichdoen* gøre tæt), søv., kal-fatre, tætte nåder i dækket med værk.

oligoklas og biotit, hornblendende el. augit. Forek. ret alm. (eks: Alperne, Andes).
Diosgyor [di'o:3d3ø:r], by i N-Ungarn tæt V f. Miskolc; 27 000 indb. (1941). Ståldindustri, brunkulsbrænding.
Dioskorides (gr. *Diosko*rides*) *Pedanius*, gr.-rom. læge på Neros tid (54-68). Oldtidens store farmakolog. Forf. til *De materia medica* (5 bd.).
dio'sku'rer (gr. *Didskuroi*: Zeus' sønner), i gr. rel. et guddommeligt broderpar. Kastor og Polydeukes, lat. Castor og Pollux. **d** opfattedes som venlige hjælpere i al slags nød. En myte fortæller, at Kastor dræbtes, men Polydeukes opnåede, at de måtte forblive sammen skiftevis i Underverdenen og i Himlen. **d** har fra gi. tid forb. med heste og blev i Rom guddomme for ridderskabet, **d** var også guddomme for søfarende og blev i sentiden væsentlig opfattet som guddomme for lykken på **havet**.
Dio'tima (gr.), en (opdigtet) præstinde i Platons »Symposion«, som Sokrates hævder at have modtaget lærdom af.
Dipa'vamsa (påli: øens kronike), buddhistisk hist. værk affattet på Ceylon, forgænger for Mahāvamsa.
dipla'cusis (gr.), dobbelthøren.
diple'gi' (*di-* + gr. *plégē* slag), lammelse af begge arme og ben i forb. med stivhed og ofte uvikarlige bevægelser af disse. Oftest symptom på følgeritilstande efter hjernebetændelse i barndommen el. hjernebldning (hos barnet) ved fødselen.
diplo- (gr. *diploos* dobbelt), to, dobbelt.
diplo'fase [*diplo-* + *fase*], det diadiem (med to kromosomsæt forsynede) stadium i generationsskiftet; mods. haplofase.
Diplo'graptus [*diplo-* + gr. *graptos* beskrevet], slægt af toradede graptolitter med ugrenet akse.
diplo'i'd (*di-* + *-ploid*), kaldes i *biol.* en cellekerne med to kromosomsæt, opstået ved befrugtningen. Betegnes med 2 n el. 2 x.
diplo'kokker [*diplo-* + *kokker*], kugleformede bakterier, der hænger sammen parvis.
di'plo'm (gr. *diploma* dobbelttavle), betegn. for visse højtidelige dokumenter; i *hist.* især om offentl. dokumenter fra middelalderen.
diplo'ma't (fr.), embedsmand, særlig uddannet til at forhandle med fremmede regeringer; snild, beregnende person; smidig forhandler; diplo'ma'tisk, hvad der hører til d; smidig, kløgtig.
diploma'tarium, samling af diplomer (og breve).
Diplomatarium 'Danicum, udgivelse af da. middelalderbreve og -diplomer, påbeg. 1938 af »Det Da. Sprog- og Litt.-selsk.«. Samtidig udkommer en da. overs., *Danmarks Riges Breve*. I 1938 udkom desuden en facsimile-udg. *Corpus Diplomaticum Regni Danici*.
diplo'ma'ti', 1) varetæelse af statens polit. interesser over for andre lande; 2) de dertil ansatte tjenestemænd, især gesandterne; 3) i overført bet. smidighed i omgang med mennesker.
diploma'tik, læren om diplomer, en hist. hjælpevidenskab, grundlagt af franskmænd Jean Mabillon.
diplo'ma'tisk korps, fr. *corps diplomatique*, fællesbetegn. for alle i et best. land anmeldte diplomater, hvis ordfører kaldes doyen.
diplomingeniør, ty. betegn. for civilingeniør.
di'plon'ter [*diplo-* + gr. *gn*, genitiv *ontos* eksisterende], betegn. f. organismer, f. eks. dyr og blomsterplanter, hvis diploide cellefase udvikler sig til det egl. individ (mods. haplonter).
diplo'pi' [*diplo-* + *-opi*], *dobbeltsyn*, opstår, når de to øjnes synslinier ikke er rettede mod samme genstand, og skyldes hyppigt en øjenmuskellammelse. Sådant dobbeltsyn kaldes binoculært mods. monoculært **d** (dobbeltsyn med eet øje). Sidstnævnte skyldes oftest sygdom i linsen.
Di'poinos, gr. billedhugger fra Kreta. Virkede på Peloponnes i beg. af 6. årh. f. Kr.
'dipo'l (*di-* + gr. *polein* dreje), antenne

bestående af to symm. dele, der arbejder i modfase. Anv. navnlig til modtagning af ultrakorte bølger, f. eks. ved fjernsyn.
dipolmoment for et molekyle er et mål for fordelingen af atomkerner og elektroner i molekylet og er bestemt ved produktet af afstanden ml. tyngdepunkterne for molekylets positive og negative elektriske ladninger og ladningens størrelse. Efter Debyes teori kan **d** bestemmes ved måling af stoffets dielektricitetskonstant.
'Dippel, *Johann Konrad* (1673-1734), ty. kemiker, den radikale pietismes teolog. Forårsagede i landflygtighed i Danmark og Sv. stærke radikal-pietistiske vækkelser.
dipposolie, ubehageligt lugtende vædske, der indeholder en blanding af forsk. nitriler, aminer osv., såsom pyrrol, kinolin, pyridin o. a. **d** fremstilles ved tørdestillation af affædte knogler.
-dip'si' (gr.), -tørst.
dipsoma'ni' (gr. *dipsa* tørst + *-mani*), periodisk optrædende drikkesygge, oftest p. gr. af forstemninger.
diptero'gi' (gr. *dipteros* med 2 vinger + *-logi*), læren om de tovingede insekter (fluer og myg).
'dipteros (gr. *dipteros* med 2 vinger), antik tempelbygning omgivet af dobbelt søjlerække.
'diptychon [-ykon] (gr. *diptychos* dobbelt sammenlagt), 1) i antikken og tidligkristelig tid en sammenklappelig dobbelttavle af ædelt materiale, på udsiden smykket med relieffer el. lign., indv. overtrukket med m. voks til indrindring af skrift; 2) nu kaldes en to-fløjet altertavle **d**.
•Dipylon (gr.: dobbeltvæg), i oldtidens Athens store byport mod NV.
'dipylonkeramik, attisk keramik fra den geometriske stils tid, således beteg-

Dipylonkeramik. Metropolitan Museum, New York.

net efter Dipylongravpladsen uden for Athen, hvor de første større fund af **d** gjordes.
Dirac [di'ræk], *Paul A. Af.* (f. 1902), eng. fysiker. Indførte relativitetsteorien i kvanteteorien og forudsagte derved positronens eksistens. Nobelprisen 1933.
directorestil [direk'twa:r], fr. kunst- og modestil under Direktoratiet. Kvindernes klædedragt var en efterligning af grekerne, mændene yndede ekscentrisk virkende dragter bl. a. med livkjole og højt halsbind. Møbelstilen danner overgangen til empire.
Diredawa [di:re:dawa:], abessinsk by på banen Addis Abbeba-Djibouti; ca. 30 000 indb.
'direkte (lat. *dirigere* rette), lige; diametral; uden omveje, hurtigt, straks; umiddelbar.
direkte aktion, fremme af den socialist. arbejderbevægelses mål gnm. skarpe kampmidler (strejke uden hensyn til varsling; sabotage; boykot), mods. moderat lønforhandlingstaktik og forståelse m. borgerl. grupper i arbejdskonflikter og rigsdagspolitik.
direkte skatter (mods. indirekte), skatter, der bliver hvilende på yderen. De

vigtigste er indkomst- og formueskat-terne samt til dels ejendomsskatterne.
direkte skydning, ældre udtryk for åben skydning, gælder mål, der kan ses fra skytterns el. skytsets side.
direkte tale, *gramm.*, ordret gengivelse af et udsagn (han sagde: »kom her«).
direkte valg (mods. indirekte valg), en valg måde, hvorved vælgerne stemmer på de personer, som skal vælges, og ikke på valgmand el. lign.
direktion (lat.), styrelse, ledelse; de personer, der varetager ledelsen.
direk'ti'v, rettesnor.
direk'to'ra't (lat.), central embedsmyndighed, der forestås af en embedsmand med titlen direktør.
Direk'to'riet (fr. *le Directoire*), Frankr.s styreform 1795-99. D-forfatningen vedtoges af Nationalkonventet. Udøvende magt lå hos 5 direktører, lovgivende hos »de ældres råd« og »de 500's råd«, valgt v. begrænset valgret. Fungerede slet, omstyrtet af Bonaparte ved Brumaire-kuppet 1799.
direk'trice [-sa] (fr.), kvindelig bestyrer el. leder.
direk'tør (fr.), leder, bestyrer, medl. af en direktion; hyppigt titel for overordnede poster i offentl. admin. el. i privat virksomhed.
dir'hem el. *derhem* (gr. *drachmé*), 1) vægt anv. i Arabien, Tyrk., Iran, Marokko og Ægypten, mest = 3,1 g; 2) mønt, i Irak = Væ Iraki-Dinar.
Dirichlet [diri'kle:], *Peter Gustav Lejeune* (1805-59), ty. matematiker, 1831 prof. i Berlin, 1855 Gauss' efterfølger i Göttingen. D-s mest fremragende arbejder omhandler talteori, hvor han har skabt nye, dybtgående analytiske metoder, de trigonometriske rækkers teori og den mat. fysik.
dir'gen't (lat.), 1) orkesterleder; 2) ordstyrer i forsamlinger; skal bl. a. upartisk lede forhandl. og afstemn. og sørge for god orden. Som regel må **d** ikke deltage i realitetsbehandlingen.
dir'ge're (lat.: rette), lede; sende hen; styre; lede et orkester el. mode.
'Diriks, *Edvard* (1855-1930), no. maler; i mange år bosat i Paris; impressionistiske skildringer af fr. og no. natur, især i storm og regnvej.
dirk, ufuldstændig nøgle, hvormed alm., ikke dirkefri låse kan oplukkes.
dirk el. *bomdirk*, *sov.*, vire el. tov, der hindrer bommen i at falde, når sejlet ikke er strakt.
dir-trackløb [d'g:t 'trak] (eng: mudderbane), motorcykkeløb på slagge- og grusbelagte baner.
dis, *mus.*, tonen et halvtone trin over d fremkommet ved et foranstående jj.
dis-, 1) lat. forstavelse, der betegner a) adskillelse; itu, fra hinanden; b) nægtelse af grundordet: u-, van-; 2) gr. forstavelse: dobbelt-.
di's, mindre uklarhed i atmosfæren.
disagio [dis'a'gio, dis'a'(d)Jo] (i tal'., egl. ubehagelighed), underkurs, kurstab; det beløb, hvormed prisen på værdipapirer el. fremmed mønt ligger under pariværdien.
'disakkarider [*di-* + *mlat. saccharum* sukker], gruppe af kulhydrater, opbygget som åhnydrer af to molekyler monosakkarid. Eks: alm. rørsukker, opbygget af et molekyle glukose og et molekyle fruktose, og maltose, opbygget af 2 molekyler glukose, **d** spaltes til monosakkarider, dels ved hydrolyse med fortyndede syrer, dels enzymatisk.
dis'cantus [*dis-* + lat. *cantus* sang], form for flerstemmighed i 12. årh., hvor man til en given stemme (*cantus firmus*) satte en modstemme, (*d*).
discipel [-'si-] (lat. *discipulus*, af *discere* lære), elev, lærling; tilhænger.
disci'pli'n [-'si-] (lat.), egl: lære; videnskabsgren, fag; *mil.*, mandstugt, orden og sammenhold.
disci'pli'næ'rforse'else (mlat. *discipularius* hvad der vedrører disciple), brug på foreskrevet tugt og orden i visse tjeneste- og underordnede s forhold.
disci'pli'nae'rstraf, straf ikkendt uden dom

29 såredes). - 24. 1. 1915 slog den eng. admiral Beattys eskadre ved D en ty. flådeaf.

doglap [dɔdy-] el. *doglæp*, nedhængende hudfold under halsen hos okser.

dogma'tik (gr. *dogma* mening) el. *troslære*, betegn. for den systematiske fremstilling og begrundelse af den kristne tro. Hvis **d** ikke vil nøjes med en psyk. el. sociologisk redegørelse for troens beskaffenhed, må den opgive sin karakter af videnskabelig og blive en normativ, vurderende disciplin.

dog'ma'tisk (gr. *dogma* mening), hvad der vedrører dogmer; stædig fastholden af påstand; doktrinær.

dogma'tisme (gr. *dogma* mening), filos. betegn. for anskuelse el. teorier, der hævdes kritikløst og uden bevis; mods. skepticisme.

'**dogme** (gr. *dogma* mening), 1) en filos. læresætning; 2) en teol. trossætning.

dogmehistorie, fremstilling af den kristne dogmatiks oprindelse og udvikling gnm. tiderne og de forsk. læreopfattelser, ofte i deres samspil med de almenkulturelle livsformer.

dogskin [dåg-] (eng. hundeskind), svært handskeskind, opr. hundeskind, nu også ofte fåreskind, **d** garves og gennemfarves med vegetabilsk garvestof tilsat forsk. sorter farvetæger og eftergarves som glæc-skind; er mindre smidig end alm. handskeskind.

dogwood [dågwd] (eng.), forsk. lysebrune og rødlige, oversøiske træsorter, der bruges til dreje arbejder.

Dohm [do'm], *Heinrich* (1875-1940), da. maler. Hans rel. interesse viste sig i tallrige altertavler og rel. billeder. Skattet portrætmaler; *Kong Chr. 10. Rider over den GI. Græense ved Genforeningen* (1921; Chr. Borg).

Dohnányi ['dona:nji], *Erno* (ty. *Ernst von*) (f. 1877), ung. komponist, pianist og dirigent. Har komp. balletten *Pierrettes Sier* (1910, Kbh., 1911), to symfonier, klaverkoncert, klaver- og kammermusik.

Dohrn [dorn], *Anton* (1840-1909), ty. zoolog. Grl. 1870 den zool. station i Napoli; dens leder til sin død.

Doisy ['däizj], *Edward Adelbert* (f. 1893), amer. biokemiker kendt for arbejder over sternerne og for opdagelse af K-vitaminets konstitution. Nobelpris (s. m. H. Dam) 1943.

dok (egl. holl.), anlæg til torsætning af et skib for reparation; 1) tord; ved d-port fra andet vandareal afgrænset bassin som kan tørlægges for besigtigelser og

på bønner (Rom. 11. 36, Ef. 3. 20-21). Til Fadervor er føjet en **d**.

'**doktor** (lat. *doctor* lærer) (fork. *dr.*), 1) indehaver af den højeste akad. grad. Opnås i Danmark af kandidater (med 1. karakter) fra højere læreanstalter på grundlag af en til deres fakultet indgivet afhandling (disputats) af vidensk. indhold. Fakulteterne kan udnævne æresdoktorer; 2) taltaleform over for læger.

doktorand [-'ran'd] (mlat. *doctorandus*), den, der forsvare sin doktorafh. ved en offentlig disputats.

dok'tri'n (lat.), lære, teori el. lærefag.

doktri'nær (fr.), slavisk følgende en doktrin.

dokirmen't (lat. *documentum*, egl. det, hvoraf man kan lære; bevis), skriftlig erklæring af bevismæssig bet. P. gr. af d-s egenskab af bevismiddel indeholder lovgivn. forsk. regler til beskyttelse for d, navnlig om dokumentfalsk; dokumen'ta'risk, hvad der skildrer gnm. beviser, taget fra det virkelige liv.

dokumentarisk film, 1) i snævrere forstand en direkte filmisk virkeligheds-skildring i kunstnerisk form; adskiller sig fra spillefilm ved, at der principielt ikke opereres med handlingsintrige el. med professionelle skuespillere. Har kunstnerisk og pædagogisk-social tendens i valg af emne og milieu, i komposition, foto-grafering og underlægningsmusik. Den første **d** skabte englænderen Robert Flaherty i 1921 med »Nanook«; russerne uddybede genren med f. eks. »Turksib« (1928). Første da. **d** var Poul Henningsens »Danmarksfilm« (1934). Siden 1941 systematisk da. produktion af **d** ved Dansk Kulturfilm og Ministeriernes Filmudvalg; 2) i bredere forstand bruges **d** om reportage-, kultur- og undervisningsfilm.

dokumentation (af dokument), 1) bevisførelse; 2) i retsplejen den del af bevisførelsen, som består i oplæsning af dokumenter.

dokumen'te're (lat.), godtgøre v. hj. af (skriftlige) beviser; fastslå.

dokumentfalsk, forbyrdelse, der består i at gøre brug af et falsk dokument for at skuffe i retsforhold. Dokumentet er falsk, når det ikke hidrører fra den angivne udsteder, el. der er givet det et indhold, som ikke hidrører fra denne. Straffen er i regelen fængsel indtil 8 år. Forbyrdelsen er først fuldbyrdet, når der er gjort brug af dokumentet; men selve forfalskningen er strafbar som forsøg på **d**, hvis det sker med senere anv. af dokumentet for øje.

Dola'bella, rom. konsul 44 f. Kr., g. m. Ciceros datter Tullia, tilhænger af Cæsar, dræbt af Cassius 43 f. Kr.

Dolan'ti'n (lat. *dolor* smerte), Demerol el. Pethidin, synt. lægemiddel, fremst. 1939. Smertestillende middel, der især anv. mod kolik og hoste. Fremkalder hos nogle indiv. velvære, der kan føre til misbrug som morfin.

dolce ['doltje] (ital.), mus., blidt, sart.

dolce far ni'ente ['doltje] (ital: sødt intet at gøre), behagelig lediggang, driverliv.

Dolci ['doltji], *Carlo* (1616-86), ital. maler. Har malet glatte og sødladde andagtsbilleder, bl. a. Madonna- og Kristus-hoveder.

Dale [do:l-], fr. by i dept. Jura; 18 000 indb. (1946). Jern- og kemikalieindustri, vinhandel. Tidl. hovedstad i Franche Comté.

do'le're (lat. *dolare* tilhugge), rensede færdiggarvede huder v. hj. af en særlig dertil indrettet kniv for de på kødsiden frestående ujævnheder.

dole'rit (gr. *doleros* skuffende (fordi **d** let forveksles med dioritt)), grovnet basalt.

dol'f'ner, d. s. s. guldmakrel.

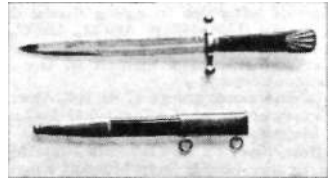
dol'haler [dal-] (holl. *dol* åretold), søv-, smække liner i svære blokke; hindrer, at blokkene falder ned, hvis taljen springer.

Dolichenus ['-ke:-], orientalsk gud fra Kommagene i Lilleasien, afbildet stående på en tyr med tordenkile og dobbeltøse, dyrket af rom. soldater fra 2. årh. e. Kr.

dolicho'kefali' [-ko-] (gr. *dolichos* lang + *-kefali'*), langskallethed; længde-bredde-index er under 75.

do'line (slav. *dolina* dal); tragtformet fordybning, mest 20-100 m bred, opstået ved nedstyrtning i karstlandskab.

dolk, næst spyd det ældste stødvåben.

Dansk militærdolk, model 1909.

dolkkestødet i ryggen, ty. slagord for påstand om, at nederlaget 1918 skyldtes, at modstandsviljen var undergrævet især ved socialistisk-komm. agitation. Stærkt udnyttet af nationalsocialismen.

dolkhaler (*Xiphosura*), ledlyrgruppe med stort, tværdelt skjold og lang haleldolk. Nu uddøde, bortset fra slægten Limulus, der findes ved Ø-kysten af N-Amer. og Molukkerne, **d** er beslegtet med spindlere og trilobitter.

dolketid, yngre stenalder slutningsperiode ca. 1500 år f. Kr., hvor flintdolken dominerer tidens gravgods.

'**dollar** (ty. *7a* < *r*) (tegn: \$),

1) [date] mønt i USA fra 1794 (sept. 1948 - 4,81 kr.) og Canada fra 1853 (juli 1948 1,005 canad. **d** = 1 USA-d);

2) tidl. mønt i Mexico (mexicansk **d**), stadig anv. i Østasien, spec. Kina; 3) mønt i Kina (kin. **d**) 1935-48 (7. aug. 1948 10 mill. kin. **d** = 1 USA-d); 4) mønt i Abessinien (fra 1945).

dollar-diplomati, anvendelse af USAs pengemagt til fremme af imperialistisk ekspansion, strategisk og økonom. Udtrykket kom særl. frem under præsident Taft 1909-13, der sagde, at reg. ved fremme af USAs økonom. interesser havde »erstattet kugler med dollars« (1912).

'**Dollart**, havbuget på grænsen ml. Tyskland og Holl.

'**Dolleri's**, *Andreas* (1850-1925), da. forfatter og boghandler. En række folkelige digtsaml. og den episke digtcyklus *Johs. Ewald* (1900). FL. biografier; boghandlerstandens førende personalhistoriker.

'**Dol'lerup**, landsby V f. Hald Sø, kendt for sine naturskønne omgivelser (D Bakker). 16. 7. 1948 store ødelæggelser ved voldsomt uejr.

Dollerup-fundet, dobbeltgrav, fremdraget 1947 ved D. nær Lunderskov, fra yngre rom. jernalder, 2. årh. e. Kr., med gravgods af romerske importsager (2 bronzespande og 2 guldfordorne sølvskåle) og hjemlige ting (drikkehorn, 3 guldfingerringe, 2 fibularer, 2 sporer, 10 lerkar og nogle småting af sølv og jern).

'**Dollfuss** [-fu:s], *Engelbert* (1892-1934), østr. politiker. Jurist, knyttet til agrarbevægelsen, landbrugsmin. 1931, kansler 1932-34. Slog febr. 1934 soc. dem. ned i blodige kampe, diktator, støttet til Mussolini, myrdet 25. 7. 1934 ved nazistisk kuforsøg. (Portræt sp. 989).

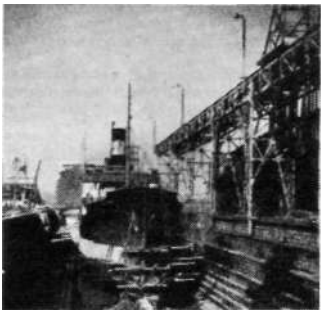
Dol'lo, *Louis* (1857-1931), belg. palæontolog. Undersøgelser over fossile hvirveldyr; opstillede den såk. D-s lov, der går ud på, at en påbegyndt udvikling i en bestemt retning ikke kan vende om og gå i modsat retning. Et rudimentært organ kan f. eks. ikke igen få sin opr. udviklingsgrad.

Dollond ['dåtand], *John* (1706-61), eng. optiker. Konstruerede den første akromatiske linse ved sammensætning af en samlelinse af kronglas og en spredelinse af flintglas.

dolman [dol-] (tyrk.), snoreklædt frakke el. trøje, der forhen hørte til husaruniformen.

Dolkhale (Limulus) set nedenfra.

Flydedok.

arbejder ved doksatte skibes bund. Visse havne, hvor der er meget tidevand (ved Kanalkysten), er indrettet som d-havne, i Danmark, kun Esbjerg; 2) flydedok; stor U-el. L-formet flåde, der kan sænkes og hæves med doksat skib. - dokke, sætte skib i d. - d-tid, tidsrum omkr. højvande, hvor d-havne er åbne for ind- og udpassage.

dok, opstander på værktøjsmaskine, især drejebænk (spindelok, pinoldok).

do'ke'ter (gr. *dokēin* synes), kristne der nægter, at Jesus var et sandt menneske.

-**doks** (gr. *doksa* mening), troende; -**dok's i'**, tro.

doksolo'g (gr.), lovprisning af Gud, Jesus Kristus el. den Helligånd, ofte slutning

'dolme (tyrk.), fars omrullet med kålblade.

dolmen ['dälman] (bretonsk *tol* bord + *men* sten) betegner i Engl. og Fr. en stendysse.

dolo'mit (efter den fr. geolog *De'odat de Dohmieu* (1750-1801)), $MgCO_3$, $CaCO_3$, kalkspat lignende mineral. Forekommer tæt el. kornet som bjergart (f. eks. i Dolomitterne).

Dolo'mitterne, gruppe af de ital. Alper, navnlig opbygget af dolomit; når 3342 m i Marmolada.

'Dolon 'Nor, by med berømte Lamaklostre i prov. Chahar (indre Mongoli, Kina).

dolo'roso (ital.), *mus.*, smerteligt.

'dulus (lat.: svig; forsættelig forbyrdelse), *jur.*, forsæt.

'dulus in contra'ctu (lat.: svig m. h. t. kontrakten), krænkelse af de pligter, der påhviler den påg. i h. t. en indgået kontrakt.

'dulus in contra'hendo (lat.: svig ved indgåelse af kontrakt) foreligger, hvor en part ved selve indgåelsen af en kontrakt begår et retsbrud, f. eks. ved at udgive sig som myndig, uaftet han er mindreårig.

D. O. M., 1) rom. tempelindskrift: 'Deo 'Optimo 'Maximo d. v. s. (indviet) til den bedste og højeste gud; 2) [do:m], navn på en benediktinerlikør, opr. fremstillet i Fécamp.

dom, 1) *filos.*, et udsagn, der har en sandhedsværdi (logisk værdi), d. v. s. som er sand, falsk, mulig el. nødvendig; 2) *jur.*, en domstols afgørelse, der afslutter en retssag i den pågæld. instans.

dom (lat. *dominus* herre), 1) [do], portug. titel for konger og stormænd; 2) [d], fr. titel for benediktinere og kartesiere.

dom [do:m] (lat. *domus* (dei), (Guds) hus), domkirke.

dom [do:m] (lat. *domus* hus), den på damplokomotivernes kedelrøg stående cylinderformede beholder, hvor dampen samles, og hvorfra den fordeles til dampcylindrene og hjælpemaskineriet.

Dom [do:m], 4545 m h. sneklædt bjergtop i Penninske Alper, Schweiz.

Domæg [do:m'æki, Gerhard, (f. 1895), ty. læge, chef for I. G. Farbenindustri's patol. laboratorier, fandt 1932 prontosilvits antibakterielle virkninger og lagde hermed grunden til den mod. behandling med sulfonamidpræparater. Tilkendt Nobelpris 1939, afslug at modtage den.

do'ma'tier (ge. *domation* lille hus), lommeel. poseformede dannelser, der sidder i nervevinklerne på undersiden af blade af forsk. træer og buske, d er frembragt af og beboes af ganske små mider. Må ikke forveksles med gallier.

Dombes [d'ɑ:b], fr. landskab i dept. Ain; talrige søer.

'Dombås [do:mɑ:s], no. stationsby (Dovrebanen), udgangspunkt for Raumbanen; 659 m o. h. i Gudbrandsdalen; 300 indb. (1930). Ty. bombardement 24. 4. 1940, rømmet af engl. i slutn. af apr.

Domei, officielt jap. efterretningsbureau, grl. 1936 ved sammenslutn. af forsk. private bureauer, opløst 1945 efter amer. ordre.

Domenichino [-'ki-], egl. *Domenico Zampieri*, (1581-1641), ital. maler. Virksom i Bologna, Rom og Napoli. Udd. af Carracciernes i Bologna. Hovedværker: *Den Heil. Hieronymus' Kommunion* (Vatikanet) og *Den Cumæiske Sibylle* (Villa Borghese, Rom). Virksom som arkitekt i Rom.

Domesdaybook ['du:mzdeɪbuk] (eng. domme dags bo g), eng. jordebog fra Vilhelm Erobrerens tid (ca. 1085).

do'mestic (arner., egl. indenlandsk) et tæt, glat, svært, lærredsvævet bomuldstoff; anv. til lagener og linned.

dome'stik (fr.), tjener, tyende.

domherre, medlem af et domkapitel.

domi'ci'l [-s-] (lat. *domiciliu'm*), hjemsted, bolig; betalingssted for veksel.

domicilprincippet, i internet, privatret grundsatningen om, at i retsforhold ml. forsk. landes borgere skal anv. den ret der gælder på sagsøgtets domicil (bopæl).

domicilveksel el. *domici'le'ret veksel*, veksel, der er betalt på et andet sted end der, hvor transanten bór.

'domina (lat.: husfrue), frue; abbedisse.

Engelbert Dollfuß, Kejsers Domitian.

domi'nan's (lat.: herskende), 1) *biol.*, i arveligheds læren det forhold, at den ene af to mods. egenskaber alene kommer til at præge bastarden, medens den anden egenskab viger for den første og først kommer til sync igen hos 1/4 af bastardens afkom. Forholdet anskueliggjorde Mendel ved benyttelse af stort, resp. lille, bogstav til betegn. af de pågældende egenskaber. - Mods. recessivitet; 2) *psyk.*, fremhersken af en bevidsthedsdannelse over andre.

domi'nan't (lat. *dominans tonus* den fremherskende tone), femte tone (kvint) i en toneart, d-akkord, akkorden på fremte trin i den diatoniske skala.

domi'ne're (lat.), beherske; spille fremtrædende rolle, præge; larme, råbe op.

domingohamp (efter *Santo Domingo*), benævnelse på aloehamp og agavetrævrer.

Dominica [dɑ'mi'ni:k3, do'minika], bñt, ø bl. Windward Islands; 800 km²; 49 000 indb. (1946).

Do'minicus, sp. *Domingo* {de} *Guzmán* (U70-1221), sp. helgen (helgendag 4. 8.). Stiftede 1216 dominikanerordenen.

domini'ka'ner (*Paro'aria lar'vata*), sort og hvid amer. finke.

domini'ka'ner, tiggermunkeorden, stiftet 1216 af Dominicus, med prædiken, teol. studier, søjlesorg og kætteromvendelse som særlige opgaver. Kuttet var opr. sort (*sortebrødre*), men er nu hvid.

Dominikanske Republik el. *Santo Domingo* [do'mɪndʒ] (off. *República Dominicana*), vestindisk republik, der omfatter de østl. 2/3 af øen Haiti, ca. 50 000 km²; 1 941 000 indb. (1943). Hovedstad: Ciudad Trujillo. Terræn og klima, se Haiti. *Befolk.* er overv. mulatter. Sproget er spansk, og religionen katolsk. *Mønt*: Siden 1897 USA-s møntsystem. *Mål og vægt*: Metersystemet og eng. og sp. enheder. *Vigtigste erhverv* er landbrug: Rørsukker 486 045 t (1946), kakao 25 500 t (1945). [Handelen er rettet mod USA. *Forsæt.* Udøvende magt hos folkevalgt præsident; lovgivende hos parlament: Senat og Deputeretkammer, begge valgt v. dir. valg. Siden 1930 har R. L. Trujillo (f. 1891) udøvet faktisk diktatur. *Hist.* D hørte under Spán. fra Columbus' opdagelse 1492. Frigjort fra Spán. 1821, fra 1843 fuldt løst fra forbindelse m. Haiti. Udenrigspolitik knyttet til USA.

dominion [ds'minjan] (eng. af lat. *dominium* herredømme), selvstændig stat inden for det brit. imperium (egen regering og lovgivningsmagt); d-s er: Canada (1867), Australien (1901), New Zealand (1907), Sydaf. Union (1910), Eire (1922), kan efter 1949 ikke medregnes til d-s), Indien og Pakistan (14.-15. 8. 1947), Ceylon (9. 2. 1948).

do'minium (lat.), herredømme.

'do'mino (ital. af lat. *dominus* herre), 1) gi. spil af ital. oprindelse. Spilles med flade todelte brikker, med et varierende antal »øjne«. I alm. d er højeste brik dobbelt 6. Vinder i d er den, som efter reglerne først kommer af med sine brikker; han er d; 2) en lang kappe med vide ærmer og hætte, opr. de kat. præsters vinterkappe. Nu anv. af begge køn til maskerade.

'dominus (lat.), herre.

Dominus vo'bisicum (laf. Herren være med eder), i d. kat. kirke præstens hilsen til menigheden, hvorpå denne svarer: Et cum spiritu tuo (og med din ånd).

Domiti'an(us) (51-96), rom. kejsers 81-96, søn af Vespasian, dygtig administrator, men grusom af mistro. Myrdet.

Do'mitius 'Ahenobarbus (lat. *aheno-barbus* med kobberskægget), *Lucius*, rom. konsul 54 f. Kr., Cæsars modstander, faldt ved Farsalos 48 f. Kr. *Gnaeus D.* konsul 32 e. Kr., var g. m. Agrippina d. yngre og fader til Nero.

domkapitel (dom(kirke) + *kapitel* (²a)), præstekabets ved en kat. (el. anglikansk) domkirke, d er bispens medhjælper, især med undervisning og præsteuddannelse, og styrer stiftet i hans forfald. Stammer fra 8. årh.; obligatorisk 817; i Danm. fra 12. årh.; opr. levede d et munkefællesskab, siden fordeltes dets enkelte præbender til medlemmerne, som derved blev sekularpræster. d var i senmiddelalderen næsten udelukkende besat af adelige, der på den måde forsørgedes og lod kirketjenesten passe ved vikar.

domkirke (af *domus* (De)/(Guds)hus), hovedkirken i et stift. I kat. lande katedralkirken i et bispedømme, hvortil der er knyttet et domkapitel.

dommedag, verdensforløbs afslutning, den dag, hvor kampen ml. godt og ondt kulminerer med det godes sejr og en dom over levende og døde, der genopstår; stammer fra parsismen, hvorfra den fik indpas i senjødisk eskatologi og derfra i den kristne.

dommer, tjenestemand der beklæder en domstol; d skal være myndig, vederhæftig og uberyget og have bestået jur. embedskamen; d er if. grl.s § 71 uafsættelig, hvorved hans uafhængighed skal sikres, d ved underretterne kaldes underrets-d. i Kbh. byrets-d, d ved landsretterne ands-d og v. Højesteret højesterets-d. Læg-d er betegn. f. ikke jur. d, såsom domsmænd og nævninger.

dommerfuldmægtig, stedfortræder for dommeren. De fleste d er statsjeste-mænd, men der findes også ikke-statsansatte d. d må ikke drive privat jur. virksomhed (j. modsætn. til, hvad der gjaldt for 1930).

dommerne, Israels ledere i tiden efter indvandringen i Kanaan. Det tilsvarende ord på hebr. (shofet) bruges ikke blot om en, der stiller en retstrætte, men også om en, der skarer folket ret over for dets fjender, derfor d. s. s. leder i kamp. De mest kendte er Gideon, Jefta og Samson. Fortællingerne om d findes i Dommerbogen.

dommervagt, daglig vagttjeneste ved skiftende dommere i Kbh. I d holdes for-ør over de i det sidste døgn anholdte personer.

Domnarfvets Jernverk ['do:mn'rv-], Sv.s største jernværk, del af Stora Kopparbergs Bergslags A/B, ligger i Borlänge. Opført 1872-77. Kapacitet: ca. 200 000 t jern og stål årlig. Antal arbejdere (1948): ca. 2500.

'dompap (ty. *Dompapfaff*, egl: domherre) ('*Pyrrhula* '*pyrrhula*'), sort finke, hannen med højred underside, stort kalot. Viden

udbredt i nordl. halvkugles nåleskogsområder. Lever af frø og knopper. Fåtalrig ynglefugl i Danm., men alm. vintergæst.

domprovst, i kat. tid provsten i et domkapitel og dets leder. I den da. folkekirke nu titel for stiftsprovsten i Roskilde.

domp'tør [dɔr-] (fr.), dyretæmmer.

Domremy-la-Pucelle [dʒr'mi lapy'sæl], fr. landsby i Vogeserne; Jeanne d'Arcs fødested.

domsforhandling, hovedforhandl. under den mundtl. procedure.

domsfunktion, i logikken et ufuldstændigt udtryk, der fås ved i en dom at ude-

lukke et genstandsled (el. erstatte det med en variabel). F. eks. »... er rød«, »x er større end y«.

domsmagt, d. s. s. dømmende magt.

domsmænd indførtes i Danmark v. lov af 7. 4. 1936. De udtages efter tilsvs. regler som nævninger, og deltager i behandl., og påkendelsen af straffesager på lige fod med den jur. dommer. 1 underretssager er der en jur. dommer og 2 d. i landsretssager 3 jur. dommere og 3 d. Dog medvirker ikke d. i politisager (især hvor der ikke kan blive tale om højere straf end bøde el. hæfte) og visse tilståelsesager. I den sidstn. gruppe deltager d dog i behandl. af ankesager.

Domus 'medica (lat.: læge-huset), Alm. Da. Lægeforenings bygn.; oprettet 1923 i palæ i Amaliegade, Kbh. Udødelag v. schalburgtage 17.-18. 6. 1944. Et nyt D indviedes 22. 10. 1948 i det tidl. Plessen'ske Palæ, Kristianiagade, Kbh.

do'mæne (fr. af lat. *dominiwn* herredømme), landejendom tilh. staten; anv. undertiden om hele den ubevægl. statsformue. d-indtægter: i det da. statsregnskab udbyttet af statens landbrugsjendomme og skove m. v.; i middelalderen og begyndelsen af den nyere tid den vigtigste statsindt.; nu helt underordnet.

Domænekoretoret, kontor i landbrugsmin.; bestyrer visse af statens landbrugsjendomme (domæner) samt regaler, statskove m. m.

Domo ['do:-], *Fritioff*. 1889), sv. politiker. Godsejer, fra 1928 medl. af I. Kammer, 1936 formand for Høje her. I samlingsreg. handelsminister 1939-41, konsultativ min. (særlig brændselsforsyning) 1941-44, trafikmin. 1944-45, Dec. 1944 formand for Høje efter G. Bagge.

don [dan] (sp., ital., af lat. *dominus*), hr. **Don**, 1860 km l. flod i Sovj., udspringer SSØ f. Moskva, munder i Det Azovske Hav ved byen Rostov. Mindste afstand fra Volga (50 km) nås nær Stalingrad. Store svingninger i vandføringen; tilfrosset 3-4 mdr. Største biflod: Donets. Kampe ved D under 2. Verdenskrig juli 1942-febr. 1943.

do'na't (lat. *donatus* givet (klostergivet)), lægbroder i et kloster.

Donat ['donat], *Roberti*. 1905), eng. skuespiller. Til teatret 1921, til filmen 1932, fremragende præstationer, særlig i karakterkomedien og det finere lystpil »Spøgelset flytter med« (1936), »Borgen« (1938) og »Farvel, Mr. Chips« (1939).

Donatello (egl. *Donato di Niccolò di Betto Bardi*) (ca. 1386-1466), ital. billedhugger. Udd. som guldsmed; virkede i

Donatello; Rytterstatue af Gattamelata.

Firenze. Udførte til domkirken en kolossalstatue af en siddende Johannes og en statue af Josua, til Or SanMichele Marcus og Georg i skrævende stilling med skjoldet foran sig. Berømt er hans statue af David (nu i Bargello) og af Johannes Døberen som ung på domkirkens campanile. I Loggia dei Lanzi skyldes Judith og Holofernes D. Desuden har han skabt den berømte terrakottabuste af Niccolò da Uzzano (i Bargello) og s. m. billedhuggeren og arkitekten Michelozzo monumentet for pave Johannes 23. i baptisteriet i Firenze og gravmælet for kardinal Brancacci i Sant' Angelo a Nilo i Napoli. 1443-53 opholdt han sig i Padova, hvor han skabte den prægtige rytterstatue af

Gattamelata. Foruden disse værker har D udført talrige relieffer, bl. a. *Madonna Pazzi* (Berlin). D-s ungdomsarbejder kendetegnes ved storladen enkelhed og skønhed; senere blev hans stil mere malerisk, og under et ophold i Rom 1432 påvirkedes han af antikken. Han er en af ung-renæssansens største billedhuggerkikkelser, og hans indflydelse kan sammenlignes med Michelangelos.

donation (lat.), gave (især til en institution el. lign.).

don'a'tister, en vesterlandsk sekt, opkaldt efter Do'natus (d. ca. 355), biskop i Karthago. Bekæmpede i 4.-5. årh. kirskens nære forhold til staten og bestred sakramentets gyldighed, når ikke dets uddeler var personlig værdig.

do'nator (lat.), giver, stifter.

Do'natus, *Ælius*, rom. grammatiker fra ca. 350 e. Kr., hans lat. gramm. anv. lige til 1700.

'Donau (lat. *Danubius*, cech.-russ. *Dunaj*, serb.-bulg. *Dunav*, rum. *Dunărea*, ung. *Duna*), Eur.s næstlængste flod, 2850 km.; afvander 817 000 km². D udspringer i Schwarzwald, strømmer gnm. Schwäbische Jura og den Bayerske Højslette ind i Østrig ved Passau, hvor den optager bifloden Inn. Efter at have gennemstrømmet Wien-bækkenet og optaget Morava (March) når D gnm. den Ung. Port ind på den øvre-ung. slette, hvor den deler sig i 3 arme omsluttende Schiittørnerne. Ved Vác svinger D mod S gnm. den nedre-ung. slette og ind i Jugoslav., hvor den modtager bifloderne Drava, Tisza, Sava og Morava. På grænsen til Rum. gennembyrdes de Trans il vanske Alper i Jernporten, der tidligere dannede en alvorlig hindring for sejladsen, men som nu er reguleret og uddybet. Herfra fortsætter D gnm. Vällakiets slette og udmunder med et stort delta i Sortehavet. Deltaet, som stadig vokser, gennemskæres af 3 hovedarme, hvoraf Sulina anvendes for sejladsen. D er overordentlig fiskerig, og der drives stort lakse- og storfiskeri. D er sejlbart for skibe fra Regensburg til munden (2450 km) og er Sydosteur.s vigtigste vandvej. - *Folkereit!*. Ved Pariser-freden 1856 erklæredes sejladsen på D fri for alle nationer og kommission oprettedes til overvågelse af sejladsfriheden i nedre løb. I h. t. Ver-saillesfreden 1919 oprettedes kommission også for øvre løb. Disse kommissioner opløstes under 2. Verdenskrig. Ved fredstraktaterne 1947 med Bulg., Rumæn. og Ung. fastsattes i princippet sejladsfrihed for alle nationer. På konferencen i Beograd vedtoges 18. 8. 1948 en af Sovj. foreslået konvention, der udelukkede Vestmagterne fra Donaukontrolkom. Engl.s, Frank.s og USA-s repr. erklærede, at deres reg. vi ile nægte underskrift og hævde de tidl. traktaters gyldighed. Jugoslav, støttede Sovj.

Donaufyrstendømmerne, betegn. for Moldau og Vallakiet før deres forening til Rumænien.

Donau-regel, særlig metode til beregning af skibstønnage, bl. a. for sejlads på Donau.

Don'bass, off. fork. f. Dowskij *bassejn* (Donet s-bassinet).

Don 'Carlos, I) skuespil af Schiller (1787); 2) opera af G. Verdi (Paris 1867, Kbh. 1915). (Med infanten Carlos som helt).

Doncaster ['dáfjksst], by i N-Engl. NØ f. Sheffield; 80 000 indb. (1948). Jernbaneværksteder med lokomotivbygning.

'Donders, *Frans Cornelis* (1818-89), holl. fysiolog og verdensberømt oftalmolog.

'Donders tryk (efter F. C. Donders), det tryk, der hersker i vædsken ml. de to lungehinder (pleurahulen). P. gr. af lungernes elasticitet, som vil søge at drage den indre lungehinde indad, er d noget lavere end trykket i lungerne, d. v. s. end atm.s tryk.

done (nty.), fangstapparat til drosler og solsorter; dannes af en pilegren, bøjet som en trekant og forsynet med en rønnebærklase som lokkemad samt løkker af hestehår, i hvilke fuglen fanges. Brugen af d er forbudt i Danmark.

Donegal ['dånigá:!, -'gá:!] , irsk: *Dun na n-Gall*, nordligst grevskab i Éire, prov. Ulster, N f. D Bay; 4830 km²; 136 000 indb. (1946).

Donets [dan'njæts], 1180 km l. biflod til Don i Sovj.; gennemstrømmer D-bassinet (kullejer) i SØ-Ukraine.

Donet s-bassinet (off. fork.: *Donbass*), Sovj.s vigtigste industriområde og kul- og jern- i SØ-Ukraine ved floden Donets; ca. 25 000 km². Kulprod. var 1940 90 mill. t (ca. 60% af Sovj.s). Desuden jernudsmeltning og stålprod. (Malm fra Krivoj Rog, manganmalm fra Nikopol, elektricitet fra Dneprojeres). De største byer er Stalino og Makejevka, Vorosjilovsk, Konstantinovka, Jenakijevo og Krमतorsk. Erobert af tyskerne 1941, heftigt omstridt m. store ødelægg. 1942-43, sommer 1943 gendrobert af Sovj.

Dongen ['dovs], *Kees van* (f. 1877), holl. maler. Virksom i Paris som portrætmaler. Bl. hans flot henkastede portrætter kan fremhæves *Dameportret* (1911) på kunstmus.. Kbh.

'Dongola, prov. og by i Anglo-Ægypt. Sudan.

'dongolalæder (efter prov. *Dongold*), et blødt og smidigt overlæder til sko; fås af fære-, gede- el. kalveskind.

Donizetti [-'dzet:it], *Gaetano* (1797-1848), ital. operakomponist. Deb. 1818 m. operaen *Enrico di Borgogna*. Skrev i alt 67 operaer, herimellem *Elskovsdrunken* (Milano 1832, Kbh. 1856), *Lucrezia Borgia* (1833, Kbh. 1859), *Regimentets Datter* (Paris 1840, Kbh. 1840) og *Don Pasquale* (Paris 1843, Kbh. 1943). D-s musik er meget melodios, men uden dram. nerve.

donjon [da'sa] (fr.), borgtårn indrettet til beboelse og selvstændigt forsvar, stort nok til at rumme besætningen.

Don Juan (sp. [don 'fwan], da. (fra fr.) [don Ju'ái?]), digterisk type af sp. oprindelse: en samvitthedsløs kvindeforfører; på sp. er navnet egl. D Tenorio. Typen er først dram. behandlet af Tirso de Molina i »El burlador de Sevilla« (ca. 1630) og senere blevet berømt ved Molières komedie »D« (1665); desuden benyttet i talr. værker som Byrons epos (1819-24) og Zorrillas folkeskuespil; allermest kendt er Mozarts opera i to akter D (Don Giovanni) med tekst af L. da Ponte (Prag 1787, Kbh. 1807).

donkeykedel ['do'ki:J (eng. *donkey* æsel, hjælpel-), lille hjælpkedel, der leverer damp til spil, pumpe o. l. i havn. - donkeymand, ørv., ældste fyrbøder, der passer den lille dampkedel (donkeykedel), der ved land bruges til spil og varmeanlæg. - donkeypumpe, pumpe til lænsning, spuling af dæk m. m.

Don-kosakkerne, mandskor af russere fra Don-distriktet, emigrerede efter revolutionen i 1917. Oprådt i 1920-30erne meget i Eur. og Amer.

donkraft ['don-] (nty. *dum* tand i tand-hjul), transportabelt løfteapparat til løftning af store byrder v. håndkraft v. ringe løftehøjde. Mekanismen kan være tand-Stang og drev, skrue og møtrik el. hydraulisk m. et stempel, der bevæges v. indpumpning af trykvædske i en cylinder.

'donna (ital.), frue (foran fornavnet).

'donna é mobile, la. [-'æ'm-] (ital.), kvinden er føjelig (egl. ustadig). Hertugens 2. arie i Verdis opera »Rigoletto«.

Donnan ['dånán], *Frederick George* (f. 1870), eng. kemiker. Kendt for sin teori vedr. membranligevægte og det elektr. potential, der kan opstå s. flg. af, at nogle ioner kan passere membranen, medens andre bliver tilbageholdt.

Donnay [ds'næ], *Maurice* (f. 1860), fr. dramatisk forfatter; har vundet betydelig position i fr. teater med spirituelle skuespil om mandant pariserliv.

Donne [dan], *John* (1573-1631), eng. digter. Digte, bl.a. *Songs and Sonnets*, *Elegies*, *Satires* (alle 1633) og prædikener (1640). Hans spidsfindigt sindrige udtryksform gengiver tanker, der minder om de rel. mystikers, idet han oftest skildrer kærligheden ml. mand og kvinde som en oplevelse af uendeligheden. D var den første og ejendommeligste af de barokprægede såkaldte metafysikere.

'Donner, Georg Raphael (1696-1741), østr. billedhugger. Hans hovedværk er *monumentet for kejser Karl 6. og springvandet på Neuer Markt*, begge i Wien. D repr. den ital.-fr. barok i Østrig.

'Donner, Otto (1835-1909), fi. sprogforsker. Arbejder om sanskrit og fi.-ugriske sprog, bl. a. *Vergl. Wörterbuch der finisch-ugrischen Sprachen* (1874-88).

Donnerup 'lun'd-ploven, udviklet plovetype fra y. bronzealder fundet i mose ved Donneruplund, Midtjylland; består af en ås gnm, hvis nederste ende et styr, et pileformet hovedskær og et forsker er ført. (Ill. se artiklen arde).

'donor (lat: giver), med., d. s. s. bloddonor.
Donovan ['donavan], William Joseph (f. 1883), USA-politikere. Officer under 1. Verdenskrig, fremtrædende sagfører; egl. republikaner, men nøje knyttet til Franklin D. Roosevelt, dennes repræs. i Absesimien 1935, i Engl. og Levanten 1940-41.

Don Pasquale [don pa'skwale], opera i 3 akter af Donizetti; tekst af komp. (Paris 1843, Kbh. 1943).

Don Quijote [don ki'jote], titelhelten i Cervantes' berømte roman, og derefter betegn. for en overspændt person, der af fejl anbragt idealisme blander sig i ting, der ikke vedkommer ham, og giver sig i kast med uigennemførlige opgaver.

Don Ra'nudo, en komedie af Holberg (udg. 1745), også kaldet »Fattigdom og Hoffærdighed«, derefter betegn. for adelsstolt pengeløs nar (læs Ranudo bagfra).

Don's, Aage (f. 1903), da. romanforfatter. *Koncerten* (1935), *Soldaterbrønden* (1936), *De Uønskede* (1938), *Her Mødes Alle Veje* (1941), *Frosten på Ruderne* (1948). En af Danm.s teknisk dygtigste og psyk. fineste forf. Minder om Herman Bang. (Portræt sp. 997).

Donse krudtværk, 1704-1910 privat krudtværk i Karlebo sogn, Nordsjæll. Overtaget af staten og nedlagt.

-don't (gr. *odus*, genitiv *odontos* tand), -tand.

Doolittle ['du:lɪt], James H. (f. 1896), amer. flyvergeneral, organisator af det første amer. luftangreb på Tokyo, udført apr. 1942 med Mitchell-bombemaskiner, der på hangarskib blev ført frem til en afstand af ca. 1300 km fra Tokyo. 1. krigens sidste år var D chef for USAs 8. luftflåde, der deltog i nedkæmpningen af Tysk l.

Doordt [do:rt], Jacob von (død 1629), ty. maler. Har malet portrætter for det da. hof, bl. a. af Anna Katharina med den *Udvalgte Prins* (Rosenborg).

Doorn [do:rn], holl. landsby SØ f. Utrecht; 4000 indb. Slottet Het Huis te D var 1920^1 ekskl. for ekskejer Vilhelm 2.

Doornik [do:rnsk], flamsk navn på Tourmai, belg. by.

dope [doup] (eng: tyktflydende vædske), betegner spec. en fermis el. lak til behandling af aeroplan vinger m. for at styrke disse og gøre dem luft- og vandtætte.

doping ['doupin] (eng.), anv. af stimulerende midler i sport under træning og navnlig ved konkurrencer i den hensigt at frembringe en øjeblikkelig forbedring af idrætspræstationen. d strider mod idrættens principper og er derfor forbudt.

Dopola'voro (ital: efter arbejdet), fase, organisation til ensretning af arbejderne fridssysler, oprettet 1925.

'Doppler-effekt, opdaget 1842 af den østr. fysiker Chr. Doppler (1803-53), forekommer, når en bølgefrembringer (lydel. lysgiver) bevæger sig hen imod el. bort fra iagttageren; i første tilfælde opfattes fl. svingninger pr. sec. d. v. s. tonen bliver højere el. lyset får en kortere bølgelængde; i andet tilfælde opfattes færre svingninger pr. sec. så at tonen høres dybere, el. lyset får en større bølgelængde. Ved at måle bølgelængde-ændringen for linier i en stjernes spektrum kan dennes hastighed i synsliniens retning (radialhastigheden) bestemmes.

Dopsch [dop:ʃ], Alfons (f. 1868), østr. historiker, prof. i Wien 1898, hævder bl. a. i *Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung* (1920-23), at der ikke er noget brud ml.

oldtid og middelalder; fremhæver germanernes rolle.

'Dora 'Baltea, 160 km l. nordital. flod fra Mont Blanc til Po. 35 km Ø f. Torino. Afvander Val d'Aosta.

'Dora Ri'paria, 125 km l. nordital. flod fra De Cottiske Alper til Po ved Torino.
Dorchester ['dɑ:ʊɪstɑ], hovedby i Dorsetshire, SV-Engt. Rester af romersk amfiteater; 11 000 indb. (1948).

Dordogne [dor'donj], 1) 420 km l. sydfr. flod, fra Mont Dore til Gironde; 2) fr. dept. omkr. 1); 9224 km²; 388 000 indb. (1946). Bet. vin- og kvægavl. Hovedstad: Périgueux.

Dordrecht ['dordræft], holl. by ved Merwede SØ f. Rotterdam; 68 000 indb. (1947). Fabrikation af elektromotorer, kemikalier, telefonmateriel m. v., skibsværfter. I middelalderen grevskabet Hollands rigeste by.

Dordrecht-synoden (1618-19), den reformerte kirkes første fælles synode (i Dordrecht), rettet mod arminianerne.

Dore [do:r], 1) kildeflod til Dordogne; 2) 135 km l. biflod til Allier.

Doré [do're], Gustave (1833-83), fr. grafiker; udførte en række originale og fantastisk fulde ill. (træsnit) til *Bibelen*, *Dantes »Guddommelige Komædie«*, og *»Don Quijote«*.

'dor'er, gr. stamme, der ca. 1100 f. Kr. indvandrede til Peloponnes (Argolis, Sparta og Messenien), og derfra spredte sig til de syd. kyklader, Kreta og SV-Lilleasien.

'Dorøstad el. *Dorstad*, nu *Wijk bij Duurstede*. I 8. og 9. årh. blomstrende handels- og, som stod i forbindelse med Danm. (Hedeby); odelagt af vikinger i 9. årh.

Dorgelés [dor33'læ:s], Roland (f. 1886), fr. romanforfatter, berømt for den real. krigsbog *Les Croix de Bois* (trækorsene) (1919).

Doria [do-], genuesisk* adelslægt, fremtrædende i bystyret gennem mange generationer i senmiddelalderen og senere. Andrea D (1468-1560) støttede fr. herredømme i Nordital., men brød med Frans 1. 1528, blev med sin flåde hovedstøtte for Spån.

Doriot [do'rjo], Jacques (1888-1945), fr. politiker. Opr. kommunist, ekskluderet 1934; stiftede tyksvenligt »fransk folkeparti« 1936. Collaborationsist, flygtede 1944 til Tyskl. Meldt dræbt febr. 1945 v. bombeangreb.

'Doris, gr. *Do'ris*, lille, af dorer befolket landskab i Oldgrækenland Nf. Fokis; opfattet som doremes moderland.

'do'risk stil, grækernes ældste bygningsstil, der i sin klare lovmæssighed og harmoni i konstruktion og form er fremstået af den geom. stils ånd. Den når sin kanoniske form i 6. og 5. årh. f. Kr. De i d opførte templer findes især i Storgrækenl., S-Ital. og på Sicilien. Lovmæssigheden fremtræder i de fast gennemførte

London; 20 000 indb. (1948). Kendt for D-høns (svær race).

Dorman, Long & Co. ['dɑ:rnɪ9n lɑ:ʊ an 'kɑ:mpni], førende eng. stålværk, grl. 1889. D har bl. a. udført overbygningen til Storstømsbroen.

dormi'o'l (lat. *dormire* sove), sovemiddel, blanding af kloral- og amylendhydrat.

Dormitor, urigtig stavemåde på bjerget Durmitor i Jugoslav.

dormi'torium (lat. *dormire* sove), sove-sal i kloster.

dorn (ty. *Dorn* torn), stangformet værktøj til udvidelse af huller og trækning af rør. Opspændingsværktøj for emner og værktøjer (drejed, fræsed). Måleværktøj til huller (drejed).

Dornier [do'rni:e:], Claude (f. 1884), ty. flyvemaskinekonstruktør; konstruerede bl. a. Wal- (da. hval) typerne og Do X; byggede under 2. Verdenskrig den tomotorede bomber Do 217.

Do'ronicum (nylat.), bot., gemserod.

Doro'thea (gr: gudsgave), kvindenavn; forkortes til Dorte.

Doro'thea (1430-95), da. *dronning*. Datter af markgreve Johan af Brandenburg, 1445 g. m. Christoffer af Bayern og 1449 med Christian 1. Mor til kongerne Hans og Frederik (1.).

Doro'thea (1511-71), da. *dronning*. Datter af Magnus af Sachsen-Lauenburg, 1525 g. m. senere Chr. 3. Energisik og viljestærk, havde andl. i Peder Oxes fald; søgte forgæves at lede sønnen Fred. 2.s politik, hindrede hans forbindelse m. Anna Hardenberg. (Portræt sp. 997).

doro'thealilje (*Leucojum vernum*), i fam. med vintergæk, men adskilles fra denne bl. a. ved, at alle seks blomsterblade er lige lange. Dyrkes alm. i haver og blomstrer samtidig med vintergæk. Fra S-Eur. og N-Afrika.

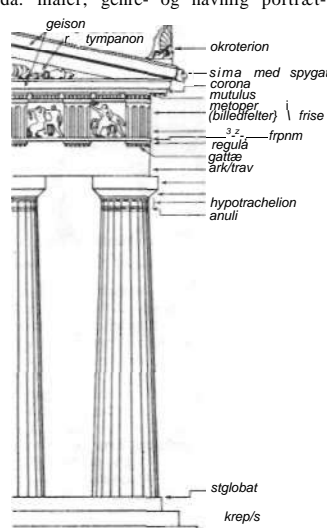
Doro'thea Komædie, da. litt.s eneste egl. helgenkuespil (mirakel), bearbejdet 1531 af Odense-rektoren Christiern Hansen efter en lat. original fra 1507.

'Dorpat, ty. navn på Tartu i Estland.

Dorph [-f], ^nton (1831-1914), da. maler; portrætter, altertavler og genrebilleder.

Dorph [-f], *Bertha* (f. 1875), da. malerinde, g. m. N. V. D; stiliserede portrætter, navnlig af børn; *Et Besøg hos den Unge Barselkone*. Kunstindustrielle arbejder.

Dorph [-fi, Mels Kinding (1862-1931), da. maler; genre- og navnlig portræt-

Dorisk søjle.

Dorisk stil. Neptun-templet i Paestum.

proportioner ved opdeling af fronten gnm. søjlernes placering, ml. søjlehallen og selve templet (cella). Søjlerne hæver sig uden basis (fodstykke) fra tempelomgangens gulv. I d har søjlerne 20 kannelurer, adskilt ved skarpe kanter. Søjlehovedet består af den runde skålførmede echinus og den større firkantede abacus hugget i samme sten. Arkitraven i d er glat, frisens deling i triglyfer og metoper er igen betinget af søjlernes placering.

'do'risk toneart, i kirke tonearterne skalaen på d.

Dorking ['dɑ:ki:ŋ], eng. by 35 km SV f.

Aage Dons. Dorothea (1511-71),

bill., bl. a. af H. P. Hanssen (1923; Fr.borg) og Klaus Bernsten (1926; Rigsdagen); desuden bl. a. frise i Nationalbankens ekspeditionsaal (afsluttet 1924).

Dorph-Petersen [-f-], *Knud* (1872-1937), organisator af og direktør for Statsfrokollkontrollen fra 1903.

dor'sal' (lat. *dorsum* ryg), hvad der vedrører ryggen.

dor sa'ler (lat. *dorsum* ryg), sproglyd artikuleret med både tungeryg og -spids.

Dorsch [-J], *Kathe* (f. 1889), ty. skuespillerinde. Vandt, efter at have været fejret operetteskuespillerinde, 1920 en position i Berlins teaterverden (roller i stykker af Ibsen, Shaw, Hauptmann o. a.). Enkelte filmroller.

Dorseshire ['dɑ:sitʃiə], eng. grevskab ved Kanalen; 2520 km²; 273 000 indb. (1948). Hovedstad: Dorchester.

dorsiven'tra'l (lat. *dorsum* ryg + *ventral*) kaldes et organ, især i bot., der har forsk. over- og underside, f. eks. et blad.

'Dortmund [-munt], ty. by i Nordrhein-Westfalen; 434 000 indb. (1946). Vigtig industriby, særlig jern- og stålvarer, maskiner, dampkedler; ølbryggerier. Stor handel; trafikknudepunkt (flodhavn). I middelalderen bet. rigsstad. Enorm vækst efter 1870. Ca. 60% ødelagt i 2. Verdenskrig.

'Dortmund-'Ems-kanal, 267 km l. ty. skibskanal; forbinder Westfalens industristift med Nordsøen. Eksport af kul og import af svensk og oversøisk jernmalm. Bygget 1892-99.

Do'ryforos (gr. spydbærer), berømt statue af* Polykleitos. (Ill. se Polykleitos).

dos (lat.), medgift.

do'se'ring (af *dosis*J, successiv, afmålt tilsætning af kemikalier.

'dosis (gr. det at give), den portion lægemiddel, man indtager ad gangen.

Dos Passos [das 'pásos], *John* (f. 1896), arner, romanforfatter, marxistisk orienteret og kunstnerisk eksperimenterende. Krigsromanen *Three Soldiers* (1921), New-York-skildringen *Manhattan Transfer* (1925), og den store trilogi *U. S. A.* om Amer.s udvikling i 20. årh.: *The 42 Parallel* (1930, da. 1931), *Nineteen-nineteen* (1932) og *The Big Money* (1936). (Portræt.)

dos'se'ring (fr. *dos* ryg; grøftekant), jord-skråning med vand.

dossier [-sje] (fr.), hæfte sammenhørende akter.

Dostojevskij [dasta'jæfskij], *Fjodor Mihajlovij* (1821-81), russ. romanforfatter; indførte raffinerede psykol. metoder i den russ. realisme. Efter intensive litt. forberedelser, hvorunder han skrev nogle af Schillers og Pusjkin påvirkede tragedier, debuterede han 1846 med romanen *Arme Mennesker* (da. *Fattige Folk* 1884), der formelt var stærkt påvirket af Gogol, men samtidig røbede en meget original begavelse. I de flg. år offentliggjorde D. fl. romaner og noveller, som befæstede hans litt. stilling. For deltagelse i Petrasjevskij's illegale gruppe blev han 1849 arresteret, dømt til døden, benådet til 8 års tvangsarbejde og ført til Sibirien. Sine oplevelser skildrede han senere i den rystende bog *Optegnelser fra Dodens Hus* (1861, da. 1888). Efter 10 års fravær i landsforvisningen vendte han 1859 tilbage til Sankt Petersborg og genoptog sin litt. virksomhed. Hans geniale evner kom til fuld udfoldelse i en lang række af store, både filol. og psykol. indholdsrigge romaner: *De Undertrykte* og *Forurte-dede* (1861, da. 1924), *Rodion Raskolnikov*

(1866, da. 1911), som skaffede ham international berømmelse, *Idioten* (1868; da. *Fyrst Mysjkin* 1887), *De Besatte* (1872; da. *Nihilister* 1887) og den ufuldendte roman *Brødrene Karamasov* (1879-80, da. 1915). D.s. romankunst udviklede sig litt. set som antitese mod Turgenjev's og Tolstojs prosakunst. I stedet for harmonisk idealisme, liberal humanisme og psykol. identitet indførte han psyisk disharmoni, rel. problematik, moralsk splittedhed i litt. og gennemspillede hele skalaen af modsatte menneskelige lyster og drifter. I sin publikation *En Forfatters Dagbog* (1876-77 og 1880) rettede han heftige polemiske angreb mod de radikale og liberale tendenser i russ. åndsliv og forfægtede en mystisk begrundet nationalisme. (Portræt.)

dotation, uredelse af medgift (*dos*), gaver til særlige formål; do'te're: yde en d.

Dou [dou], *Gerrit* (Gerard) (1613-75), holl. maler, elev af Rembrandt. Hans genrebillede, ofte af ringe format, er yderst sirligt gennemarbejdede og indtagende ved skildringens ægthed. Fl. billeder på kunstmus., Kbh., bl. a. *Lægen*.

Douai [dwæ], fr. by i dept. Nord; 37 000 indb. (1946). Stor stenkulsbrydning, våben-, jern- og glasindustri. Stærkt ødelagt under 1. Verdenskrig.

Douala [dwɑ'la], havneby i Cameroun, v. Guineabugten. 47 000 indb. (1938). Jernbane til Yaoundé. Bilvej (bygget under 2. Verdenskrig) til El-Obeid i Anglo-Ægyptisk Sudan.

Douarnenez [dwarna'ne], fr. badested på Bretagne; 21 000 indb. (1946).

Douaumont [dwo'm5], fr. fort ved Verdun; hårde kampe 1916.

double [dubl] (fr. dobbelt), match med 2 spillere på hver side, enten 2 par herrer (herre-d), 2 par damer (dame-d) el. en herre og en dame sammen på hver side (mixed d).

double [du'ble] (fr. af *double* dobbelt), genstande af uædle metaller med et overtræk af ædle metaller.

doublets ['dubl] (fr. fordoblinger), mus., varierende gentagelser af suitesatser (Bach).

doublet [du'blæt] (fr. *double* dobbelt), to-løbet bøsse.

doubleton ['dåblt(a)n] (eng., af fr.-eng. *double* dobbelt), i kortspil udtryk for, at man kun har 2 kort af samme farve på hånden.

doubling ['dåbrh?] (eng. fordobling), d. s. s. doubling.

Doubs [du], 1) 430 km l. biflod til Saone, udspringer i Jura, fr.-schw. grænselod; 2) fr. dept. omkr. 1) i Jura-bjergene; 5260 km²; 298 000 indb. (1946). Bet. kvægv. Hovedstad: Besancon.

doucement [dus'ma] (fr.), blidt, varsomt.

douche [du] (fr.), styrtebad el. brusebad.

doucine [du'sæ] (fr. af *doux* sød), former af sødeble (*Malus pumila*), der anv. som grundstamme for æbletræer, hvorved fås såk. dværgtræer. Klon nr. IV af d, gul d, anv. mest i Danm. Formeres ved aflægning.

Doughty [fdauti], *Charles Montagu* (1843-1926), eng. forskningsrejsende. I *Travels in Arabia Deserta* (2 bd., 1888) skildrer han sin eventyrlige rejse gnm. Arabiens ørken og giver et levende billede af landet.

Douglas ['dågbs], hovedstad på øen Man, 19 000 indb. (1931).

Douglas ['dågbs], *Melvyn* (f. 1901), arner, filmskuespiller. Filmdebut 1932; vittig og personlig lystspilskraft, bl. a. i »Jeg traf ham i Paris« (1937), »Ninotchka« (1939) og »Tvillingerne« (1941).

Douglas ['dåglas], *Sir William Sholto* (f. 1893), brit. luftmarsk (1946). Øverstkommand. f. luftstyrkerne i Engl. 1940-42, 1943-44 i det mellemste Østen, juli 1945 øverstkommand. f. de brit. luftb. sæt telsek tyrk er. Afløste fr. 1946 Montgomery som øv.-kommand. f. de brit. tropper i Tyskl. og som medl. af Det Allierede Kontrolråd. Nov. 1947 afløst af Sir Brian Robertson.

Douglas Aircraft Co. ['dåglas 'ærkraft 'kåmpani] (eng. *air craft* flyvemaskine), amer. flyvemaskinefabrik, der foruden mil. typer har fremstillet talr. trafik-

John Dos Passos. F. M. Dostojevskij.

maskiner, bl. a. typerne DC-3 («Dakota»), DC-4 («Skymaster») og DC-6 («Cloud-master»). Ca. 80% af samtl. flyvemaskiner i verden er af D-fabrikat.

douglasgran (da. [duglas-]) (efter den skotsk-amer. botaniker *D. Douglas* (1798-1834)) (*Pseudotsuga*), slægt af gran-familien med en art (Ps. *Douglasii* el. *micronata*). **d** har indtil 25 mm lange, s malle, bløde nåle og aflange, brune knopper; koglerne er hængende med treflagede dækskæl, der er længere end kogleskællene. - **d** førtes ca. 1856 til Danm. fra sit hjemsted, det vestl. N-

Douglasgran.

Amer. og har fået en del betydning i skovbruget p. gr. af dens hurtige vækst og gode vedkvalitet. Den er nøjsom m. h. t. jordbunden; dårligst tåler den meget stift ler og tørv. Veddet er stærkt og stift med rødlig, senere gullig kerne og gulvild splint. Stort træ, art til skibsmaster, mølleakslar m. m. samt til planker og brædder, mindre dimensioner til tømmere, piloterings pale o. l., knaestet og tarveligt formet træ til jernbanesveller, hegnspæle osv.

Douglas'ske rum ['dågtøks] (efter den eng. anatom *James Douglas* (1675-1742)), udposning af bughulen nedad bag livmoderen og foran endetarmen.

Douhet [du'æ], *Giulio* (1869-1930), ital. militær og krigsteoretiker. 1918 chef for det ital. luftvåben, 1921 general. Udgav 1921 det epokegørende værk *Il dominio dell'aria* (herredømmet i luften), hvori han hævder, at flyvevåbenet er i stand til alene at afgøre en krig (douhetisme [duæ'tisima]) og påpeger, at flyvevåbenet udsletter grænsen ml. krigsskuepladsen og baglandet (krigen bliver total). Douhetismen prægede i bet. grad krigsteori under 2. Verdenskrig.

Doumer [du'mæ:r], *Paul* (1857-1932), fr. politiker. Radikal redaktør, senere nærmest moderat; fl. gange finansmin., senatsformand fra 1927; præsident 1931, dræbt ved attentat.

Doumergue [du'mærg], *Gaston* (1863-1937), fr. politiker. Socialistradikal; præsident 1924-31. Dannede efter Stavisky-krisen febr. 1934 antisocialistisk samlingsregering; ville skabe stærkere regeringsmagt, mødt med mistillid. Afgik efter uderignismin. Barthous mord s. å.

Douro ['doru], portug. navn for floden Douero (sp. navn).

do ut des (lat. jeg giver, for at du skal give), udtryk fra romerretten, bruges nu især som politisk maksime.

Douwes metode ['dous], en af hollænderen *Cornelis Douwes* (d. 1773) anvendt metode til at finde et steds geogr. bredde v. hj. af to målte højder af et himmellegeme uden for meridianen og den ml. observationserne forløbne tid; tidl. meget anv. i astron. navigation.

Dove [dåv], biflod til Trent, Engl.

Dove Bugt, bred østgrønlandsk bugt, 76-77° n. br.

Dowell, Edward Mac, se Mac Dowell, Edward.

dovenaber, d. s. s. lorier.

dovendyr (*Bradyrodidae*), pattedyrfam. tilhørende gumlerne, haleløse, langhårede, med lange lemmer, 2 el. 3 tæer med seglformede kløer, stiftformede tænder

der (5 i overmund, 4 i undermund). Natur, der udelukkende lever i træer, hængende under grenene. Lever af blade. Kun en unge, derklæmmer sig til moderen. Udelukkende syd- og mellemamer. Fl. slægter og arter, en af disse, det træfingrede **d** har 9 halshvirvler, det eneste pattedyr med mere end 7.

dovenfugle (*Bucconidae*), plumpe, bredvingede spættefugle med kraftigt, bøjet næb. Trop. Amer.

Dover ['dovus], by i Kent, SØ-Engl., ved Kanalen; 33 000 indb. (1948). Stærkt befestet flådestation. Rutebart til Caias og Dunquerque. Omgivet af høje kridtklinter. Den vigtigste af Cinque Ports. Svære skader under 2. Verdenskrig. (Flyverangreb, langtrækkende artilleri fra fr. Kanalkyst, 1940-44).

Dover ['do:var], hovedstad i Delaware, USA; 5517 indb. (1940).

Dover Strædet, eng. *Strait of Dover* ['stræit av 'dovva], fr. *Pas de Calais* ['patka'læ], stræde ml. SØ-Engl. og N-Frankr. Mindste bredde 31 km.

Doves løv: I et lavtryk har man (på den nordl. halvku) det laveste lufttryk noget foran til venstre, når man ser i vindretningen. Fremset af den ty. fysiker og meteor. H. W. Dove (1803-79).

dowlas ['dou-] (efter byen *Daoulas* i Bretagne), glat, bleg, ret groft, lærreds-vævet bomuldsstof, **d** er kalandret (presset ml. glatte valser); det bedste **d** er tæt og uappreteret; det ringere er appreteret med stivelse; anv. til skjorter, lagener osv.

Dow-metal ['dau-], magnesiumlegering (lign. Elektron) fra Dow Chemical Co., USA.

Down [daun], grevskab i N-Irl.; 2464 km²; 211 000 indb. (1937).

Downing Street ['dauni^a 'stri:t], gade nær parlamentsbyggn., London. Her ligger premiermin.s embedsbolig (nr. 10), udenrigs- og kolonimin.

Downs, The [5a 'daunz], to kalkrygge, North [næ:'] D og South [sau:] D i S-Engl. (omgiver bakkelandet The Weald). N D ender i kystklinterne ved Dover, S D ved Beachy Head.

'Dov'nsklin't, Langelands S-spids; 16m h. **Dovre-banen** er den over Dovrefjell førte no. normalsporede jernbane fra Dombås til Trondheim over Støren. Længde 210 km, største stign. 18 ‰. Der findes 23 tunneler på D, den længste er 1440 m l.

Dovrefjell ['dáv-], fjeldplateau i No., adskilt fra det N f. liggende Trollheimen ved Sunddalen og fra det S f. liggende Rondane ved Grimsdalen. De højeste

punkter er Snøhetta (2300 m) og Skrimkolla (1980 m). Over D fører Dovrebanelen.

dovsongs ['dausan-], d. s. s. kraftgas.

do'xale (mlat. *doxa* ære), lektorium, sangerker i kirke.

doyen [dwa'jÆ] (fr. af lat. *decanus* formand for 10 personer) el. *dekan*, den fremmede gesandt af den øverste klasse, der har højest embedsalder på stedet, **d** er ordfører f. det diplomatiske korps på stedet.

Doyle [dåil], Sir Arthur Conan [kånan] (1859-1930), eng. forfatter. Opr. læge. Berømt over hele verden for sin detektivfigur Sherlock Holmes og dennes ven dr. Watson. *A Study in Scarlet* (1887), *Adventures of Sherlock Holmes* (1891). (Portræt sp. 1004).

dozen [dåzn] (lat. *duodecim* 12) (eng.), dusin; great **d** [græit] = 13 stk.

dr., fork. for doktor (doctor).

dr, fork. f. dram (eng. vægt).

draå [dm:], tyrk. og arab. længdemål (alen) af forsk. størrelse.

'Draba, slægt af korsblomstfam. (kortskulpede), lave pudeplanter med hvide el. gule blomster, de fleste arter i arktiske egne og på højbjerg. Mange dyrkes i Danmark, som stenhøjsplanter.

dra'ban't (ital. *trabante* løber), 1) en af kongens livsvende til fods (senere middelalder); 2) *astron.*, et mellemlegeme, der bevæger sig om en planet ligesom månen om jorden; d. s. s. biplanet, måne el. satellit.

drabanty, d. s. s. planetby.

Drac [drak], 150 km l. biflod til Isère, udmunder ved Grenoble.

Drachenfels ['drafan-], 321 m h. klippe-top i Siebengebirge, f. fied borgruinen D.

'Drachmann ['akm-], /inders -Björn (1860-1935), da. klassisk filolog. Prof. v. Kbh.s Univ. 1905-25. Formand f. Carlsbergfondet 1926-33. Medudg. af Søren Kierkegaards værker (1901-07). Udg. af Pindarskolierne 1-3 (1903-27). Univ.-læreboer og studier over antikke for- og oldtidsreligioner.

'Drachman'n ['akm-], *Emmy* (1854-1928), da. forfatterinde, en årrække g. m. Holger D. Af hendes produktion har nøgleromanen *Ægteskab* (1910) og en *Selvbiografi* (1925) litt.hist. interesse.

'Drachman'n ['akm-], *Holger* (1846-1908), da. digter; søn af anset kbh. læge. Udd. som marinemaler; lyrisk debut m. *Digte* (1872), hvis polit. og moralske revolte var bestemt af Londonindtryk (*Eng. Socialister*) og af påvirkn. fra G. Brandes. D-s rige produktion i fig. 7 år placerer ham fortsat i »det moderne gennembrud«, trods nat. tendens i skitserne *Derovre fra Grænsen* (1877) og æstet. reaktion på problemliit.s tørhed i eventyrdigtet *Prinsessen og det Halve Kongerige* (1878). Fuld lyrisk modenhed nåedes 1876 m. digte, der refererer til opløsn. af D-s l. ægteskab: *Sakuntala* i romanen *En Overkomplet* (1876) og *Venezia-digtene i Sange ved Havet* (1877). Et 1879 indgået ægteskab med Emmy D blev den private baggr. for en borgerlig-nat. og folkelig-romant. produktion ca. 1880-87: Digt-saml. *Gl. Guder og Nye* (1881), *Dybe Streng* (1884), eventyrkomedien *Der Var Engang* - (1885) og rejsebogen *Skyggebilleder* (1883). Et 1887 indflett 10-årigt forhold til »Edith« (egl. Amanda Nilsson (f. 1866), sangerinde hos Kehlet (nuv. »Lorry«) i Allégade) inspirerede på ny D til ubørgertlig oprør: digtsaml. *Sangenes Bog* (1889), *Unge Viser* (1892), romanen *Forskrevet* (1890) og melodramerne *Vølund Smed* og *Renæssance* (begge 1894). Som havets, de lyse natters og kvindens

besynger, med frihed og skønhed som hovedideer har D givet den poet. stil en epokegørende formyelse. (Portr. sp. 1004).

'Drachman'n ['akm-], *Povl* (1887-1941), da. forfatter og politiker, søn af Holger og Emmy D. Konservativ; nær tilknytn. til industrien, hvilket også præger romaner som *Kraft* (1912) og *Kampens Mænd* (1916) m. fl. Krævede toldbeskyttelse; folketingsm. fra 1920.

drachme ['drakma], 1) alm. oldgr. møntenhed i sølv fra ca. 600 f. Kr. til den fortrængtes af den rom. denar. 1 **d** = Vxo mine = Vxo talent. Vægten skiftede efter

Tetradrachme fra Athen.

de forsk. landsdeles møntsystemer; en attisk **d** vejede ca. $A\frac{1}{2}$ g, og deltes i 6 oboler. Udmøntedes i forsk. fordoblinger: didrachme (2 d), tetrad (4 d) og dekad (10 d); 2) [Sra'Em], siden 1845 møntenhed i Grækenl. = 100 lepta (juli 1948 5020 d - 1 USA \$); 3) i mange lande handels- og medicinalvægt (deraf dram).

Dra'g el. Drei', smal landstrimmel, som forbinde en halvø el. odde med det større land, f. eks. Draget ml. Ty og Tyholm og Drejet på Avernakø

'Draga (1867-1903), *Sverb. dronning*, f. 'Lunjevica [-tjal], 1900 g. m. Alexander I. (Obrenovic). Udsvævende; myrdet s. m. kongen.

drage, fabeldyr med ormekrop og vinger; spiller en stor rolle i eventyr og folketro og findes også i kristne legender, f. eks. St. Georg i (St. Michael) og dragen. I den gi. kin. rel. er **d** symbolet på naturens skjulte kræfter.

drage, lette flader el. systemer heraf, bygget af et træskelet beklædt med papir el. tøj og som v. hj. af en snor fastholdes i skråstilling i luften, så vindpresset giver den fornødne opdrift. Større **d** har bærende måleinstrumenter, været anv. til vidensk. undersøgelser af atm.

drageblodstræ (*Dra'cena 'draco*), hører til konvallfam., vokser på De Canariske Øer. **d** udmærker sig ved meget tyk stamme; ved indsnit i denne fås drage-

blod, en rødfarvet harpiks, der bl. a. anv. til finere møbelpolitur og til farvning. Drageblod bruges også om harpikser, som fås helt andre planter.

dragedukke, i folketroen magisk trylledukke; drager rigdom til ejeren.

dragée [-Je] (fr.), sukkerskalovertrukket konfekt; piller og tabletter med overtræk af sukker el. chokolade. De sidste fremst. i roterende beholdere (dragéring).

dragehoved, smykkede i vikingetiden skibenes stævne og stavbygningernes gavle.

dragelinie, skæringslinien ml. månebanens plan og ekliptikas plan.

dragemåned el. *knudemåned*, månens omløbstid i forhold til dragelinien, gnslt. 27,2122 døgn.

Dragen, stjernebillede på den nordl. stjernehimmel.

drageornament el. *drageslyng*, et antagelig fra Irland stammende ornament,

Højfeldslokomotivet »Dovregubbens«.

ofte anv. i folkevandrings- og vikingetiden, f. eks. på den store Jelling-sten.

Drageornament på bronzeplade fra Södermanland.

drager (oldnord. *draga* bære), en kraftig bjælke, der bærer andre bjælker. Ved en bro er **d** el. hovedet af konstruktionsdele, der bærer fra pille til pille.

drageskib, et skib med stævnen formet som et dragehoved (kendt fra de no. vikingeskibe og fundet fra Ladby).

dragesød, betegn. stammende fra gr. sagn om de af Kadmos såede drageføder, hvoraf der opstod bevåbnede krigere, som dræbte hinanden; deraf udså d. volde strid.

drageøgler (*Draco*), øgler med en hudbræmme langs kroppens sider, støttet af forlængede ribben, virker som faldskærm; trop. Asien.

dragkiste [*drage* = trække (ud), nemlig skufferne], da. møbel, ornat. mandshøj, med brede og dybe skuffer.

'Drage-doktrinen, grundlæggning hævdet af den argentinske udenrigsmin. L.M. *Drago* (1859-1921) efter eur. magters optræden over for Venezuela i 1902; går ud på, at magtanv. til indrivelse af kontraktmæssige fordringer mod en fremmed stat er folkeretsstridig.

drago'ma'n (tyrk.), tolk, fremmedfører i Orienten.

drago'nader, forfølgelser af fr. protestanter, især fra 1681. Der indkvarteredes soldater, mest dragoner, hos protestanterne; myndighederne lukkede øjnene for deres brutalitet, til familien omvendte sig.

dra'go'ner (lat. *draconarii* soldater, hvis felttegn var en drage), opr. beredent fodfolk, nu alm. rytteri.

dr. agro, doktorgraden i landbrugsvidenskab.

Drags'hol'm, hovedgård NØ f. Kalundborg, i middelalderen Roskildebispernes faste borg, senere kgl. slot, bl. a. benyt-

tet som statsfængsel, således 1573-78 for jarlen af Bothwell. 1694-1932 i slægten Adellers (fra 1843 Zytphen-Adellers) eje, udstykket efter 1932. Ansigelig hovedbygning, m. rester af romansk stenhus fra ca. 1250; fredet i kl. A. Nu herregårds pens ion.

'Dra'gsmu'r, den efter sagnet af Marsk Stig opførte 200 m l. jnur over tangen ml. Mols og Helgenæs, hvoraf rester endnu

Dragsted ['dray-j. *Aage* (1886-1942), da. juveler, indehaver af firmaet A. N. Dragsted (grl. 1854); skabte individuelt prægede smykker.

'Dra'gstrup Vig, indskæring på V-kysten af Mors.

dragværk (ældre da. *drage* trække), udtrækningsarbejde i hør lærred. De udtrukne partier står som bund for de i slyngesting sydede motiver. På de ældste stykker er disse rent geom.; senere synes mennesker, dyr - ofte m. symbolsk indh. -, træer m. m. (slutn. af 18. årh.).

Drag'ør (el. ['dra:vø'r]), købstadlig. landsby på Amagers Ø-spids: 2149 indb. (1945). Fl. huse fra 17. årh. Museum. Havn, fiskeri, lodseri. Bade- og udflugtssted. Endepunkt for Amagerbanen. I

A. Conan Doyle, Hof ger Drachmann.

Francis Drake. Th. Dreiser.

middelalderen sildefiskeri og vigtig plads for hanseaterne.

draisine [dra'sim], 1) den af den ty. forstmand, friherre v. *Drais* (1785-1851) i 1817 opfundne tohjulede løbemaskine uden pedaler, der er forløber for cyklen; 2) i *jernbanevesenet* et let, toakset (firehullet) transportkøretøj, som drives v. håndkraft el. af en benzinmotor.

Drake [dra'ik], Sir *Francis* (ca. 1545-96), eng. admiral. Foretog plyndringstogter mod Spån., udførte 1577-80 den 2. verdensomsejling, sejrede 1588 over den spån. armada. Bragte 1586 kartofler og tobak fra Virginia til Engl. (Portræt).

Drakenber'g, *Christian* (d. 1772), da.-no. sømand, underofficer i marinen. Opnåede høj alder, påstod selv at være født 1626, men det er ubevisligt.

Drakensberg ['draiknsz'berg] el. *Quathlamba*, den østl. høje rand af den sydfra. højslette Hooge Veld (Cathkin Peak, 3650 m).

Drake Strædet [dra'ik], det 1000 km brede farvand ml. Antarktis og S-Amer., forbind. Stillehavet med Atlanterhavet.

'Drakon, athenæer, der 620 f. Kr. nedskrev den strenge sædvaneret.

dra'ko'nisk, streng (som Drakons love).

dram el. *drachm* [dram], 1) eng. handels- og apotekervægt = henh. 1,772 og 3,888 g. apotekermål: 1) fluid drachm = 3,552 ml; - 2) [dram], folkelig benævnelse for mindre kvantum spiritus; sandsynligvis efter 1).

Drama ['Srama], gr. handelsby i Makedonien; 29 000 indb. (1938). Tobaksproduktion.

'drama (gr., egl. handling), indbegrebet af de digtarter, der fremstiller situationer og handlingsforløb mest direkte (gnm. aktion og replik). Inden for den eur. kulturkreds rummer den gr. antikke mindst 3 dram. kildepring: attisk tragedie (Aischylos, Sofokles, Euripides), ældre attisk komedie (Aristofanes), yngre attisk komedie (væsentlig overleveret via romerne Plautus og Terentius); af disse 3 har sidstnævnte gnm. forf. som Molière og Holberg fået stor bet. lige til vore dage, medens forh. ml. attisk tragedie og fr.-klassisk tragedie er mere middelbart. De folkelige improvisationstærcer i det antikke Rom er muligvis en forudsætning for den senere ital. maskekomedie (commedia dell'arte), hvoraf mange elementer hos f. eks. Holberg. Som det oldgr. **d** er udgået fra Dionysos dyrk els en, er middelalderd udgået fra den kristne gudstjeneste (mysterier med bibelemner, mirakler med helgenemner, allegoriske

Gammel gade i Dragør.

moralteter om dyder og laster); i forts heraf ligger både sp. og eng. renaissance d., hvilket sidste kulminerer i Shakespeares d-s senere hist. viser fornøvelser af og krydsninger ml. disse grundelementer. I det 18. årh., som på fl. måder viser opløsnings- og frigørelses tendenser, uadvikles delvis skellet ml. tragedie og komedie, så at vi får rørende komedier og borgerlige sørgespil. Tyskeren Lessing, som deltager i denne proces, viser også hen til Shakespeare, som bliver en hovedinspiration for det romant. **d** i fl. lande. Fra ca. 1850 opstår i Frankr. det mod. problemd., der kulminerer med Ibsen, medens Strindberg, der i sine tidl. år er naturalistisk problemdramatiker, siden går over i det mystisk-symboliske **d** (hvilket også delvis gælder om Ibsen). - Bl. mod. dram. eksperimentatorer har f. eks. ital. Pirandello øvet stor indflydelse. - *Musikd* (operaen) skabt i Ital. kort før 1600 som udløber både-af renessansens herodespil og den antikke tragedie.

dramatik (gr.), dram. digtning. Forf. af sådan kaldes dra'ma'tiker; dra'ma'tisk, hvad der vedrører dramaet; handlingsmættet, spændende (som et drama).

Dramatikeres Forbund, Danske, forening, stiftet 1906 til varetagelse af da. dramatikeres faglige og økon. interesser.

dramatiske teatern, **Kungliga** (*Dråmaten*), Sv.s nationalteater, hvis hist. kan ledes tilbage til 1787. Nuv. bygning opført 1901-07 (949 pladser).

dramatisk musik, al musik til scenisk brug (operaer, operetter, syngespil, skuespilmusik m. v.).

drama'tur'g, dramatisk forfatter el. teoretiker, dram. konsulent ved et teater; dramatur'gi', læren om dramaets teori og opbygning.

'Drammen, no. købstad, hovedby i Buskerud, omkr. Dramselvas udløb i Dramsfjorden; 27 000 indb. (1946). Børs, rådhus, teater, kirke, museum, stadion. Træ- og papirindustri. D opstod 1811 ved forening af de to 1715 oprettede købstæder Brågenes og Strømsø.

'Dramselva, no. elv. søen Tyrifjords afløb til Dramsfjorden. Stor trævare-, papir- og celluloseindustri langs elven; endv. tømmerflådning og laksefangst.

'Dramsfjorden [-fjo:ran], nordvestl. arm af Oslofjorden.

Drancy [dra'si], nordøstl. forstad til Paris; 42 000 indb. (1946).

Drangajokull ['draungajo:gødl], ca. 200 km² stort, 925 m h. firnplateau i NV-Island.

Drang nach Osten [*drav nact* 'ostan] (ty. udvidelsestrang, fremtrængning mod Ø), anv. om ty. ekspansion østover, både om kolonisationen i middelalderen, ty. handels ekspansion i 0- og SØ-Eur. før og efter 1914 og om 1. og 2. Verdenskrigs forsøg på at skabe af Tyskl. afhængige områder på Rusl.s bekostring.

drankere, helbredelsesanstalt for. Visse straffskyldige personer, der er forfaldne til drukkenskab, kan dømmes til efter udstået straf at anbringes på en h. f. d. Er straffedommen betinget, kan den påg. dømmes til straks at anbringes på en anstalt. Kan også anv. over for personer, der fritfindes som utilregnelige. Løsladelse skal ske, når vedk. er helbredt el. efter en i straffeloven nærmere fastsat tids forløb.

drap (eng.), drapfarvet, lys gråbrun. **'drapa** (oldisl. *drapa*), betegn. for skjaldekvad med regelmæssigt gentaget omkvæd (stev).

drap de soie [drat'swa] (fr: silkeklaede), svære, kiperævvede silkestoffer.

drapé, klædeagtigt, sort, uldent stof, vævet i atlskbinding; kæden er kamgarn, skuddet kam- el. strøggarn, d er valket og overskåret og har kort, blødt luv. Anv. til smoking- og kjolehabitter.

dra'pe're (fr.), beklæde med drape'ri' (vævet tøj, der hænger ned i folder); anbringe folderige gevandter; sætte klæder på en virkningsfuld måde.

draphavre (*AWena e'latior*), et topgræs i slægt med den dyrkede havre, d er alm. vildtvoksende ved gårder og på enge i hele Danm.; anv. i 1870'erne i 2-årigt græsleje, men er uegnet til afgræsning, ligesom froet er for dyrt; d er nu udeladt i mod. forslag til froblandinger. En form af d m. underjordiske knolde er enkelte steder et ondartet markkudrut.

'drastika (gr. *drasténios* virksom), voldsomt virkende afføringsmidler.

'drastisk (gr.), stærkt virkende; påfældende.

'Drastrup, *Elmar* (f. 1909), da. forfatter. Afvekslende og eventyrligt liv, fra 1931 især som grønlandsfarer. Bl. a. rejseklivdringen *Bl. Da. og No. Fangstænd i NØ-Grønt.* (1932) og romanen *Nunatame* (1943).

Drav, ty. navn på floden Drava.

Draumekvæde (no: drømmedigt), nø. folkevise. Skildrer i blandet hedenskristelig billedsporg livet efter døden. Tilhører den udbredte middelalderlige visionslitt. Vigtig inspirationskilde f. senere no. lyrik.

'Drava, ty. *Drau*, 750 km l. biflod til Donau; udspringer i Ø-Alperne N f. Venezia; danner grænsen ml. Kroatien og Ungarn. Sejlar fra Villach i Østrig.

dra'va't (holl. *travaat*), egl: kastevind; en hård overhaling (til søs).

drawback ['drá:bák] (eng.), ulempe, skår, skyggeside; toldgodtgørelse (ved eksport).

dra'vi'diske sprog, nyind. urariske sprog tales i S-Indien af de såk. dravider, efterkommere af den urindfødte urariske befolkning. Kendtest er tamil (tamulsk), telugu og kanaresisk.

Dreadnought ['drædná:tt] (eng., egl: frygt intel), eng. slagskib på ca. 23 000 t, bygget 1906 under den eng. flådes oprustning som modtræk mod opbyg. af den ty. højsoflåde. D blev prototype for samtl. stormagtsflåders slagskibe, idet man nu overgik fra blandet armering til svært enheds kaliber.

'Drei'er, *Frederik* (1827-53), da. socialist. Mediciner, skarpt antiklerikal, arbejdede for demokr. partidannelse i Kbh. 1853 og for forbundforeninger. Udg. skrifter m. heftig kritik af samfundet, understregelse af de soc. modsætnings betydn. f. udviklingen.

Drei'herrenspitze [-lpsitsa], ital. *Piccodei Tre Signori*, vesti- bjergtop i Hohe Tauern; 3505 m (på grænsen ml. It. og Østrig).

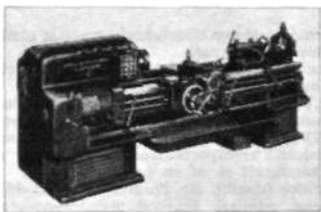
Dreiser ['draisar], *Theodor* (1871-1945), arner, forfatter; repr. for den objektive, dokumentariske naturalisme, angriber arner, pengedyrkelse og moralhykleri, først som neutral iagttagere, senere som positivt socialist. Hovedværker: *The Financier* (1912), *The Titan* (1914), *An American Tragedy* (1925, da. 1928). Desuden kendt for romanerne *Sister Carrie* (1900, da. 1929) og *Jennie Gerhardt* (1911, da. 1931), *Tragic America* (1932), *America is worth saving* (1941); novellsaml. og selvbiogr. værker. (Portræt sp. 1005).

drej, d. s. s. drag.

dreje, *søv.*, 1) hyren (lønnen) d (d. v. s. løber) fra et bestemt tidspunkt; 2) vagten d (skifter) ved et bestemt klokkeslet; 3) manøvrer med sejlskib: d bak, bi, til; 4) dampskib d under: sejler så langsomt, at det netop kan styre.

drejbog, den sidste skriftlige udformning af det filmanuskript, der ligger til grund for en optagelse. Indholder detalieret angivelse af, hvad filmen skal vise, kameraindstilling og -bevægelse osv. i forb. med replikker og handlingsforløb. Udformes som regel af instruktøren el. en særlig dreje bogs forf. ofte s. m. manuskriptforf.

drejebænk, værktøjsmaskine til drejning i metaller, træ o. l. Metal d har et stativ, vangen, som bærer den faste spindelok og den flyttelige pinolok og har foring for forsætteren, der består af en langsgående vangeslæde m. en tværslæde, som bærer en drejelig svingslæde m. en overslæde m. en værktøjsholder. Spindelokken har en oftest hul hovedaksel, spindlen, der v. hj. af trætræk og/et. tandhjulsvækslinger bringes til at rotere. På spindelenden kan anbringes *opspændingsværktøjer* som planskive, kloplan og

centerpatron for korte el. flade emner, mens lange emner ofte støttes af en konisk tap, en pinol, i spindlen og den anden i pinolokken. Emnet tages da med rundt v. hj. af en medbringerskive på spindlen og en medbringer på emnet. Vangeslæden bevæges af en transportaksel, v. gevindskæring af en transportskruer, ledeskruen. Konisk drejning kan udføres v. hj. af overslæden, en konuslineal el. ved tværforsknyding af pinolokken. Pland har en stor planskive og ingen pinolok. Karusseld har en lodret spindel m. en stor vandret planskive, på hvis overside godset opspændes. Revolverd anv. til serie- og massearbejde og har ingen pinolok, men en revolverslæde m. et drejeligt revolverhoved til fl. værktøjer, som efter tur bringes i arbejde. Træd er simple end metald og har i reglen en fast forsætter.

drejeovne, skibs ovne til at lystre røret.

drejefelt, magnetisk el. elektrisk felt, hvis akse drejer sig under påvirkning af fase-forskudte vekselstrømsfelter.

drejekondensator, *elektron.*, en variabel kondensator, hvis kapacitet ændres ved, at et sæt drejelige plader drejes ind ml. et sæt faste plader.

drejekors, selvlukkende spærreindretning ved niveau-overgange over en jernbane.

drejekuppel, en konstruktion, som benyttes ved bygninger, hvori større astron. instrumenter opstilles, d udføres af en med en observationsspalte forsynet halv-kugleformet el. cylinderformet overbygning, som kan drejes rundt på kugler, hjul el. lign. (Hil. se tavle Astronomiske Instrumenter).

drejelyre, musikinstrument af meget høj alder, består af en resonanskasse, hvorom der er spændt strenge, som kan forkortes ved hjælp af et klaviatur. Stregene bringes til at klinge ved et hjul, der er præpareret med harpiks.

drejepille, ved en svingbro den af pillerene, hvorigennem omdrejningsaksen går.

'Drej'er, *Aage Axelsen* (f. 1889), da. andeismand; red. af *Andelsbladet*.

'Drej'er, Jacob (1743-1813), da. klubvært. Student, en tid møllelejer i Odense, stiftede i Kbh. 1775 den såkaldte D-s klub, litt. og pol. centrum for Kbh.s intelligens m. frisindet præg. Skolebestyrer efter 1791.

drejereb, *søv.*, tov el. kæde, ofte med talje, til ophejsning og nedføring af master, stænger og ræer.

drejerkammer, fra middelalderen til 17. årh. på da. slotte betegn. for et af kongens strengt private rum (f. eks. i »Drejer-tårnet« på Kronborg). Her fandtes den af datidens fyrster ofte benyttede drejerlad, men till. saml. af kunstsager, hvoraf kunstkamret udviklede sig.

drejervævning, vævning, hvor kæde-trådene slynger sig om hinanden; anv. til åbne stoffer (gardinstof, gaze).

drejescene, scenegulv indrettet som en stor drejeskive, hvilket muliggør opstil-

ling af flere dekorationssæt samtidig. Konstrueret af den ty. scenetekniker *Karl hauenschlager* (1843-1906), dog tidligere kendt i Japan. Første d i Kbh. på Det Ny Teater 1908, Det Kgl. Teater 1930.

drejeskive, 1) skive, anv. til formning af ler og andet keramisk udgangsmateriale. d har været kendt i årtusinder (kom til Danm. for ca. 800 år siden), d består af en vandret skive af træ, på hvis akse der i fodhøjde sidder en større skive (sparkeskiven), som drejeren driver rundt med foden. Drejeren former leret med hånden. Til fremstilling af masseartikler drives d mekanisk og leret formes m. skabeloner. Derved kan foruden omdrejningslegemer også fremstilles f. eks. ovale former, såsom terriner (ovaldrejning); - 2) ved jernbaner skive med spor, anv. til drejning af køretøjer, spec. lokomotiver, og i enkelte tilfælde til forb. af spor, som man ikke kan forbinde ved sporskifter, d anbringes i en cirkelformet forsænk d-grube. Sporet på d bæres af to hoveddragere, som ved nyere d hver består af to dele, der er ledet sammen over midterunderstøtningen, den såk. kongestol. Under enderne af hoveddragerne er der befæstet løbehjul, som løber på en cirkelformet kranskinne på d-grubens indfatningsmur; vogn-d har alm. en diameter på ca. 5 m; lokomotiv-d ved DSB er 14, 17 el. 20 m lange; vogn-d bevæges normalt ved håndkraft, lokomotiv-d alm. ved elektricitet.

drejestol, lille drejebænk, især for urmagere. Den fastspændes i en skruestik.

drejestrøm, fællesbetegn. for de flerfasede vekselstrøme, spec. 3-faset, der kan frembringe et magnetisk drejefelt.

drejestål, stålverktøj til brug ved drejning. Ved *metaldrøjning* anbringes d gerne i en stålbeholder. Materialet er hærdet stål, ofte hurtigstål el. hårdtmetall. Skrubstål bruges til grove, sletstål til fine spåner. Udborstet bruges til indvendige flader, det høje, smalle stikstål til afstikning. Ved *trædrejning* føres stålet for hånden og har et træskaft. Her bruges til skrubning røret (en hulmejsel), til sletning mejslen, der har en bred æg.

drejesyge, en hos far og kvæg optrædende hjernelidelse, fremkaldes af en i hjernen forekommende hundebændelorm *Taenia coenurus*; hos rørdyrene fremkaldes d af en excellent organisme, myxosporidien *Leptospora cerebralis*, der ødelægger kraniebrusken.

drejl, stoffer af hør, bomuld el. hamp, vævet i kiper- el. satinbinding, med simple, oftest stribede el. ternede mønstre, fremkommet ved, at kædetrådene nogle steder ligger på retsiden, andre steder på vrangsidens, d anv. til håndklæder, dækketøj m. m. Militær-d, en sildebæsvævet hørvare, en ubleget til madras-skånere og arbejdsuniformer, bleget til sommerfrakker.

drejning, bearbejdning på drejebænk, f. eks. cylinder- og pland, facond, gevindskæring, m. m.

drejningsdiameter, *søv.*, diameter af den cirkel, et skib drejer, når røret er lagt i yderstilling.

drejningsevne, *kem.*, se optisk isomeri.

drejningsmoment, produktet af en kraft og dens arm, d. v. s. den vinkelrette afstand fra omdrejningsaksen til kraft retningen, d er bestemmende for en krafts evne til at dreje et legeme.

drejningsansen, d. s. s. buegangssansen.

drejningsviser, et flyveinstrument, som angiver om flyvemaskinen holder ret kurs el. drejer, d-s virkemåde er baseret på gyroskop-princippet.

'Drej'ø, da. ø ml. Fyn og Ærø; 4 km²; 293 indb. (1945). Voldsom ildebrand 23. 6. 1942 ødelagde gi. samlet landsbybyggeslev.

dreng, *søv.*, sømand på l. lærerd usant alder.

dreng, *søv.*, støtter af træ a) ml. stabelløkkene ved afløbningen, b) under stævnen medens skibet bygges.

drengeprocent, den del af samtlige fødte, der er drenge. Ved så godt som alle opgørelser verden over har man fundet, at **d** udgør Hdt mere end halvdelen (510-515%, i Danm. ca. 513%). For dødfødte og aborter er **d** større end for levende-fødte (i Danm. ca. 565%).

Drente ['dræntə] (tidl. *Drenthé*), holl. prov. ml. IJsselmeer og Tyssl.; 2664km², 270 000 indb. (1946). Holl.s tyndest befolkede prov. (101 indb. pr. km²). D ligger i Geest-området. Hovedstad: Assen.

Dresden ['dre:sdan], hovedstad i Sachsen, på begge sider af Elben; 625 000 indb. (1939). Berømt for sin store skønhed (Zwinger, opf. 1711-22; Briihls Terrasse, opf. 1744), sine kunstsamlinger (Gemalderegaleri, opf. 1847, med Rafaels Sixtinske Madonna) og sine undervisningsanstalter. Bet. industri (tekstiler, metalvarer, kemikalier, optiske instrumenter); stor handel; vigtigt trafikknudepunkt. - *Historie*. Opr. sorbisk landsby; ty. kolonistby fra ca. 1200; hovedstad for markgreverne af Meissen, senere hertuger af Sachsen (albertinske linie). Blomstrede især efter 1700, hvor der opstod prægtig rokokokarakteristik. Ødelagt ved allieret bombardement 13. 2. 1945 og flg. dage.

dress (eng. dragt), habit, herrekledning; selskabsdragt.

dres'se're (fr.), afrette, oplære; dres'su'r, afretning, oplæring af dyr.

drev, det mindste af to tandhjul i indgreb m. hinanden.

Drevet [dra'væ], fr. kobberstikkerfamilie. Kendtest er *Pierre* (1663-1738) gnm. sine portrættstik. Han samarbejdede med sønnen *Pierre Imbert* (1697-1739). Begge var fremragende i detailengivelsen.

drevet arbejde, genstande, fremstillede af udhæmrede metalplader.

Drewsen ['dreu'sn], /ohan Christian (1777-1851), da. industridrivende, landmand. Arvede 1810 Strandmøllen, hvis papirfabr. D moderniserede (statslån til eng. maskiner). Gårdejer, ivrig for tekn. fremskridt, krævede fri bane for stor-drift. Stændermedl. 1835-44, arbejdede for landboreformer, industribeskyttelse, trykkefrihed; bidrog til at stifte Bondevennenselskabet 1846, som D 1848 kom i konflikt med. (Portræt).

Drewsen ['dreu'sn], *Michael* (1804-74), da. industrimand, søn af J. C. D. Grl. 1844 papirfabr. i Silkeborg, hvis opkomst for en stor del skyldes D, støttede Hedselskabet; liberal folketingsmand.

Drewsen ['dreu'sn], *Sten* (1877-1943), da. forfatter og journalist. Foruden memoirer *En Kverulant Ser Tilbage* (1937) fl. romaner.

Drewsen ['dreu'sn], *Viggo* (1830-88), da. moralfilosofisk forfatter. Skr. bl. a. *En Livsanskuelse Grundet på Elskov* (1881). Indlæg i »Sædelighedsfejden« mod G. Brandes. (1885).

'Drey'er, *Carl Theodor* (f. 1889), da. filminstruktør og journalist. Deb. 1918 som iscenesætter med »Præsidenten«, senere fulgte »Blade af Satans Dagbog« (1919), o. a. Indspillede i Frankrig »Jeanne d'Arc« (1928) og »Vampyr« (1930). Op-tog 1943 den storladne middelalderfilm »Vredens Dag«, der på ny samlede interesse om D-s navn. D har som instruktør ved sin billedskabende kraft og kompromisløse realisme nået internat. ry. (Portr.).

'Drey'er, *Dankwart* (1816-52), da. maler; kappedes i sine studiers friske kolorit som landskabsmaler med de største sam-

J. C. Drewsen.

Carl Th. Dreyer.

Alfred Dreyfus.

John Dryden.

tidige, f. eks. Lundbye. Repr. i kunstmus. bl. a. m. *Udsigt fra Mølleknep Bakker ved Lille-Bælt*.

'Drey'er, *Erik* (f. 1892), direktør f. Arbejds- og Fabriktilsynet 1932; fra 1935 tillige forligsmand.

'Drey'er, *Joh. Waldemar* (1853-1924), da. læge og forfatter, direktør for Zool. Have, Kbh. 1910-24. Udgav i »Frem« populære, meget læste værker: *Naturfolkens Liv* (1898), *Nordens Oldtid* (1899), *Den Hvide Races Sejrs-gang* (1909-10), *Vor Klodes Dyr* (1899-1903).

Dreyfus [dra'fys], *Alfred* (1859-1936), fr. officer af jødisk slægt. 1894 degraderet og deporteret til Djævleøen på en ikke bevist forræderi ank lagede 1895 konstatere, at major Esterhazy havde begået forbrydelsen, men først efter lang kamp mod militærmyndighederne, der havde fældet krigsretsdømmen over D, fik D-s venner (Picquart, Zola) processen genoptaget. D-affæren endte med at svække de konservative og antisemitiske kredse indflydelse. 1904 fik D fuld oprejsning. (Portræt).

DRF, fork. f. Dansk if ide-Forbund.

D. R. G. M., fork. f. ty. Oeutsches feichs-[^]brauchsnummer, ty. rigsbrugsmønster, d. v. s. beskyttet varemærke el. -type, indført i register for sådanne, hvorved efterligning kan forfølges ad rettens vej.

dr. h. c. (lat. *honoris causa* for ærens skyld), æresdoktor.

dribling (eng. *dribble*, egl. dryppe), i fodbold, hockey o. l. spil, pæsning af modspiller m. bolden under kontrol. I håndbold og basket-ball d. s. s. studsning.

Driesch [dri:f], *Hans* (1867-1941), ty. biolog og filosof. Hovedrepr. for nyvitalismen, if. hvilke i der i organismerne virker en særlig formende livskraft (»enteleki«). Ho ved v. *Philosophie des Organischen* (1909); *Grundprobleme der Psychologie. Ihre Krisis in der Gegenwart.* (1926).

drift, populær betegn. for (den formodede) årsag til uvilkårlig el. instinktiv stræben.

driftfeje, bortløbet kvæg.

driftsherre, den person el. det selskab (evt. offentl. institution), som i økon. øjemed og for egen regning og risiko driver erhvervsvirksomhed. I det kapitalist. samf. tager d. initiativet til produktionsmidlernes kombination i produktiv virksomhed og bestemmer normalt sin produktions omfang og art som det for ham fordelagtigste, d. v. s. afkastende maksimal prof. Det økon. udbytte af d-funktionen kaldes d-gevinst. Den saml. d-indtægt indeholder tillige driftslederløn samt kapitalrente og jordrente af d-s evt. egenkapital.

driftskapital, kapital til finansiering af en erhvervsvirksomheds løbende produktionsproces.

driftsregnskab, opstilling over en virksomheds udgifter (tab) og indtægt (vinding) samt forskellen ml. disse i en vis periode, ofte 1 år.

driftstabsforsikring el. *chomagejorsikring*, forsikr. mod det tab af indtægt, den forsikrede indirekte lider ved standning af hans bedrift, d. danner ofte supplement til brandforsikr.

driftsteorien, *geol.* teori opstillet af Lyell, gik ud på, at morænedannelserne skulle skyldes isbjerg.

driftsøkonomi, disciplin af den økon. videnskab; behandler de enkelte bedrifters økonomi ved prod., salg osv.

'Drigo, *Riccardo* (1846-1930), ital. komponist. Mange år i St. Petersborg, 1919 i Paris. Balletten *Harlekins Millioner*.

drikkekar formedes i ældste tider af ler el. træ, i antikken og senere gerne af sølv. I Norden brugtes oksehorn, ofte rigt udsmykket. Fra 15. årh. anv. også glas, fra 18. årh. fajance el. porcelæn. Formerne er: skål, horn, kande, bæger, pokal, krus og kop.

Sølvbæger, krus med låg og sølvforygldt krus. Danmark, 17. årh.

drikkepenge (egl. penge til at drikke for), principielt frivillig, sædvanestemt pengeydelse for tjenester el. for ikke fast lønnet arbejde, d. til serveringspersonale på restauranter o. l. i Danmark. (fra 1947) sædv. 12¹/₂% (før og under 2. Verdenskrig henh. 10 og 15%). **d** påføres ofte, især i udlandet, regningen med en fast procentssats.

drikkevand er ferskvand, der sjældent indeholder over 1 g fast stof pr. l og ikke må indeholde ildelugtende forurenninger el. større mængder bakterier.

drikkeviser, en litt. genre med forudsætninger bl. a. i Anakreons vingladede smådigte (6. årh. f. Kr.) og senere antik efterklang deraf. Bl. a. gnm. Horats' lat. genklang af gr. lyrik synes der at være en påviselig forb. ml. denne og de middelalderlige akademiker-vagabønder delvis meget værdifulde poesi (vagantviserne), hvoraf adskilligt kan betegnes som d. Fra 16. og 17. årh. finder vi **d** på eur. nationalsprog, f. eks. hos Shakespeare. Den i. originale da. d (med sideløbende lat. tekst) er Anders Bording's »Frisk op, naar Dieveln gør sig vred« (ca. 1650). Med det borgerlige klubblivs fremvækst i Kbh. fra ca. 1775 får d sin egl. blomstring hos os med forf. som Tode, Storm, P. A. Heiberg, Zeltitz og navnlig Rahbek. Den spec. akad. **d** i tilknytning til selskabeligt og polit. studentertilhører især 1830erne og 40erne (Ploug, Høstrup). For øvrigt præges 19. årh.s **d** ofte af en dybere romantisk livsopfattelse. I 20. årh. har Seedorff Pedersen hævdet sig som den mest yndede da. morf. af d.

dril* (*Man'drillus leuco'phaeus*), bavian, beslægtet med mandrillen; mindre, sort ansigt. Guineaestsen.

drilbor, lille fladbor, der anbringes i et driløj.

drill (eng.), eksercits.

'drilling el. *drill* (lat. *trilix* tretrådet), tæt, uligesidet 3-skaftet kipervævet bomuldsstof (arbejdstøj).

drilling (ty., egl. trilling), jagtvåben med to haglløb og et riffløb.

driltøj, håndbore værk tøj, hvor boret drejes ved at en møtrik føres langs en skrue med stejlt gevind.

Drin, 300 km l. flod i N-Albanien.

Drina, 460 km l. biflod til Sava, udspringer i Montenegro.

drink (eng.), drik (især blandet, spirituøs).

Drinkwater ['dri7:kwá:ta], *John* (1882-1937), eng. digter og dramatiker. Kendt for sine hist. skuespil, bl. a. *Abraham Lincoln* (1918). Digte: *Selected Poems* (1922).

Dankwart Dreyer: Carolinekilden ved Nesby på Fyn. (Kunstmus.).

'**drittel** (ty. $\frac{1}{3}$), 1) bøgtræs fastage til nedpakning af smør, opr. rummende $\frac{3}{4}$ tønde, nu 112 lbs el. 50,75 kg. Betegn. d søges erstattet med det da. treding; - 2) bogtryk, ordmellebrumstøje, som er $\frac{1}{3}$ af kvadraten i den pågældende skrift.

drivaksel, drejelig, kraftoverførende aksel.
drivanker, konstruktion af rundholter og sejldug; holder et skib vindret, når det rider en storm af. d sættes ud i søen foran for skibet, befæstet til forstævnen v. hj. af en trosse.

drivbænk, varmebænk el. varmebed, glasdækket, sydhældende bed med gærende hestegødning, dækket af jord og indrammet af en karm, til drivning af blomster el. grønsager.

drive, søv., 1) d for vinden, 2) d med ankeret, 3) d en nåd, kalfatre en plankesammenføjning i dæk el. lign.

drive [draiv], langt, hårdt slag i forsk. boldspil.

driverum, søv., sikkerhedsafstand fra land for opankret skib for det tilfælde, det kommer i drift.

drivhjul, hjul på et lokomotiv el. en motorvogn, som drives af maskinen, og som egl. bevæger vedk. køretøj.

drivhus, glasdækket plantedyrkningsrum, der kan være opvarmet ved kedelanlæg el. være såkaldt koldhus. Elektr. opvarmning er prøvet i de senere år, især til bænke og formeringsbede.

drivning, 1) udhamring af tynde metalplader til kar, smykker o. l.; 2) dyrkning af planter under forbedrede vækstbetingelser, som regel i drivhus, for at frembringe anvendelige planteprodukter, og et tidligt tidspunkt el. i lande, hvor klimaet ikke tillader dyrkning af pågældende produkt på friland, d spiller en stor rolle ved Danm.s forsyning med champignoner, tomater, salatagurker, meloner, gulerødder, radiser, blomkål, salat, vindruer, blomster, grene m. m.

drivrem, rem af læder, gummi, hamp, bomuld o. l. til kraftoverføring fra en remskive til en anden. En d, som forbinder 2 parallelle aksler, kaldes åben, når de drejer samme, krydset, når de drejer modsat vej; er akslerne ikke parallelle, kaldes d halvkrødet.

drivål, blankål på vej mod havet.

dr. jur., cand. jur. med doktorgraden.

dr. med., cand. med. med doktorgraden.

dr. med. vet., cand. med. vet. med doktorgraden.

dr. merc., cand. mere. med doktorgraden.

Droden ['drou'dan], farvandet ml. Amager og Saltholm; gnm. sydl. del en 8 m dyb gravet rede. D Fyr, opført 1937, er anduvningsfyr for besejling af Kbh. sydfrå; har afløst D fyrskib.

'**droge** (fr. *drogue* apotekervare), materialvare (til medicinsk. tekn. brug); drog'gist, forhandler af d.

Drogheda ['dra:da3, 'draida], irsk *Droichead Aitín*, havneby i Eire N. f. Dublin. Tekstil-o. a. industri. 15 000 indb. (1943). Maskaraker efter erobr. af Cromwell 1649.

Drogo'byti [dra:ga'blft], po. *Drohobycz* [drs'hobitj], by i V-Ukraine (Galicien) SSV f. Lvov; 32 000 indb. (1937). Olieraffineri for Borislav-feltet. 1920-39 polsk.

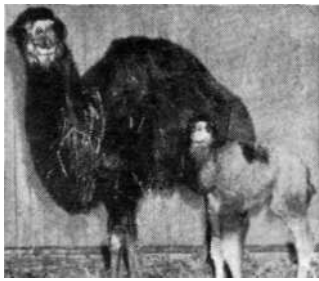
droit [drwa] (fr.), ret; d civil: privatret; romersk ret. d de suite [da sqit], 1) sælgerens ret til i visse tilf. at hindre udløvelingen af afsendte varer til køberne; 2) den i visse lovgivninger anerkendte ret for kunstneren til en afgift, hver gang hans værk overdrages (sælges). d moral: kunstnerens ret til at hævde sit navn i forb. med sit værk og til at modsætte sig enhver forvanskning af værket.

Droit Hiimain, Le [la drwa y'mÆ] (fr. den menneskelige rettilighed), navn på den i Paris 1893 stiftede »Universelle Fælles-Frimurer-Orden«, der optager både kvinder og mænd.

Droitwich radiofonistation ['draiwti:ʃ], eng. langbølgesender på 1500 m.

'**dro'm** (gr. *dromos* løb), bane, væddeløbsbane.

Drome [dro:m], 1) 102 km l. biflod til Rhone, fra Alperne til Valence; 2) fr. dept. omkr. 1); 6561 km²; 268 000 indb. (1946).

drome'da'r (*Camelus drome'darius*), eenpuklet kamel, kun tamform, udbredt fra N-Afrika til Indien.

dromedarflue, d. s. s. kamelhalsflue. 'd'rone, den ret store, brodløse han hos honningbien.

'**drongøer** (Madagascar-sprog) (*Di'cruridae*), trop., insektædende spurvefugle, ofte sorte; forlængede halefjer.

drønning (hunkønform til *drotten* drot), herskerinde i et kongerige el. en konges hustru; 2) hun hos de kolonidannende insekter (bier, myrer, termitter); 3) i skakspil den vigtigste brik efter kongen; flyttes enten diagonal el. parallelt med brættets sider.

Dronning Alexandrines Bro, d. s. s. Ulvsundbroen.

Dronning'bor'g, tidl. kgl. slot i Randers, grl. som g r brødre kl os ter, fra 1551 enkesæde for dronning Dorothea, deraf navnet D. Nedrevet 1721. Den nuv. hovedgård lidt ØNØ f. Randers er en lille rest af slottets ladegård.

'**Dronningeskamlen**, grund ud for Dronningestolen.

'**Dronningestolen**, 128 m h. punkt på Møns Klint.

Dronning'går'd, tidl. kgl. lystgård ved Furesøen. Grl. 1661 af dronning Sofie Amalie. 1781-1809 ejet af Fr. deConinck,

der lod anlægge en romantisk naturpark og opføre en ny hovedbygning (Næsseslottet) 1783. Jorden udstykkedes efter 1895 til villabebyggelse; Næsseslottet (fredet i kl. B) fra 1935 rekonvalentscentrum.

Dronning'hol'm, voldsted ved Arreso, N-Sjælland. Opr. borg fra 13.-14. årh., forfaldet og eafh. nedbrudt i 16.-17. årh., nu kun lav vold og lidt murrester.

Dronning Louises Børnehospital, Kbh., åbnet 1879, senere udvidet. Selvejende institution. Oprettet og drives delvis for legat- og gavemidler. Kbh.s kommune indlægger patienter efter overenskomst. 140 senge samt en poliklinik. Landafd. »Blide« ved Jonstrup med 20 senge.

Dronning Louises Land, stort nunatak-område (2000 m h.) i Østgrøn. inden for Dove Bugt og Germania Land. Opdaget 1908 af Danmark-ekspeditionen.

Dronning'lun'd, 1) hovedgård ØNØ f. Nørre-Sundby, grl. i 13. årh. som *Hunds-lund kloster*, 1690 købt af dronning Charlotte Amalie, hvorefter navnet D. Anselvig hovedbygning. med rester fra middelalder og renaissance, ombygget i 18. årh. af Thura, fredet i kl. A; 2) stationsby (Ålborg-Sæby), nær 1); 1339 indb. (1945).

Dronninglund Storskov, sydl. del af Jyske Ås. Knøsen 136 m.

Dronning Maud Kæden [mã:d], bjergkæde i Antarktis på 86° s. b. ved inderste del af Ross Shellen, kortlagt af Byrd 1930 og 34. Kullag med planterester.

Dronning Pelés Hår (*Pélé* er i polynevisk rel. gudinde for vulkaner), fin trædet, hårlignende lava fra Kilauea, Hawaii.

dronte (holl.) (*Raphus cuculivlatus*), due af

kalkunstørrelse, uden flyveevne, levede på Mauritius, udryddet omkr. 1680.

drop (eng. fald), i tennis o. l. spil fællesbetegn. for alle slag, der får bolden til at falde blødt ned over nettet. Avn. meget i single.

'**dropper** (eng.), hønsehund, krydsning ml. pointer og setter.

drops (eng. dråber), sylrige bonbons, f. eks. lemondrops (med citronsyre).

droške [droʃkt] (ty. *Droschke*, af russ. *drozjkt*), hvyevogn.

drosler (*Turdus*), mellemstore sangfugle, overvejende skovfugle med plettede æg og store, skålformede reder. Hertil sang-drossel, sjagger, solsort m. fl.

Drosophila [-fi-] (gr. *drosos* dug -f *filein* elske), bananfluer.

drosselbær, frugterne af hæg.

drosselklap (ty. *drosseln* kvæle, lukke af), drøbelklap el. drøbel, drejelig spjæld på dampmaskinen til en dampmaskine til regulering af maskinens gang.

drosselrikser (*Mesoe nades*), orden af drossellign., med vandhøns beslægtede fugle. Madagaskar.

drosselrøssanger (*Acrocephalus arundinaceus*), næsten drosselstor brunl. røssanger. Ret sjælden i Danm. Trækfugl.

drosselspole (ty. *drosseln* kvæle, dæmpe), elektrotekn., d. s. s. induktionsspole.

drøst (mnty. *drotsete* den som har sæde i kongens hird (drot)), i Norden opr. den høfbedsmand, der ledede den daglige husholdning, fra 13. årh. leder af finansvesenet og delvis af retsplejen; afskaffet af dronning Margrete, da embedet var farligt for kongemagten.

Drøst, Willem (17. årh.), holl. maler. Livsforhold ukendt. Få signerede billeder der ca. 1655. Påvirket af Rembrandt. »Studenten« (kunstmus., Kbh.), indtil for ganske nylig tilskrevet Rembrandt.

'**Drøste-'Hulshoff**, *Annette von* (1797-1848), ty. forfatterinde. D-s naturmagiske ballader er intimt forbundet med hendes hjemstavn Westfalen. D, der under dystre motiver, *Die Judenbuche* (1842, Kriminalfortælling), mestrer meget fine realistiske naturbeskrivelser.

'**Drøste** va Vischering [-tsu 'fjarinj], *Clemens August* (1773-1845), erkebiskop af Köln 1837-42; bekæmpede den preuss. stat, især i spørgsmålet om kat.-prestant, ægteskaber; fængslet 1837-39.

drot (oldn. *drott* krigerskare), herre, fyrste; opstået af gl'da. *drotten*, idet -en opfattedes som den best. art.; genoptaget i 19. årh. fra gl'da.

drotksvedet verse-mål (isl. *drottkvæbr* som egner sig til at foredrages for en fyrstes hird), det af no.-isl. skjaldes mest anv. og højest ansete verse-mål, kendt fra 1. halvdel af 9. årh. Det meget krævende d består af 8-liniede vers; hver linie har seks stavelser: tre med tryk og to med rim; hvert liniepar er forbundet med alliteration.

Drot og Marsk, tragisk sangdrama m. musik af P. Heise og tekst af Chr. Richardt (Kbh. 1878).

Drottning'hol'm, sv. kgl. slot på Lovön i Mälaren, tæt v f. Stockholms; opført for enkedronning Hedvig Eleonora fra 1662 efter tegning af N. Tessin d. æ. En del af det indre udstyr og anlægget af den store park udføres under ledelse af N.

Tessin d. y. ca. 1700. Bl. parkens skulpturer findes spring vands figurer bortførte fra Frederiksborg som krigsbytte 1659.

Dronning Lovisa Ulrika udvidede slottet 1746-52 og lod opføre haveslottet »Kina«. Gustav 3. byggede teatret 1764-66 (nu teatermuseum). D rummer pragtfulde interiører og store kunstsamlinger. Slottet benyttes stadig som kgl. residensslot.

Drouais [drwæ], *Francois Hubert* (1727-75), fr. maler. En af rokokoen mest indtagende portræt malere, hvis portr. af børn, oftest med landskabelig baggrund, ejer en sjælden, naturlig ynde. Portræt af *Ludvig 15.* (Versailles).

Droysen ['droyzan], *Johann Gustav* (1808-84), ty. historiker, prof. i bl. a. Kiel (1840-51), bekæmpede Danm. i det slesvig-holstenske spørgsmål. Skrev *Geschichte Alexanders des Grossen* (1833), *Geschichte des Hellenismus* 1-2 (1836-43) og *Geschichte der preussischen Politik* 1-14 (1855-86) (til 1756).

D. R. P., fork. f. (ty.) Deutsches Reichslatent, tysk rigspatent.

dr. phil. (gr.-lat. *philosophia* filosofi), cand. mag., mag. art. el. scient. med doktorgraden.

dr. polit., cand. polit. med doktorgraden.

dr. techn. (gr.-lat. *technices* af gr. *techné* kunstfærdighed), doktor m. doktorgrad fra Danm.s Tekniske Højskole.

dr. theol., cand. theol. med doktorgraden.

druder, ty. *Druden*, i ty. folketro alfekvinder el. hekseagtige plageånder med svane-el. heksedof; senere navn på hekse. Drudenatten er Walpurgis-(Valborgs-) nat, 1. maj.

drudefog (egl. aftryk af drudernes fod), pentagram; symbol på fuldkommenhed.

druehyacin el. *perleyacin* (*Muscari*), slægt af liljefam. Løgvækster m. blå el. violette, krukkeformede blomster i klaser. Middelhavslandene, fl. arter pryddplanter.

druehyld (*Sambucus racemosa*) er af samme slægt som alm. hyld, men har røde bær. Hist og her plantet i da. skove.

druekerneolie udvindes i begrænset omfang ved presning el. ekstraktion af vindruekerner. De bedste kvaliteter anv. som spiseolier, andre til sæbe, maling, linoleum, kosmetika.

druelus (*Phylloxera vastatrix*), bladlus, lever på vin.opr. arner., overført til Frankrig, hvor den har skadet for milliarder. Æggene overvintrer, af disse fremkommer nogle generationer af hunner, der er rodsnylvere. Om efteråret optræder vingede hunner på bladene, af disses æg fremkommer hanner og hunner, der frembringer de overvintrende æg.

druemunke (*Actaea*), slægt af ranunkelfam. En art, bær-d (*A. spicata*), med hvide blomster og sorte bær, er vildtvoksende hist og her i da. skove.

drueskimmel, d. s. s. gråskimmel.

druesukker, d.s.s. glukose.

druesyre, blanding af lige dele højre- og venstre-drejende vinsyre. D er optisk neutral, men kan spaltes i d- og l-vinsyre. D opstår ved opbedning af d-el. l-vinsyre med vand til 175°. Disse forhold er opdaget af Pasteur.

Dru'ideordenen (efter druiderne), frimurerlign. selskab stiftet i London 1781.

druides (lat. *druides*), kelternes præster i det g. Gallien og Britannien. Romerne ødelagde deres magt, men rester af deres rel. levede til langt ned i tiden.

drunkning, død som fig. af hindret lufttilførsel p. gr. af fyldning af lufttrøet og dets forgreninger med vædske. Drukne kan undertiden selv efter V₂ times ophold i vandet genoplives v. hj. af kunstigt åndedræt, som derfor skal fortsættes til en læge har konstateret døden.

drumlins ['dråmlinz] (eng. af gælisk *drum* bakkekam), afrundede langstrakte bakkere, afsatte af indlandsisen. Deres længderetning angiver isens bevægelsesretning.

Drummond ['dramand], *Eric*, 16. Earl of Perth (f. 1876), brit. diplomat. Kom 1900 ind i udenrigsmin.; 1915-19 privatsekr. f. udenrigsmin. 1919-33 generalsekr. f. folkeforb., hvis prestige D styrkede meget. 1933-39 ambassadør i Rom. 1939-40 rådgiver f. informationsmin. (propagandaen).

Drummond ['dråmand], *Henry* (1851-97), skotsk prædikant og naturforsker. I »Natura! Law in the Spiritual World« (1883) viser han, at udviklingslæren også gælder det åndelige liv.

Drummonds kalklys ['dråmand-], opfundet 1826 af den skotske ingeniør T. Drummond (1797-1840), fremkommer, idet en stift af calcium-el. zirkonoksyd glødes i en knaldgas flamme.

Drury Lane Theatre ['drauri 4ein 'sɪa], London-teater v. gaden D. L.; åbnet 1663 af dramatikeren Sir *Thomas Killgrew* (1612-83). Nuv. bygning (1812) kan rumme ca. 3000 personer.

'druse (ty. *Drüse* kirtel), d. s. s. krystaldruse.

'**dru'ser**, sekt i Syrien (ca. 150 000 tilh.), gr. i 11. årh. af ad-Darazi; deres religion en blanding af gi. orientalske religioner, islam og kristendom. Ofte oprør, sidst 1924-27 mod franskmændene.

Dru'silla, datter af Herodes Agrippa 1. g. m. landshøvdingen Felix (Åp. Gem. 24, 24).

'**Drusus**, to rom. prinser af Augustus' dynasti: 1) Nero D (38-9 f. Kr.), Livias søn af l. ægteskab, erobrede 15-9 Rhætien og Germanien til Elben. - 2) D Cæsar (d. 23. e. Kr.), Tiberius' søn g. m. Livilla, der s. m. Sejan ryddede ham af vejen.

'**Drusus**, to rom. tribuner af slægten Livius: 1) 122 f. Kr., Gracchus' modstander. - 2) 91 f. Kr., søn af 1), søgte at afværge den politiske krise ved kompromislove, der gav senat, riddere, folket og forbunds-fællerne visse fordele; myrdet.

druzjina [dru'ʒina], de russ. fyrsters hird.

dryj [drai] (eng.), tør (om vine, mods. sød).

dry'ader (gr. *Dryades* af *drys* eg), i gr. mytol. træernes nymfer.

'**Dryas** (nylat. af gr. *Dryās* dryade), rype-lyng.

dryas-ler, ferskvandsier fra senglacial-tiden med arktisk flora (Dryas, polarpil, dværgbirk).

Dryden ['draɪn], *John* (1631-1700), eng. digter. Skrev en række skuespil, dels komedier i restaurationsperiodens pr.-pårkede, men grovkornede eng. smag: *Marriage-à-la-Mode* (1673), dels bombastiske heltetagedier, også med fr. forbillede, *The Conquest of Granada* (1670) og hans berømteste *All for Love* (1678) o. a. D-s kritiske forord til dramerne er holdt i en enkel og kraftig stil og er af stor bet. for udviklingen af mod. eng. prosa. Senere (fra 1681) skrev D satiriske indlæg i tidens polit. og rel. stridigheder. Vergil-overs. 1697. (Portræt sp. 1011.)

dry-farming ['drai'fa.mɪrʃ] (eng. *dry* tør + *farming* landbrug), agerbrugsmetode, der anv. i tørre områder og væsentlig består i en særlig fugtighedsbevarende pløjning, stampning og hærning af jorden, samt valg af afgrøde, der er modstandsdygtig mod tørke; anv. mest i hvedeavl; især udbredt i USA, Canada, Australien og Sovj.

Dry'galski [dri-], *Erich* von (f. 1865), ty. geograf; antarktisk eksped. 1901-03.

'**Drypner**, i nord. mytol. Odins ring, hvoraf der hver nat dryppede 9 lige så vægtige guldringe.

dryppert, populær (vulgær) betegn. for gonorrhoe.

drypsten, istap- el. søjleformede aflejringer af kalkpat, afsat af kalkholdigt ned-sivende vand i underjordiske huler, dhuler.

Drzic l'dar3itj], *Djordje* (1457-1527), dalmatisk-kroat. digter, en af de første repr. for den ital. indflydelse i Dubrovnik.

Drzic l'darsitj], *Marin* (ca. 1520-67), dalm.-kroat. digter fra Dubrovniks blomstringstid, skaber af den kroat. renæssancekomedie (lystspil og hyrdespil).

dræ, betegn. for (navnlign) rugens blomstring, idet blomsterstøv ved vindens hjælp føres fra plante til plante. Under gunstige blomst rings forhold kan støvet stå som en tåge el. sky over rugmarken.

'**Dræ't**, da. ø, S f. Æbelø; 0,27 km²; 18 indb. (1935).

dræ'g (holl.), lille anker uden stok med 2 el. fl. flige; drægge, slæbe et d over havbunden under eftersoning.

drægtighed, 1) *vet.*, hudsyrsvangskabs-(s-periode). Normalt regnes d at være: noppen ca. 333 dage, køn 280, søn 115, fåret og geden 150, hunden 63 og katten 59 dage. Betydelige variationer forekommer; 2) *søv.*, et skibs beryevne el. dybgående.

drænage [-'na:Ja] (eng.-fr.), i *kir.* bortledning af sårsekret og materie fra sårhuler v. hj. af gummirør el. gazestrimler.

dræning (eng. *drain* udtrørr), fjernelse af skadeligt vand fra jorden, d udføres under og omkring bygninger, men især drænes landbrugsjord for derved at forbedre planternes livsbetingelser. D kan udføres v. hj. af åbne grøfter; metoden er uøkonomisk, da den beslaglægger stort areal, generer driften og kræver ret megen vedligeholdelse. Almindeligst udføres d derfor med lukkede ledninger, nedgraved i jorden. Disse ledninger laves af drænrør el. sjældnere af nedgravede faskiner el. stenlag. Fra opfang-, side- el. sugeledninger strømmer vandet til hoved-el. s tamlængden, hvorfra det løber bort til recipienten. Ledningerne må lægges i passende afstand og med passende fald.

drænrør, porøse cylindriske brændte ler-rør uden muffe.

Drøbak ['drøbak, 'drø-], no. købstad (fra 1842) v. Oslofjorden; 2000 indb. (1946). Havbiologisk station.

Drøbakund, den smalleste del af Oslofjorden; fæstningsanlæg (Oskarsborg).

'**drø'bel** (*uvula*), kegleformet fremspring på den bløde ganes bageste kant.

drømme, oplevelser under søvn og søvnlignende tilstande, ofte forårsagede af sansespåvrkninger, der tydes forkert, bl. a. i lys af dagens oplevelser og utilfredsstillende ønsker.

drømmetydning, opfattelse af drømme som (ofte symbolsk forklædte) 1) varslor om fremtidige begivenheder el. 2) aftryk for »underbevidst« og »fortrængte« tendenser el. ønsker hos den drømmende.

drømte mig en drøm i nat, begyndelseslinien af et folkevisefragment, det ældste da. (ca. 1300). Tekst og melodi er opnoteret i et med runer skrevet manuskript af Skånske Lov. Melodien benyttes som pausesignal i den da. radio.

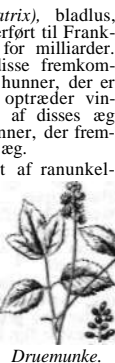
drøve, indsnævret tværnuttet af en rørledning v. hj. af et spjæld el. en ventil, hvorved trykket af det gennemstrømmende medium falder.

drøvtyggere (*Rumi'nantia* el. *Seleno'dontia*) omfatter størstedelen af de parret-tæede hovdyr. Karakteristiske ved kindtændernes halvmanøformede emaillelister og den kompliceret byggede mave; dens består af formaven, der atter deles i den store vom (rumen) og den lille netmave (reticulum), samt bladmaven (omasus) og kailnet (abomasus); hos kæmperne mangler dog netmave, hos dværg-hjorte bladmave. I formaven opholder føden sig nogen tid og påvirkes af mikroorganismer, derpå opgylpes den, tygges for 2. gang og kommer nu direkte i bladmaven og kailnet, hvor den egl. fordøjelse foregår.

mCi

x i

Druehyacin.

Druemunke.

dråbe, en vædskemasse, der holdes sammen af vædskens overfladespænding, hvorved **d** søger at antage kugleform, der har den mindst mulige overflade. Tyngdekraften vil dog bevirke, at liggende **d** bliver fladtrykt, men bringes **d** til at svæve i en anden vædske af samme **v**, bliver den nøjagtig kugleformet.

dråbefilter, del af biol. rensningsanlæg for spildevand, **d** består af et tykt lag slagger, hvilende på en dobbeltbund. Gnm. spredere sprøjtes spildevandet ud over slaggerne, siver ned over dem og angribes derunder af mikroorganismer, som nedbrøder de org. stoffer i spildevandet, hvorved der dels dannes opløselige stoffer, dels stoffer som kan bundfældes.

dråbefilter anlæg, biologisk rensningsanlæg for spildevand. Det består af *rist* (a) til opfangning af grovere forurenninger; *sandfang* (b) til udskillelse af tunge, mineralske stoffer, bundfældingsbassin (c), f. eks. en *emskerbrønd*, hvor de org. dele, som ved stilstand af vandet er i stand til at synke, bundfældes sig. Derefter passerer vandet *dråbefilteret* (d), hvor de organiske

a t c cl e

0- <3-EEE⁹

Gasbeholder

stoffer nedbrødes for siden til dels at bundfældes i *efterklaringsstanken* (e). Lavt-belastede **d** udføres dog ofte uden efterklaringsstank. De udfældede stoffer, *slammen*, føres til et rådnerner, der enten kan ligge under bundfældningsrummene eller ved større anlæg i en særlig *rådnertank* (f). I denne bevirker anaerobe processer, at slammen under udvikling af gas bliver lugtfri og efter tørring på *slambede* (g) velegnet til gødning.

dråbeinfektion, infektion ved indånding af de fine smitstofholdige dråber, der i stort antal udslynges fra mund el. næse ved hoste, nysen el. tale, og som i lukkede rum kan holde sig svævende i timevis i luften. Mange sygdomme overføres ved **d**, f. eks. forkølelse, influenza, mæslinger, difteri og tuberkulose, dog langt sjældnere uendørs end indendørs.

dråber, *arkit.*, 1) kegleformede nedhæng under en dorisk bygnings triglyffer og mutler (ill. se dorisk stil); 2) rurfde nedhæng på en middelalderlig murbues underside.

dråbetæller, anordning til enkeltvis afmåling af dråber af medicin, i rgl. fladt afskåret, krummet glasstav.

Dråby Vig, indskæring på østsiden af Mors N f. Nykøbing.

DS, fork. for Dansk Standard-ER S * * * * *

d.s., receptfork. for (lat.) de tur, signatur, udleveres, signeres.

DSB, fork. for Danske Statsbaner.

DSkyU, fork. for Dansk Skytte Cnion.

DSO, eng. fork. for Distinguished Service Order.

DSOF, fork. for Dansk Ski- og Orienteringsforbund.

DS og LF, fork. for Dansk Svømme- og Livredningsforbund.

DSR, fork. for Danske Studenters Roklub, d-streng, næstlaveste streng på violinen.

DSU, forkortelse f. Danmarks soc.dem. ungdom.

Dsungari'et, anden stavemåde for Dzungariet.

DSvF, fork. for Dansk Svømmeforbund.

du'alis (lat.), *gramm.*, to-tal, en i fl. ældre indoeur. sprog forekommende nominal- og verbalkategori ved siden af ental og flertal.

dua'lisme (lat. *dualis* vedr. to), tvehedslære; anskuelsen om at livet er behersket af to modstridende principper, godt og ondt, ånd og materie el. sjæl og legeme.

Stammer fra parsismen, fik stor bet. for hellenistisk rel. og for kristendommen.

duali'tetsprincippet (lat. *dualis* vedr. to), 1) *logikken* sætning der siger, at et udsagn må være sandt el. falskt; 2) *mat.*, princip der udsiger, at man i projek-

tivgeometrien af enhver plangeometrisk sætning kan danne en ny rigtig sætning ved ombytning af ordene »punkt« og »ret linie«, »punkter på en linie« og »linier gnm. et punkt« osv. En tilsvarende regel gælder i rummet for punkter og planer.

Du Barry [dyba'ri], *Jeanne Bécu* (1743-93), Ludvig 15.s elskerinde. I forb. m. kongen ca. 1768, ægtede 1768 greve Guillaume D. Bidrog til Choiseuls fald 1770; forhad og nedrakket i sin samtid, i unåde efter kongens død. Guillotineret under Revolutionen.

Dubbels [d'øbals], *Hendrick* (1620/21-76), holl. maler. En af de ypperste holl. marinemalere; repr. på kunstmus., Kbh.

dubi'osa (lat. *dubium* tvivl), 1) fordringer som p. gr. af debitors forhold må betragtes som helt el. delvis tabt; 2) varer, der p. gr. af forældelse o. l. nedskrives i værdi.

dubi'øs (lat. *dubius*), tvivlsom.

dublé [-ble] (fr. *double* dobbelt), i jagtsproget to skud aflyret så hurtigt efter hinanden, at bossen ikke tages fra skulderen, og til to forsk. stykker vildt. Det forudsættes alm., at begge stykker nedlægges.

du'ble're (fr. *doubler*), fordoble; overtrække med et dække; lade en rolle indstudere af to.

du'blet (fr. *double* dobbelt), dobbeltseksemplar(-); dobbeltløbet bøsse.

du'bletka'lv, d. s. s. *bukseka'lv*; betales til slagting med en overpris, da den giver meget kød og lille slagtesvind.

Dublin [d'áblin] (irsk *Baile Átha Cliath*), 1) grevskab i prov. Leinster, østl. Eire, 922 km², 636 000 indb. (1946); 2) hovedstad i Eire, ved Liffey's udløb i D Bay, 507 000 indb. (1946). Vigtig handels- og industriby med fabrikation af poplin, jernbanemateriel, skibe, øl m. v. Jernbaneknudepunkt og udgangspunkt for mange skibsruter til Engl. Kanalforb. til Shannon. Meget smuk park: Phoenix Park. Eires kulturcentrum med to univ. (det ene katolsk), nationalbibliotek o. fl. museer. Kendt fra 3. årh. e. Kr., fra 9. årh. centr. for nord. vikingere. 1171 under eng. overherredømme. I 19. årh. hyppig uro og modstand mod eng. styre; oprør 1916.

du'blo'n (sp. *doblon*, egl. dobbeltstykke), s. guldmønt = 2 pistoler.

Dubois [dy'bwai], *Guillaume* (1656-1723), fr. politiker, lærer for Filip af Orleans; ved dennes overtagelse af magten ledende 1715-23. Kardinal 1721. Forhad som parvenu, hensynsløs, men dygtig.

Dubois [dy'bwai], *Paul* (1829-1905), fr. billedhugger og maler. Repr. for 1870'ernes og 80ernes formdyrkelse. Kendt bl. D-s værker er *monumentet over general Lamoricière* i domkirken i Nantes (1871) med forbillede i florentinsk renaissancekunst. Repr. i glyptoteket, Kbh.

Du Bois [da »bais], *William E. B.* (f. 1868), amer. forfatter, historiker og sociolog af negerafstammning; forkæmper for negrenes ligeberettigelse.

Dubois Chémant [dy'bwai Je'ma], N. (f. 1753), fr. tandlæge, indførte i slutningen af det 18. årh. porcelænet i tandlægekunsten.

Du Bois-Reymond [dy'bwai-ra'm?], *Emil* (1818-96), ty. fysiolog. Undersøgelser over muskel- og nervefysiologi. I *Über die Grenzen der Naturerkenntnis* (1872) hævdede han, at der gives en rk. spørgsmål, over for hvilke vi er uvidende og vil vedblive at være det: »Ignoramus et ignorabimus«.

Dubonnet [dy'bonæ], kendt fr. aperitif, navn efter vinfirmaet som fremstiller den.

Duborg, tidl. borg på Mariebjerg i Flensborg, grl. i beg. af 15. årh., måske af dronning Margrethe, måske af Erik af Pommern; støttepunkt i kampen mod de holdst. grever, opr. opnået efter hovedsmanden Jens Due, senere kaldt Flensborghus. I 17. årh. benyttet som kgl. residens, nedbrudt 1719, ruinerne bortryddet ca. 1900, på tomten store nybygn.

Duborgskolen (efter *Duborg*), da, realsk. i Flensborg, grl. 1921.

Dubrovnik [dubro:vnik], ital: *Ra'gusa*, by i Jugoslavien ved Adriaterhavet S f.

Fra kysten ved Dubrovnik.

Sarajevo; ca. 20 000 indb. D-s smukt beliggende havneby; (tidl. Gruz), hedder nu D II [dva]. Stort turistbesøg. - Grl. i 7. årh., fra 15. årh. selvstyrende republik under tyrk. overhøjhed; 1814-1919 østr.

du Gange [dy'kd:z], *Charles* (1610-88), fr. historiker, skrev et endnu anvendt leksikon over middelalderlatin: *Glossarium mediae et infimae latinitatis* (1678).

Duccio di Buoninsegna [d'ut:Jo di bwonin'senja] (ca. 1255-ca. 1319), ital. maler. Virksom i Siena. Hans hovedværk er *Majestas*, en fremstilling af Madonna med barnet omgivet af helgener og engle bestemt som alterbillede til domkirken i Siena, nu i kirken museum.

duc d'albe [dyk 'dalba] (fr. hertugen af Alba), peleknipte, 9 =

som nedrammes i fmbTti bunden af et vandbassin. d anv. til /11|11| fortøjning el. forbundet med flåder, t/Jjllilluu bomme el. lign. til afgrænsning af et vandområde, f. eks. an- /NfInIPT^ vendt til afgrænsning af flådens leje (Hønserebro).

duce [d'utte] (ital. af lat. *dux* fører), fører. // D (føreren), 1922-45 titel for Mussolini.

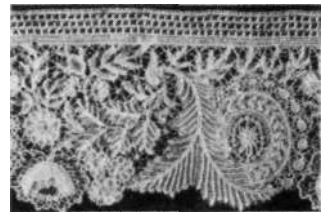
Duchâtel [dy'ætæl], *Tannegy* (ca. 1360-ca. 1450), fr. statsmand i Karl 6.s og 7.s tjeneste. Storsénéchal 1446.

Duchesne [dy'æm], *André* (1584-1640), kaldet den fr. historieskrivnings fader (kildesamlinger til Fr.s hist.).

Duchesne [dy'æm], *Louis* (1843-1922), fr. kat. kirkehistoriker. Hans kritiske forskninger over de ældre paver og helgener vakte voldsom forbitelse imod ham i klerikale kredse.

duchesse [dy'jæs] (fr.), hertuginde.

duchesseknipling [dy'æs-] (fr. *point*

duchesse), en knipt knipling uden egl. bund. Mønstrets blomster sammenholdes med brides.

Ducic [d'utitj], *Jovan* (f. 1874), serbokroat. digter; repr. f. den moderne artistiske og erotiske i litt.

Ducis [dy'si:(s)]/ea«-iTf«eofc(1733-1816), fr. dram. forfatter, søgte at tilpasse Shakespeares for det fr. teater.

'Duco-lak, celluloselak til påstrykning el. sprøjning (f. eks. af automobiler).

ductus (lat.), *med.*, udførselsgang, f. eks. fra kirtel.

Duddell [d'á'dæl], *William* (1872-1917), eng. fysiker og elektrotekniker, hvis arbejder blev grundlaget for Vald. Poulsens generator for højfrekvente strømme.

dudelsack [du:dslzak] (ty.), *mus.*, sækkedans.

Dudevant [dy'dva], *Aurore*, fr. forfatterinde, skrev under pseud. Sand, George.

Dudley [dádli] eng. by i Black Country

Japansk papirdukke.

Russiske dukker.

Dukke fra 1750.

Pappmaché-dukke med porcelænshoved (ca. 1890).

VNV f. Birmingham; 63 000 indb. (1948). Kulminer, jernindustri.
Dudley [ˈdʌdli], *John* (d. 1553), se Northumberland, hertug af.
'due (ital.), to; a due (for to) angiver i orkesterstemmer el. partitur, at to instrumenter, som er noteret på samme system, spiller det samme.
duebrødre, et med helligåndens orden beslægtet samfund, kendes i Danm. fra Roskilde.
duégne [dʷænjə] (fr. af sp. *duena*), anstands-dame i f. teater.
Dueholm Kloster, tidl. hovedgård i Ny-

købing M., grl. ca. 1370 som johannitterkloster. En fløj af det gi. klosterkompleks rummer nu Morslands Hist. Museum, fredet i kl. A.

duehøg el. *hønehøg* (*Ac'cipiter genHilis*), stor høgeart, gråbrun, undersiden lys med mørkebrune tværbånd, reden i høje træer. Ernærer sig af større fugle (måger, duer o. l.), stand- el. strejffugl. Vidt udbredt på nordl. halvkugle.

duekapflvning afholdes i Danm. af De Danske Brevdueforeninger.

du'el' (lat. *duellum*, gi. form *i.bellum* krig), to personers afgørelse af et mellemværende, især en ærekrænkelser, ved kamp med hinanden med egl. våben, således at der for denne kamp gælder visse traditionelle regler. **d** har hovedsagelig været anv. inden for adelen og officerstanden, især i Tyskl., og de forsk. landes lovgivn. har søgt at bekæmpe den; i Danm. foreskrev således en forordn. af 1741 dødsstraf for deltagelse i d. Efter gæld. da straffelov er **d** bortfaldet som selvst. forbyrdelse.

du'enna [ˈdʷænjə] (sp. *duena*), anstands-dame.

Due'odde, Bornholms sydspids; sandklitter, 2 fyr.

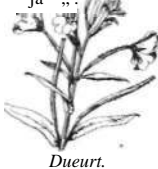
duer, 1) orden [*CoHumbae*] af ret store, planteædende fugle, tyndt næb med blod hud ved grunden. Ungerne fodres af begge forældre med et mælkeagtigt stof, der afsondres af kroen. Fl. hundrede arter, flest i S-Asien og Australien; 2) de fra klipped nedstammende racer af tamme duer. Den opr. tamd er ikke til at skelne fra klippeduen, af denne er opstået forsk. tamracer som tumlinger, skader, parykd, mæfikker og brevd. Tamd har været holdt siden oldtiden. De forvilder sig stadig let. Tamd holdes i d-slag med rede-reoler; bør helst ikke være fritstående. De 2 æg lægges i februar-marts, efter 5 uger er ungerne flyvefærdige.

Duero [ˈdʷæro], portug. *Douro*, 770 km l. flod på Pyrenæerhalvøen; udspringer i De Iberiske Bjerge, gennemstrømmer Den Gammelcastilianske Højslette og ender

med en tragtformet munding ved Porto i Portugal. Kun sejlbår i Portugal.

du'et (ital. *duetto* af *due* to), vokalt el. instrumentalt musikstykke for to solostemmer.

dueurt (*EpiHobium*), slægt af natlysfam. [^]Ja ^... Blomster 4-tallige, røde. Frøene med froudd, kapsler lange, tynde. I Danm. 8 arter, der især forekommer på fugtige steder.

Dueurt.

dufaycolor [dʷfɛˈkɑlsr], metode til farvefot. m. farveraster.

Dufourspitze [dʷfʊrːpʰitʰSʒ], 4638 m h. bjergtop i Schweiz på grænsen til Ital. Højeste punkt i Monte Rosa-massivet.

duftstoffer, bot., blomsternes d, som har bet. for insektbestøvning, er oftest æteriske olier el. estere. Frugternes d er estere, f. eks. pære-, fersken- og jordbærestere.

Duffy [ˈdʷifi], *Raoul* (f. 1879), fr. maler. Elev af Bonnat og G. Moreau. Har fortrinvis malet landskaber med let, improviseret streg og yndefulde farver.

dug, de vanddråber, der afsætter sig på kolde genstande, der bringes i varmere omgivelser, el. på faste genstande ude i det fri i klare nætter særlig om sommeren og efteråret. **d** dannes ved at 1) den luft, der er i umiddelbar berøring med den kolde genstand, afkøles til under dugpunktet, 2) de faste genstande i fri luft afkøles ved udstråling til verdensrummet. Derfor afsætter **d** sig altid på oversiden og ikke på undersiden af have-møbler, og der er læ mod **d** under træer.

dug, tekstil, se dækketøj; søv., sejdugs bredde; duge op, samle sejlet sammen, inden det gøres fast.

Du gamla, du fria, du f jällhoga Nord, sv. nationalsang; skrevet af oldforskeren Richard Dybeck (1811-77) til gi. folke-melodi.

Du Gård, se Martin du Gård.

Dughet [dʷygæ], *Gaspard*, se Poussin, Gaspard.

'Dugi' Otok [-ˈDtok], ital: *Isola 'Grossa* el. *Isola 'Lunga*, jugosl. ø ved Adriaterykysten.

dugmetoden el. *shadowgraph* (*skyggebil-*led)-metoden, metode til kontrol af, om forbrændingsprodukterne fra gasovne går fuldstændigt i skorstenen. Dette er ikke tilfældet, hvis en passende varm glas-plade beslås m. dug foran ovnen, men ikke andre steder i rummet.

duggpunkt, den temp. hvortil luften skal afkøles for at dens vanddampindhold bliver mættet og dampen slår sig ned som dug. Måling af **d** benyttes til bestemmelse af fugtighedsgraden.

dugti, en af fl. garn tvundet bestanddel af en trosse el. et tov. **d** er altid venstre-nøet.

du Guesclin [dʷygeˈklæ], *Bertrand* (ca. 1320-80), fr. hærfører. Bekæmpede heldigt englænderne i Sp. og Fr.

Duhamel [dʷyˈmælj], *Georges* (f. 1884), fr. romanforfatter, især kendt for *Satavin-*

bøgerne (indledet med *La Confession de minuit* (1920; da. *Midnatsbekendelse* 1925)) og den uafsluttede autobiogr. cyklus *La Chronique des Pasquier* (begyndt med *Le Notaire du Havre* (1933; da. *Notaren i Le Havre* 1934)), *La nuit d'orage* (1927; da. *Uvejrnsnatten* 1931), hvor han viser stor psyk. sans og dyb menneskekerlighed. Forkæmper for eur. kultur, fjende af moderne mekanisering. (Portræt sp. 1024).

DUI, fork. f. De Ænges /dræt.

Du'ilius, rom. konsul, der 260 f. Kr. vandt Roms l. søsejrr over Karthago ved Mylae (ved Messina).

Duisberg [ˈdʷyrsbærk], *Carl* (1861-1935), ty. kemiker og industrileder. 1884 vidensk. medarbejder ved Friedr. Bayer & Co. i Elberfeld, 1899 direktør. Under hans ledelse byggedes firmaets værk i Leverkusen ved Rhinen. Allerede 1904 begyndte D at beskæftige sig med planerne om en sammenslutning af den ty. kern. industri, som 1925 førte til den store sammenslutning I. G. Farben.

Duisburg [ˈdʷyːsbʊrk], ty. by i Nordrhein-Westfalen, ved Ruhr's udmunding i Rhinen; 356 000 indb. (1946). Før 2. Verdenskrig Eur.s vigtigste flodhavn (1929: 35 mut. t), og stor industriby (jernudsmeltning, stålværker, skibsværfter, fremstilling af maskiner, kemikalier m. v.). D omfatter de tidl. selvstændige Ruhrort (1905) og Hamborn (1929). l. 10. 1944 krigens indtil da sværeste luft-angreb (9500 t bomber). Ca. 50% ødelagt i 2. Verdenskrig.

Dukas, byzantinsk kejser-slægt 1059-67, 1071-78 og 1204.

Dukas [dʷyˈka], *Paul* (1865-1935), fr. komponist. Kendt for operaen *Ariane et Barbe Bleu* (1907), symfoni (1896) og orkesterscherzoen *L'apprenti sorcier* (1897), opført som ballet [*Trolldandens Lærling*].

du'ka't, guldmønt, første gang udmøntet i Venezia 1284. Navnet efter sluttordet ducatus (mlat: hertugdømme) i bagsidens lat. omskrift; kaldtes også zecchin efter huset, la Zecca, hvor møntværkstedet fandtes, **d** vejede ca. 3⅓ g meget fint guld. I Danm. prægedes **d** fra midten af 16. til beg. af 19. årh.; ved siden af den egl. **d**. specied **d** 2 speciedalere, prægedes i 18. årh. den ringere krigsmønt, kurantd. Af og til prægedes 2-, 4-, 5- og 10-d-stykker som pragtmønter til kongeligt brug.

duke [dʷjuːk] (eng. af lat. *dux* fører), her-tug, fornemste klasse af den eng. adel (peerage). Overhovederne har titlen: Most Noble. Hustru: duchess [ˈdʷætʃɪs].

Dukes-Filatovs sygdom [ˈdʷjuːks fiˈlaˈtofs] (efter d. eng. læge C. Dukes (1845-1925) og d. russ. læge N. F. Filatov (1847-1902)), den fjerde sygdom, en skar-lagenfeberlignende sygdom, som varer nogle dage og altid helbredes.

dukke, miniaturefremst. af et menneske i dag overvejende legetøj. De kendes hos de primitive folk og langt tilbage i tiden, ofte brugt i kulten. Således benyttede d. kat. kirke **d** til at fremstille rel. scener. I 17. og 18. årh. brugtes **d** ligesom nu som modemanequiner el. som udsti-

Anså de reL sandheder for at ligge over fornuften; de grunder sig på kirkens autoritet og tilegnes ved tro. Hævede, at Guds vilje bestemmer, hvad der er godt.

Dunstan ['dånstæn], *den hellige* (909-88), ærkebiskop i Canterbury; anv. cluniacenserne til at genrejse den eng. kirke efter de første vikingetog.

Dunsterville ['dånstævil], *Lionel Charles* (1865-1946), eng. officer. Tjente rundt om i imperiet, generalmajor under 1. Verdenskrig. Udg. erindringer. Skolekammerat m. Kipling, der tog D som model for *Stilk i Stilk & Co.*

'Dun'tzfelt [-ts-], *William* (1762-1809), da. storkøbmand. F. i Indien, holl. forældre, i Da. Ostindisk Kompagnis tjeneste, 1791 til Kbh., g. m. datter af de Coninck. Omkr. 1800 Nordens største reder, drev omfattende handel m. øst- ind. varer til Østersølandene, banker. Led svære bat v. krigen 1807. 1831 måtte sønnen *Frederik D* lade firmaet gå fallit.

'duo (ital. af lat: to), et musikstykke for 2 instrumenter.

duodecim [-'si:m] (lat. *duodecimus* den tolvte), *mus.*, det tolvte trin, d. v. s. en oktav 4- en kvint.

duodeci'ma'Isystem [-si-] dat. *duodecim* 12), *mat.*, tolvtsystem.

duo'de'nitis, betændelse af duodenum.

duo'denum (mlat.) tolvfingertarm.

duodez pde'si (lat. *duodecim* tolv), fork. *12mo*, lille bogformat (et folioar delt i 12 blade (24 sider)).

'duo-di'ode (lat. *duo* to + *diode*), ensretter med to anoder.

du'pe're [dy-] (fr.), narre; imponere.

du Plat [dy'plæ], *Peter* (1809-64), da. officer. Udmærkede sig i russ. felttog i Kaukasus og i de slevs. krige. 1864 divisionschef; faldt i kampene v. Dybbøl.

Dupleix [dy'plæks], *Joseph Francois* (1697-1763), fr. guvernør i Indien. Opr. købmand i Chandernagor, 1742 guvernør og overleder for fr. faktorer i Indien. Oprettede hjælpekorps af indfødte (sepoys), øgede fr. magtområde, men modarbejdedes og svigtedes hjemmefra; hjemkaldt 1754.

'dupleks (lat. *duplex* dobbelt), samtidig forb. (telefon, telegraf) i begge retninger på samme ledning.

'dupleksgang (lat. *duplex* dobbelt), nu sjældent anv. gangmekanisme i lommeur, d har et tandhjul m. to forsk. slags tænder.

'duplekspapir (lat. *duplex* dobbelt), papir med forsk. farvet for- og bagside, anv. til de såk. forede konvolutter.

Duple'ssis [dyp'le'ssi], *Joseph* (1725-1802), fr. maler. Portrætter, bl. a. af *Benjamin Franklin* (Metropolitan Mus., New York).

du'plik (fr. af lat. *duplicare* fordoble), svar på replik (navnlig i retsplejen).

dupli'ka't (lat. *duplicatum* fordoblet), genpart, der er underskrevet af udstederen af det originale dokument.

duplikat-negativ, stærkt overbelyst negativ, der p. gr. af solaris at ions fænomenet slår over i positiv.

duplikator (lat. *duplicare* fordoble), apparat til mangfoldiggørelse af maskinskrivne meddelelser. Teksten maskinskrives på en såk. *stencil* af vokspapir, og farve presses fra valse el. farveplade gnm. stencilens fine huller (skriften) over på papiret. Ved andre *d* trykkes teksten med typer.

dupli'ke're (lat. *duplicare* fordoble), udfærdige i 2 eksemplarer; mangfoldiggøre.

dupli'ke'ring (lat. *duplicare* fordoble), *foto.*, direkte fremstilling af positiver v. duplikatnegativer.

Du Pont de Nemours & Co. [dju'pønt da na'mu:r-], USAs største kem. concern, Wilmington, Delaware. Grl. 1802 som krudtværk af den fr. emigrant Eleuthère Irénéée Du Pont (1771-1834). Nuv. selskab, som stadig er i familiens eje, stiftedes 1915. Concernen har interesse i General Motors Corp. o. a. industrier. Beskæftiger ca. 75 000 arb.

dupper, smålegemer af jern el. metal, som i murværk af hugne sten hindrer indbyrdes forskydning.

Dupré [dy'pre], *Guillaume* (1574-1647), fr. billedhugger og medaillør. Har sand-

synligvis udført *statuen af Henrik 4.* i slottet i Torino.

Dupré [dy'pre], *Jules* (1811-89), fr. maler. Har malet landskaber fra Oise-egnen i tilknytning til Barbizon-skolen med mesterlig skildring af de skiftende belysninger og træernes struktur.

du Puy [dy'pøi], *Édouard* (1770-1822), schw.f. komponist, 1793-99 i Sthlm. Udvist 1799, 1802 koncertmester og sanger (tenor og baryton) ved Det Kgl. Teater i Kbh. Udvist 1809 p. gr. af et intimt forhold til prinsesse Charlotte Frederikke. Fra 1810 atter i Sthlm. D-s kompositioner er præget af hans muntre flagrende sind. Bedst kendt er syngespillet *Ungdom og Galskab* (Kbh. 1806). Desuden bl. a. operaen *Felicie* (Kbh. 1823), 3 violinkoncerter, fagot koncert, fløjtekoncert, fagotkvintet, strygekvintet og marcher. (Portræt sp. 1025).

Duppuyren's kontraktur [dyptn'træ], sygdom i håndfladens senede underhudsvæv, der beviker krumning af en el. fl. fingre, findes især hos arbejdere og håndværkere, der benytter instrumenter, der trykker på hånden. D er først beskrevet af Guillaume D. (1777-1835), en af de berømteste fr. kirurger i 19. årh.s første halvdel.

Duquesnoy [dykæ'nwæ], flamsk billedhuggerfamilie i 17. årh. Mest kendt er *Jer orne D* (1602-54), hvis hovedværk er *gravmælet over biskop Anton Triest* i St. Bavo i Geni. Han har desuden udført *Mannen Pis* i Bruxelles.

du'r (lat. *durus* hård), ital. *maggior*, fr. *majeur*, eng. *major*, betegn. for de tonearter (mod. mol), der er karakteriserede ved, at deres tonikatreklang består af en stor tert og en lille tert samt ved deres lyse, muntre klang; jfr. tonearter. Opr. betegn. for tonen h.

du'ra'bel (fr.), varig, holdbar; solid.

'Dura-Euro'pos, oldtidsby ved Eufrat i Syrien; blomstrende navnlig under romerne i 1. årh. e. Kr. Fr. og arner, udgrav. i 1920erne og 30erne.

'dur-aluminium, æltelegering af aluminium, i alm. med 4 % kobber og små mængder magnesium og mangan, *d* hærdes ved ophefning til ca. 500° C, afkøles i vand, hvorefter lagring (modning) i 4-5 døgn fuldender hærdening, *d* kan opnå bygeståls styrke; anv. bl. a. i aeroplaner.

dura' mater (lat.), den yderste hjerne- og rygmarvshinde, *d* består af fibrost bindevæv.

du'ranametall, gul messing med 30-40 % zink og evt. små mængder aluminium, jern, bly og tin.

Durance [dy'ra:s], 380 km l. biflod til Rhone, fra Cottische Alper til S f. Avignon.

Durant [dju'rænt], *Wilf* (f. 1885), amer. popularfilosof. Har bl. a. skrevet *The Story of Philosophy* (1926; da. *Store Tænkere* 1932).

'durati'v (lat. *durare* vare), varig, spec. i gramm. om den imperfektive aktionsart.

'T) ur' axglas (lat. *dur* us hård), termisk modstandsdygtigt glas, ufølsomt for pludselig temperaturændring (kogning og bagning over fri flamme). Anv. især til vidensk. og tekn. formål.

Durazzo [-'rat:so], ital. navn på havnebyen Durrési i Albanien.

Durban ['daiban, dai'bæn], største by og vigtigste havn i Nat al, S-Afr. Union; 357 000 indb. (1946), deraf 125 000 hvide. Kulekспорт. Havn: Port Natal.

durbar ['d3:ba:] (pers. *darbâr* hof), i Ind. betegn. for indfødt fyrstes råd, for offentl. audiens el. ceremoniel handling i fyrstens el. (tidl.) vicekongens nærverelse.

Durbin ['darbin], *Deanna* (f. 1922), amer. film- og sangstjerne. Filmdebut med »Tre Smarte Piger« (1937); senere fulgte bl. a. »Den Tossed Alder« (1937), »Hundrede Mand og en Pige« (1938), »Aldrig Lille-søster« (1946).

durchsicht ['durxzt] (ty: gennemsiget), i *arkit.* den gennemgående lysning ml. en trappes forvanger. (Ill. se vindeltrappe).

Dureli, *Magnus* (1617-77), sv. gesandt i Kbh. 1647-57. D-s indberetninger er en hovedkilde til da. hist.

Duret [dy'ræ], *Francisque* (egl. Francois Joseph) (1804-65), fr. billedhugger; på-

virket af Canova. Har udført en række dekorative arbejder til offentl. bygninger i Paris.

'Durgâ, ind. gudinde, hustru til Civa. fremgæet i eftervedskid til bl. a. ved forening af fl. lokalgudinder fra urariske vilde

Durga skabes af gudernes åndedræt.

stammer. D er ekstatisk, vild og grusom men opfattes samtidig, som naturens store moder, fremstilles ofte af skrækindjagende ydre med afhugede hoveder i hånden, et panterkind og en slange om livet, ofte dansende og af skønt ydre. Dyres i Bengalen under navnet Kali, den sorte, hovedtempel Kåll-Ghât ved Calcutta.

Durham ['daram], by i North Carolina, USA; 60 000 indb. (1940). Tobakscentrum.

Durham ['dårsm], 1) grevskab i NØ-Engl. 2627 km², 1 448 000 indb. (1948). Rige kulfelter, saltlejer; 2) hovedstad i I), 20 km S f. Newcastle; 19 000 indb. (1948). Domkirke (11. årh.), univ. (grl. 1832).

'duriön (malajisk *duri* torn), de store, ildelugtende, men velsmagende frugter af en ostindisk træart durio.

'Duris (ca. 500 f. Kr.), gr. vasemaler fra Athen.

Durkheim [dyr'kæim], *Émile* (1858-1917), fr. filosof og sociolog. Grl. den mod. fr. social. skole. Hævede, at der eksisterer en overindivuel samfundsbevidsthed og var forkæmper for en empiristisk metode i sociologien. Har bl. a. skrevet *De la division du travail sociale* (1893), *Les règles de la méthode sociologique* (1895), *Les formes élémentaires de la vie religieuse* (1912).

'Durmitor, højeste top i De Dinariske Alper i Montenegro SØ f. Sarajevo; 2530 m.

'durra(arab.) (*An'dropogon 'sorghum*), 1-5111

høj eenårig græsart med småaks til top. Har været dyrket som kornart i de trop. egne af den vi. den verdens allerede for fl. tusind år siden, dyrkes nu også i Amer. *d* er nær beslægtet med sukkerør og anv. både til kornproduktion og til sukkerfremstilling. Hvor den ikke modnes (som f. eks. i S-Tyskl.), bruges den til grønfoder og ensilage. Stræet anv. til bygningsbrug m. v. hos tropernes indfødte.

Durrés(i) ['dur:as(i)], ital.

Durazzo [-'rat:so], havneby for Albanien hos veds t ad *Durra*. Tirané; ca. 10 000 indb.

dur-treklang, en akkord, bestående af grundtone, stor tert og ren kvint.

'Du'rup, da. stationsby (Skive-Glyngøre), N-Salling; 598 indb. (1945).

Durych ['durif], *Jaroslav* (f. 1886), cech. romanforfatter, novellist, dramatiker, lyriker; kat. indstillet i sit enevvalg.

Duse j'duze], *Eleonora* (1859-1924), ital. skuespillerinde; vakte kun 20 år gi. opsigt, stiftede ung sit eget selskab, med hvilket hun beresejste Eur. og USA. Viede sit sjældne spil og sin dybe hengivelse både til gamle roller og til et nyere, værdifuldt repertoire (Nora i »Et Dukkehjem«, Rebekka West i »Rosmersholm«, Kameliadamen m. m.). Gæstespil i Kbh. 1906. Berømt for hendes kærlighedsforhold til d'Annunzio, der til hende skrev »La Gioconda« og »La Città morta«.

du'si'n (fr. *douzaine* af lat. *duodecim* 12), 12 stykker.

dusk, bot., fr. en akslign., sammentrængt top.

Dussek ['dusæk], *Jan Ladislav* (1760-1812), böhmsk komponist og klavervirtuos. 1790-1800 i London. Skrev bl. a. 28 klaversonater, 15 klaverkoncerter, 38 sonater for klaver og violin, 16 sonater for klaver og fløjte og 18 klavertrioer.

du'sø'r (fr. *doux* sød), erkendtlighed; driskepenge.

'Dutra, *Enrico Gaspar* (f. 1885), brasiliansk præsident siden 1946. Krigsmin. under præsident Vargas 1935-46. Under D-s ledelse er forfatter af 1946 blevet udarbejdet, som genindfører kongressen og indskrænker præsidentens beføjelser.

Dutt [dat], *Michael Madhu Sudan* (1824-73), ind. digter, forfattede lyriske digte på eng. og bengali, foruden dramaer.

Duun [dum], *Olav* (1876-1939), no. forfatter. D-s talr. romaner og fortællinger på landsmål er alle variationer over samme snævre motiv, bygdelig i Namdalen; men den psyk. analyse af konflikter og personer har almen gyldighed. Hovedværket er den moderne ættesaga *Juvikfolke* 1-6 (1918-23, da. 1935-37).

Duurloo ['du:rlø], *Ellen* (f. 1888), da. forfatterinde. Har siden 1919 skrevet ca. 60 børnebøger, siden 1939 en række psyk. romaner, bl. a. *Dømt til Undergang* (1945), *Man Kalder det Kærlighed* (1946), *Elsket og Savnet* (1947).

duve, skibs lodrette langskibs bevægelse i søen.

Duved ['du:ve:d], sv. vintersportssted, Jamtland, V f. Åre.

Duvernois ['dyvær'nwa], *Henri* (1875-1940), fr. forfatter. Skrevet romaner og noveller præget af fin psyk. sans; *Gisèle* (1920). Som dramatiker mestrer han enakterens kunst.

duve'tine ['dy-'] (fr. *duvet* dun), stof vævet i satin- el. kiperbinding; oftest med kædetråde af bomuld, skudtråde af chappesilke, uld el. bomuld. Ved runing er frembragt en kort luv på retsiden (imiteret fløjlruskind el. ferskenhud). Anv. til kjoler, foer, tasker, damehatte osv.

Duviver [dyvi'vie], *Julien*, fr. filminstruktør, en af 1930ernes mest fremtrædende, f. eks. »La Bandéra« (1935), »Pépé le Moko« (1937), »Et Balkort«, »Aftenrøde« (1938), »Køres venden« (1939). 1940-45 i Hollywood, »Manhattan« (1943). Efter tilbagevenden til Fr. »Panik« (1946).

dux (lat: fører), 1) i sen. rom. kejsertid kommandant over tropperne i en provins, i middelalderen = hertug (jfr. fr. *duc*, eng. *duke*); 2) *mus.*, temaet i en fuga.

d. w. fork. f. eng. rfeed weight, dødvægt.

dvale, 1) bot., mangl. vækst hos planter, forårsaget ved ugünstige ydre kår, f. eks. kuldedvale, tørkedvale, mods. livsle; 2) *zool.*, en tilstand, hvor dyrs livsfunktioner er stærkt nedsat el. næsten ophørt, f. eks. vintersøvn.

'dvandita (sanskrit: par), de ind. grammatikers betegn. for en nominalgruppe, bestående af to sideordnede substantiver.

Dwarka ['dwa:ka:], havneby i den ind. flystetast Baroda på Káthiáwár-halvøens NV-spids. Stort Krishna-tempel.

Dvina, Nordlige, russ. *Severnaja Dvina, 1780 km l. flod i Sovj.s nordl. del, dannes ved sammenløb ml. Vytjega og Suhona; munder ved Arhangelsk i Hvidehavet. Stor tømmertransport.

Dvina, Vestlige, russ. *Zapadnaja Dvina*, ty. *Diina*, lett. *Daugava*, 1000 km l. flod i Sovj., fra Valdaj-Højen til Riga.

Dwinger ['dvrjár], *Edwin Erich* (f. 1898), ty. forfatter. Blev berømt på den selvbiogr. krigsfangeroman fra Sibirien, *Die Armeé hinter Stacheldraht* (1929, da. *Bag Fangelejrens Pigråd* 1935) samt dens fortsættelser. I 30'erne blev D en uhæmmet nazist, propagandist.

Dvinsk, tidl. russ. navn på Daugavpils i Letland.

D-vitamin (D₂ og D₃), den anti-rachitiske faktor, fedtopløseligt vitamin. Forekommer særlig i levertran og fede fisk. Dannes ved ultraviolet bestråling af ergosterol, der forekommer i planter, gør o. a. Mangel på D fremkalder rachitis, engelsk syge hos børn, knoglelidelser hos voksne.

D var tidl. betegn. for en blanding af D₂ og et uvirksomt stof.

Dvofák ['dvor3a:k], *Antonín* (1841-1904), tjeckisk komponist. Blev 1883 internat, kendt gnm. en opførelse af *Stabat Mater* i Engl. 1891 prof. ved Prahas konservatorium, sept. 1892-maj 1894 leder af konservatoriet i New York, 1901 direktør for konserv. i Praha. Hans megetstore produktion omfatter bl. a. operaer som *Dimotrij*, *Jakobinerne* og *Rusalka*, symfonier (nr. 2 i d. op. 70; nr. 5 *From the New World* i E, op. 95, New York 1893), symfoniske digtninge, ouverturer, koncerter (violinconcert i a, op. 53; celloconcert i B, op. 104), kammermusik, sange og kor værker. (Portræt sp. 1034).

dwt, eng. fork. f. denariusweight = pennyweight.

dwyka-konglomerat ['dwaika] (efter floden *Dwyka* i Kap-Provinsen), forstenet morene fra S-Afrikas permo-karbone istid.

dvælg (mnty.), løstvævet lærred af jute, groft hør- el. hampgarn, stærkt appreteret; anv. til indlæg i kraver m. m.

dværgbunke (*Aira*), små eenårige græsser. I Danmark 2 arter på sandjord og tørre bakker, topgræsser.

dværge, 1) i nord. folketro navnet på menneskeagtige småvæsener, der bor i høje og fjelde; sammenblandes undertiden med alferne; 2) *etmogr.*, sc dværgfolk; 3) *med.*, se dværgvækst.

dværgfalk (*Falco columbarius*), lille falkeart, yngler på klipper i nordl. egne; i Danmark på træk og som vintergæst.

dværgflagermus (*Pipistrellus pipistrellus*), vor mindste flagermusart i Danmark, kun godt 3 cm.

dværgflodhest (*Choeropsis liberiensis*), lever i V-Afrikas regnskove. Mindre og slankere end den alm. flodhest, ikke så udpræget vanddyr.

dværgfolk, folkeslag af ringe legems-højde (under ca. 150 cm), d hører til den negride racegruppe, men viser dog ofte fremmede træk (især monogolide). I Afr. finder man i Congo-området pygmæerne, der er ret udpræget gammelnegride, mens buskmænd og hottentotter i S-Afr. viser færre negride træk. I Asien findes d på Malacca (semanger), på øerne N for Sumatra, på Filipinerne (negritroer) samt fl. andre steder.

dværggrene, bot., langsomt voksende, korte grene, som hos mange træagtige planter alene bærer blomstene.

dværghanner, hanner, der er væs. mindre end hunnerne. Forekommer hos edderkopper samt hos visse orme, snyltekrebs og dybhavsfisk, hvor d tillige er stærkt reducerede m. h. t. visse organers udvikling og ofte snylter på hunnen.

dværghjorte (*TraguHoided*), artsfattig drøvtyggergruppe, mangler takker, overmundens hjørnetænder forlængede, bladmaven mangler, d, som er af harestorrelse, lever i V-Afr. og S-O-Asiens regnskove.

dværghyæne, d. s. s. jordulv.

dværghøns, fællesbetegn. for meget små hønsracer; anv. som prydhøns.

dværgmalle (*AmVurus scatulus*), lille nord-ærner, malle. Holdes alm. som akvariefisk.

dværgmispel (*Corone'aster*), slægt af kernefrugt fam. Lave buske (sjældent små træer) med læderagtige blade og røde el. sorte bær. 2 arter vildtvoksende på Bornholm. Mange er prydplanter.

dværgmus (*Micromys mVnutus*), vor mindste museart, 5-6 cm, bygger frie, kugleformede redeer.

dværgmåge (*Larus mi'nutus*), lille mågeart med stort hovede, mørk undervingerne. Ferskvandsform med østl. udbredelse, forekommer sjældent i Danmark. Trækflugt el. strejfflugt.

dværigne, afr. pygmæer.

dværgpalme (*Chamaerops humilis*), art af palmer med vifteformede blade. Frugten et bær. Udbredt i Middelhavsområdet, d er den eneste vildtvoksende palme i Eur., alm. i Spanien.

dvær gp ungrøt ter (*Mar'mosd*), små, syd- og mellemamer. pungrotter, mangler pung.

dværggrundorme (*Anguivululidae*), fam. af ganske små, kun få mm lange rundorme. Hertil bl. a. eddikeål og klisterål.

dværgryle (*Calidris ruficollis*), spurve-stor ryle. Nordl. del af den gi. verden; i Danmark på træk.

dværghøjde, et alm. som rangersignal anv. daglyssignal på sektorformet baggrund, umiddelbart til højre for el. over sporet. Flg. signaler kan vises: forbikørsel forbudt, forbik. tilladt med forsigtighed, forbik. tilladt, d ubetjent.

dværghøjde *QHapale pyg'maea*, kun 16 cm stor egnernabe, den mindste af alle aber. S-Amer.

dværgspidsmus (*Sorex m'nutus*), mindste spidsmus i Danmark. Kroppen ca. 5 cm.

dværgstjerner, se fiksstjerner.

dværterne (*Sterna albi'frons*), ganske lilleterne. Hvidt plet i panden, gult næb m. sort spids. Ret alm. i Danmark.

dværgrappe (*Otis Hetrax*), *zool.*, lille trappart. Sjældent gæst i Danmark.

dværgræ, langsomtvoksende og rigtbærende frugtrtæ, som er opstået ved, at ædelriset er podet på sødåbte for æblers vedk., på kvæde for pærens vedk. d er særlig anvendelig til tætplantning under gode vokseår.

Dværgulvede, bot., d. s. s. Selaginella.

dværg-undervandsbåde, 10-15 ml. ubåde, ca. 15 t, 2-6 mands besætning, d er i store træk af samme konstruktion

Dværg-undervandsbåd.

og udseende som normale ubåde, dog med store forenk., ikke mindst som flg. af den ringe aktionsradius og ydeevnen. d omtales 1. gang i 1934, anv. 1. gang ved det jap. overfald på Pearl Harbor 7. 12. 41; eng. d ved angrebet mod det ty. slagskib Tirpitz i Altafjord 22. 9. 43.

dværgvækst. Hos normale mennesker foregår der en længdevækst fra fødslen til omkr. 22 års alderen. Sygelige tilstande af forsk. art kan bevirke, at væksten standser, og vedk. bliver da dværg. De vigtigste former af d er flg.: 1) Thyreo-gen d el. infantil myxødem skyldes en lidelse af skjoldbruskkirtelen i barndommen; de myxødematøse dværge er som regel åndssvage. 2) Hypofysær d skyldes sygdom i hypofysen, disse dværge er ikke åndssvage, de har spinkle knogler, barnlige proportioner, er undertiden fede, viser, ligesom de myxødematøse, mangelfuld udvikling af kønsorganerne og de sekundære køns karakterer. 3) Rakitisk d skyldes visse former af engelsk syge. 4) Akondroplasi el. kondrodystrofi er medfødt og viser sig ved forkrømt af arm, finger og ben; der er tillige indtrækning af næserveden. 5) Primordial d er ligeledes medfødt, men proportionerne er normale; det er disse dværge, der optræder som »liliputer«. De tre sidstnævnte d-former viser ingen særlige forstyrrelser, og kønsorganerne udvikles normalt. De thyreo-gene og undertiden de hypofysære d-former er tilgængelige for behandling.

dværgværling (*Emberiza pu'silla*), lille værlingart, yngler i N-O-Scandinavien og N-Rusl.

Dy, kern. tegn for dysprosium.

'dyas (gr. *dyds* dobbelthet), gi. navn for perm (todelt i Eur.).

Dyaus [djaus] og *PrithOvi* (sanskrit: himmel og jord), i ind. vedisk mytol. det guddommelige urforældrepar, himmel og jord som kræfter nærværende i kulten.

dyb, søv., navigabelt sejløb i grundet farvand (rende).

SNESPOR

SNESPOR

% & to

5%

0 M
0 y

&S«»

»

»OS»

« 9

tf£

VAND-ROTTE HEJRE

tø

."/

tø ffl

i

Oi •/

6 tø w

|«-«*

GANG	TRAV	SPRING	TRAV	SPRING	GANG	HOP	SPRING	HARE	EGERN	FASAN
RÅDYR	RÆV	GRÆVLING	MÅR	HARE	EGERN	FASAN				
	M>	111								
KRONHJORT	RÆV	GRÆVLING	BRUD	HARE	EGERN	FASAN				
	HUND	&W	HERMEL	HARE	EGERN	FASAN				
DÅDYR	HUND	&W	ILDER	HARE	EGERN	FASAN				
	VILDSVIN	ODDER	MAR	ROTTE	AGERHØME					
RÅDYR	VILDSVIN	KAT	MAR	PINDSVIN	KRAGE					

foul Uutcmirt Jtnsen

dybbjergarter, eruptivbjergarter, størkede i dybere dele af jordskorpen. Opræder i store masser, massiver og lakkoliter, og er grov- til mellemkornede.

'Dybbøl, landsby på Sundeved nær Sønderborg. Ved D'sejrede da. tropper i træfninger maj 1848. 1861-63 byggedes et ret svagt, 3,6 km langt skanseanlæg over bankerne fra Vemmingbund til Als Sund som flankestilling, i alt 10 små skanser. Efter tilbagetoget fra Dannevirke søgte da. styrker hårdnakket at hevde D som eneste punkt på sønderj. fastland, men preuss. langtrækkende artilleri fra Broager gjorde still. uholdbar. Af polit. grunde afslog regeringen militæret s forslag om rømn., og 18. 4. 1864 indtog preuss. D ved en storm, hvor de da. styrker mistede

Dybbøl mølle.

godt 4800 mand (faldne og fanger); preuss. tab ca. 1200. Fra 1865 gennemførtes større tv. skanseanlæg, der desameredes i 1880erne. 11. 7. 1920 fejredes Genforeningen ved fest i skanserne i Christian 10.s, regeringens og rigsdagens nærværelse. D mølle, ødelagt 1849 og 1864, står som et da. nationalsymbol (genopført efter brand 1935). - Gravlund, hvor 334 da. og 28 tv. faldne fra 18. 4. 1864 begravet. Det tv. »ny-gotiske« sejrsmonument fra 1872 ødelægdes v. sprængn. 13. 5. 1945.

Dybbøldagen, velgørenhedsdag til fordel for danskheden i Sønderjyll., især syd for grænsen; afholdes siden 1921 årl. 18. 4. af Grænseforeningen.

Dybbøl-Posten (Sønderborg), da. eftermiddagsblad, venstre. Grl. 1866. Oplag 1947: 8000.

'Dybes' I, Theodor (1856-1939), borgmester i Kbh. (1. afd.) 1897-1917, gennemførte ensartet folkeskole og fæng se Isfor bedr. Ikke genvalgt af sine kons. partifæller v. nye valgordn. 1917; politidirektør i Kbh. 1917-26.

dybde, psyk., den oplevede afstand fra en set genstand til iagttageren.

dybde el. sidehøjde, søv., afstanden fra kølens overkant til hoveddæksbjælkens retlinie på middelspantet.

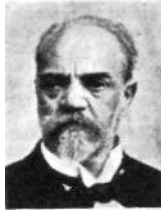
dybdebombe, søv., sprængladt beholdere, der har til formål at ødelægge u-både el. tvinge dem til overfladen, d kastes fra hurtiggående fartøjer (jagere, torpedobåde o. l.). Antændingsdybden for d reguleres ved 1) hydrostatisk mekanisme, 2) tidsmekanisme el. 3) flyder, der gnm. line i forb. med antændingsmek. udløser denne, når den ønskede dybde er nået. (111. sp. 1034).

dybdedosis, mål for dybdevirkning af radium- og røntgenstråler ved disses med. anv. Dybdevirkningen afhænger bl. a. af strålekildens afstand, røntgenrørets spænding, det bestrålede vævs karakter og af muligheden for bestråling fra fi. sider (krydsildsbestråling) el. rotationsbestråling.

dybdemåler, søv., apparat til måling af

*

havets dybde. Opr. brugtes en inddelt

Antonín Dvořák.

Johanne Dybwad.

Anthon van Dyck.

Ejnar Dyggve.

loddestage og håndlod (inddelt line med blylod i den ene ende) indtil ca. 25 m dybde. Af nyere apparater skal nævnes: Kelvins d, et farvet glasrør, hvori søvandet stiger op ved vandtrykket, der svarer til dybden, og opløser farven; Clausens d (da.), også baseret på vandtrykt i glasrør. Ekkoloddet registrerer vanddybden ad elektr. vej.

dybdepsykologiske undersøgelser, moderne betegn. for psyk. unders., der i tilknytning til (mere el. mindre fantastiske) psykoanalytiske teorier om sjælelivets under- el. u-bevidste kræfter søger at udfinde de motiver og tendenser, som påvirker individets bevidsthedsliv og handlen uden at det selv ved af det.

dybdeensibilitet, d. s. s. muskelsans. **dybdeskarphe**d, egenskab v. fot. objekter, d angiver den del af rummet, der afbildes skarpt, d er lille v. stort åbningsforhold og v. små afstande.

dybel, d. s. s. dyvel.

'Duben, vidtforenret sv. musikerslægt, der ca. 1620-1770 har spillet stor rolle i sv. musikliv. Andreas D (ca. 1590-1662), hoforganist i Sthlm. Gustav D (1624-90), 1663 hof kapelmester i Sthlm. - Familiens store musiksamling findes i univ.bibl. i Uppsala.

'Dyberende, navn på fl. renderogdybida. farvande, bl. a. i Kattegat langs Sv.s kyst (80-117 m dyb), i Store-Bælt og i Øresund ud for Hornbæk.

dybgrund, geol., betegn. for dannelser ældre end kvartæret..

dybgående, afstanden fra skibs vandlinie til underste kant af skroget, af sikkerhedshensyn vigtig for navigationen, d aflæses på amningsmærker på skibets for- og agterende.

dybhavsfauna, den til større havdybde knyttede fauna (den abyssale del) og den til de dybere vandlag knyttede fauna (den batypelagiske del), d udmærker sig ofte ved sorte el. røde farver, lysorganer, o. l.

dybhavsfisk, på større havdybder forekommende fisk, ofte med lysorganer, hyppigt sorte med mægtigt gab, undertiden snyltende dværgghanner. Kan tilhøre forsk. ordner og fam.

dybhavsier, rødt, overordentlig fint ler, der findes på de største dybder i verdenshavene.

dybhavsreje ('*Pandalus borealis*), stor reje, ca. 15 cm. Rød i ukøgt tilstand.

Dybdebombe-eksplosion.

Findes på dybere vand i nordl. have, bl. a. i Skagerrak. Genstand for bet. fiskeri i de senere år.

dybhavsslam, slam fra dybere dele af verdenshavene. Man adskiller de terrigene blå d (jernsulfidholdigt), rødt d (lateritholdigt) og grønt d (glaukonitholdigt) og de organogene radiolar-, diatome-, globigerina- og pteropodslam.

dybsø, den del af havet, der er mere end 200 m dyb.

Dybsø, da. ø. SØ f. Karrebæksminde, SV-Sjælland; 1,3 km²; 2 indb. (1945). 0 f. D ligger den lavvandede D Fjord.

dybtryk, kobberstikkets ide overført til mod. teknik. I mod. d ætset billedet fotomekan. ned i kobberpladen. Den tyndt-flydende farve suges fast af de metalpartier, der ved ætning og gravering er blevet ru, medens den glatte polerede metalflade let kan renses for farven. Papiret opsuger farven fra de dybtliggende partier og trykket virker lettere og blødere end ved højtryk, hvor farven presses ind. I d-rotationspressen trykkes fra kobbercylinder.

•Dybvad, da. stationsby (Ålborg-Sæby); 1021 indb. (1945).

•Dybvad, Christoffer (1572-1622), da. matematiker. Søn af Jørgen D. fremsatte skarp kritik af da. statsstyre med krav om suveræn kongemagt efter Bodins ideer, dømtes 1620 til livsvarigt fængsel; d. på Kalundborg slot.

'Dybvad [-va:d], **Johanne** (f. 1867), no. skuespillerinde; deb. 1887 i Bergen, siden 1899 Nationalt teatret s førende kunstnerinde. Også af stort format som instruktør. Tålr. gæstespil, i Kbh. sidste gang i 1946. (Portræt).

'Dybvad, Jørgen (d. 1612), da. teolog, prof. 1575-1607. Fjende af kansler Chr. Friis til Borreby og Hans Resen, angreb v. disputatser på univ. regeringen. Afsat som prof. døde fattig.

dybvandshummer, d. s. s. jomfruhummer.

Dyvbugt, bugt på sydkysten af Fejø; havn. **dybætsning**, betegn. for en kliché, hvor baggrunden er fjernet, således at selve billedet står frit.

Dyck el. **Dijck** [dæjk], **Anthon van** (1599-1641), flamsk maler, f. i Antwerpen, hvor han som ung var Rubens' elev og med-

Anthon van Dyck: Karl Is Børn.

arbejder. 1621-26 ophold i Ital., især Genova. Fra 1632 i Engl. som Karl Is hofmaler. Har behandlet mytol. og bibelske motiver under påvirkning af Rubens. Som portrætmaler hører D til verdens største; hans portrætter udmærker sig ved fornem holdning og fin dæmpet kolorit, således (D-s gruppebillede af Karl Is Børn (Winsor) og Lord Wharton

(nationalgall. i Washington), *Studiehoved af den hellige Sebastian* (Kunstmus., Kbh.). (Selveportr. sp. 1035).

dyffel (vistnok efter byen *Duffel* i Brabant) er tykt, fast vævet, kiperet el. klædeagtigt vævet, stærkt appretureret uldent stof til vinteroverføj.

Dygassinski [diga'sinjski], *Adolf* (1839-1902), po. forfatter, Kiplings forgænger som dyrenovellist. Hans sidste værk, *Livets Gilde* (1882), udmærker sig ved sin naturoposi.

'Dyggve, *Einar* (f. 1887), da. arkitekt og arkæolog, Dr. phil. h. c. ved Oslo univ. 1946. Udgravning og studier på Balkan (1922-39), udgravning af Jellinghøjene (1941-42). Talsr. afh. især om senantik arkit., bl. a. *Recherches à Salone* 1-2 (1928-33), *Gravkirken i Jerusalem* (1941) og *Døde kult., Kejserkult og Basilika* (1943). (Portr. sp. 1035).

dy'gong (malajisk) *'HaHicorus 'dugong*. søko med fliget halefinne, hannen med stødtænder. Madagascars til Indiens kyster. Nærliggende art bl. a. ved Australien.

Dyk [dik], *Viktor* (1877-1931), cech. forfatter, som dykede roman, novelle og drama, og hvis skepsis og ironi var frygtet af samtiden.

dykbomber, let bombefly, som kaster sine bomber under et temmelig stejlt dyk (for at undgå luftværnsilden fra jorden), idet der sigtes ved at manøvrere hele flyet ind i sigteretningen. (III. se tavle Luftvåben).

Dyke [daik], *Woody S. van* (1899-1944), amer. filminstruktør. Specialiserede sig en overgang i Wild Westfilm og i forskellige naturfilm f. eks. »Træder Horn« (1931) og »Eskimø« (1934), men skabte sig et navn inden for 1930ernes mod. arner, lystspilfilm bl. a. med »Den Tynde Mand« (1934).

dykkekast, kast af bombe fra flyvemaskine under dykning.

dykker, person, der arbejder under vand. Arbejdet er meget anstrengende. Grænsen for strengt arbejde sættes ved 50-60 m dybde; men iført alm. d-dragt kan ca. 120 m nås. Opstillingen skal foregå meget langsomt og efter best. regler for at undgå d-syge.

dykker, 1) søm m. meget lille hoved, der drives ned under traets overflade; 2) ledning, som er ført under et vandløb el. lign.

dykkerapparater, det materiel, der anv. i forb. med dykning. Dykkerdragten består af en vandtæt gummi- og lærredsdragt, på hvilken en kobberhelmed med luftledninger fastspændes; blylodder og

dykkerklokke, kar, der kan fires ned i vandet med bunden i vejret, og i hvilket trykket holdes lige så stort som vandtrykket udenfor, så vandet ikke kan trænge ind. d kan være op til 500-600 m i grundareal og anv. ved store vandbygningsarbejder.

dykkerpumpe, sædv. 3-cylindret enkeltvirkende el. 2-cyl. dobbeltvirkende hånd- el. maskindrevet tryklufpumpe med en kapacitet på 50 l luft pr. dykker pr. minut.

Dykkerskole, *Søværnets*, uddanner dykkere, på 1. afd. indtil 12 m dybde og på 2. afd. indtil 60 m dybde.

dykkersyge el. *caisson-sygdome* opstår ved for pludselig overgang fra komprimeret luft til atm. tryk, f. eks. når en dykker hales for hurtigt op, jfr. *aéroembolisme*.

dykning el. *dyk*, stejl flyvning nedad med en flyvemaskine, der i øvr. er i normal flyvestilling. Foretages bl. a. under udførelsen af dykkekast.

dykænder, gruppe af ænder med hudlap på bageåen, dykker efter føden, overvejende havfugle. Hertil ederfugl, trold- and, hvinand, sortand m. fl. d er fredet fra 1. 3. til 1. 9., i strenge vintre ofte tidl. d må ikke jages fra motorbåd fra 31. 5. - 1. 10.; i Øresund slet ikke.

dy'n (gr. *dynamis* kraft), fys. enhed for kraft. 1 d er den kraft, der kan give massen 1 g en acceleration på 1 cm/sek².

'Diina, ty. navn for Vestlige Dvina i Sovj. **'Dunaburg**, ty. navn på Daugavpils i Letland.

dyna'mik (gr. *dynamis* kraft), 1) den del af den mek. fysik, som omhandler legemernes bevægelse under indvirkning af kræfter; 2) *mus.*, læren om styrkegrader i musikken.

dy'na'misk (gr. *dynamis* kraft), karakteristisk for el. som kommer af en bevægelse; i bevægelse; vidnende om kraft og liv; båret frem af indre bevægelse.

dynamisk accent, d. s. s. trykaccent.

dynamisk geologi, læren om de geol. processer og deres resultater. Man adskiller eksogene (ydre) processer, der virker ved jordoverfladen og endogene processer, der skyldes kræfter i jordens indre.

dynamisk psykologi, moderne betegn. for opfattelser af bevidsthedslivet, som betoner dets forandringer og særligt interesserer sig for de i individet selv liggende årsager til disse: behov, ønsker, beslutninger osv.

dyna'mistne (gr. *dynamis* kraft), i *filos.* den opfattelse, at kraft er primær i forh. til stof, atomerne er kraftpunkter; i *psyk.* udtryk for, at drifter, behov, energier er de fundamentale sjælelige realiteter.

dyna'mit (gr. *dynamis* kraft), sprængstof der ikke eksploderer ved stød, opfundet 1867 af A. Nobel, d består af nitroglycerin opsuget i porøse stoffer. Gurd er således 75 % nitroglycerin og 25 % kiselgur, mens gel a tin ed (sprængelatin) er 90 % nitroglycerin gelatineret med 10 % nitrocellulose. Begge slags d kan desuden indeholde forsk. fyld- og farvestoffer.

dy'narno, en selvmagnetiserende jævnstrømsgenerator, den almindeligst benyttede jævnstrømskilde.

dynamo- (gr. *dynamis* kraft), kraft-, mek. kraft-.

dynamolygte til lygteføring på cykler består af en miniature-vekselstrømsgenerator (f. eks. 6 volt. 3 watt) og en reflektor. Generatoren er v. hj. af en holder anbragt på cyklens forgaffel, således at et på generatorakslen anbragt lille drivhjul kan bringes i berøring med forhjulsets dæk. Generatoren har permanente magneter, der i modsætning til, hvad tilfældet er i stationære vekselstrømsgenerators, er anbragt yderst (stator), bl. a. for at gøre d mere robust. I den aftegnede d er generator og reflektor sammenbygget og kan med et enkelt greb anbringes i holderen.

dynamo-metamorfose, i *mineralogien* den metamorfose, der især skyldes ensidigt tryk (bjergkædedannelse) og navnlig bevirker strukturændringer i bjergarterne (knuvsninger, omlejninger, skifringhed).

dynamo'me'ter (gr. kraftmåler), apparat til måling af kræfter; kan bestå af en

justeret fjedervægt; måler den virkende kraft ved fjedrens længdeforandring.

Dunamiinde [dy'na'mynda], ty. navn på Daugavasgriva i Letland.

dyna'sti' (gr. *dynasteia* herredømme), fyrstehus.

dyna'tro'n (gr. *dynamis* kraft + elektron). elektronrør, der arbejder med høj positiv gitterspænding og en lavere anodespænding. Anv. som oscillator.

dynd, aflejringer bestående af ler med fint fordelt organisk stof.

dyndskildpadder, d. s. s. flodskildpadder.

dyndsko, træplader, som kan anbringes under hoven på en hest, der skal kunne gå på blød bund.

dyndsmerling [*Mis'gurnus fos'silis*], ålegagtig smerling, i Danm. kun i Sønderjylland.

dyndvulkaner, lave, kegleformede forhøjninger med et krater, hvorfra bobler luftarter og vand med dynd udkastes. Forek. især i egne med petroleum.

'Dyne [xi:bn], sv. vig, Bohuslän, N f. Strdmstad. I D ødelagte Torden-skield 8. 7. 1716 Karl 12.s transportflåde.

Dynen, navn på fl. da. grundeede store sten, bl. a. ml. Egholm og Gøl i Limfjorden.

Dyngjuf joll [di'tjofjodld], vulkansk fjeldgruppe i Island, N f. Vatnajökull, her ligger vulkanen Askja.

'dy'ni' (gr. *odynē* smerte), -smerte.

'Dunkirchen [-xan], ty. navn på Dinkerque.

Dy'naes, voldsted på en øde i Julsø.

dyppelisekeri, fiskeri efter gedder med levende el. døde agnfisk, der langsomt løftes og sænkes.

dyr, den ene gruppe af levende organismer, mods. planter. Grænsen ml. grupperne er ikke skarp blandt de encelledede d og planter, idet samme organisme kan optræde som plante, d. v. s. med sollyset som energikilde selv opbygge org. stof, og som d. d. v. s. ernære sig af org. stoffer.

Rel.-hist. Inden for de antikke kulturer, hvis praktiske rigdom oftest er d. er disse hellige, d. v. s. anses for at rumme en særlig høj potens af den livskraft, som besjæler menneskene og de dem tilhørende d, hvorfor man ofte anskuer det guddommelige under dyrets skikkelse. d er fredhelige, men under kultfesten er det nødvendigt at forgrube sig på dem. De bliver offerdyr, for netop i kraft af deres hellighed at fremskaffe en guddommeligt kraftspise, offeret.

DyrafjorQur [di'ra:fjorjör], fjord i NV-Island.

Dyre (egl. den udmærkede el. kære), nord. tilnavn. Blev fast slægtsnavn i 16. årh.

dyregeografi, d. s. s. zoogeografi.

dyrehave, en indhegnet skov, hvor der for jagtens skyld holdes kron-, då* el. sikavildt, undertiden vildsvin; rævildt trives ikke i d. Skovens tilstand bliver stærkt præget; på de store træer afedes lavtsiddende kviste; på unge træer og buske ædes top- og sideskuddene; nye planter får slet ikke lov at komme frem.

Dyrehaven el. *Jagersborg* D, indhegnet skovdistrikt i N-Sjælland, 10 km N f. Kbh., omkr. Mølleåens nedre løb. 1670 indhegnet

Ved skovridergården i Dyrehaven.

til parforcejagt f. Chr. 5. I den sydl. egl. D parklign. skov, kuperet terræn. Ulvedalene med friluftsteater og kællebakke, restaurationen Peter Lieps Hus, og forlystelsesstedet Dyrehavsbacken, i midten den skovløse Eremitageslette med Eremitagen (hvor den af Chr. 5. nedlagte landsby Stokkerup lå), mod N skoven Jagersborg Hegn. I D færdes ca. 2000 stk. vildt. Indgangen er lukkede af røde porte. Areal: 13,3 km².

Dykkerdragt.

-støvler modvirker vandets opdrift. Luftledning, livline og, som regel, telefonledning fører op til dykkerens medhjælper. - Ved dybvandsdykning anv. nu elektrisk opvarmede dykkerdragter.

dykkere (*Cephalopus*), slægt af små antiloper. Høje bagben, til dels skovformer. Afrika.

dykkerflag, et diagonaldelt rødt og blå flag, der skal være hejst på ethvert fartøj, hvorfra der dykkes.

Dyrehavsbakken, folkeligt forlystelsessted i Dyrehaven ved Klampenborg, opr. opstået i slutn. af 18. årh. omkr. Kirsten Piils kilde, bl. a. skildret i Oehlenschlägers »Sanct Hansaften-Spil«.

Dyrehospitalet, Kbh., sygehus til behandling af heste, hunde og andre husdyr. Opr. 1915 af Foreningen til Dyrenes Beskyttelse i Danm.; ca. 125 sygepladser.

Dyrekredsen, den smalle himmelzone omkr. ekliptika, inden for hvilken Månen og de store planeter bevæger sig. D inddeles i 12 himmeltegn.

Dyrekul, produkter fremstillet ved forkulning (forkokning) af ben, blod m. m. (benkul); anv. som adsorptionsmiddel, bl. a. til fjernelse af tarmgifte (kulpulver).

Diiren, ty. by ml. Aachen og Kdln; 45 000 indb. (1939). Metal-, tekstil- og papirindustri.

Diiren, Adam van, ty. billedhugger og arkitekt, virkede fra 1490erne til 1532 (?) i Danm. Værker: gravminder, bislugssten på Kbh.s slot, opf. af *Glimmingehus* i Skåne (1505), *restaurering af Lunds domkirke* (omkr. 1510-27).

Dy'renda'l (fr. *Duendal*), Rolands sværd i Roianskvaedet.

Dyrenes Beskyttelse i Danmark, Foreningen til, stiftet 1875. Arb. bl. a. v. lokalkredse og ungdomskredse. Foreningen driver i Kbh. et dyrehospital og en vet. poliklinik samt udgiver et medlemsblad »Dyrevennen«. Medl.-tal 1948: hovedforeningen 5598, ungdomsforbundet 35 870.

Dyreornamentik, ornamentale billedudsmykninger, hvis grundelementer er hele el. dele af dyr, sammenkædede til motiver. Fremherskende i y. jernalders kunst i N-Eur.

Dyrepocesser, processer, hvorunder samtlige dyr af en bestemt skadelig art (rotter, ræve osv.) indstævnedes for retten (i reglen gejstlig domstol) for at blive bandlyst. Formodentlig udviklet af magiske forholdsregler over for sådanne dyr. IDanm. påbegyndte så sent som 1805-06 bønderne på Lyø en d mod rotterne.

Dyrepyskologi behandler dyrenes reaktioner og opførsel. Da kendskabet til dyrenes sanser er dårligt, er det vanskeligt at nå til en virkelig eksakt d. I alm. er man tilbøjelig til at forudsætte en forestillingskreds og sansindtryk som hos mennesker, hvilket oftest er ganske ubegrundet.

Durer, Albrecht (1471-1528), ty. maler og grafiker, f. og virksom i Niirnberg. Elev af Michael Wolgemut (1454-1519) og påvirket af J. de Barbari. To gange i Venedig (sidste gang 1505-06), hvor hans kunst vakte stor opsigt (*Rosenkrans-*

trætmaler. *Portræt af Hieronymus Holzschuher*. Andre værker: *Det Paumgartnerske alter*, *Altertavle m. kongernes tilbedelse*. *De Fire Temperamenter* (Paulus, Peter, Markus og Johannes), *Tilbedelse af Treenigheden*, *Selvportræt*. Endnu betydeligere er D som grafiker (træsnit, kobberstik). *Den Store og den Lille Passion*, *MarieLiv*, *Maximilians Triumftog*. Blandt D-s kobberstik er *Ridderen, Døden og Djæveln*, *Melankolien* og *Den Hellige Hieronymus*. Har skrevet teoretiske værker, bl. a. om *Menneskelegemets Proportioner* (1526). D som tegner var D fremragende, *Selvportræt som Dreng*, blomster- og landskabsstudier. D ejer ikke den umiddelbare, frodige farvesans, men er fremfor alt den store tegner, der med grundighed og alvor løser de stillede opgaver.

Dyrim (*dyresagn*), rim (sagn), hvis personer er dyr, der optræder som mennesker. Visse d indeholder primitive forklaringer af zool. ejendommeligheder; andre har satirisk tendens, således allerede den oldgr. fabeldigter Æsops d. Den middelalderlige fr. »Rævebog« næde gnm. fl. mellemled Danm. i Herman Veigers overs. 1555. Fra 1668 er l. saml. af La Fontaines berømte fr. dyrefabler. Af da digtere i denne linie må nævnes H. C. Andersen, Kaalund og Carl Ewald.

Dyrespor, aftryk af dyrefoden i blød jord el. i sne. Tydelige spor kan bestemmes til art v. hj. af størrelse, trædepuders antal, form og indbyrdes stilling, kloaftryk, klovenes form osv. Sporstillingen angiver dyrets gangart, d har betydning ved konstatering af dyrearters tilstedeværelse i et område samt - spec. i nysne - ved opspøgning af det enkelte dyr. (Hertil tavle.)

Dyrespredning, bot., spredning af frø el. frugter ved dyrs el. menneskers medvirkning. Det drejer sig om 1) saftige frugter, hvis kød fortæres, medens sten el. frø ubeskadiget passerer fordøjelseskanalen, f. eks. kirsebær, rønne bær; 2) frugter, som er forsynet med hæftedyreskaber, der fastholder frugterne til dyrenes pels el. menneskets klæde*, f. eks. hundetunge, burre; 3) frø, som er forsynet med et næringsrigt vedhæng, der er efterstræbt af myrer, f. eks. svalbeurt; 4) mange nødder el. kapsler, hvoraf dyr (egern, mus) anlægger forråd, f. eks. hasselnød, korn.

Dyrestraf, straf fuldbyrdet på et dyr, som er dømt for en »forbrydelse«. Hyppig i middelalderen i Tyskl. og Frankr. Processen rettedes, mods. dommen, formelt mod dyrets ejer.

Dyret [dy:-], 50 m h. bakketop på sydl. Samsø.

dyret i Åbenbaringsbogen, Antikrist, som i Joh. Ab., navnlig kap. 13, betegnes som »dyret«.

Dyrhélaey (t'de:rhoulaei) el. *Portland*, Islands sydligste pynt, fyr.

Dyrholm-bopladsen på Djursland fra ældre stenalderens slutn. giver en kronol. inddeling af jægerkulturens skiftende former.

dyrisk magnetisme, Mesmers betegn. for en ved strygning fremkaldt modtagelighed for indflydelse fra stjerner og mennesker.

Durkheim, Bad [bat: 'dyrkheim], ty. kursted i Rheinland-Pfalz; bet. vinavl. **dyrkningsforsøg**, i landbruget d, s. s. markforsøg.

dyrlæge, betegn. for den, der har bestået veterinær eksamen v. Den Kgl. Vet.- og Landbohøjskole i Kbh. I de fi. andre lande bruges betegn. *veterinær*, der allerede anv. i oldtiden; dens opr. er ukendt.

dyrplageri. Efter straffeloven straffes den, som v. overanstrengelse, vanrøgt el. på anden måde behandler dyr uforvarsligt, m. bøde, hæfte el. fængsel, der, når der er tale om mishandling, kan stige til 1 år.

Dyrsker, udstillinger af husdyr, afholdes af landbo- og husmandsforeningerne i sommermånederne. De fremstillede dyr præmieres for såvel afstamning som eksteriør (bygning) og ydelse. Der afholdes årligt i Danm. ca. 150 d, dels lokalskuer,

deis amts- el. fællesskuer for større områder (f. eks. på Bellahøj). Ved siden af den avlsmæssige bet. har dyrskuerne en ikke ringe propagandistisk opgave; der er ofte tilknyttet maskinudstillinger, planteavlsludstillinger el. a.

Dyrsland, anden navneform for Djursland.

dyrtidstillæg, løntillæg i anl. af dyrtid, ofte efter pristal. Tjenestemænds d kaldes nu reguleringsstillæg.

dys- (gr.), dårlig; mis-, van-, u-, dysa'kusis (*dys-* + gr. *dkusis* hørelse), smertefølelse udløst af alm. lyd; opstår ved visse lidelser i det indre øre.

dysar'tri (*dys-* + gr. *arthron* leddele, artikulære), taleforstyrrelser, som skyldes lammelse el. usikkerhed ved bevægelsen af talemusklernes.

dysba'si (*dys-* -f gr. *basis* gang), anfaldsvis optrædende vanskeligheder ved gangen, vist p. gr. af krampagtig sammentrækning af de små pulsårer i benene.

dyse (ty. *Diise* tud), fin udstømningsåbning, f. eks. ved berlingsanlæg, luftkonditioneringsanlæg, forstøvningsanlæg, åbning i træk jern til trådtrækning; spindend (-bruser) benyttes ved fremstilling af kunstsilke.

dysente'ri (*dys-* -j- gr. *énteron* tarm), blodgang.

dysfa'gi (*dys-* + *-fagi*), vanskelighed ved synkningen.

dysfa'si (*dys-* -f *-fast*), vanskelighed ved talen p. gr. af lidelse i talecenterne i hjernen.

dyshi'drosis (*dys-* + gr. *hidrás* sved), særlig eksemtype, karakteriseret ved dybtliggende blærer, hyppigst i håndflader og fødsåler, opstået ved hæmmet svedafsondring.

Dy'sie Bro, nu *Dosjö'bro*, stationsby i Skåne, 13 km ØNO f. Landskrona. Her slog Valdemar l. skåningerne 1181.

dyslek'si (*dys-* + gr. *légein* læse), form af ordblindhed.

dysmenorrhoe [-no'reJ (*dys-* + *meno-* -rhoe), mens trauotionss mer ter.

dysrø'fV (*dys-* + *-morfi*), vanskelbelse.

dyspep'si (*dys-* -f gr. *peptéin* koge, fordøje), vanskelig fordøjelse, forstyrrelse og uregelmæssighed i fordøjelsesprocessen.

dyspla'sia (*dys-* -f gr. *pládis* form), formmæssig vækstforstyrrelse.

dys'plastiker (*dys-* -f gr. *pládissein* forme), menneske, hvis legemsproportioner afviger i sygelig grad fra det normale.

dyspno'e^j - *-pnoe*), åndedrætsbesvær, kortåndethed, ofte symptom på hjertelidelse.

dys'prosiom (gr. *dyspropositos* vanskelig at komme til), grundstof, kern. tegn Dy, atomnr. 66, atomvægt 162,5, tilhører de sjældne jordarters metaller.

dysse, gravkammer bygget af svære stenblokke i beg. af yngre stenalder. De ældste d har firsidede grundplan, de yngre 5-

el. 6-kantet. d er omgivet af en jordhøj med randsten, enten cirkelrund (rundd) el. aflang rektangulær (langd), i sidstnævnte tilf. med fl. kamre, d findes over hele Danm. samt i V-Eur., N-Afr., Syrien. egene om Sortehavet og videre østover til Indien og Japan.

Diisseldorf, ty. by, hovedstad i Nordrhein-Westfalen, ved Rhinen; 420 000 indb. (1946). Vigtig industriby (jern- og stålværker, produktion af metalværker, kemikalier, tekstiler, papir). Stor handel, trafikknudepunkt. D er, bortset fra Altstadt, en moderne by med talr. parker. Kunstkademi (grl. 1767). Kunstsamlinger, forskningsinstitutter. Ca. 50 % ødelagt i 2. Verdenskrig.

Albrecht Durer: Selvportræt.

festen (nu i Praha)). 1520-21 opholdt D sig i Nederl., hvor han bl. a. traf Chr. 2., der som gave fra D modtog et udvalg af hans grafiske værker (nu i kobberstiksaml., Kbh.). D var en meget søgt por-

Dusseldorfskolen, ty. malerskole, knyttet til kunstkad. i Düsseldorf; grl. 1826 af W. von Schadow. Udpræget atelierkunst, der havde naturtroskab på programmet, men til trods herfor kun overfladisk tilknytning til virkeligheden, især hvad det koloristiske angår. Kendte D-malere er J. W. Schirmer, Achenbach og nordmanden H. Gude.

dysto'pi' (*dys-* -f gr. *tápos* sted), *med.*, forkert beliggenhed.

dystro'fi' (*dys-* + *trofi*), *med.*, mangelfuld vækst. Har været anv. som betegn. for visse muskellidelser.

dysu'ri' (*dys-* + *uri*), vandladningsbesvær. **dysæ'mi'** (*dys-* + *-æmi*), sygelig tilstand af blodet.

Dy'veke (d. 1517), Chr. 2.s elskerinde, datter af Sigbrit Villoms. Knyttet til Chr. under hans ophold som vicekonge i Bergen, fulgte ham til Kbh., hvor forholdet fortsatte efter Chr.s ægteskab m. Elisabeth. Døde pludseligt 1517. Fortællingen, at Torben Oxe henrettedes p. gr. af Dyvekes død, som han havde forlovet ved forgiftning, hviler på usikre kilder.

dy'vel (ty. *Dubel* pløk), skjult træ- el. metalp. der går halvt ind i hver af to dele, som skal samles; træ- el. metalprop, der indhugges i murværk til optagelse af skruer, søm o. l.

dy'velsdræk (nty. *diwelsdreck* djævelskarn), gummiharpsik, af kvalmende lugt; fås af skærplanteslægten *Ferula*, der vokser i Asien; d bruges i Indien og Persien som krydderi; tidl. anv. som beroligende middel.

dy'velsklør (nty. *duwel* djævel), søv., dobbelthager (se hage).

Dzaudzjikau [dzaudʒi'kau] (til 1931 *Vladikav'kaz*, 1931-44 *Ordzjon'kvidze*), hovedstad i N-Osetien, Sovj., på Midt-Kaukasus' N-skråning; 127 000 indb. (1939). Vigtigt trafikcentrum ud for den georgiske militærvej; jernbane mod N. D anlagdes som russ. fæstning 1784.

Dzerzjinsk [dzerʒin'sk], til 1927 *Ra'stjapino*, by i RSFSR, Sovj. V f. Gorkij ved Oka; 103 000 indb. (1939).

Dzerzjinskij [dzerʒin'], *Feliks E.* (1877-1926), sov. politiker, 1917-21 leder af tjekkaen, 1921-24 folkekommisær f. trafikvæsen, 1924 leder af øverste økon. råd (industriens socialisering).

Dzungari'ri' [dsui-], den nordl. del af den kin. provins Sin-kiang i Centralasien. D er en tør højleste begrænset af Tien-shan Bjergene mod S og Altaj Bjergene mod N. Ved floderne findes oaser. Hovedby: Urumchi.

'Dædalus, lat. form f. Daidalos.

dæk, 1) hjulbeklædning ved automobil og cykler; se autogumm; 2) *skibs*-, vandtæt afdækning af det egl. skibsskrog, et vigtigt styrkeelement. Endv. anbringes d over opbygning.

dækafrøde, eng. *cover crop*, en afgrøde af snelebeløg, kul sennep, spergel el. anden egnet planteart, som udsås i frugtplantager ved midsommer og nedpløjes om vinteren, for at tilføre jorden gødning.

dækblad, et blad, i hvis hjørner der sidder en blomst.

dækarver, uigennemsigtige farver.

dækfjer, taglætte, ret stive fjer, der danner den yderste del af fuglens fjerdragt.

dækrøede (*Angio'* *sperma*), afd. af frøplanter, karakteriseret ved, at frugtbladene vokser sammen på en sådan måde, at frøanlæggene kommer til at sidde indesluttet i en lukket frugtknude. Omfatter største delen af frøplanterne.

dækglas, tynd glasplade (ca. Vio nm) til at lægge over mikroskopiske præparater.

dækhår, stive og tykke hår, der danner pelsens yderste lag.

dækket brand, visse af kornarternes brandsygdomme, der kendteges ved, at avnerne omkr. de angrebne blomster ikke ødelægges, men bliver siddende som blege, tørre hinder, dækkende den sorte sporemasse. Byg og havre kan angribes. Smitten, d. v. s. brandsporerne, overføres især ved tærskningsarbejdet, og ved frøets spiring trænger svampen ind i den spæde spire. Bekæmpes ved alm. kern. afsvampning (formalin, kviksølvmidler).

dækketøj, det til borddækning brugelige linned. Duge kendes allerede fra det byzantinske rige, I 13.-14. årh. blev deres anv. alm., i Danm. i 15.-16. årh. Man dækkede da bordet med 2 til 3 duge, den øverste af linneddamask el. drejl. Servietter kom langt senere, i slutn. af middelalderen var de dog alm. bl. de højere samfundsklasser. I Danm. kendt under Christian 2.

dæknogler, en del af hjernekassens knogler, der udvikles uden forudgående bruskanlæg.

dæklande-flyvemaskine, landflyvemaskine (rekognoseringsfly, torpedoplaner, jagere og jagerbombere), der kan starte fra og lande på dækket af et hangarskib.

dækning, i *handel* d. s. s. udligning, betaling; der er d for en check, når den kan indløses fra udsteders konto.

dækning af planter foretages for at beskytte disse mod kulde, sol el. vind. Vinterdækning af afmindelige stauder og buske sker med grangrene; varmebenke dækkes med halmmåtter. Man kan også dække jorden omkr. planter med blade, tørvestrøelse, staldgødning el. kompost for at hindre, at jorden udtørres i sommertiden.

dækningskøb. 1) Køb af et vareparti til erstatning for en handel hævet p. gr. af sælgers misligholdelse; sælger må betale forskellen ml. den ved d betalte pris og kontraktpriisen; 2) indkøb af en vare, man tidl. har solgt til senere levering (især blanko-salg ved terminshandel).

dækningssignaler, hovedsignaler, opstillet ved særl. farepunkter på en jernbanelinie, f. eks. v. sidespor på fri bane, sporskæringer, bevægelige broer o. l.

dæksbåd, mindre sejlfartøj med dæk fra for til agter.

dækslast, søv., ladning indladet på dækket; visse skibe er spec. bygget til d, der kan være træ, koks, stykgods osv.

dækssten, særligt modstandsdygtige sten f. eks. af granit, der anbringes til beskyttelse af murværk el. lign.

dækstilling, enkeltmands bedst egnede grundstilling til angreb og forsvar med blankt våben.

dæksvæger, den del af træskibes indenbords klædning, der ligger under dækkene og understøtter dæksbjælkerne.

dæksæd, kornafgrøde, hvori der er sået kløver og græs el. forsk. frøafgrøder til høst det flg. år. Kornet dækker de indsåede afgrøder det første år.

dækvinger, hos visse insekter det forreste, læderagtige vingepar. Særlig udviklet hos biller.

dæmning, bygværk, der tjener til at adskille to vandområder el. et landområde og et vandområde fra hinanden el. til at føre trafik over svært trafikable arealer. Sparre-d opstemmer et vandløb og danner derved et reservoir, f. eks. ved vandkraftanlæg og vandforsyningsanlæg. I så fald er d forsynet med en grundsluse og ofte tillige udformet som overfladdæmning. Stemmeværker udføres til at regulere et vandløb af h. t. skibsfarten. Færdselsd fører veje og jernbaner over mosegund (der frembyder store vanskeligheder, da d er tilbøjelig til at synke i søen), over dalsænkninger, søer o. l. d bygges af jord, stampet i tynde lag, murværk, beton, træ el. jern.

'dæmon (gr. *daimori*) bet. opr. (ligesom theos) *gud* i den ældste gr. kultus, desuden i den ældste gr. psykologi d. s. s. nord, fylgja og rom. genius, d. v. s. en mands egen sjæl, som samtidig er mere end ham, nemlig den slægtspersonlighed, der ligger i ham, og derfor også kan optræde øvf. ham, f. eks. advare ham. Den senere bet. af ond ånd kom fra jøderne, idet de ved d betegn. de onde væsener, der er Guds modstandere, en forestilling, der opr. stammer fra parsismen. I moderne religionshist. anv. d om de personificering af nedbrydende onde magter i tilværelsen, som i de antikke kulturers rel. er gudernes, de skabende menneskelige magters, modstandere, som det er kultens opgave at besejre.

dæ'mo'nisk (gr. *daimon* gud, ånd), trolldomsagtig; besat; mystisk dragende.

dæmonola'tri' (*dæmon* + *-latri*), tilbedelse af dæmoner.

dæmonologi' (*dæmon* + *-logi*), læren om dæmonerne.

dæmonoma'ni' (*dæmon* + *-mani*), hysterisk sindssygdom, hvorunder patienterne mener sig besat af onde ånder.

dæmpe, i søv., 1) d et sejl, forhindre det i at pose ud under arbejdet med sejlet, 2) d oprørt sø med olie, 3) d fyret, nedsatte varmegrøden under dampkedlen.

dæmpede svingninger, radiosvingninger fra gnistsender, mods. kontinuerlige svingninger fra bue- el. rørsender.

dæmpning af mek. el. elektr. svingninger forårsages af gnidnings-el. luftmodstand, ledningsmodstand el. induktion og bevirkning, at udsvingene efterhånden formindskes, d-s størrelse angives ved forholdet ml. to på hinanden følgende udsving til samme side el. ved den naturlige logaritme til dette forhold (det logaritmiske dekrement).

dæmring, d. s. s. tumsørke.

Danischwohld [dæ:nij'vo:li] (»Dansk-skov«), halvøen ml. Eckernforde og Kiel.

døbefont (lat. *fons* kilde), kar til dåbsvand, indført i kirkerne i den tidlige middelalder. Materialet var oftest tenn,

Romansk granitfont m. dobbeltløyer, mands-hoveder m.m. Rogind kirke, Aarhus amt.

gotiske malm-d er dog ikke ualm. Da man fra 16. årh. døbt v. overøsning i st. for v. neddykning dækkedes d med et metalfald, døbefadet.

'Dobeln, *Georg Karl* (1758-1820), sv. officer. Sikrede hærens retræte ved sejr over russ. ved Jutas 12. 9. 1808. General-løjtnant 1813; handlede mod Karl Johans ordre, dødsdømt, men benådet m. V. års fængsel.

•Doblin, *Alfred* (f. 1878), ty.-jød. forfatter. Nervelege i Berlin, senere emigrant i Palæstina, Frankrig og USA; efter 1945 atter i Tyskl. som fr. oberst og udgiver af det litt. tidsskr. *Das goldene Tor*. Gav i romanen *Berlin Alexanderplatz* (1929; da. 1930) en omfattende og indtrængende naturalist. skildring, men dyrkede desuden den eksotiske roman. *Die Fahrt iris Land ohne Tod* (1937) og *Der blaue Tiger* (1938). *Burger und Soldaten* (1939) behandler atter ty. samtid.

dødbændt, (f. eks.) kalk el. gips brændt ved forkert temp. så den ikke kan lække el. optage vand.

dødebogen, saml. af hymner, liturgier, trolldom s formler o. l., som ægypterne

Domuscene i underverdenen. Dødebog fra ca. 200 f. Kr. (Nationalmuseet, Kbh.).

fra ca. 1600 f. Kr. medgav de døde i graven til vejledning og beskyttelse i den anden verden.

dødedans, i malerkunsten forekommende fremstilling af døden, der henter alle. Berømt er Holbeins d-serie (træsnit) og *Dødedansen i Mariakirken i Lubeck*

Af Hans Holbein d.y.s. dødedans: Krammereren.

(Døden fra Liibeck), ødelagt i 2. Verdenskrig.

dødedyrkelse, rel. kultus for de afdøde, forfædre kult.

Døde Hav, arab. *Bahret Lut* (Lots sø), salt sø i El-Ghor lavningen i Palæstina; 1120 km²; 85 km l., 17 km br.; overfladen ligger 394 m under Middelhavets; største dybde 401 m; saltholdighed 24%, bl. a. magnesium- og kalciumklorid samt bromsalte, der alle udvindes.

døde hånd, den. I middelald. ret betegnedes gods, som kirken erhvervede, som undergivet d, idet det derved blev underdraget den alm. omsætning. I forsk. lande indførtes derfor bestemmelser, som skulle hindre kirken i at erhverve fast ejendom.

dødelighedskvotient, brøk som angiver forholdet ml. antallet af dødsfald i en befolkning i løbet af et år og befolkningens størrelse i midten af året.

dødelighedsstatistik el. *mortalitetsstatistik*, opgørelser af hyppigheden af døds-

fald inden for en befolkning. Det simpleste udtryk herfor er dødelighedskvotienten. Da denne imidlertid i høj grad er afhængig af, om befolkningen består af mange el. få gamle, får man et klarere billede af dødelighedsforholdene, når man opstiller en tabel over sandsynligheden (dødsandsynligh.) for at personer i en bestemt alder dør i løbet af et år (ill.). Dødsandsynligh. er for så godt som alle aldre større for mænd end for kvinder. Andre udtryk for dødelighedens størrelse får man gnm. overlevelsestavlens og middellevetiden. Disse to samt dødelighedskvotienten og dødsandsynligheden benævnes biometriske funktioner.

Dødemandsbugten, grønlandsk bugt på sydkysten af Clavering-øen. Her fandtes og udgravedes 1932 Østgrønlands største eskimoboplads.

døden, i folketroen ofte et personligt væsen, der henter menneskene til sit rige el. leder de døde tog.

Døden fra Liibeck, se dødedans.

døden og dødsriget har en harmonisk plads i de antikke kulturers rel. erfaring; den døde glider tilbage i slægtslivets passive side og lever videre i slægtens gravhjem, det antikke dødsrige (Hades, Hel, Yamas rige). I de individualistiske kulturer bliver døden et problem, og dødsriget et mørkets hjemsted. Det bliver rel.s opgave at skabe et evigt liv, som ikke anfægtes af døden, langt over dødsriget.

Døderhultaren kaldes den sv. billedskærer Axel Petersson efter sit fødesogn.

Døde Sjæle, russ. *Miorrtvyje 'Dusji*, roman af N. V. Gogol, trykt 1842, uafsluttet, idet romanens anden del blev brændt af forf. kort for hans død 1852.

dødfragt, fragt for gods, som der er fragtet skibsrum til, men som ikke leveres af befragteren.

dødfødt betegnes et barn, som fødes dødt til verden efter 28. svangerskabsuge.

dødgang, tom bevægelse p. gr. afslør ml. bevægelige maskindele p. gr. af for stort spillerum.

dødhoved, ekstra metalstykke foroven på støbegods, til modvirkning af porøsitet i toppen; fjernes senere.

dødishuller, tørre el. søfryldte lavninger dannet i istiden i indlandsisens randzone.

dødmandsknap, sikkerhedsanordning på eenmandsbetjente motorvogne og lyn-tog. Motorføreren skal under kørslen holde d trykket ned; slippes den f. eks. ved at føreren bliver bevidstløs, standes motorerne og bremsning indledes.

dødningebille (*Blaps mortisæsa*), stor, sort bille. Lever i kældre o. l.

dødningehoved (*Ache'rontia 'atropos*), stor aftensværmer, dødningehovedlign. tegning på brystet. Sjælden i Danm.

dødningehånd (*Alcyonium digitatum*), blød, 8-armet koral, ligner en hånd; ret alm. i Danm. (Ill. sp. 1047).

dødningeur, andet navn for borebiller.

død og magtesløs, kendt, jur., å. s. s. mortificeret.

dødpunkt, stemplets yderstillinger el. de tilsv. krumtapstillinger v. stempelmaskiner, hvor plejstangen og krumtap falder i samme linie.

dødsattest, en af en læge (el. i sjældne tilf. af ligsynsmænd) på særlig blanket udstedt attest, på hvilken underskriveren bekræfter, at han personlig har konstateret sikre dødsstegs tilstedeværelse, d + skifteretsattest skal foreligge, før begravelsen kan foregå. Særlig blanket anv. til medicolegal d udstedt af en embedslæge, hvis der er tale om selvmord, drab, ulykkestilf. og visse andre tilf., og med politiets påtegning.

dødsbo, betegn. for samtlige en afdød persons ejendele, rettigheder og forpligtelser af formueretlig karakter.

dødsboskifte, den opgørelse og deling af et dødsbo, som finder sted i arvingernes interesse. Reglerne herom indeholdes i det væsentlige i skifteloven af 30.11.1874.

Dødsansen, drama af Aug. Strindberg, udg. 1901 (da. 1914).

dødsbejler, usødygtigt el. dårligt udrustet skib.

dødsformodningsdom. If. lov om bortbeholdelse af 12. 7. 1946 kan det ved dom bestemmes, at en bortbeholdelse skal anses for død. Der skal i reglen være gået 10 år, siden den bortbeholdne sidst vides at have været i live, i visse tilf. dog kun 1 år. Hvis den bortbeholdne er i live, kan han kræve sine ejendele tilbage fra dem, som har fået dem udlagt som arv, i 10 år fra den dag, da dødsformodningen regnes.

døds gave, gave, som en person giver i levende live, men som først skal opfyldes ved giverens død, f. eks. bortgivelse af en sparekassebog, som giveren beholder i sin varetægt og hæver renterne på.

d skal for at være gyldig ske i testamentsform og må ikke overstige den del af formuen, som giveren kan råde over ved testamente.

døds masker, afstøbninger, taget over ansigtet på et lig. d er i alm. af gips, kan være af voks.

døds sandsynlighed, sandsynligheden for at en person af en bestemt alder dør i løbet af et år. d er stor for nyfødte (4-5%), ligger meget lavt for børn og unge, men stiger stærkere og stærkere

Dødningehånd.

Dødsårsager i Danmark 1921-47.

	infekt.-sygd. (undt. tb.)	tuber-kulose	ulykkes-tilf., mord og drab	selv-mord	sygd. i åndedr.-	hjer-te-sygd.	alder-domssv. 3. apopl.	alle øvr. dødsårs.	alle døds-årsager	
1921-25 gn.	3241 19.7	3153 19.4	4597 13.7	811 2.4	463 1.4	5542 16.5	3817 11.4	6764 20.2	9363 27.9	37751 112.6
1926-30 gn.	3278 : 9.4	2638 I 7.5	4970 14.2	932 2.7	587 1.7	5562 16.0	4262 12.2	7004 20.0	9631 27.4	38864 111.1
1931-35 gn.	2841 : 7.8	2191 6.0	5257 14.5	1161	664 J. 1.8	4887 13.5	5336 14.7	6622 13.8	10527 [29.1	39486 109.0
1936-40 gn.	2173 5.8	1521 [4.0	5559 114.7	1257	716 1.9	4153 11.0	6233 16.5	6823 18.0	11302130.0	39737 105.2
1941-45 gn.	1378 13.5	1341 13.4	6114 15.5	1914	81612.1	3075 7.8	6519.16.5	6832 117.3	11745 29.7	39734 100.6
1946	1246 3.0	1329 13.2	6492 15.8	1723	4.2106172.6	3610	872621.3	5948 14.5	11958 29.2	42093 102.6
1947	839 I 2.0	1245 I 3.0	6498 15.7	1832 14.4	103312.5	3595	10116 24.4	5378 113.0	9600 23.2	40136 96.8

S

	ialt	ialt	ialt	ialt
1921-25 gn.	3241 19.7	3153 19.4	4597 13.7	811 2.4
1926-30 gn.	3278 : 9.4	2638 I 7.5	4970 14.2	932 2.7
1931-35 gn.	2841 : 7.8	2191 6.0	5257 14.5	1161
1936-40 gn.	2173 5.8	1521 [4.0	5559 114.7	1257
1941-45 gn.	1378 13.5	1341 13.4	6114 15.5	1914
1946	1246 3.0	1329 13.2	6492 15.8	1723
1947	839 I 2.0	1245 I 3.0	6498 15.7	1832 14.4

efter 40-års alderen. For en 75-årig mand er **d** 1%, for en 85-årig mand 17%.

dødssejleren, et spøgelseseskib, der varsler om storm og forlis. Den mest kendte **d** er »Den Flyvende Hollænder«.

dødsnit, i *havebrug* fjernelse af et skud el. grenparti ved et glat snit i plan med modergrenen således, at ingen knopper bliver tilbage.

dødsstivhed (rigor mortis), den stivhed, der fremkommer i et ligts muskler efter dødens indtræden. Begynder oftest 3-6 timer efter døden, forsvinder i reglen efter 3-4 døgn forløb, **d** er et sikkert dødstegn.

dødsstraf spillede en bet. rolle i ældre straffelov, men i nyere tid er dens område indskrænket. Endnu da. straffelov af 1866 foreskrev i visse tilf. **d** som eneste straf (f. eks. for handlinger der sigtede til at berge kongen livet, friheden el. tronen), og i andre tilf. som maksimumsstraf. Ved straffeloven af 1930 afskaffedes **d** formelt, men allerede siden 1892 var der ikke blevet eksekveret nogen **d**. I h. t. den militære straffelov af 7. 5. 1937 kan **d** dog stadig anv. i krigstid, og i h. t. forræderloven af 1945 kan den anv. for forræderi o. a. landsskadelig virksomhed, begået under den ty. okkupation af Danmark. 1940-45. Den læstret som har afsagt en dødsdom, el. højesteret når dommen har været påanket, skal erklære, om der er grund til at anbefale benådning. Lov af 9. 8. 1945 ophævede en regel fra 1735 om, at ingen dødsdom måtte fuldbyrdes, uden at kongen, efter forlæggelse, havde besluttet ikke at udøve sin benådningsret. Fuldbyrdselsen skal udsættes, hvis domfældte bliver afsindig el. akut syg. **d** fuldbyrdes i Danmark ved skydning.

dødsynd er i den rom.kat. kirke en forsættelig overtrædelse i et vigtigt anliggende; hvis **d** ikke skrives og tilgives i bodssakramentet, medfører den evig forbættelse.

dødsstegn, de kendemærker, der betegner, at døden er indtrådt. Alm. regnes med ophør af åndedræt s- og hjertevirksomhed; til sikre **d** henregnes kun dødsstivhed, ligpletter og forrådnelse, evt. så store læsioner, at de er uforenelige med livets beståen.

dødsårsager. Tabel på foregående side viser **d** i Danmark for årene 1921 til 1947.

dødt kød, populær betegn. for det bleg-røde, let slimede, fremhælvende væv i langsomt helende sår (dårligt granulativsvæv).

dødt løb, *sport*, uafgjort løb, hvor 2 el. fl. deltagere samtidig passerer målstregen.

dødt skib, skib i åben sø forladt af sin besætning.

dødvande, søv, 1) stillestående vand nær land i flod el. sejløb med strøm, 2) vandmassen, der slæbes med agten for et hurtigsejende skib (medsløb), 3) det stille vand ved et sejskibs luv bov efter en stagvending.

dødvægt, al vægt, en hest bærer, foruden rytteren, d. v. s. sadeltøj og evt. vægt-dækken m. bly.

dødvægt, den ladning et skib kan bære, når det lastes til sin dybeste vandlinie. Anv. ofte som størrelsesmål for fragtskibe (jfr. tonnage).

døgling [døy'] (*Hypereiro-odon rostratus*), tandhval med næbagtig snude, beslægtet med kaskelot; 8-9 m., nordlige Atlanterhav.

døgn. Et *sandt sold* er tiden ml. to på hinanden følg. nedre kulminationer af solen, længden er lidt foranderlig. Et *middel-sold* er tiden ml. to på hinanden følgende nedre kulminationer af middelsolen. Længden er konstant, defineret som gennemsnittet af det sande sold-s længde. Middelsold deles i 24 middelsoltimer på 60 middelsolminutter på 60 middelsolsekunder. Et *stjerneret* er tiden ml. to på hinanden følgende kulminationer af forårspunktet. Det udgør 23 timer 56 minutter 4.09 sek. efter middelsold.

døgnboks, boksanlæg i en banks ydermur, bestående af panserlæge, hvortil kunder, der ønsker at indbetale udenfor bankens åbningstid, har nøgle, og rør-

ledning, der står i forb. med bankens skab el. kælder.

døgncirkel, *astron.* P. gr. af himlens daglige omdrejning bevæger ethvert himmellegeme sig i en cirkel parallel med himlens ækvator, himmellegemets **d**.

døgnfluer (*Ephemeroptera*), insektorden, spinkle med 2 par klare vinger (andet par mindst), reducerede munddele, i bagenden 3 lange tråde. Tager ingen næring t il sig som voksne, lever oftest kun få timer. Larverne i rindende vand, langstrakte med trådel- bladfornede gæller på siderne, plantæedere; fuld-stændig forvandling. Fl. arter i Danmark. Optræder i sværme, **d** betragtes som de mest primitive vingede insekter.

dø i min rede, bibelcitater (Jobs Bog 29, 18), anv. 1658 af Fred. 3., der under belejringen blev i Kbh.

døjt, holl. *duit*, mindste holl. kobbermønt indtil 1816 — $\frac{1}{8}$ stuiver (støver).

dølehesten, *gudbrandsdølen*, *østlandshesten*, mellemstor, ret svær no. trækhest-race, fra Gudbrandsdalen.

Dølen, no. ugeblad på landsmål; red. og for det meste også skrevet af A. O. Vinje. Udkom m. afbrydelser 1858-70.

dølle (nty. *Dbille* rør, pipe), en bajonets rørformede håndtag, der sættes ned over bøssepipen.

Döllinger, *Ignaz von* (1799-1890), ty. kat. kirkehistoriker. Bekæmpede ufejlbarhedsdogmet, ekskommuniceredes og blev fører i den gammelkat. kirke.

dømmende magt el. *dømmende myndighed* el. *domsmagt*, den ene af de tre statsmagter som man i statsretten, efter Montesquieu, skelner imellem; if. hans lære skal den dømmende, den lovgivende og den udøvende magt tilkomme forskellige statsorganer.

Doenitz [ˈdø:-], *Karl* (1891), ty. admiral. Efterfulgte jan. 1943 Raeder som storadmiral, søgte at intensivere ubådskrig. 30. 4. 1945 Hitlers efterfølger, erklærede at ville fortsætte kampen, men kapitulerede betingelsesløst 7. 5. - Okt. 1946 dømt til 10 års fængsel v. Nurnberg-domstolen. (Portr. sp. 1051).

dønning, bølgebevægelse i havet efter storm el. blæst.

dørg [ddr'y], line m. synk og kroge, der

å
ør
m

a

slæbes efter sejlede fartøj, især t. markrelfangst.

dørhammer, beslag, hvormed det tidl. bankedes på døren, nu afløst af dørklokke.

dørk, søv., dæk, gulv i et rum i skibet.

dørlukker, apparat, der sættes på en dør for at hindre den i at stå åben; virker v. hj. af en fjeder, der spændes, et vægtlod, der hæves, når døren åbnes el. v. at døren v. åbningen hæves af en spiralformet flade på hængselerne. I de såk. dørpumper spændes en fjeder v. åbningen, og lukkebevægelsen bremses af en oliebremse.

Dorpfeld [-fælt]. *Wilhelm* (1853-1940), ty. arkæolog. Ledede 1877-81 udgravning i Olympia; var især kendt af antik arkit., topografi og teater. *Das griechische Theater* (1896), *Troja und Iliion* (1902).

dørslag (ty. *Durchschlag*, egl: gennemslag), 1) redskab til lokning (gennemhulning) af metalplader, 2) sold el. si.

dørspion, *dørkikkert*, en linse anbragt således i døren, at den tillader den, der befinder sig inde, at se ud uden selv at blive set.

dørstykke, billede, anbragt over en dør, som fast led i dekorationen.

dørbåner, *elektrisk*, består af en elektromagnet, der ved strømtilslutning tiltrækker et anker, således at låsens falde (rigel) frigøres, hvorefter døren kan åbnes. Benyttes f. eks. i elevatordøre, hvor elevatorstolen ved standning slutter strømkredsløbet, og i etagejendommens gadedøre. Hver lejlighed har da en kontakt i forb. med **d**.

Døssing, *Thomas* (1882-1947), da. bibliotekar og politiker. 1920-45 Danm.s første bibl.-direktør, der førte den bl. a. af ham forberedte bibl.-lov ud i livet og ledede da. folkebibl.-væsenes store udvikling i de første 25 år under loven. Under krigen kom han 1944 til Moskva som Frihedsbevægelsens udsending, 1945 da. minister sammesteds. (Portræt sp. 1051).

Døstrup, 1) da. stationsby (Tønder-Ribe); 433 indb. (1945); 2) da. landsby NV f. Hobro, kendt fra fundet af D-loven (keltisk jernalder).

døvthed, fuldstændig mangel på hørelse på eet el. begge ører, opstår ved lidelser i den lydpericerende del af høregangnet (det indre øre, hørenerven el. dennes center i hjernen). Er **d** medfødt el. opstået i de førs t e le veår, bli ver bårne t dø vstumt.

døvnælde (*Lamium album*), art af læbeblomstfam., har blade, der ligner brænde-

nældens, men ikke »brænder«, hvide blomster i adskilte kranser. Alm. i Danmark, ved gærder, især omkring byer.

døvstumhed, mangel på evne til at høre og tale, **d** findes hos personer, som fødes døve el. bliver døve i den tidlige barnealder og derfor ikke har nogen mulighed for at lære at tale på sædv. måde. Ved særlig undervisning kan mange døvstumme lære mundafslæsning samt opnå en vis talefærdighed.

døvstummealfabet, d. s. s. håndalfabet. **døvstumme for s or g** i Danmark varetages af de kgl. dövstummeinstitutter i Kbh. og Fredericia og den kgl. dövstummeskole i Nyborg samt forsk. godkendte private skoler og arbejds hjem. Det Kgl. D i Kbh. (grl. 1807 som statsinstitution) virker som en 1-2 årig forskole, når undervisningspligten (7-16 år for dövstumme og meget tunghøre) indtræder og har desuden en børnehøve. De uegl. dövstumme (med høreerster) fortsætter skolegangen på Den Kgl. Døvstummeskole i Nyborg, medens resten går på Det Kgl. D i Fredericia. Videreuddan nelse foregår dels i håndværksfag, hvor der gives lærerestrene særlige tilskud, dels ved landbruget i en af staten oprettet koloni. Staten dækker udgifterne til **d** - herunder mundafslæsningskursus for tunghøre - for trængende.

døvstummeundervisning foregår med anv. af håndalfabet el. -tegn og/el. med talemotoden (i Danmark udvidet med mundhånd systemet). Der bruges nu forstærkerapparater (mangehørere) til den store del af elever, der har hørestær.

Daa [då:]. *Ludvig* Kristensen (1809-77), no. polit., historiker, etnolog. Skarpt nat. Stortingsm. i 1840erne og 1850erne, ikke tilsluttet noget parti; skandinavisk indstillet. Forbigået ved besættelse af universitetets pos. ter indtil 1862; lærer, redaktør, udpræget kritisk natur. Etnologiske undersøgelser i Finnmarken og Finl., udg. læreboget i geogr. og hist.

Karl Doenitz.

Th. Døssing.

'Daa', *Valdemar* (1616-91), da. herremand (Borreby). Ruineret efter 1660, muligvis ved forsøg på guldmageri. Død i Viborg.

dåb, den handling, hvorved et menneske optages i et rel. samfund, særlig den kristne kirke, d. der er ældre end kristendommen, kan være bårne- el. voksen- d og ske ved neddykning el. overrøsning. Den kristne **d** er ledsaget af trosbekendelsen og foregår som regel i kirken, men kan også være hjemme-**d**. **d** er ofte blevet opfattet som salighedsvilkår.

dåbsattest udstedes efter den af sognepræsten førte kirkebog, **d** skal angive

familienavn, fornavne, fødselsdag- og sted, dåbsdag- og sted, samt forældres navne. For børn uden for ægteskabet anføres efter l. 1. 1938 faderens navn kun, hvis faderskabet er fastslået. For adoptivbørns vedk. kan adoptivforældrenes navn anføres.

dådyr *QCervus dama*, mellemstor hjort, relativt langhalet, hannen med skovlformet gevir. Opr. i Middelhavsegene, i middelalderen indført til Danm. Hovedmassen af hjortene i dyrehaven er d. Dåhjort er til 1953 fredet fra l. 3.-31.8.

Daae [då:]; *Ludvig* (1829-93), no. politiker. Historiker; godsbest., stortingsmand 1859-79, 1886-88. Knyttet til Johan Sverdrup, forsvarsmin. 1884-85. Dagbog under udgivelse.

Daee, *Ludvig* (1834-1910), no. historiker. Prof. 1876. Udg. skr. om no. senmiddelalder, Norges helgener, Oslos hist. **dårekiste** (nty.), opr. aflukke hvor sindssyge indesperredes, bruges nu kun spøgende.

dåseskildpadde (*Cinosternon pemsylvanicum*), nordamer. sumpskildpadde. Buggskjoldets forreste og bagste dele be vægelige og kan som lag lukke for åbningerne til hovede, hale og lemmer.

Dåhjort.

E

E, e, femte bogstav i det lat. alfabet; har fået sin form og plads i alfabetet efter gr. E, ε (epсилon: nøgent e).

E, e, *mus.*, 3 tone i C-dur. E-dur har 4 JT, e-mol har 1 f.

E, *meteor.*, fork. f. eng. *east*, fr. *est*.
E, autom.-kendingsm. f. 1) Sorø amt, 2) Spanien (sp. Espana).

e, *mat.*, betegner grundtallet for de sak. naturlige logaritmer, e er et transcendent tal, med tilnærmelse 2,71828.

e-, ud, bort fra, d. s. s. eks-.

'Ea, babylonsk guddom, menneskets velgører. Helligt vand fra E-s bolig, vanddybet under jorden, ansås f. et virksomt middel til bekæmpelse af de onde kræfter, som truer mennesket.

eagle [i:gl] (eng: ørn), guldmønt i USA = 10 dollars.

Eakins [æ:kinz], *Thomas* (1844-1916), arner, maler. Har malet portrætter og genrebilleder, bl. a. *Tænkeren*.

ealdorman [æal-] (oldeng: oldermand), i den angelsaksiske tid folkevalgt, senere kongevalgt leder af et shire.

Ealing [Hføj], vestl. forstad til London. 187 000 indb. (1948).

'**EAM**, fork. f. gr. (H)ellénikon *Apeleuthrotikàn Métopon* [ælini'kon apelef'serotik'on 'mætopon], den gr. frihedsfront, gr. socialistisk parti, dannet 1941 under frihedskampen mod Aksemagterne. Trådte dec. 1944 ud af regeringen. Hævede fra 1945, at regeringen underkuede frihedsbevægelsen med terror, blev borte fra valg og afstemning 1946, fra nov. 1946 i kamp mod regeringen. - E-s væbnede styrker kaldtes ELAS.

Earhart [ærhart], *Amelia* (1898-1937), arner, flyverske, første kvinde over Nordatlanten (1928), soloflyvning over Nordatlanten 1932, forsvandt under forsøg på jordomflyvning 1937.

earl [D:1] (angelsaksisk *eorl* mand; ædel; beslægtet m. nord. *jarl*), den 3.-formeste klasse af den eng. adel (peerage). Fører titlen Right Honourable. Hustru: countess [k'kauntis].

Earlom [a:bm], *Richard* (ca. 1742-1822), eng. kobberstikker. Sortkunst-blade, bl. a. gengivelse af *Claude Lorrains »Liber veritatis«* (1777-1819).

Early English [hli 47gH] (eng: tidlig engelsk) kalder englænderne deres engelske stil (fra omkr. 1216-omkr. 1280).

east [i:st] (eng.), øst.

East Anglia [i:st 'a:glia], angelsaksisk kongerige (omfattende Norfolk og Suffolk) indtil 829.

East Barnet [i:st 'ba:nit], nordl. forstad til London; 40 000 indb. (1948).

Eastbourne [4:stb'a:n], forment badested ved eng. Kanal, S f. London; 57 000 indb. (1948).

East Cape [i:st 'kæip], 1) New Zealands Ø-punkt; 2) Ny Guineas Ø-punkt.

East Chicago [4:st f'ø:ka:go], sydøst l. industriforstad til Chicago, i Indiana, USA; 55 000 indb. (1940).

East End [4:st 'ænd], del af London 0 f. City, omfattende havnekvartaler med dokanlæg og udstrakte fattigkvarterer, bl. a. Bethnal Green, Poplar, Stepney og Whitechapel.

Eastern Ghâts [i:stan 'gâ:ts], ca. 500 m. h. bjerge langs Deccans østrand. Højeste punkt 1660 m.

Eastern States Agency [4:st3n 'stæits 'æid3ansil], tidl. agentskab i Indien omfattende 42 ind. fyrstestater ml. Bihâr og Orissa; 173 500 km²; 8 786 000 indb. (1941).

East Ham [i:st 'ham], østl. forstad til London; omfatter fabriks- og arbejderkvarterer; 121 000 indb. (1948).

Eastleigh [• i: sti i:], nordøst, forstad til Southampton. Jernbaneverksted. 31 000 indb. (1948).

East London [i:st 'landan], kapholl. *Oos-Londen*, havneby i Kap-Provinsen, Sydaf. Union; 61 000 indb. (1936). 1946 var der 40 000 hvide.

East Lothian [i:st 'toudian], skotsk grevskab S f. Firth of Forth; 692 km²; 50 000 indb. (1947).

Eastman [i:stm3n], *George* (1854-1932), arner, industrimand. Grl. Kodak (1888), den største arner. fot. fabrik. E interesserede sig for børnetandpleje, store donationer til tandklinikker, f. eks. i London, Rom, Bruxelles, Paris og Stockholm.

Eastman [4:stmsn], *Max* (f. 1883), arner, forfatter. Marxist, Trotskij-tilhænger. Har skrevet lyrik, polit. og litt. kritik. *Enjoyment of Poetry* (1913).

East Orange [i:st 'årinds], vestl. villaforstad til New York, i New Jersey; 69 000 indb. (1940).

East Riding [4:st 'raidii?], del af det eng. grevskab Yorkshire.

East River [i:st 'rivar], sund ml. New Yorks bykerne, Manhattan, og Brooklyn

på Long Island; disse forbindes ved 2 tunneller og 6 broer. E er en del af New Yorks havn.

East Saint Louis [i:st sant 'luis], østl. industriforstad til St. Louis, beliggende 0 f. Mississippi i staten Illinois; 76 000 indb. (1940).

eau [o] (fr: vand), fr. betegnelse, der benyttes i visse sammensætninger, f. eks. e de Cologne [otko'bnj] (kølnervand), en med alkohol fortyndet parfume, som indeholder små mængder æteriske olier, f. eks. neroli-, bergamot-, citron-, lavendel-, geranium-, rosenolie osv. og evt. frugtæter. Blev først fremstillet af den ital. kemiker Jean-Marie Farina (1686-1766), der i 1709 etablerede sig i Koln; e de lavande [od'la'ã:d] (parfume indeholdende lavendellolie), e de mie! [od'mjæl] (honningvand), alkoholisk opløsning af honning tilsat æteriske olier, e de quinine [otki'nin], hårvand, indeholdende kininsalte el. bestående af æteriske olier i fortyndet alkohol, e denticfrice [odati'fris], mundvande med alkohol, desinfektionsstoffer, æteriske olier og farvestoffer, e de vie [od'vi], brandy, et vindestillet, som ikke er i cognacklasse, e de Labarraque [odlab'aræk] og e de Javel[le] [odsav'væl], blege- og desinfektionsstoffer, i reglen indeh. natriumhypokforit,

eauforte [o'fort] (fr: stærkt vand), mods. koldnål det æsemiddel, hvormed de fortyndede streger sættes i en trykplade.

e. b., off. forkortelse f. *efter bemyndigelse*; jfr. ad mandatum.

ebbe, lavvande, period. ændring i havets niveau, *tidevand*.

Ebbe, da. og sv. personnavn, delvis lånt (oldhøjt. *Ëbbo* af Eber vildsvin), men tilføjede opfattet som kortnavn til Æsbjörn.

Ebbe, *Axel* (1868-1941), sv. billedhugger; *Solrosen* (1893, Kungsparken, Malmö); i Trelleborg et særligt E Museum.

Ebberup, da. stationsby (Assens-Tomme-rup), V-Fyn; 541 indb. (1945).

'**Ebberø'd Bank**, farce af Axel Breidahl og Axel Frische, l. gang på Nørrebro T. 1923 med Frederik Jensen i hovedrollen. Titlen er gået over i sproget som betegn. for ansvarsløs pengeanbringelse.

Ebberø'dgård ved Birkerød, afd. (grl. 1892) af Østifternes Andssvageanstalt, for ca. 1100 åndssvage af begge køn og alle aldre.